

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**KÖSTENDİLLİ SÜLEYMAN ŞEYHÎ EFENDİ'NİN USÛLÜ'L-
VUSÛL ADLI ESERİ BAĞLAMINDA ÂDÂB GÖRÜŞLERİ
(İnceleme-Metin)**

(Yüksek Lisans Tezi)

Burhaneddin COŞTAN

Prof. Dr. Zafer ERGİNLİ

Danışman

**RİZE
2019**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalında, Burhaneddin COŞTAN tarafından hazırlanan "KÖSTENDİLLİ SÜLEYMAN ŞEYHÎ EFENDİ'NİN USÛLÜ'L-VUSÛL ADLI ESERİ BAĞLAMINDA ÂDÂB GÖRÜŞLERİ" başlıklı bu çalışma, 11. 10. 2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Zafer ERGİNLİ

Kabul/~~Red~~

Üye: Prof. Dr. Selami ŞİMŞEK

Kabul/~~Red~~

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah AYGÜN

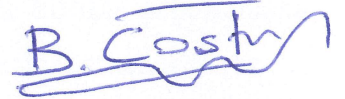
Kabul/~~Red~~

6 / 12 / 2019

Doç. Dr. Ahmet YANIK
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Bu tezdeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildiririm. İfade ettiklerimin aksi ortaya çıktığında ise her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 11/10/2019

Burhaneddin COŞTAN

ÖNSÖZ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Bana ilimle meşgul olmayı nasip ettiği için Yüce Rabbime hamd olsun. Rasûlü Hz. Muhammed Efendimiz' e nefesimiz yettiğince salât-u selâm olsun.

Cennet'ten dünyaya indirilen Hz. Adem'den beri insanlık fitratında olan iyiyi ortaya çıkarmak ve geliştirmek için şeytan ve nefsi ile mücadele halindedir. Bu mücadelede peygamberler yol gösterici olmuşlardır. Hz. Muhammed Efendimiz'le birlikte nebevî halka son bulsa da önce sahabeler sonra Allah dostları bu yol gösterme vazifesini üstlenmişlerdir.

Allah Teâlâ insanı en güzel bir biçimde yaratmış¹, ona kendi ruhundan üflemiştir.² Böylesine kıymet verdiği insanın Rabbine ibadet edip nefsi en mükemmele erdirmesini ve nihayetinde cennetine layık hale gelmesini istemiştir.³ Tasavvuf da insanı kemâle erdirmeyi hedefler. Bu hedef doğrultusunda Allah dostları zikir, mücahede, perhiz, muhasebe gibi uygulamalarla kendilerine sığınan istekli kimselerin nefislerine karşı mücadele etmelerini temin etmiş ve onları insan-ı kâmil noktasına ulaştırmaya çalışmışlardır. Nice günahkârlar, nice katiller, nice eşkiyâlar bu yola girdikten sonra samimî birer kul olmuş, kendilerini halka hizmet etmeye adanmışlardır. Kanaatimizce insanı insan-ı kâmil eden tasavvufun bu özelliğinden tüm insanlığın faydalanması gerekir.

Allah dostlarının kimi binlerce kişiyi vuslata erdirmişler, kendilerine bedel olacak kıymetli şahsiyetler yetiştirmişlerdir. Kimi de yetiştirdiği talebelerden başka daha fazla kimseye yol gösterecek kıymetli eserler ortaya koymuşlardır. Süleyman Şeyhî Efendi de önce Köstendil ilinde sonra Balkanlarda tasavvufun yayılmasına öncülük etmiş, aynı zamanda 30'a yakın eseriyle tasavvuf alanına büyük bir katkı sağlamıştır. Yazdığı eserlerden biri olan Usûlü'l-Vusûl'de günümüzde daha fazla ihtiyaç duyduğumuz edebi bize detaylı bir biçimde aktarmıştır. Kanaatimiz odur ki, herhangi bir tarikata mensup olan ya da olmayan herkes bu eserdeki edeplere uyduğu takdirde dünya ve ahirette rahat edecektir. Bu nedenle Şeyhî Efendi'nin uzun süredir ulaşılamayan bu eserini bulduğumuzda hazine bulmuş kadar sevindik ve herkesin istifade etmesi için üzerinde büyük bir hevesle çalıştık.

Tarikata yeni girenler ve tecrübeliler için bir el kitabı niteliğinde olan bu eserde müellifin yer yer dağınık bir üslup kullandığı tespit edildi. Eserde, herhangi bir konuyu

¹ "Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık." (Tîn, 95/4).

² "Onu şekillendirip içine ruhumdan üflediğim zaman onun için saygı ile eğilin." (Sâd, 38/72).

³ "Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön!" (Fecr, 89/28).

yazarken Süleyman Şeyhi Efendi'nin aklına geldikçe diğer bir konuya geçtiği belirlendi. Yine bölüm içinde aynı konuyu farklı yerlerde işlediği de görüldü. Örneğin dervişin alçakgönüllü olması konusu bir kerede anlatılıp bitirilmemiş, yer yer bu hususa değinilmiştir. Ayrıca farklı bölümlerde de aynı hususlara yer verildiği tespit edildi. Örneğin dervişin nefisine karşı âdâbı ilk bölüm olduğu halde, dervişin şeyhine karşı olan âdâbını anlatan bölümde de bu hususlara yer verildiği görüldü.

Tarafımızca üsluptaki bu dağınıklık mümkün mertebe bertaraf edilerek aynı konu bölüm içinde farklı yerlerde geçse de, ya da benzer konu farklı bölümlerde de zikredilse tek bir başlık altına toplanmaya çalışılmıştır.

Ümidimiz odur ki, Şeyhî Efendi'nin bu eseri tasavvufun edepten ibaret olduğunun ve unutulmaya yüz tutmuş o güzel ve kıymetli tarafının tekrar hatırlanmasına yardımcı olacaktır.

Tezin hazırlanmasında her zaman yol gösterici olan danışman hocam Prof. Dr. Zafer ERGİNLİ'ye, tez konusu araştırmasındaki yönlendirmesi için Doç. Dr. Sezai KÜÇÜK'e, değerli fikirleri için Dr. Öğr. Üyesi Abdullah AYGÜN'e, Arş. Gör. Abdurrahman ACER'e, metinde okuyamadığım yerlerin okunmasında yardımcı olan Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU ve Prof. Dr. Selami ŞİMŞEK'e ve tez çalışmamda beni sürekli motive eden değerli dostlarıma, aileme ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eşime teşekkür ederim.

Gayret bizden, başarı Allah'tandır.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	2
ETİK BEYAN.....	3
ÖNSÖZ	4
İÇİNDEKİLER	6
ÖZET	10
ABSTRACT.....	11
KISALTMALAR.....	12
GİRİŞ	13

BİRİNCİ BÖLÜM

KÖSTENDİLLİ ŞEYHÎ EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. HAYATI.....	18
1.1. Şeyhî'nin Ağzından Kendi Döneminde Ehl-i Tasavvufun Durumu	20
1.2. Tarikat Silsilesi	23
1.3. Halifeleri	24
2. Eserleri.....	25
3. Usûlü'l- Vusûl.....	35
3.1. Usûlü'l-Vusûl İle İlgili Bilgiler	35
3.2. Eserin İsmi	36
3.3. Eserin Yazılış Gayesi.....	37
3.4. Muhtevâsı	37
3.5. Eserin Nüshaları.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

KÖSTENDİLLİ SÜLEYMAN ŞEYHÎ EFENDİ'NİN USÛLÜ'L-VUSÛL ADLI ESERİ BAĞLAMINDA ÂDÂB GÖRÜŞLERİ

2.1.Mukaddime:Tarıkata Girmenin Faydaları Ve Fazileti	39
2.2. Âdâb-ı Sülûk: Sâlike Lâzım Olan Fiil Ve Tavırlar	40
2.2.1. İbadetleri Yapma Hususunda Titiz Olmalıdır.....	41
2.2.2. Bağlanacağı Mürşidi Araştırmalıdır	41
2.2.3. Sâlik Şeriata Sıkı Sıkıya Sarılmalıdır	42
2.2.4. Sâlikin Evliliği	42
2.2.5. Zikir Âdâbı.....	43
2.2.6. Sâlik Mücahede Ve Perhize Dikkat Etmelidir.....	43
2.2.7. Sâlik Hizmet Ehli Olmalıdır	43
2.2.8. Sâlikin Rüyaları	44
2.2.9. İnsanlarla İlişkiler	44

2.2.9.1. Sâlikin Halkla İlişkilerde Dikkat Edeceği Hususlar	44
2.2.9.2. Sâlikin Tarikat Mensuplarıyla İlişkileri	45
2.2.9.3. Sâlikin Diğer Tarikat Mensuplarıyla İlişkileri	45
2.2.9.4. Sâlikin Ailesiyle Geçimi	47
2.2.9.5. Sâlikin komşularla geçimi.....	47
2.2.9.6. Sâlikin Âlimlerle İlişkisi	47
2.2.10. Sâlikin Konuşma Âdâbı	48
2.2.11. Sâlikin Yatma-Oturma Âdâbı	48
2.2.12. Sâlikin Giyim Âdâbı	49
2.2.13. Sâlik Ehlullahı Sevmelidir	49
2.2.14. Sâlik Sabırlı Olmalıdır	49
2.2.15. Sâlik Tevekkül Sahibi Olmalıdır	49
2.2.16. Sâlik Kanaat Ehli Olmalıdır.....	50
2.2.17. Sâlik Bulunduğu Seviyeye Göre Hareket Etmelidir	50
2.2.18. Sâlik Afyon Ve Esrardan Uzak Durmalıdır	51
2.2.19. Sâlik Vesveseden Uzak Durmalıdır	51
2.2.20. Sâlik Sülûküne Zarar Verecek Şeyleri Dinlememelidir	52
2.2.21. Sâlik Tartışmalı onulardan Uzak Durmalıdır	52
2.2.22. Sâlik Riyâdan Uzak Durmalıdır.....	52
2.2.23. Sâlik Riyâset Hevesinden Uzak Durmalıdır	53
2.2.24. Dervişe Lâzım Olan On Sıfat Şunlardır:	53
2.3. Hizmet-i Mürşid: Dervişin Şeyhi İle Olan Âdâbı	54
2.3.1. Derviş Mürşidinin Gönlünü Kazanmalıdır	54
2.3.2. Derviş Mürşidine Sıdk Ve İhlasla Bağlanmalıdır.....	54
2.3.2.1. Derviş Şeyhini Değiştirmemelidir	55
2.3.2.2. Derviş Şeyhinin Dediklerine İtibar Etmelidir	55
2.3.3. Kadınların Tarikata Girme Âdâbı	56
2.3.4. Derviş Şeyhinin Verdiği Virde Yoğunlaşmalıdır	56
2.3.5. Derviş Sürekli Şeyhinden Gelecek Feyzi Kollamalıdır.....	56
2.3.6. Derviş Yaşadığı Halleri Sadece Şeyhine Anlatmalıdır.....	56
2.3.7. Derviş Şeyhini Sevmeyen Kimselerle Sohbet ve Arkadaşlık Etmemelidir.....	57
2.3.8. Şeyhe Hizmet Âdâbı	57
2.3.9. Şeyhi Ziyaret Âdâbı	59
2.3.10. Şeyhin Ailesiyle Münasebet Âdâbı	60
2.3.11. Şeyhle Yakın Olma Âdâbı	60

2.3.11.1. Şeyhin Huzurundaki Âdâb	60
2.3.11.2. Şeyhle Yemek Yeme Âdâbı	62
2.3.11.3. Şeyhle Mesireye Çıkma Âdâbı	62
2.3.11.4. Şeyhe Rüya Söyleme Âdâbı	63
2.3.12. Tekkede Hizmet Âdâbı	63
2.3.12.1. Semâ ve Devran Âdâbı	64
2.3.13. Derviş Şeyhin Ailesinden Biriyle Evlenmemelidir	64
2.3.14. Derviş Şeyhten Dünyalık Talep Etmemelidir	64
2.3.15. Şeyhle Alışveriş Âdâbı	64
2.4. Âdâb-ı Şeyh: Şeyhin Derviş ile Lazım Olan Muamelesi	65
2.4.1. Şeyhin Dervişlerle Muamelesi	65
2.4.1.1. Dervişe Tevbe Verirken Şart Koşulmamalıdır	65
2.4.1.2. Mübtedî Derviş Hoş Tutulmalıdır	65
2.4.1.3. Tarikata Yeni Giren Dervişe Nasihat Edilmelidir	66
2.4.1.4. Başka Tarikattaki Dervişlerin İntisâbı	66
2.4.1.5. Derviş Tabiatına Göre Sülûk Ettirilmelidir	66
2.4.1.6. Dervişin İstidadına Göre Zikir veya Râbıta Verilmelidir	67
2.4.1.7. Cezbeye Ulaşana Kadar Derviş Gözetilmelidir	68
2.4.1.8. Derviş İyi Tanımak Gerekir	68
2.4.1.9. Kadınlara Tarikat Verme Âdâbı	69
2.4.1.10. Şeyh Kadınlara Karşı Dikkatli Olmalıdır	70
2.4.1.11. Aşk Anlaşılması Zor Bir Meseledir	70
2.4.1.12. Dervişin Davranışından Çok Samimiyetine Bakılmalıdır	71
2.4.1.13. Mürşid Dervişlere Şeyhlik Taslamamalıdır	71
2.4.1.14. Dervişlerden Hizmet İsteme Âdâbı	72
2.4.1.15. Mürşid Affedici Olmalıdır	72
2.4.1.16. Kusur Söyleme Âdâbı	72
2.4.1.17. Mürşid Dervişin Özeline Karışmamalıdır	73
2.4.1.18. Sohbet Âdâbı	74
2.4.1.19. Mürşid Hakikat ve Marifetleri Uluorta Söylememelidir	74
2.4.1.20. Dervişlerin Evliliği	75
2.4.1.21. Derviş Seyahat Verilmemelidir	75
2.4.1.22. Mürşid Zenginse Yardım Etmeli, Fakirse Yardım İstememelidir	75
2.4.1.23. Tekkeye Gelen İkramların Pay Edilmesi	77
2.4.1.24. Şeyhin Ziyaret Âdâbı	77

2.4.1.25. Rûya Tâbiri	78
2.4.1.26. Halife Tayin Ederken Nelere Dikkat Edilir?.....	79
2.4.1.27. Taç ve Hırka Âdâbı	81
2.4.2. Şeyhe Lâzım Olan Tavır	82
2.4.2.1. Halife Tayin Edilenlerin Dikkat Edeceği Hususlar.....	82
2.4.2.2. Şeyh Şeriata Önem Göstermelidir.....	83
2.4.2.3. Şeyh Abdestli Olmaya Özen Göstermelidir.....	84
2.4.2.4. Oturma Âdâbı.....	84
2.4.2.5. Şeyh Pahalı Elbise Giymemelidir	85
2.4.2.6. Şeyh Riyâdan Sakınmalıdır.....	85
2.4.2.7. Konuşma Âdâbı.....	86
2.4.2.8. Şeyh Kendi Geçimini Sağlamalıdır.....	86
2.4.2.9. Şeyhin Seyahat Âdâbı	87
2.4.2.10. Muska Yazma ve Okuma Âdâbı	87
2.4.2.11. Şeyh Resmî İşlerden Uzak Durmalıdır	88
2.4.2.12. Meşâyih Âlimlere Saygı Göstermelidir	88
2.4.2.13. Tekkeye Gelen Misafire Hürmet Edilmelidir	89
2.4.2.14. Mukâbele Âdâbı.....	89
2.4.2.15. Esmâ Zikrine (Havâss) Teşebbüs ve Teveccüh Husûsu	89
2.4.2.16. Şeyh Öfkesine Sahip Olmalıdır.....	90
2.4.2.17. Şeyh Tevekkül ve Kanaat Sahibi Olmalıdır.....	90
2.4.2.18. Şeyh Varlıktan Geçmelidir.....	91
2.4.2.19. Şeyh Şöhretten ve Yönetmekten Uzak Durmalıdır.....	92
2.4.3. Meşâyihin Birbiriyle Olan Muamelesi	93
2.4.3.1. Meclis-i Meşâyih Âdâbı.....	93
2.4.3.2. Meşâyihin Birbirlerini Karşılama Âdâbı.....	93
2.4.3.3. Meşâyih Maddî Duruma Bakarak Birbirine Eleştiride Bulunmamalıdır	94
2.4.3.4. Meşâyih Birbirlerinin Kusurlarını Görmemelidir	95
2.4.4. Mürşid Sınıfları.....	95
2.4.5. Pîr Herevî Abdullah Ensârî'nin nasîhatleri	96
2.5. Hâtime	97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ	210
KAYNAKÇA.....	214
ÖZ GEÇMİŞ	217

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Zafer ERGİNLİ

Hazırlayan: Burhaneddin COŞTAN

Yıl: 2019

Sayfa Sayısı: 217

ÖZET

KÖSTENDİLLİ SÜLEYMAN ŞEYHÎ EFENDİ'NİN USÛLÜ'L-VUSÛL ADLI ESERİ BAĞLAMINDA ÂDÂB GÖRÜŞLERİ (İNCELEME-METİN)

Tarikata girenlere kolaylık olması ve yol göstermesi için yazılan bu eser, Nakşibendî tarikat âdabını tanıtmaktadır. Mukaddimede tarikata girmenin öneminden örneklerle bahsedildikten sonra 1. bölümde bu yola girenlerin kendi nefislerinde dikkat etmesi gereken durumlar ele alınmıştır. 2. bölümde ise dervişin şeyhine karşı dikkat etmesi gereken durumlar verilirken 3. bölümde de mürşidin dervişlere ve şeyhlere karşı dikkat etmesi gereken durumlar belirtilmiştir. Hâtimede ise Nakşibendî tarikatının esaslarından bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Âdâb, Nakşibendî, Köstendilli, Sâlik, Tarîkat.

Recep Tayyip Erdogan University Graduate School of Social Sciences

Department: Basic Islamic Sciences

Thesis Type: Master Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Zafer ERGİNLİ

Author: Burhaneddin COŞTAN

Year: 2019

Pages: 217

ABSTRACT

KOSTENDİLİ SÜLEYMAN SHAYKHİ'S OPINIONS ON ÂDÂB IN THE PERSPECTIVE OF HIS 'USÛLU'L-WUSÛL (ANALYSIS-TEXT)

This work, written for the convenience and guidance of those entering the tariqah, introduces Naqshbandi order of tariqah. After mentioning the importance of entering the sect in the holy place, in the first chapter, the situations that those who enter this road should pay attention to their own souls are discussed. In the second part, the situations that the dervish should pay attention to the sheikh are given, while in the third part the cases that the guide has to pay attention to the dervishes and the sheikhs are started. In the last chapter, the principles of the Naqshbandi sect are mentioned.

Keywords: Morals, Naqshbandî, Köstendilî, Pilgrim, Tariqah.

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser	ö. : Ölümü
a.s. : Aleyhisselam	s. : Sayfa
a.y. : Aynı yer	s.a.v. : Sallallâhu aleyhi ve sellem
Bkz. : Bakınız	TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi	trc. : Tercüme eden
Dr. : Doktor	vb. : Ve benzeri
h. : Hicrî	vd. : Ve diğerleri
H.z. : Hazreti	vr. : Varak
Ktp. : Kütüphane	vs. : Vesâire
Md. : Madde	y.y. : Yüzyıl
Nşr. : Neşreden	yay. : Yayınları
Nu. : Numara	

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı, Konusu ve Önemi

Tezimizin konusu 19. asırda yaşamış olan Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi'nin⁴ (ö.1235/1820) uzun süredir bulunamamış olan Usûlü'l-Vusûl isimli eserini latinize ederek müellifin âdâb görüşlerini incelemektir.

Eser özelde Nakşibendî, genelde tüm tarikatların âdâbına değinmektedir. Uzun zamandır ismi kaynaklarda geçtiği halde kendisine ulaşılamayan bu eseri ortaya çıkarmak ve tasavvufa ilgi duyanların ve tarikat mensubu olanların istifadesine sunmaktır.

Balkanlar'da en fazla eser veren ikinci müellif mutasavvıf olan Şeyhî Efendi o dönem İstanbul'dan uzak bir yerde olması nedeniyle yeterince tanınmamıştır. Aynı zamanda Nakşî-Müceddidî geleneğine mensup bir şeyh olması da eseri daha önemli hale getirmektedir. Zira Nakşibendî tarikatının ülkemizde en yaygın tarikat olduğu malumdur. Bu eserle beraber Şeyhî Efendi'nin daha fazla tanınması sağlanmış olacak ve eserinde yer verdiği tarikat âdâbının kendisinden önce ve sonraki eserlerle kıyaslama imkânı bulunacaktır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Hayatı ve eserleri bölümü daha önce çok sayıda çalışma yapılmış olması sebebiyle kısa tutuldu. Sadece eserin içinde Şeyhî Efendi'nin kendisinden, döneminden ya da şeyhinden bahsettiği durumlar hayatına eklendi. Böylece müellifimizin, müridlerinin ve yaşadığı dönemin daha iyi tanınmasına katkıda bulunmuş olundu.

Eseri incelendiğinde Şeyhî Efendi' nin mukaddime, 3 fasıl ve hatimedden teşekkül eden risalesinde ilk fasıla "Sâlike Lazım Olan İş ve Davranışlar", 2. fasıla "Dervişin Şeyhi ile Âdâbı", 3. fasıla da Şeyhin Derviş ile Lâzım Olan Davranışları" başlıklarını verdiği görüldü. Fakat Şeyhî Efendi'nin eserinde dağınık bir üslup sergileyerek ilgili fasılın altında vermesi gereken bilgiyi başka bir fasılda verdiği ve fasıl içinde de bir konuyu izah ederken aklına geldikçe farklı bir konudan da bahsettiği tespit edildi. Bu nedenle tüm eser defalarca taranarak, eksik yerler diğer nüshadan tamamlanarak konular kategorize edilerek fişlendirildi. Her fasıldaki konulara başlıklar konuldu. Her bir fasıl için sınırlar belirlendi. Bu üç fasıl verilirken eserden en üst düzeyde istifade edilmesi için herhangi bir yorum katılmadı. Birinci fasılda Şeyhî Efendi'nin de verdiği "Âdâb-ı Sülûk" başlığı altında tarikata giren sâlikin tavır ve davranışları seyr-u sülûk süreci de esas alınarak yeniden sıralandı. Bu düzenleme

---

⁴ Bundan sonra müellifimizden Şeyhî Efendi şeklinde bahsedilecektir.

yapılırken Şeyhî Efendi'nin 'cezbeden önce, cezbenin başında ve ortasında'⁵ sıralamasından yola çıkıldı. Sülûk süreciyle ilgisi kurulamayan konular da ' somuttan soyuta' esasına göre sıralandı. Diğer fasıllarda ya da hatimede konuyla alakalı kısımlar da bölüm içine eklendi. İkinci faslın sonundaki bir ifadesinden⁶ yola çıkılarak "Hizmet-i Mürşid" başlığı konuldu. Şeyhî Efendi, son fasla bir başlık takdir etmemiştir. Burada da şeyhin dervişleri ile muamelesi işlendiği için Süleyman Uludağ'ın Tasavvuf Terimleri Sözlüğü'nden faydalanarak "Âdâb-ı Şeyh" başlığı konuldu.⁷ İkinci bölümde de sülûk sürecini esas alınarak konuların yerleri yeniden ayarlandı. Üçüncü faslı okurken bu bölümün şeyhin dervişe karşı, şeyhin kendisine karşı ve şeyhlerin birbirine karşı yapması gerekenler şeklinde üç başlığa ayrılmasının daha faydalı olduğu düşünüldü. Burada da şeyhin dervişine karşı son vazifesinin hilafet vermek olduğu görüldüğünden şeyhin dervişe karşı görevleri bu başlıkla sonlandırıldı. Kalan iki başlıkta da yukarıdaki esaslara göre hareket edildi. Hâtimede de önceki fasıllara aktarılan bölümlerin dışında kalanlar bir araya getirildi.

Müellifimiz bazı hususların daha iyi anlaşılması için hikayelerden bolca örnek vermiştir. Hikayeler çalışmanın hacmini çok fazla arttıracığı için konuların içine alınmadı.

Tüm bunlara karşın bazı konuları birbirinden kesin çizgilerle ayrılması kolay olmadı. Mesela dervişin ikaz edilmesi ve terbiye edilmesi gibi. Ayrıca teze başlarken Şeyhî Efendi'nin eserinin mevcut bilgilere ne kattığını ve nasıl bir boşluğu doldurduğunun bulunması hedeflenmişti. Fakat âdâb eserlerine ulaşıldığında kapsamın çok fazla büyüyeceği farkedildiği için bundan vazgeçilmiştir.

3. Tarîkat Âdâbıyla İlgili Terimler ve Eserler

Şeyhî Efendi eserinde sâlik, şeyh, mürid, mübtedî, mütevassıt, müntehî, mürid, derviş ve cezbe kavramlarını yoğun bir biçimde kullanmıştır. Bu nedenle eserin daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle bu kavramlara değinilecektir.

Herhangi bir işte olduğu gibi mutasavvıfların sohbetinde bulunanların, şeyhlere bağlananların ve tarikata girenlerin uymaları gereken bir takım esaslar vardır.⁸

"Sûfilerin uydukları ve uyguladıkları kurallara âdâb-ı sofîyye, tarikat ehlinin gözettiği ve dikkate aldığı kurallara âdâb-ı tarîkat veya âdâp ve erkân denir. Tasavvufta zamana, mekâna, muhataba, hale ve makama göre bir takım edepler vardır. Tasavvufi toplantılarda bulunanların uymaları gereken âdâp ve usûle âdâb-ı sohbet, şeyhin dikkate alması gereken esaslara âdâb-ı şeyh,

⁵ Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi, *Usûlü'l-Vusûl*, (İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, Nu. K-1218/01), 15b.

⁶ Şeyhî Efendi, *Usûlü'l-Vusûl*, 25a.

⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul:Kabalıcı Yayınları,2012), 22.

⁸ Süleyman Uludağ, " Âdâbü'l- Mürid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 1: 336-337.

mürîdin tabî olması gerekli esaslara da âdâb-ı mürîd denir. Bu esaslara uymak amaca ulaşmayı sağladığından "usûle uymayan vusûlden mahrum kalır" denilmiş ve terk-i edep edepsizlik sayılmıştır. Tasavvufta kişinin nefisine uygulayacağı âdâba ise âdâb-ı nefis denir."⁹

Âdâba uyarak yapılacak yolculuğun adı da sülûktür. Sülûk tasavvufta "insanı Hakk'a ulaştırıcı tavır, ibadet, amel, fiil, hareket ve davranış tarzları" anlamına gelir. Sülûk kelimesi, ilk dönem klasiklerinde dinî hayatla ilgili bütün fiilleri kapsarken XII. yüzyılda tarikatların ortaya çıkmasından sonra daha çok "Hakk'a ulaşma yolunda belli tasavvufî âdâb ve erkânın uygulanması" anlamını kazanmıştır.

Sülûk yapmak isteyeneye "tâlîp", yolun başlangıcında olana "mübtedî", bu yolda mesafe katedene "sâlik", yolun sonuna ulaşana muntehî denir. Sâlik, mübtedî ile muntehî arasındaki mertebededir.¹⁰ Mürîd, tasavvuf yolunu tutmaya veya tarikata girmeye karar veren yahut bir şeyhe bağlı bulunan kimseye denir. Derviş de aynı anlamda kullanılır.¹¹ Fakat derviş kelimesi "fakir" anlamında da kullanılabilir.¹²

Bu âdâba hem şeyh (mürşid) hem de sâlik (mürîd veya derviş) riayet etmelidir. Şeyh, taliplere rehberlik etmek ve onları irşad etmek ehliyet ve liyâkatine sahip olan insan-ı kâmilidir. Bunlar nefislerinde fânî, Hakk'ta bâkî olmuşlardır.¹³

Sülûkün ihlaslı, tecrübeli, kendisi de sülûkünü tamamlamış bir mürşidin gözetiminde gerçekleştirilmesi gerekir. Zira bu süreç zorluklarla ve tehlikelerle doludur. Sâlik bu süreçte sülûk âdâbına uymalıdır. Aksi halde sülûkünden bir netice elde edemez ve kemâle ulaşamaz.¹⁴

Seyr-ü sülûkün nihâî amacı Hakk'a ulaşmaktır. Bu da cezbe ile mümkün olur. Cezbe, Allah'ın sevdiği kulunun kalbinden perdeyi kaldırıp çalışma ve gayreti olmadan onu yakîn nuru ile birdenbire manevî makamlara yükseltmesidir. Cezbe sırasında kul, ruhuyla hakikatin kaynağına ulaşır, Allah'ın dışında her şeyi unutarak kendinden geçer ve kulluğundan habersiz hale gelir; vecd ve istiğrak haline girer. Tasavvufta cezbe, sülûk ve amel ile bir arada düşünülür, sülûke bağlı olmayan cezbe makbul sayılmaz. Sülûk görmemiş olanlar, cezbeleri güçlü de olsa irşad ehliyetine sahip olamazlar.¹⁵

⁹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 22.

¹⁰ Süleyman Uludağ, "Sülûk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 38: 127-128.

¹¹ Süleyman Uludağ, "Mürîd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 32: 47-49; Tahsin Yazıcı, "Derviş", a.g.e., 9: 188-190.

¹² Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 103.

¹³ Uludağ, a. g. e., 334.

¹⁴ Uludağ, "Sülûk", 127-128.

¹⁵ Hasan Kâmil Yılmaz, "Cezbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 7: 504.

Bir şeyhe bağlanan ve tarikata girenlerin uymaları gereken âdâb ve erkândan, seyr-ü sülûk sırasında göz önünde bulundurulması gereken kurallardan, şeyh ve ihvana karşı takınılması gereken tavırdan bahseden, mürid ve dervişlere yol gösteren eserlere "Âdâbü'l-mürîdîn", "Edebü'l-mürîd", "Âdâbü'l-mutasavvife", "el-Vasâyâ" ve "Tarîkatnâme" gibi isimler verilmiştir.

Tekke ve hankah teşkilatı ile gelişen tarikat nizamına paralel olarak âdâbü'l-mürîd konusu da gelişmiştir. Özellikle Ebû Said-i Ebu'l-Hayr'ın (ö. 444/1052) tekkelerde uyulması gereken kuralları esaslı bir şekilde tesbit etmesinden sonra konu daha da önem kazanmıştır. Tekke ve tarikat nizamı tam olarak ortaya çıktıktan sonra âdâb konusu da buna göre yeniden şekillenmeye başlamıştır. İlk olarak müridlerin hankah ve ribatlarda gözetmeleri gereken edep ve kaideleri, Ebu'n-Necîb es-Sühreverdî'nin yeğeni Şehâbeddin es-Sühreverdî (ö. 632/1234) Avârifü'l-maârifte düzenli bir şekilde anlatmıştır. Bu alanda yazılan eserlerin en meşhuru ise, Ebu'n-Necîb es-Sühreverdî'nin (ö. 563/1168) Âdâbü'l-Mürîdîn'idir.

Bu arada tarikat kurucusu şeyhler de bu konuya dair eserler yazmışlardır.¹⁶ Nakşibendiyye tarikatına mensup müridlerin uymaları gereken kurallardan bahseden eserlerden tespit edebildiklerimizi şöyle sıralayabiliriz:

Tarikatın kurucusu Bahâeddin Nakşibend'in (ö. 791/1389) sûfilerinden Salâh b. Mübarek Buhârî'nin (ö. 793/1391) telif ettiği Enîsü't-Tâlibîn ve Uddetü's-Sâlikîn.

Nakşibendiliğin Anadolu ve Rumeli'de yayılmasına öncülük eden Abdullâh-ı İlâhî'nin (ö. 896/1491) yazdığı Meslekü't-Tâlibîn ve'l-Vâsılîn.¹⁷

Nakşibendiyye-Ahrâriyye tarikatının Tâciyye şubesinin kurucusu Tâceddin b. Zekeriyâ el-Osmânî el-Hindî'nin (ö. 1050/1640) yazdığı Âdâbü'l-Meşîha ve'l-Mürîdîn.¹⁸

Müceddidîliğin Anadolu'daki ilk temsilcilerinden Ali b. Süleyman es-Silifkevî'nin (ö. 1132/1720) yazdığı Vuslatü's-Sâlikîn.¹⁹

Nakşibendî-Müceddidî şeyhi Mehmed Emin Tokâdî'nin (ö. 1158/1745) halifesi Müstakimzâde Süleyman b. Sâdeddin'in (ö. 1202/1782) Âdâb-ı Ulu'l-Elbâb'ı.²⁰

¹⁶ Uludağ, "Âdâbü'l-Mürîd", 336-337.

¹⁷ Eser üzerine Ali Biçer tarafından yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Bkz. Biçer, Ali, "Abdullâh-ı İlâhî ve Meslekü't-Tâlibîn ve'l-Vâsılîn'i" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1996).

¹⁸ Eser üzerine Ayşegül Mete tarafından yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Bkz. Mete, Ayşegül, "Tâceddin b. Zekeriyâ el-Osmânî el-Hindî ve Âdâbü'l-Meşîha ve'l-Mürîdîn Eserinin Tahkik ve Tahlîli" (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2012).

¹⁹ Eser üzerine İbrahim Rüştü Yapıcı tarafından yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Bkz. Yapıcı, İbrahim Rüştü, "Ali b. Süleyman es-Silifkevî'nin Vuslatü's-Sâlikîn Adlı Eseri (İnceleme ve Metin)" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2012).

²⁰ Eser üzerine Zekeriya Yıldız tarafından yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Bkz. Yıldız, Zekeriya, "Müstakimzâde Sâdeddin Süleyman b. Muhammed'in (1718-1782) Âdâb-ı Ulu'l-Elbâb Adlı Risalesi Bağlamında Tarikat Âdâbı ile İlgili Görüşleri" (Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2007).

Nakşibendiyye tarikatının Hâliyye kolunun kurucusu Hâlid-i Bağdâdî'nin (ö. 1242/1827) talebelerinden Muhammed b. Abdullah el-Hânî'nin (ö. 1279/1862) yazdığı Behcetü's-seniyye.

19. yüzyılda yaşadığı tespit edilen Hüseyin Hamdi b. Hüseyin'in Hasbihâlu's-Sâlik fi Akvemi'l-Mesâlik.²¹

Yukarıda zikredilen eserlerden Enîsü't-Tâlibîn'in telif tarihi 1420 olup bu özelliğiyle Nakşibendiyye ekolünün en eski âdâb kitabı olabilir.²² İlk kez I. Mahmud (1730-1754) zamanında Süleyman İzzî Teşrifatî tarafından Türkçeye tercüme edilen eser 2003 yılında Mustafa Özasaray tarafından sadeleştirilerek *Şâh-ı Nakşibend: Gönüller Nakkaşı* adıyla yayımlanmıştır.²³ Eserin ilk bölümünde Bahâeddin Nakşibend'in seyr-u sülûkü, ikinci bölümde de silsilesi verilmiştir. Üçüncü bölümde ahlâkı, halleri ve sözleriyle beraber tarikat âdâbına yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise Bahâeddin Nakşibend'in menkıbeleri aktarılmıştır. Özellikle zikir telkini, havâtır ve vesveselerin defedilmesi, mübtedînin terbiyesi, olmayan halden söz etmemek, sırları gizlemek, mürşidi ziyaret âdâbı, teveccüh, râbita, ehlullahı imtihan etmek, sohbet âdâbı, müridlerin himaye olunması, cehrî zikir ve raks, tevekkül, tam teslimiyet, sırrı ifşa etmemek, ifrat ve tefritten sakınmak gibi başlıklar eserin bu alana yaptığı katkıya örnek olarak verilebilir.

Son dönem Nakşî âdâb eseri olan Behcetü's-seniyye ise Hânî tarafından, mürşidi olan Hâlid-i Bağdâdî'nin (ö.1242/1826) sohbetlerinde alınan notlardan oluşturulan ve Muhammed bin Süleyman el-Bağdâdî'nin yazdığı el-Hadîkatü'n-Nediyye'den istifade edilerek kaleme alınmıştır.²⁴ Eser 2016 yılında Ali Hüsrevoğlu tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Hânî esere tarikatın gerekliliğiyle başlamış, daha sonra şeyhi Hâlid-i Bağdâdî'nin tarikat silsilesini vermiştir. Âdâb kısmında müridin kendisiyle olan âdâbı, mürşidle beraber olmanın âdâbı, müridin bilmesi gereken hususlar, müridin ihvanıyla olan âdâbı, müridin ailesi içindeki âdâbı, meşîhat ve âdâbına yer verilmiştir. Sonrasında zikir, râbita gibi hususlarda detaya gidilmiş, ardından Nakşibendîliğin 11 esası sıralanmıştır. Eserin son kısmında Bahâeddin Nakşibend, İmâm-ı Rabbânî ve Hâlid-i Bağdâdî'nin menkıbelerine yer verilmiştir.²⁵ Eser, özelde Nakşibendîliğin Hâliyye kolunun, genelde Nakşibendîliğin son dönem âdâb kitabıdır.²⁶

²¹ Eser üzerine Yavuz Altun tarafından yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Bkz. Altun, Yavuz, "Hüseyin Hamdi b. Hüseyin'in Hasbihâlu's-Sâlik fi Akvemi'l-Mesâlik İsimli Eseri (Metin ve İnceleme)" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2013).

²² Mustafa Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2006),182.

²³ Salahüddin İbn-i Mübarek el-Buhârî, *Şâh-ı Nakşibend Gönüller Nakkaşı*, çev. Süleyman İzzî Teşrifatî, sad. Mustafa Özasaray (İstanbul: İz Yayıncılık,2003).

²⁴ Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, 184.

²⁵ Muhammed b. Abdullah el-Hânî, *Âdâb*, çev. Ali Hüsrevoğlu. (İstanbul:Erkam Yayınları,2016).

²⁶ Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, 183.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÖSTENDİLLİ ŞEYHİ EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. HAYATI

Süleyman Şeyhî Efendi'nin doğum yeri hakkında kaynaklar net bilgi vermemekle birlikte İnehanzâde Mehmed Nâil'e göre Bulgaristan'ın Köstendil kasabasında doğmuştur.²⁷ Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi doğum tarihini kendi eseri olan Bahru'l-Velâye'de 1163/1750 olarak vermiştir.²⁸

Asıl ismi Süleyman olan müellifimiz şiirlerinde Şeyhî mahlasını kullanmıştır. Yaşadığı ve vefat ettiği yerden dolayı Köstendilî denilen müellif tarikat şeyh olmasından dolayı şeyh ünvanı ile de anılmıştır. Şeyh olması ve çevresindeki itibarı dolayısıyla da Efendi ünvanına da layık görülmüştür. Babası ve kardeşlerinin de kullandığı lakap Mollazâde ise ailesinden gelmiştir. Tarikatinden dolayı Nakşibendî nisbesini de kullanmıştır. O, kendisini ilk yazdığı eseri olan Lemaât-ı Nakşibendiyye'de şöyle tanıtır:

Mollazâde Şeyhî eş-şeyh Süleymân-ı Köstendilî.²⁹

Çalışmamızın konusu olan Usûlü'l-Vusûl'da ise ismini şöyle verir:

Âşık-ı dîlfikâr Şeyhî bî-kesbikâr.³⁰

Köstendil'de varlıklı ve nüfuz sahibi bir ailenin dört çocuğundan üçüncüsü olan Şeyhî Efendi iki yaşındayken babasını kaybetmiştir. Şeyhî Efendi'nin babası Hasan Efendi, I. Mahmud (1730-1754) zamanında darüssaade ağası olan Hafız Beşir Ağa'nın emrinde çalışırken onunla beraber bir çok usulsüz işe karıştığı için padişah tarafından idam edilmiştir.³¹ En büyük ağabeyi ve aynı zamanda ilk mürşidi olan Çelebi İbrahim'in (ö. 1190/1777) himayesine giren Şeyhî Efendi'nin diğer ağabeyi de Emin Ağa'dır. Kendisinden

²⁷ İnehanzâde Mehmed Tuman Nail, *Tuhfe-i Nâilî*, (I-II), (Türk An. Ktp. Nu: 1959-B-151-2, II), 521; Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı: Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (İstanbul, Büyüyenay Yayınları, 2019), 41.

²⁸ Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi, *Bahrü'l- Velâye*, (Almanya- Berlin Devlet Ktp., Nu: 1683), 202a; Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı*, 42.

²⁹ Ali Yılmaz, *Köstendilli Süleyman Şeyhî* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), 25-35; Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi, *Lemaât-ı Nakşibendiyye*, (Dil ve Tarih Fakültesi, Yazmalar Bölümü, Muzaffer Ozak 1, Nu:570), 3a.

³⁰ Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi, *Usûlü'l-Vusûl*, (İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, Nu. K-1218/01), 1b.

³¹ Yılmaz, *Köstendilli Süleyman Şeyhî*, 41-48.

küçük kardeşinin ismi de Abdullah Ağa'dır. Şeyhî Efendi bölgede âyanlık³² yapan ağabeyi Çelebi İbrahim'in himayesinde sıkı denetim altında çocukluk ve gençliğini geçirmiştir.³³

İlk ve orta tahsilini memleketinde tamamlayan Şeyhî Efendi yüksek tahsilini de kuvvetli bir ihtimalle özel dersler alarak Köstendil'de tamamlamıştır.³⁴ Zira o günün şartlarında, İstanbul'a gitmeden de Bulgaristan'ın Köstendil ve Sofya şehirlerinde ilmî bir derinlik kazanma imkanı vardı.³⁵

Şeyhî Efendi ailesinin konumu nedeniyle hem yönetici kesimden, hem de tasavvuf ve ilim ehlinde oluşan seçkin bir muhitte yetişmiştir. Derviş Hüseyin, Kayabeşe, Şeyh Said Efendi ve başka tasavvufî şahsiyetlerle münasebetleri olmuştur.³⁶ İdarecilikle ilgilenen aileden tasavvuf yoluna ilk intisap eden kişi, Çelebi İbrahim Efendi olmuştur. Ağabeyindeki bu değişiklikten etkilenen Şeyhî Efendi, 15-16 yaşlarındayken Nakşibendî tarikatine intisap etmiştir. Böylece ağabeyi aynı zamanda müşidi olmuştur.³⁷ Fakat Şeyhî Efendi'nin asıl müşidi, ağabeyinin de intisap etmiş olduğu Şâmîzâde Mustafa Efendi'dir.³⁸ (ö. 1192/1779)

Ağabeyinin 1777'de vefatından sonra âyanlık vazifesini kardeşten kardeşe geçtiği için Şeyhî Efendi üstlenmiştir. Bir dönem İstanbul mahkemelerinde de çalışan Şeyhî Efendi, Köstendil'in idaresiyle ilgilenerek mütesellimlik yapmıştır.³⁹

Tarikata intisabından sonra bir müddet, önceki halini terk edememiş, bir takım alışkanlıklarını devam ettirmiş, Çelebi İbrahim'in sohbetlerinde sıkılmış ve infial göstermiş ve bu hareketlerinden dolayı defalarca huzurdan kovulmuştur.⁴⁰ Nitekim ağabeyinin vefatından sonra gördüğünü düşündüğümüz bir rüyası da şöyledir:

"Fakir a'yanlığım halindeki henüz esrar-ı tarikatten nice avamlığım eyyamında rüyada menzilimin kiler ve mahzenleri yağ ve bal ve süt ve kaymak ile memlu olmuş görüp azizime söyleyip buyurdular ki "Rüya-yı tebşirdir. Vaktiyle "*Mûtû kable en temûtû*" [Ölmeden önce ölünüz.]⁴¹ hadisinin sırrına mazhar olacaksın,lakin kable'z-zuhur rüyanı kimseye söyleme."⁴²

³² Osmanlılarda şehir ve kasabalarda, vali, kadı ve naipler dışında, o yerin halkı tarafından seçilen 'ayan' isimli kimseler bulunurdu. Ayanlar, belde halkı ile hükümet arasında iş görerek beldenin idare ve asayişle ilgilenirler, vergi tahsili, asker tertip ve sevki, erzak ve levazım tedariki gibi hizmetleri görürlerdi, Yılmaz, *Köstendilli Süleyman Şeyhî*, 53.

³³ Yılmaz, a.e., 45-47, 53, 57.

³⁴ Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı*, 52-54.

³⁵ Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif ve Musavvıflar", 30.08.2019, <http://hasankamilyilmaz.com/bulgaristandan-yetisen-muellif-ve-mutasavviflar.html>.

³⁶ Birol Yıldırım, a.e., 50-52.

³⁷ Birol Yıldırım, a.e., 59-61.

³⁸ Birol Yıldırım, a.e., 65.

³⁹ Birol Yıldırım, a.e., 54-56.

⁴⁰ Yılmaz, a.e., 83.

⁴¹ İsmail b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Muzillü'l-İlbâs Ammâ İşteherâ Mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-Nâs*. (Beyrut: 1351), II, 290.

⁴² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 29a.

Şeyhî Efendi, bu rüyayı asıl mürşidi Şâmîzâde Mustafa Efendi'ye anlatmış ve tabirini ondan öğrenmiş olmalıdır. Rüyadan da anlaşıldığı üzere Şeyhî Efendi ağabeyinin ölümünden sonra halen aynı sıkıntıları yaşamaktadır. Şâmîzâde Mustafa Efendi ise onun yakın zamanda bu sıkıntıları atlatacağına işaret ederek onu teselli etmiştir.

Ağabeyinin ölümünden iki sene sonra 1779'da mürşidi Şâmîzade Mustafa Efendi de vefat etmiştir. Vefat etmeden önce yerine Şeyhî Efendi'nin geçmesini istemiş ve kendi evladının tasavvufî terbiyesini de ona havale etmiştir. Kendisi hilafet aldığı olayı çalıştığımız risalesinde şöyle anlatmıştır:

"Mürebbi ve bedel ona derler ki şeyhin ondan sonra bir ferde feyz âsârı zuhur eylemez. Eğer iktiza eyleser ona havale olur. Ama ekser onlar vefatı vaktinde zuhur edip vesaya olur ve sırrına mahrem olur. Elhamdülillah teala bu fakir öyle inabet oldu. Hatta acz-i nefeslerine karib kendi evlatlarının telkin-i mayesin fakire havale buyurdular."⁴³

Çelebi İbrahim Efendi'nin vefatından sonra âyânlıktan nefret eden Şeyhî Efendi, Şâmîzâde Mustafa Efendi' nin vefatı üzere bu görevinden tamamen soğumuş ve bir süre sonra görevini bırakmıştır. Bundan sonra hayatına şeyh olarak devam etmiştir.⁴⁴

Şeyhlerinin erken yaşta vefat ettiğini belirten Şeyhî Efendi onlara yeterince hizmet edememenin acısını hissetmiştir:

"Hemen hak teâlâ mal ihsan ede, şeyh uğruna sarf ola. Ve tûl-i ömür kerem ede, şeyh hizmetinde geçe. Bu fakir bu devletten mahrum hak teala ömür ve kudret kemâl-i kereminden ihsan etmiş. Lakin azizlerim vefat etmiş bulunduğundan kudret ve servetim der-kâr iken muâvenet ve hizmet müyesser olmadı."⁴⁵

Daha sonra zamanını tamamen müridleriyle ilgilenmeye tahsis eden Şeyhî Efendi'nin sayesinde Köstendil şehri, Nakşibendiyye tarikatının merkezi konumuna gelmiştir.⁴⁶ Şeyhî Efendi'nin faaliyetleri Köstendil ve çevresi ile sınırlı görünse de onun gayretlerinin Nakşiliğin Balkanlarda yayılmasında ve kökleşmesinde de etkisi olmuştur.⁴⁷ Şeyhî Efendi 1820'de vefat etmiştir.⁴⁸

1.1. Şeyhî'nin Ağzından Kendi Döneminde Ehl-i Tasavvufun Durumu

Şeyhî Efendi, yaşadığı dönemdeki tasavvuf mesuplarının durumuna bu eserinde yer de ğinmiştir. Burada onları vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Şeyhî Efendi dönemindeki taklitçilerden çok muzdariptir ve yeri geldikçe mutlaka bu şahıslara ' mukallid,

⁴³ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 59a.

⁴⁴ Yılmaz, *Köstendilli Süleyman Şeyhî*, 65, 68.

⁴⁵ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 25a.

⁴⁶ Celep, Halil, "Sofyalı Bâlî Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı", (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2012), 20.

⁴⁷ Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 316-319.

⁴⁸ İnehanzâde, *Tuhfe-i Nâilî*, II, 251.

müzevvir, kalleş, sâil, cerrâr, kezzab' gibi ifadelerle değinmektedir. Bu kimseler gerçek tarikat mensuplarının bilinmesine engel olmakta ve tasavvufun adını kötüye çıkarmaktadır.

Şeyhî Efendi'nin döneminde Hulûliyye⁴⁹ mensupları olduğunu bizlere şöyle aktarmıştır:

"...taze civanlara nazar edip 'bunlar mir'âtîr, aks-i cemâl-i haktır. Suver-i cemîlede cemâl-i hakkı seyrederez' diye mülhid ve esîr-i nefis hevâ kelimâtını nukûl edip mülhid ve mukallid olmaktan gayet ictinâb ede. Zira zamanımızda böyle hezeyâna mübtelâ ve ehl-i hevâ zahiri mükezzib, rüsvâ-yı âlem, leffâf-u idbâr ve musteskîl nev'i benî âdem kezzâb ve mey-hôr şeyh ve dervîş-sûret kimseler zuhûr edip tarîkat-i aliyyeye iftiralar ile me'lûf nice kalleşler zuhûr ettiğinden fukarâ-yı muhlisîn dem-beste-i hâmûş olup kalmışlardır. "⁵⁰

Ayrıca önceden sülûk yöntemi olarak dervîşlere verilen seyahati kötü niyetli kimseler menfaat kapısı olarak görmektedir:

"... Gerçi evâilde bazı dervîşe seyahat verirlermiş.Ama bu asırlar başka bir asırlardır.Mukallid ve müzevvir kalleş çoğaldı.Elbette sadıkı kâzib ederler ve onu sailler ve cerrarlar semtine yederler... Lakin ne işleyelim cihanı mukallid ile cerrar tuttu.Zapt olunup onu alınmak emr-i muhal oldu.Ve onları görüp fukarâ-i muhlisîn her çileyi ihtiyar edip hamuş olup kaldılar."⁵¹

İhtiyacı olmadığı halde dervîş kıyafetine girip kazanç sağlamaya çalışanlar yüzünden samimi dervîş ve şeyhler zor durumlar yaşamıştır. Tekkelerinin ihtiyacını görececek durumda dahi değillerdir:

"Nice fukara ve meşayih vardır ki tekkelerinin vazifesi hak getire bir îrâd-ı muayyenesi olmayıp sabr u sebat üzere sulehâ ve ağniya bilâ-talep onların zaruretlerin görüp hacetlerin bitirip masâlihların mehmâ-imbân idare ederler idi. Şimdi bir hale resîde oldu ki ağniyâ-i meşayih ve fukaranın cümlesine sail ve cerrar nazarıyla nazar ederler. Fukara ve meşayih dahi mazur tutup umurların hak ve onlara teslim ve tefviz eder oldular. Her nerede bir sail ve cerrar ve mürtekb ve edbar ve battal ve hilekâr-ı ayyar varsa başlarına birer külâh ve aba kebeden sırtlarına hırka misli birer nesne geçirip vilayet vilayet üçer beşer birer ikişer zikr-i müstekreh makâller ve hâller ile gelip giderler. Ve ondan maada garaib garaib libaslar

⁴⁹ Güzel kadınlara ve oğlanlara (tüysüzlere) bakmanın helal olduğunu, Allah'ın bazı sıfatlarının insana hulul ettiğine, bu hal içindeyken öpüşüp sarmaş dolaş olmanın caiz olduğunu savunan mutasavvıflar zümresi. Bkz. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 173.

⁵⁰ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 20a-b.

⁵¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 27a.

ve acâib acâib pelâslar ile bir taife dahi bir tavr-ı hareket ve onlardan maada nice nice etvar-ı acîbeler ile bir nice deccaller zuhur edip ağniyâ ve fukarayı canından bîzâr eylemişlerdir."⁵²

Hatta bu taklitçiler yüzünden sûfilerin güvenilirliği azalmış, şهادetleri kabul edilmez olmuştur:

"Fî zamanına şöhret için tarikat görmedik nâ-halefler fakr ve fena alametin gösterir oldular. Tarik bozuldu. Ehl-i fena kimdir bilinmez oldu. Yalan şahitleri sufi suretine girer oldular. Tevlidi zamane beyleri emr eylediler: Sufi libaslıların şهادeti mesmu olmasın."⁵³

Şeyhî Efendi, sûfi kıyafeti olan taç ve hırkanın artık gerçek sûfi ile sahtesini ayırt etmemesinde kendilerinin de kusuru olduğunu belirtiyor:

"Fahr-i alem aleyhi ekmelü't-tahiyyat Efendimiz hazretleri bir gün mübarek boynundan ridası düşüp geri onu kabul etmeyip ashab taksim ettiler ve boyunlarına yani istiva ettiler. Sonra bazı ashab yetişip onlara hisse-i kalil yani az olduğundan birer flori⁵⁴ miktarı alıp başlarına teberrüken gül diktiler. Vakıa bu ihtiram ortadan ref oldu. Bu taksiratta cümlemiz müşterekiz. Birbirlerimize bakarak bu âdâbı ıskat edip sailden sâlik ve müzevvirden muhlis fark olmaz ve kazib ile sadık derk olmaz."⁵⁵

Bazı tekkelerde usûle aykırı olarak kadınların da zikir ayinlerini seyretmesine izin verilmekte ve bu ayinlerde gösteriş yapılmaktadır:

"Hususan emred oğlanları zinhar halka-i zikre almayalar. Taze ve genç avratlar ve taze civanlar ve ricâl ve kibâr seyrancılar cem' oldukta asla eski hâlâtlarına tağayyür getirmeyeler. Zira tarikat-i şirkidir. Kendi tenhalarında olduğu gibi belki dahi tahfif edip hatm edeler. Ama fi zamâninâ tarîf mezkûrun külli hilâfı ve aksidir."⁵⁶

Dönemindeki taklitçiler güya keramet gösterdiklerini belirtip bunları halka övünerek anlatmakta ve samimi sûfileri sıkıntıya düşürmektedir:

"...dava şuna derler ki kendisinde zuhur eden varidatı ifşa edip halka nakl-i fahr ede. Ona kezzab ve kalleş ve müzevvir derler. Neuzu billahi teala. Kande kaldı ki kendisinde olmayan ahvali kendine isnad ile halka fahr ede? Bu halat mukallid ve kalleş ve müzevvirlerin halidir. Fi zamanına bu misli telbis kimseler çoğalıp şeyhlik davasıyla alemi bîzâr eylediklerinden işbu mahalle tahrir olundu."⁵⁷

⁵² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, a.g.y.

⁵³ Şeyhî, *a.e.*, 42a.

⁵⁴ Tam karşılığı bulunamadı. *Az bir miktar* anlamına geldiğini düşünüyoruz.

⁵⁵ Şeyhî, *a.e.*, 42a.

⁵⁶ Şeyhî, *a.e.*, 21b.

⁵⁷ Şeyhî, *a.e.*, 30a.

Yine Şeyhî Efendi şeyhlerin hastaları okumanın usullerini anlatırken bu işi para ve şöhret için yapanlar olduğunu belirtmektedir. Kendisi bir çok kez bunlara yaptıklarının yanlış olduğunu hatırlatmış fakat onlar Şeyhî Efendi'yi dinlememişlerdir:

'Falan şöyle halde idi. Bir ya iki ya üç defa okuduk ya nüsha verdik şifa buldu.' diye fahr etmeyeler. İktiza edip söylense dahi varlık üzere söylenmeye. Ve ben her marizi savdururum deyip laf vurmaya. Bu laflar müzevvir ve cerrar laflarıdır. Sadıklara böyle şeyler düşmez. Eğer sıdk davasında isen böyle davalara mübtela olmazsın. Her kim ki böyle davalara mübtela olmuştur ribka-i nefis ve şeytana giriftar olup cerrar ve kalleşler siccininde ebedi mahpus kalmıştır maazallah-i teala. Onlara ne ibret ve ne nasihat kar eder. Onlar onun gibi davaları ticaret addedip maişet hevasına uçup gitmişler. Biz bunların çoğuyla ülfet ve nice nice nasihatler etmişizdir. Asla kâr-gîr olduğun görmedik."⁵⁸

Şeyhî Efendi rüya tabirini bilmeyi şeyhler için elzem görmektedir. Zira sâlikin rüyası sülükünde önemli bir yol göstericidir. Fakat onun zamanında

"Nice alim ve fazıl ,miskin ve ihtiyar meşayih görmüşüm ki rüya tabirinde mebhut olup kalmışlar."⁵⁹

Ayrıca Şeyhî Efendi, hem mürşidleri Çelebi İbrahim Efendi ve Şâmîzâde Mustafa Efendi'nin hem de kendisinin çok fazla kimseye rabita vermediğini beyan etmiştir:

"...fakir azizlerim gerek Şâmîzade Şeyh Mustafa Efendi ve gerek Çelebi İbrahim Efendi kaddesallahu sirrahumel aziz hazretlerinin meclis-i şeriflerinde nice sâliklere inabet verip bir ferdi rabita ile memur ettiklerini meşhudum olmadı ve katımda nadir kimse inabet edip fakir ol mecliste bulunmamışım. Ve Reşahât aynü'l-hayât kerrât ile meşhudum olmuştur. Onda dahi nadir vaki olmuştur ki rabita ile memur edeler."⁶⁰

1.2. Tarikat Silsilesi

Şeyhî Efendi'nin tarikat silsilesi Lemeât-ı Nakşbendiyye'de şöyle verilmiştir:

1. Hazreti Muhammed (s.a.v.)
2. Ebû Bekir Es-Sıddîk
3. Hâce Selmân el-Fârisî
4. Kasım b. Muhammed b. Ebî Bekir Es-Sıddîk (v. 102/720-21)
5. Cafer-i Sâdık (v. 148/765)
6. Ebû Yezîd-i Bestâmî (v. 160-234/776-77-848-49)
7. Hâce Ebu'l-Hasan el-Harakânî (v. 425/1034)

⁵⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 31b-32a.

⁵⁹ Şeyhî, *a.e.*, 33a.

⁶⁰ Şeyhî, *a.e.*, 56b.

8. Hâce Ali el-Fârmadî (v. 477/1084-85)
9. Hâce Yusuf el-Hemedânî (v. 440 veya 441/1048-49-1050)
10. Abdülhâlık el-Gücdüvânî (v.575 veya 585/1179-80 veya 1189)
11. Hâce Ârif Rîvegîrî (v. 715/1315)
12. Hâce Mahmûd İncîr-i Fağnevî (v. 715 veya 717/1315 veya 1317)
13. Hâce Ali Râmîtenî (v. 715/1315)
14. Hâce Muhammed Bâbâ Simmâsî (v. 755/1354)
15. Hâce Emîr Külâl el-Buhârî (v. 772/1370-71)
16. Hâce Muhammed Bahâüdîn en-Nakşibendî (718-791/1318-1390)
17. Mevlânâ Ya'kûb Çerhî (v. 851/1447)
18. Hâce Ubeydullâh Taşkendî (v. 806-895/1403-04 -1490)
19. Hâce Zâhid Muhammed (v. 936/1529-30) 44
20. Hâce Derviş Muhammed (v. 970/1562-63)
21. Hâce Mahdûm-ı Âzam (v. 918-1008/1512-1599)
22. Hâce Muhammed Bâkî (v. 1013/1601)
23. Hâce Ahmed Fâruk (v. 971-1034/1563-64-1624-25)
24. Fırâkî Muhammed Bedreddîn.
25. Şeyh Hâce Seyyâhûn Evliyâ Muhammed.
26. Şeyhu's-Şuyûh Hâce Mustafâ Şâmî (v. 1193/1779)
27. Hâce Çelebî İbrahim Köstendîlî (v. 1777)
28. Şeyhî Süleyman el-Köstendîlî (v. 1820)⁶¹
29. Mevlânâ el-Hacc Mustafa Üskübî⁶²

1.3. Halifeleri

Şeyhî Efendi'nin halifeleri Lemaât-i Nakşbendiyye'nin Kütahya nüshasına göre şu şekildedir:

1. Hâce Bekir Efendi
2. Hâce Muhammed Efendi Semûhevî
3. Şeyh Muhammed Bekçevî
4. el-Hâce İbrâhîm Nevrekobî
5. Hâce Mustafâ Üskübî

⁶¹ Şeyhî, *Lemaât*, 64b-78b; Yılmaz, *Süleyman Şeyhî*, 93-96.

⁶² Bu kişi Engin Bedir tarafından Kütahya nüshasında tespit edilmiştir. Bkz., Bedir, Engin, "Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Lemaât-ı Nakşbend Adlı Eseri" (İnceleme ve Metin), (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010), 23; Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı*, 64.

6. Hâce Muhammed Mağzî
7. Hâce Osmân Nur Velî
8. Şeyh Ali Nevrekobî
9. Şeyh Kemter
10. Şeyh Sahrî
11. Şeyh Osmân Bazar İsmâil Efendi
12. Şeyh Durmuş Efendi
13. Mevlâna el-Hâc Mustafâ Üskübî⁶³

2. Eserleri⁶⁴

Şeyhî Efendi tasavvufun hem amelî, hem de fikrî cihetiyle ilgilenmiştir. Dolayısıyla çevresinde geniş bir mürid kitlesi oluşmuş, pek çok eser vermiştir. Onun eserleri tasavvufî âdâba, tasavvufî tefekkürü, terceme-i hâl, tabakat ile şiir ve edebiyata dairdir.

Şeyhî Efendi Bulgaristan'da yetişen mutasavvıf müellifler arasında en velûd olanlardan ikincisidir. Ancak XIX. yüzyıl gibi karışık bir dönemde yaşamış olması ve Köstendil'in İstanbul'dan uzaklığı sebebiyle yeteri kadar tanınmamıştır. Eserlerinin tamamına yakını Türkçe yazmıştır. Osmanlı müellifleri arasında eserlerinin tamamını Türkçe yazarların sayısı pek azdır.⁶⁵

Şeyhî Efendi'nin eserlerini özellikle kendi yazmış olduğu Bahrü'l-Velâye'den öğrenmekteyiz. Burada ismi geçen eser sayısı on dokuzdur. Halbuki kaynaklarda kendisine atfedilen eser sayısı otuz ikiye kadar çıkabilmektedir.⁶⁶

Kütüphanelerde tespit edilen eserleri

1.Lemaât-ı Nakşbendiyye

Şeyhî Efendi'nin ilk eseri olup 1779 yılında telif edilmiştir. Müellif eseri tasavvufî ıstılahları açıklamak maksadıyla yazmıştır. Üç bab, on beş fasıldan müteşekkil bu eser bir menâkıbnâme, bir silsilenâme, bir ıstılahat kitabı ve bir tâbirname kitabı olma özelliklerinin

⁶³ Bedir, " Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Lemaât-ı Nakşbend Adlı Eseri", 26.

⁶⁴ Eserleri hakkında detaylı bilgi için Yılmaz, *Süleyman Şeyhî*, 185-285; Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı*, 104-149.

⁶⁵ Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif ve Musavvıflar", 30.08.2019, <http://hasankamilyilmaz.com/bulgaristandan-yetisen-muellif-ve-mutasavviflar.html>.

⁶⁶ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I-III, (İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1333/1342), I, 88; Birol Yıldırım, a.e., 105.

tümünü taşımaktadır.⁶⁷ Lemaât-ı Nakşbendiyye hakkında Engin Bedir tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁶⁸

Nüshaları:

1. Ankara Üniversitesi DTCF Ktp. Yazma Eserler Bl., Muzaffer Ozak I, Nu: 570, vr. 193.

2. İstanbul Üniv. Ktp. Ty. Bl., Nu: 200. vr. 60.

3. İstanbul Üniv. Ktp., Ty. Bl., Nu 297.7, vr. 76.

4. Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Ktp. Nu: 262. Vr. 95⁶⁹

2. Divan

Şeyhî Efendi hakkında ilk çalışmayı yapan Ali Yılmaz'a göre kendisinin iki divanı vardır.⁷⁰ Fakat divan üzerine bir çalışma yapan Mustafa Kundakçı'nın tespitine göre tek bir divanın iki nüshası vardır. Biri kayıp olan nüshalar ayrı divanlar gibi algılanmıştır.⁷¹

Nüshaları:

1. İstanbul Üniv. Ktp. Ty. Bl., Nu: 894.35-1/1784, 70 vr.

2. Millet Ktp. Ali Emîrî Efendi Manzum eserler, Nu: T. 239, 39 vr.

3. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, Nu: 758, 52 vr.

4. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları Nu: T811, 54 vr.

5. İstanbul Süleymaniye Ktp., İzmirli İ. Hakkı Bl., Nu: 1249, 64 s.

6. Süleymâniye Ktp., Celâleddin Ökten Bl., Nu: 573, 63 s.

7. New-Jersey-Amerika Birleşik Devletleri, Princeton Üniv. Türkçe Yazmaları, Nu: New Series Ottoman Turkish Texts 1658, İstinsah târihi:1266/1849, vr.1a-128b.⁷²

3. Zübde-i Nefehât-i Üns

Şeyhî Efendi, Nefahâtü'l-Üns'ten hayat hikayelerini okuduğu tasavvuf büyüklerinden fazlaca etkilenmiş ve onların daha iyi anlaşılabilmesini sağlamak maksadıyla eseri özetleyerek bu risaleyi yazmıştır.⁷³

⁶⁷ Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı*, 106-108.

⁶⁸ Bedir, Engin, " Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Lemaât-ı Nakşbend Adlı Eseri" (İnceleme ve Metin), (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010).

⁶⁹ Birol Yıldırım, *a.e.*, 107-108.

⁷⁰ Yılmaz, *Süleyman Şeyhî*, 195.

⁷¹ Kundakçı, Mustafa, " Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Divanı'nın Tenkitli Metni", (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2003), 56.

⁷² Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı*, 108-109.

Nüshaları:

1. İstanbul Süleymaniye Ktp. H. Hüsnü Paşa Bl. Nu: 579/2, 31 vr.
2. Ankara Üniv. DTCF Ktp. Yazma Eserler Bl., Nu: 2477/2, 28 vr.⁷⁴

4. Mir'âtü'l-Muvahhidîn

Eser, vahdet-i vücûd nazariyesi çerçevesinde, Allah'ın zât ve sıfatları ile ilgili bazı terimlerin ve değişik tasavvufî ıstılahların açıklandığı, bazı peygamberlerin kıssalarının anlatıldığı bir kitaptır.⁷⁵ Mir'âtü'l-Muvahhidîn hakkında Mustafa Ejder tarafından yüksek lisans tezi yapılmıştır.⁷⁶

Nüshaları:

1. İstanbul Süleymaniye Ktp., Serez Bl., Nu: 1515, 114 vr.
2. İstanbul Üniv. Ty. Bl., Nu: 297/7, 186 vr.
3. İstanbul Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bl., Nu: 297/7, 70 vr.⁷⁷

5. Mektûbât-ı Erbaîn

Bu eserde, Şeyhî Efendi'nin çeşitli yerlerde bulunan halife, zikir meclislerini idare etmekle görevli kimseler ve müritlerine gönderdiği mektuplar vardır. Şeyhî Efendi'nin mektupları yanında, söz konusu kişilerden kendisine gelen mektuplar da yer almaktadır.⁷⁸

Nüshaları:

1. İstanbul Süleymaniye Ktp. M. Ârif-M. Murad Bl., Nu: 213/1, vr. 1b-27a.
2. İstanbul Üniv. Kth Ty. Bl., Nu: 3460/7, vr.134b-185a
3. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, Nu: 297/7, vr. 19-44a.
4. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, Nu: 297/7, vr. 1-45.⁷⁹

---

⁷³ Yılmaz, *Süleyman Şeyhî*, 199.

⁷⁴ Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı*, 109.

⁷⁵ Birol Yıldırım, *a.e.*, 110.

⁷⁶ Ejder, Mustafa, " Köstendilli Mollazâde Süleyman Şeyhî Efendi'nin Mir'âti'l-Muvahhidîn Adlı Eseri", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1998).

⁷⁷ Birol Yıldırım, *a.e.*, 111.

⁷⁸ Yılmaz, *Süleyman Şeyhî*, 215.

⁷⁹ Birol Yıldırım, *a.e.*, 112.

6.Terkîbât-ı Erbaîn

Bu eser, bir rüya koleksiyonudur. Şeyhî Efendi eserde tarikata intisabından itibaren, içine düştüğü sıkıntıları, günlük hayatında karşılaştığı çeşitli hadiseleri ve bunlara bağlı olarak gördüğü rüyaları anlatmaktadır.⁸⁰

Nüshaları:

1. İstanbul Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi Bl., Nu: 2710/2, (15a-32a)
2. İstanbul Süleymaniye Ktp. M. Ârif-M. Murad Bl., Nu: 213/3. (31b-43a)
3. İstanbul Üniv. Ktp. Ty. Bl., Nu: 3469/6, (vr. 112b-133b)
4. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, Nu: 297.7, vr.1-12.
5. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları Nu: 297.7, vr. 46-63.⁸¹

7.Te'vilât-ı Hadîs-i Erbaîn

Adının aksine eserde 39 hadis vardır. Şeyhî Efendi, eserine aldığı hadislerin, Türkçe olarak tasavvufî mahiyette şerhini yapmıştır.⁸² Haticetü'l- Kübra Öksüz bu ve bundan önceki iki eseri kapsayan bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır.⁸³

Nüshaları:

1. İstanbul Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi Bl., Nu: 2710/1, 14 vr.
2. İstanbul Süleymaniye Ktp. M. Ârif-M. Murad Bl., Nu: 213/4, vr. 23b-53a
3. İ.B.B.Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, Nu: 297/7, vr. 63b-77a.
4. İ.B.B.Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, Nu: 297/7, vr. 13-20.⁸⁴

8.Kûtü'l-Uşşâk

Şeyhî Efendi bu eserinde, çeşitli ilmî, tasavvufî, dinî ve dünyevî meseleleri, kendi üslup ve anlatış tarzıyla izah etmiştir.⁸⁵ Kazım Aydemir, eser hakkında bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁸⁶

⁸⁰ Yılmaz, *Süleyman Şeyhî*, 226.

⁸¹ Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı*, 113.

⁸² Yılmaz, *Süleyman Şeyhî*, 233.

⁸³ Öksüz, Haticetü'l-Kübra, "Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Mektûbât-ı Erbaîn, Terkîbât-ı Erbaîn ve Te'vilât-ı Erbaîn İsimli Eserleri İnceleme ve Metin", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010).

⁸⁴ Birol Yıldırım, *a.e.*, 115.

⁸⁵ Yılmaz, *Süleyman Şeyhî*, 241.

⁸⁶ Aydemir, Kazım, "Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Kûtü'l-Uşşâk ve Hulâsâtü'l-Esrâr Adlı Eserleri" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1998).

Nüshaları:

1. İstanbul Sül. Ktp., Serez, Nu: 1515, vr. 115.
2. İstanbul Sül. Ktp. Hacı Mahmud Efendi Bl. Nu: 2462, vr. 98.⁸⁷

9. Medâr-ı Sâlikân

Süleyman Şeyhî Efendi bu eserinde, Nakşibendî tarikatı büyüklerinin eserlerinden istifade ederek Nakşîliğin usûl ve fûrûa ait esaslarını, bu tarikatın diğer kolları arasındaki çeşitli görüşlerini ve esaslarını ele almıştır. Eser üzerinde Mehmet Turan yüksek lisans tezi hazırlamıştır.⁸⁸

10. Etvâr-ı Hâcegân

Daha çok yeni sâliklere yönelik ön bilgiler içermektedir. Nakşibendiyye âdâb ve ahvâlini anlatan konuları, Nakşî yolunun ve tasavvufun bazı istilâhlarını içermektedir.⁸⁹ Medâr-ı Sâlikân'la birlikte eser üzerinde Mehmet Turan tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Her İki Eserin Nüshaları:

1. Medâr-ı Sâlikân, İstanbul Üniv. Ktp. Ty. Bl., Nu: 2242/2, 32b-64b, 33 vr.
2. Etvâr-ı Hâcegân, İstanbul Üniv. Ktp. Ty. Bl., Nu: 2242/3, vr. 65b-83b, 18 vr.
3. Medâr-ı Sâlikân fî Etvâr-ı Hâcegân, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları, 297.7, 38 vr.
4. Medâr-ı Sâlikân fî Etvâr-ı Hâcegân, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları No: 1266 H. vr. 63b-82b.
5. Medâr-ı Sâlikân, Diyarbakır İl Halk Ktp, No: 21, Hk 616 XI-43.vr.⁹⁰

11. Usûlü'l-Vusûl⁹¹

⁸⁷ Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı*, 117.

⁸⁸ Turan, Mehmet, " Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Medâr-ı Sâlikân ve Etvâr-ı Hâcegân İsimli Eserleri" (İnceleme ve Metin), (Yüksek Lisans Tezi, Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2019), 25.

⁸⁹ Turan, Mehmet, " Şeyhî'nin Medâr-ı Sâlikân ve Etvâr-ı Hâcegân İsimli Eserleri ", 60.

⁹⁰ Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı*, 118.

⁹¹ Çalışmamızın konusu olan esere ileride ayrıca değinilecektir.

12. Nikâtü'l-Hikem

Şeyhî Efendi bu eserde insân-ı kâmil, mebde', meâd, şeriat, tarikat, marifet, hakikat, yakîn, ihtiyâr, ittisal ve ittihad gibi tasavvûfî konuları ele almıştır. Gönül Doğan eser hakkında bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır.⁹²

Nüshaları:

1. İstanbul Sül. Ktp. Serez Bl., Nu: 1510, 103 vr.
2. İstanbul Sül. Ktp. Hacı Mahmud Efendi Bl., Nu: 2563, 126 vr.
3. Almanya Nüshası, Tübingen Devlet Kitaplığı Arşivi, 1402, 88 vr.
4. Ankara Üniv. DTCF. Ktp. Yazmalar Bl., M. Con. 371/2. 147 vr.
5. Tercüman Gazetesi Türkçe Yazma eser Ktp., Nu: Y 302, 69 vr.
6. Almanya nüshası: Tübingen Devlet Kitaplığı Arşivi, 1402. (Tübingen Depot der Staatsbibliothek), 88 vr.⁹³

13. Mecmau'l-Maârif

Şeyhî Efendi bu eseri tasavvufî istilahları izah etmek için yazmıştır.

Nüshaları:

1. İstanbul Sül. Ktp. Hacı Mahmud Efendi Bl., Nu: 2549, 113 vr.
2. İstanbul Üniv. Ktp. Ty. Bl., Nu: 923/2, vr. 25b-43b.
3. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, No: 297.7, vr. 151b-198a.
4. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, No: 297.7, vr. 90-117.
5. İstanbul Üniv. Ktp., Ty. No: 297.7, 54 vr.⁹⁴

14. Bahrü'l-Velâye

Şeyhî Efendi bu eserde kendisi dahil 1014 sûfinin biyografisini aktarmıştır. Hayatı hakkında önemli bilgilere bu eser sayesinde ulaşabilmekteyiz.⁹⁵ Eser, Doç. Dr. Sezai Küçük ve Doç. Dr. Semih Ceyhan tarafından sadeleştirilerek 1001 Sûfî adıyla yayımlanmıştır.⁹⁶

⁹² Doğan, Gönül, "Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Nikâtü'l-Hikem İsimli Eseri" (İnceleme ve Metin), (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2008),15.

⁹³ Birol Yıldırım, *a.e.*, 120.

⁹⁴ Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı*, 121.

⁹⁵ *a.g.e.*, 122-123

⁹⁶ Semih Ceyhan, "Süleyman Şeyhî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 38: 108-109.

Nüshaları:

1. İst. Üniv. Kth Ty. Bl., Nu: 92, 314 vr.
2. İstanbul Sül. K tp. Hacı Hüsnü Paşa Bl., Nu: 579/1, 201 vr.
3. İstanbul Sül. Ktp. Hacı Mahmud Efendi Bl., Nu: 5428 190 vr.
4. Süleymaniye Ktp. Hacı Hüsnü Paşa No: 579, 200 vr.
5. Süleymaniye Ktp., 4528, 189 vr.
6. İstanbul Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bl., 2549, 113 vr.
7. Ank., Üniv. DTCF Ktp., Ty., Bl., İsmail Saib, I, No: 2477, vr. 172.
8. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 297.7, 244 vr.
9. Almanya, Berlin Devlet Ktp., Nu: 579/1 (207 vr.)⁹⁷

15. Hulâsâtü'l- Esrâr

Süleyman Şeyhî Efendi'nin, kaynak eserlerinin hiçbirinde kaydı olmayan ve aslına ulaşılamayan bu eser Kâzım Aydemir tarafından Prof. Dr. Mahmut Erol Kılıç Bey'den fotokopi olarak temin edilerek 1998'de Marmara Üniversitesi S.B.E.'nde yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.⁹⁸ Eserde, tevhid ve ilhad, mârifet-i nefis, mârifetullah, küfr-i hakîkî, vâsilûn, mukarrebûn, îmân, muhabbet, mahbûb-i sûrî, mahbûb-i hakîkî, nefis, rûh, zât ve vücûd gibi vahdet-i vücûdun temel kavramları belli bir düzen içinde açıklanmaktadır.⁹⁹

16. Kitâb-ı Tâlia fi Esrâri'l- İlâhiyye

Şeyhî Efendi'nin bu eseri âlem, tevhid, ilhad, mârifet-i nefis, mârifetullah, vahdet-i vücûd, hazarât-ı hams, küfür, muhabbet, Allah'ın isim ve sıfatları, vâsil-mukarreb, ittihad-ittisal, maddî ve mânevî aşk gibi kavramları içermektedir. Eser hakkında Kevser Öztürk tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.¹⁰⁰

Nüshaları:

1. İstanbul Süleymaniye Ktp. Serez Bl. No: 1504, vr.40
2. Mısır Millî Ktp. Türkçe Yazmaları, No: S 4630, Kahire-Mısır.
3. Risâle-i Tâlia: İ.B.B Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 542.16, vr.102b-150b

⁹⁷ Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı*, 123-124.

⁹⁸ Aydemir, Kâzım, "Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Kütü'l-Uşşâk ve Hulâsâtü'l-Esrâr Adlı Eserleri" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1998).

⁹⁹ Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı*, 124.

¹⁰⁰ Öztürk, Kevser, "Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Kitâb-ı Tâlia fi Esrâri'l-İlâhiyyeti's-Sermediyye İsimli Eseri (Metin-inceleme)", (Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, 2018), 99-100.

4. Risâle-i Tâlia: İstanbul Süleymaniye Ktp. H.M. Efendi Bl., No: 297/7, vr.80.
5. Risâle-i Metâlî: İ.B.B Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 317/02, vr.24-54.
6. Risâle-i Metâlî: İ.B.B Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 730/01, vr.1-89.
7. İstanbul Üniv. Ktp. Ty. Bl. No: 923/1, vr.24¹⁰¹

17. Subhatü'l-Levâyah

Şeyhî Efendi bu eserinde abâdile konusuna, bölümlerden biri sadece levâyih ile ilgili olmak üzere çeşitli tasavvufî kavramların açıklanmasına yer vermiştir. Feyza Işık tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.¹⁰²

Nüshaları:

1. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, No: 297.7, vr. 78-138.
2. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, No: 297.7, 105 vr.
3. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, Nu: 297.7, 104 vr.
4. Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, Nu: 1524/11.¹⁰³

18. Sakk-ı Şeyhî

Hayatının bir döneminde İstanbul mahkemelerinde görev yapan Şeyhî Efendi bu esnada kayda geçirilen belgelerin suretini toplayarak bu eseri oluşturmuştur.

Nüshaları:

1. Sakk-i Şeyhî, İstanbul Üniv. Ktp. Ty. Bl., 297.5, 190 vr.
2. Mecmua-i Sakk-i Mahkeme-i İstanbul, Ğ.B.B., Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları, 297.542, vr. 27-147.¹⁰⁴

¹⁰¹ Turan, Mehmet, "Şeyhî'nin Medâr-ı Sâlikân ve Etvâr-ı Hâcegân İsimli Eserleri", 17.

¹⁰² Işık, Feyza, " Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Subhatü'l-Levâyih Adlı Eseri (İnceleme-Metin)", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2011), 12.

¹⁰³ Işık, Feyza, " Şeyhî'nin Subhatü'l-Levâyih Adlı Eseri", 3.

¹⁰⁴ Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı*, 129-130.

19. Hikâye-i Hoca Said

Nüshaları:

İstanbul Üniv. Ktp. Ty. Bl., 297.7, 47 vr.¹⁰⁵

20. Mine'l-Hikâyet-i İbn-i Bureyk Cild-i Sâni

Nüshaları:

1. İstanbul Üniv. Ktp. Ty. Bl., No:297.7, vr.1b-46a.¹⁰⁶

21. Şerh-i Kelâm-ı Kibâr

Küçük bir risale olup Hz. Ebubekir'e atfedilen bir sözü şerh etmek için yazılmıştır.

Nüshaları:

1. İstanbul Üniv. Ktp. Ty. Bl., Nu: 3469, 88b-90b.

2. İ.B.B.Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, Nu: 297.7, vr. 94-96a.¹⁰⁷

22. Şerh-i Kelâmi'l- Vâsîfî

Ebu Bekir Vâsîfî'nin bir sözünü şerh etmek için yazılmıştır.

Nüshaları:

1. İstanbul Üniv. Ktp. Ty. Bl., Nu: 3469, 91b-95a.

2. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin yazmaları, Nu: 297.7, vr. 96a-99a.¹⁰⁸

23. Şerh-i Kelimât-ı Bedri'd-dîn

Şeyhî Efendî bu eserinde, Şeyh Bedreddin Simâvî'nin Vâridât'ındaki bir sözünü tasavvufî olarak açıklamıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı*, 132.

¹⁰⁶ Birol Yıldırım, a.g.e., 132.

¹⁰⁷ a.y.

¹⁰⁸ a.g.e., 132-133.

¹⁰⁹ Yılmaz, *Süleyman Şeyhî*, 271-272.

Nüshaları:

1. *Şerh-i Kelâm-ı Vâsıtî'* nin de yer aldığı İstanbul Üniv. Ktp. Ty. Bl., Nu: 3469'daki içinde mecmua içinde vr. 95b. ile 101a. arasında yer almaktadır.

2. İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, Nu: 297.7, vr. 99-112b. ¹¹⁰

24. Şerh-i Kelâm-ı Câfer-i Sâdık

Câfer-i Sâdık'ın bir sözünün tasavvufî olarak açıklamasıdır.

Nüshaları:

1. İstanbul Üniv. Ktp. Ty. Bl., Nu: 3469, 95b-111b vr. ¹¹¹

25. Risâle-i Tasavvuf

Temel olarak dünya sevgisi ile mücadeleyi anlatan bir eserdir.

Nüshası:

İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, 297.7, vr. 75b-77b. ¹¹²

26. Şerh-i ez-Ba'z'ı Makâlât-ı Kibâr-ı Meşâyih

Nüshası:

İ.B.B Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, No: 297.7/1, vr.77b-92a. ¹¹³

27. Şerh-i Nûnân

Nüshası:

İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, 297.7, 92b-93a. ¹¹⁴

¹¹⁰ Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı*, 133.

¹¹¹ Yılmaz, *Süleyman Şeyhî*, 273-274.

¹¹² Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı*, 134.

¹¹³ Yıldırım, *a.g.e.*, 136.

¹¹⁴ Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı*, 136.

28. Risâle-i Hakâik-i Aşk

Nüshası:

1. New Jersey-Amerika Birleşik Devletleri, Princeton Üniv. Türkçe Yazmaları, Nu: 1658, New Series Ottoman Turkish Texts 1648/2, İstinsah Tarihi: 1266/1849, vr. 136a-144b.¹¹⁵

Kaynaklarda Zikredildiği Halde Bulunamayan Eserleri:

1. Risâle-i Şerîf-i Celâliyye
2. Es'iletü'l-Esrâr
3. İşknâme
4. Nebezâtü'l-İrfân
5. Târîh-i Köstendil
6. Risâle-i Vesâyâ
7. Mecmâu'l-Esrâr
8. Mecmâu'l-Ârif
9. Usûlü'd-Dîn
10. Kasr-ı Şirâz¹¹⁶

3. Usûlü'l- Vusûl

3.1. Usûlü'l-Vusûl İle İlgili Bilgiler

Şeyhî Efendi'nin bu eseri müellif hakkında ilk çalışmayı yapan Ali Yılmaz'ın kitabında bulunamayan eserler arasında gösterilmiştir.¹¹⁷ Biz bu esere 2015 yılı başında Atatürk Kitaplığı'nda rastladık.¹¹⁸ Ardından Millî Kütüphane'de bir nüshasını daha bulduk.

Usûlü'l-Vusûl, Şeyhî Efendi'nin tarikat âdab ve erkânını açıkladığı eseridir. Eser, bütün tarikat mensuplarına hitap etmekle birlikte Nakşibendî tarikatının âdâbını açıklamaktadır. Şeyhî Efendi bu eserinde yaptığı tertibe bazen uymayarak konu ile ilgili

¹¹⁵ Birol Yıldırım, a.y.

¹¹⁶ Birol Yıldırım, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı*, 157.

¹¹⁷ Yılmaz, *Süleyman Şeyhî*, 280.

¹¹⁸ 2016'da Şeyhî Efendi ile ilgili doktora çalışması yapan Birol Yıldırım'la kurduğumuz iletişimde ise kendisine eserin Ankara nüshasını da bulduğumuzu haber verdik. Demek ki İstanbul Atatürk Kitaplığı'ndaki nüshayı da birbirimizden habersiz bir şekilde keşfetmiş olmalıyız.

aklına geldiği yerlerde bir önceki mevzuya tekrar dönmüştür. Aynı konudan farklı yerlerde defaatle bahsetmiştir.

Eserin yazılış tarihi belli değildir. Fakat eserin içinde Şeyhî Efendi yine kendi eserleri Lemaât-ı Nakşbend ve Mir'âtü'l- Muvahhidîn'den bahsetmektedir.¹¹⁹ Bu durumda Us^lü'l-Vusûl'ü bu ikisinden sonra yazmıştır.

Ayrıca bir başka eseri Medâr-ı Sâlikân'da ise Usûlü'l-Vusûl'e başvurmamızı tavsiye etmektedir:

"...Ama edebin tafsilî bu deftere sığmaz. Usûl ve fûrû'una nihâyet yoktur. Zîrâ avam edebi bir türdür. Mübtedî ve mütevassıt ve müntehî edebleri hep başka. İşbu mahalde bizim takrîrimiz ale'l-itlâk edebdir ki, lâzım olana mertebesi edebinin tarîkin bulur. Dervîşe lâzım olan edep, **Usûl-i Vusûl** nâm kitâbda mufassaldır."¹²⁰

Şu halde Şeyhî Efendi, Usûlü'l-Vusûl'ü Medâr-ı Sâlikân'dan önce fakat Lemaât ve Mir'ât'ten sonra yazmıştır. Lemaât-ı Nakşbend'i 1779 yılında¹²¹, Mir'âtü'l- Muvahhidîn'i ise 1809 yılında yazmıştır.¹²² Medâr-ı Sâlikân'ın yazılış tarihi belli olmamakla beraber çeşitli sebeplerden ötürü 1814 veya 1815'te yazılmış olabileceği tahmin edilmektedir.¹²³

Ayrıca Şeyhî Efendi Bahrü'l-Velâye'de kendisini tanıtırken yazarlık hayatını, 1193-1200, 1200-1210, 1210-1220, 1220-1230 şeklinde dört dilime ayırmış ve bu dilimlerin her biri içinde yazdığı eserlerin ismini vermiştir. Dolayısıyla bu eser yazarlık hayatının son 10 yıllık dilimi olan 1805-1815 yılları arasına düşmektedir.¹²⁴ Tüm bunlardan sonra Usûlü'l-Vusûl'ün 1809- 1814 yılları arasında yazıldığını tespit etmiş bulunuyoruz.

3.2. Eserin İsmi

Usûl, "âdâp, erkân, tasavvufun temelleri" anlamına gelir. Sûfilere göre Allah'a giden yola girmenin bir yolu, yöntemi vardır.¹²⁵ Vusûl ise " ulaşmak, erişmek, sevdiğine kavuşmak" anlamlarına gelir.¹²⁶ Böylece 'sevdiğine yani Allah'ulaşmanın yolu, âdâbı' anlamına gelir. Bu terki, sûfi çevrelerinde meşhur olan "Usûlü olmayanın vusûlü olmaz" ve Ebu'l-Hüseyn en-

¹¹⁹ Şeyhî Efendi, *Usûlü'l- Vusûl*, 33a,56a.

¹²⁰ Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi, *Medâr-ı Sâlikân*, (İstanbul Üniv. Ktp. Bl. No: 2242/2), vr.61a-b; Turan Mehmet, "Şeyhî'nin Medâr-ı Sâlikân ve Etvâr-ı Hâcegân İsimli Eserleri", 131.

¹²¹ Şeyhî, *Lemaât*, 191a; Yılmaz, *Süleyman Şeyhî*, 190.

¹²² Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi, *Mir'âtü'l- Muvahhidîn*, (İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Serez Bölümü, No: 1515), 113b; Yılmaz, *Süleyman Şeyhî*, 210.

¹²³ Yılmaz, *Süleyman Şeyhî*, 250.

¹²⁴ Şeyhî Efendi, *Bahrü'l-Velâye*, 202a; Yılmaz, *Süleyman Şeyhî*, 279-280.

¹²⁵ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 364.

¹²⁶ Semih Ceyhan, "Vusûl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 43: 143-145.

Nuri'ye nisbet edilen "Vuslata erişemememiz usulsüzlüğümüzündür" sözlerini akla getirmektedir.¹²⁷

Risalede eserin ismi şöyle belirtilmiştir:

"*Hayr'un-nâs men yenfeu'n-nâs [İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır.]*"¹²⁸
kelâm-ı kehribârından behredâr olup tahrîre şurû' ve ismi Usûlü'l-Vusûl tesmiye olup bir mukaddime ve üç fasıl ve bir hâtıme ile iktifâ olunmuştur."¹²⁹

3.3. Eserin Yazılış Gayesi

Şeyhî Efendi ölmeden önce hayırla yad edilmek için insanlara faydası dokunacak bir eser yazmak istediğini belirtmiştir. Bu eserle tarikata girmek isteyen dervişlerin uyacakları âdâbı anlatarak doğru yola girmelerini istemiştir.¹³⁰

3.4. Muhtevâsı

Eser, mukaddime, üç fasıl ve bir hatimeden oluşmaktadır. Şeyhî Efendi mukaddimede herhangi bir tarikata girmenin fazileti ve öneminden bahsetmektedir. 1. bölümde sâlike cezbenin öncesinde, başında ve ortasında lazım olan davranışları ve nefesine karşı göstermesi gereken tavır inceleyen müellifimiz, 2. bölümde dervişin şeyhine karşı göstermesi gereken hürmet, hizmet ve hareketler ve ikisi arasındaki sülûk, âdâb ve tavırları açıklamıştır. 3. bölümde ise şeyh ve mürşidlere lazım olan tavırlar ile mürşidle şeyhlerin arasında olması gereken davranışları anlatmıştır. Hâtimede de ehlullahın özellikleri, mürşid sınıfları, Nakşibendilikle ilgili bilinmesi gereken temel özellikler ve ibârât-ı semaniyye verildikten sonra zikir, istihare, rabıta, cem-fark, terkler gibi temel konular açıklandıktan sonra eser tarikatın lüzumu vurgulanarak nihayete erdirilmiştir.

3.5. Eserin Nüshaları

Eserin iki nüshası vardır:

1. (T)Taksim nüshası: İ.B.B Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, No: K-1218, vr.1b- 60b.

Bu nüshanın yer aldığı mecmuada Usûlü'l-Vusûl'den sonra Şeyhî Efendi'nin bir başka eseri Medâr-ı Sâlikân da yer almaktadır. Her iki eser arasında 5 sayfalık bir boşluk

¹²⁷ Ceyhan, "Vusûl", 143-145.

¹²⁸ Buhârî, Mağâzî, 35.

¹²⁹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 2a.

¹³⁰ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 1b- 2a.

bırakılmıştır. Eserin ilk sayfasına On İki İmam'ın isimleri not edilmiştir. Basmelenin hemen üstüne Risâle-i Usûl'ül-Vusûl yazılmıştır.

Her bir sayfa 19 satır olan eserde başlıklar, ayet, hadis, kelâm-ı kibâr ve vurgulanacak yerler kırmızı ile yazılmıştır. Eserin başında sayfalar çerçeve içine alınmış fakat bu ancak 12. varağa kadar devam ettirilmiştir. Eserin bazı sayfalarında kenarlara haşiyeler düşülmüştür. Bu da bu nüshanın müstensih nüshası olduğunu göstermektedir. Yine müstensih eseri istinsah ederken bazı yerleri yazmayı unutmuş olacak ki ilgili yeri işaretleyerek bunları sayfa kenarına yazmıştır. Aynı nüshada bulunan Medâr-ı Sâlikân'ın sonuna 1266/1849-1850 tarihi yazılmıştır. Nüsha içinde yer yer yazım hataları mevcuttur.

2. (A) Ankara Nüshası: Millî Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 3915, vr. 1b-69b.

Nüshanın başında *Usûl-ü vusûl, müellifi Şeyhî* ifadesi vardır. 12 Şubat 1971'de Abdullah Öztemiz tarafından satın alınarak kütüphaneye kazandırılmıştır. Besmeleden önce *Hâzâ Kitâbu Usûlü'l-Vusûl* başlığı vardır. 27 satır olarak yazılan nüsha eksiktir. Taksim nüshasının 56a varağından sonraki sayfaları yoktur. Başlıklar, ayet, hadis, kelâm-ı kibâr ve vurgulanacak yerler kırmızı ile yazılmıştır. Taksim nüshasına göre daha okunaklıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

KÖSTENDİLLİ SÜLEYMAN ŞEYHÎ EFENDİ'NİN USÛLÜ'L-VUSÛL ADLI ESERİ BAĞLAMINDA ÂDÂB GÖRÜŞLERİ

2.1.Mukaddime:Tarıkata Girmenin Faydaları Ve Fazileti¹³¹

Müellife göre tarikat, Peygamber Efendimiz'in bâtınının kemâli; şeriat ta zahirinin kemâlidir. Şeriat nübüvvetle ilgiliyken tarikat velâyetle ilgilidir. Peygamberimizin velâyeti, nübüvvetinden önce gelir. Fakat ümmeti sırasıyla şeriat, tarikat, hakikat ve marifete¹³² uymakla vazifelendirilmiştir.¹³³

Şeyhî Efendi, tarıkata girmeyen kimsenin döneminin en bilgini de olsa kalbine Mâye-i Muhammedîyye dolmadan ilâhî aşka ulaşamayacağını ifade eder. Müellife göre tarıkata girmeden sadece şeriata ittiba eden kimse, kabukta kalıp öze ulaşamayacaktır. Bir mürşide bağlanmanın ve bir tarıkata girmenin lüzumunu "Rabbinize dönün"(Zümer,39/54) ve "O'na yaklaştırmaya vesile arayın"(Maide,5/35) ayetleriyle ifade eden Şeyhî Efendi'ye göre bir sultanın huzuruna çıkmak için bile sultana yakın olan birine ihtiyaç vardır. Hatta Kâbe'nin dahi yeri belliyken tarifsiz ve kılavuzsuz ona ulaşamıyorsa tek başına sırf ibadetlerine güvenerek padişahlar padişahı olan Allah'a nasıl ulaşılacaktır. Ona göre Hz. Musa peygamber olduğu halde Hızır aleyhisselam'ın, Hz.Muhammed Efendimiz de Miraç'ta Cebrail aleyhisselam'ın delaletine ihtiyaç duymuştur. Hz.Peygamber marifet ve hakikat sırrını Miraç'ta Cebrail aleyhisselam vasıtası ile Allah'tan almış ve daha sonra bunu gizli zikir olarak Hz. Ebubekir'e ve açık zikir olarak Hz. Ali'ye aktarmıştır.¹³⁴

Aynı şekilde tek başına Kur'an ve hadis de yeterli değildir. En basitinden, yazılmış herhangi bir ilme ait kitap hocasız tam manasıyla anlaşılamayacağı gibi kalp tasfiyesi ve nefis tezkiyesini içeren bâtın ilmine de mürşidsiz vakıf olunamaz. Sırf şeriatle sadece iman-ı mecâzîye ve fiiller ve ameller cennetine¹³⁵ (Cennetü'l-Efâl) ulaşılabilir. İman-ı hakikiye,

¹³¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 2a-4b.

¹³² Şeyhî Efendi burada marifet yerine verâset kavramını kullanıyor.

¹³³ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 2a.

¹³⁴ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 2a-3a.

¹³⁵ Biçimsel cennet, nefis cenneti. Bkz. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 87.

sıfatlar cennetine¹³⁶ (Cennetü's-Sıfât) ve zât cennetine¹³⁷ (Cennetü'z-Zât) ulaşmak için tarikat ve hakikat şarttır.¹³⁸

Tarikat ve hakikate de cezbe¹³⁹ ile ulaşılabilir. Cezbe¹⁴⁰ sahibi olmak içinse Mâye-i Muhammediyyeye sahip olan bir mürşidden mâye almak gerekir.¹⁴¹

Mürşid, Kur'an ve şeriattir diyen maksuda ulaşamaz. Zira şeriat ve Kur'an'ın sırrı tarikat ile bilinir. Tarikata önce şeriat ile ulaşılır, sonrasında da şeriatın hakikati tarikat ile ortaya çıkar. Ne şeriatsız tarikat olur, ne de tarikatsız şeriatin sırrına ulaşılır. Bu nedenle fırsat elden gitmeden bir mürşide bağlanılmalıdır. Zira onların menkıbelerine, kitaplarına ve kerametlerine kayıtsız kalıp, onların yoluna özenmeyip de tek başına yol almaya çalışmak mümkün değildir. Kaldı ki, onları öven ayet ve hadisler de mevcuttur.¹⁴² Bunları kabul etmek Allah dostlarını da kabul etmek anlamına gelecektir.¹⁴³

Bütün bu anlatılanlardan sonra kendine mürşid arayanlara Şeyhî Efendi geçmişte olduğu gibi bugün de mürşidlerin mevcut olduğunu; bunların hiçbirini beğenmeyenin nasipsiz kalacağını belirtir. Ona göre bir an evvel bir mürşid bulup ona bağlanılmalıdır.¹⁴⁴

2.2. Âdâb-ı Sülûk: Sâlike Lâzım Olan Fiil Ve Tavırlar¹⁴⁵

Birinci fasılda tarikata yeni giren dervişin dikkat edeceği hususlar zikredilmiştir. Bu hususlara cezbe öncesinde, cezbenin başında ve ortasında dikkat edilmelidir. Cezbenin sonunda ise bunlara dikkat etmeye ihtiyaç kalmaz. Artık sâlik iyi ve kötü olanı bilir, ona göre hareket eder.¹⁴⁶

Cezbeye ulaşmak için evvela mübtedi sâlik namaz, oruç, perhiz ve riyazet ile bedenini zorlayarak nefsinin itaat eder hale getirmeye çalışır. Nefis uysallaştıkça yükü hafifletilir. Başlangıçta ham ve serkeş olan nefsin dört ayağını mücadele, riyazet, perhiz ve takva organlarıyla bağlayıp; kudret, kuvvet, meyil ve iradeyle dikleşen başını namaz, oruç, ibadet ve taat yularına vurup uysallaştırırlar. Böylece sırasıyla emmare, levvame, mülhime makamlarından geçip mutmainne makamında karar kılar.

¹³⁶ Gönül cenneti. Bkz. Uludağ, a.y.

¹³⁷ Eşsiz ilahi güzellikleri temaşa cenneti. Bkz. Uludağ, a.y.

¹³⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 3a.

¹³⁹ İlahi inayetin gereği olarak Cenab-ı Hakk'ın, kendisine giden yolda ihtiyaç duyulan her şeyi kuluna bahşedip çabası ve çalışması olmaksızın onu kendisine çekmesi ve yaklaştırması. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 89.

¹⁴⁰ Cezbede olan derviş en çok şeyhine muhabbet duyar ve ona karşı samimiyetle bağlanır. Ondandır asla şüphe etmez. Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 20b

¹⁴¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 3b.

¹⁴² "Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de." (Yunus,10/62)

¹⁴³ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 3b.

¹⁴⁴ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 4a.

¹⁴⁵ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 4b-16a.

¹⁴⁶ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 15b.

Sonra sâlikin üzerindeki nafîle yükü hafifleyip farz ve sünnetler ile marifet alemlerine ayak basar, makam-ı aşka ulaşır ve cezbese aşka dönüşür, ardından marifetler, hakikatler ve kimsenin anlayamadığı gizli sırlar (dekâik) ona açılmaya başlar. Emmare mertebesinde iken cezbe ortaya çıkmaz. Levvameye ayak basınca cezbe alâmetleri ortaya çıkmaya başlar. Bu aşamada günah işledikten sonra hemen pişman olup nefsini kınamak, cezbenin zuhur etmeye başlamasındandır.¹⁴⁷

Cezbeye ulaşanlar, ehl-i saadettir. Şeyhe olan bağıllık da Hakk'ın aşkına boyun eğmekten ve O'nun muhabbetinden doğar. Cezbe, sahibini her iki alemde bîzâr ve Hakk'a köle eder.

Cezbede olan derviş hiç kimseyi şeyhinden fazla sevmez ve ondan üstün görmez. Şeyhinde ne kadar beşerî haller hatta şeriate aykırı şeyler de görse asla içine şüphe düşmez, inancına hâlel gelmez. Bilir ki şeyhi heva ehli olanlar gibi nefsinin ve tabiatının esiri değildir. Zaten bir sâlikî cezbeye ulaştırmaya kadir olan kimse, kasden günah işlemez.¹⁴⁸

2.2.1. İbadetleri Yapma Hususunda Titiz Olmalıdır

Tarikata girmeye karar veren sâlik, şeriatın tüm gereklerini yerine getirmeye titizlikle dikkat etmeli ve Peygamberimizin sünnetini uygulamada hassas olmalıdır. Ayrıca bu zamana kadar farz ve sünnetlerden yapmadıklarına pişman olup kaza edebileceklerini kaza etmelidir. Geçmiş günahlarına samimi bir şekilde tevbe edip ardından tarikata girmelidir.¹⁴⁹

2.2.2. Bağlanacağı Mürşidi Araştırmalıdır

Sâlik, herhangi bir müridin sevkiyle yahut dünyevî bir menfaat gözeterek, araştırmaksızın bir şeyhe bağlanmamalıdır. Çünkü bazı sahtekarlar insanları hayra davet etmek iddiasıyla sözüm ona tarikatlarına bağlamaya çalışmaktadırlar.¹⁵⁰

Gerçi mübtedî sâlikin gücü yoktur ama elinden geldiği kadarıyla mürşidini araştırmalıdır. Mürşid, şeriate bağlı olmalı;özü sözü bir ve samimi olmalıdır. Etrafindan maddî beklentisi olmamalı ve halka şirin görünmek maksatlı davranışları olmamalıdır. Bu şekilde olduktan sonra onda keramet aramaya gerek yoktur. Sâlik, bu özelliklere sahip kendi memleketinde bir şeyh varsa, hangi tarikattan olursa olsun ona bağlanabilir. Yok ise, o zaman memleketi haricindeki yerlere bakabilir.

¹⁴⁷ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 10b.

¹⁴⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 20b-21a.

¹⁴⁹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 4b.

¹⁵⁰ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, a.y.

Bağlandıktan sonra ise şeyhini tecrübe etmeye kalkmamalıdır. Eğer şeyhinde şeriatın zıddına bir şey görürse ihtimaldir ki, önceden kendisi onu nasıl tecrübe ettiyse şeyhi de onu imtihan etmektedir ya da yanlış görmüştür. Gördüğü için 'bir hikmeti' olduğunu düşünüp o işi sâlik işlememeli ve kendi işiyle meşgul olmalıdır. İleride aynı şey kendi başına geldiğinde de kimseye anlatmamalıdır.¹⁵¹

2.2.3. Sâlik Şeriata Sıkı Sıkıya Sarılmalıdır

Sâlik, namazın tek bir vaktini bile kazaya bırakmamalıdır. Artık bu, onun için büyük bir ayıp olur. Namazı ilk vaktinde ve cemaatle ta'dîl-i erkân üzere kılmalıdır. Yalnız başına iken nasıl kılıyorsa toplum içinde de öyle kılmalıdır. Çok ağır kılmaktan da uzak durmalıdır.¹⁵²

Şeriata önem vermeyen sâlikte ilerleme olmaz. Maksuduna ulaşana kadar kendisine gelen tecellilere ve zuhûr-u zâta kanaat etmeden şeriata uymada titiz davranmalıdır. Yakîne erene kadar buna dikkat etmelidir.¹⁵³ Cezbe zuhur ettiğinde de şeriat ve tarikat âdâbına sımsıkı sarılmaya devam eden sâlik maksuduna tez ulaşır.¹⁵⁴

2.2.4. Sâlikin Evliliği

Sâlik bekarsa cezbesini tamamlamadan evlenmemelidir. Zira geçim kaygısı, sülûküne zarar verir. Geçerli bir sebebi varsa daha önce evlenebilir.¹⁵⁵

Sâlik bekar bir hanımla evlenmeyi tercih etmelidir. Çünkü bekar hanım, ilk evlendiği kişiyi daha çok sever. Fakat illâ dul bir hanımla evlenecekse, bir kaç tane çocukları olmalı ki, eşi onu sevsin. Yine evleneceği hanım dulsa ve çocuğu olmadıysa veya uzun süre evde kalmış bir kızla evlenmek isterse çok masraf etmemelidir. Çünkü çocuğu olmazsa sâlik tekrar evlenmek isteyebilir.

Sâlik arkadaşının kızıyla evlenmemeli, ailesi kendi ailesine denk birisiyle evlenmelidir. Kendinden üstün birisiyle evlenirse, harcaması çok olur sâliki sıkıntıya sokar. Kendinden düşük seviyede birisiyle evlenirse de kadın şımarır, başkalarının gönlünü kırmaya başlar.

Sâlik evlenmek istediği kızın anasını iyi tanımalıdır. Çünkü kız huylarını anneden alır. Kızı evleneceği yaşa kadar yetiştiren annesidir.¹⁵⁶

¹⁵¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 4b-5a.

¹⁵² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 7a.

¹⁵³ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, l 49a.

¹⁵⁴ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 6a.

¹⁵⁵ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 5b-6a.

¹⁵⁶ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 14b-15a.

2.2.5. Zikir Âdâbı

Sâlik başlangıçta sadece zikre odaklanmalıdır. Mübtedî sâlike Kur'an okumaya dahi ruhsat verilmez, sadece verilen zikirle meşgul olması istenir. Nafile namaz mütevassıtın, Kur'an okumak da müntehînin halidir.¹⁵⁷

Sâlik evinde zikredeceği zaman açıktan değil de gizli zikretmelidir. Riyadan kaçınmak için zikri komşusuna hatta ailesine bile duyurmamalıdır. Aksi takdirde nefsi suret-i haktan görünüp, günden güne sâliki riyaya sürükler. Mübtedî sâlikte de buna karşı koyacak güç yoktur.

Dervişler herhangi bir köye veya şehre giderken veya oralardan çıkarken açıktan zikretmemelidir. Mesirede veya yollarda zikrederken yolda birilerine rast gelince zikri durdurmalıdırlar. Eğer bu mümkün olmazsa hafifletmelidirler. Yoksa işe 'gizli şirk' olan riya bulaşmış olur. Hakkı bırakıp halk için ibadet edilmiş olunur. Kalbin tasfiyesi ve nefsin tezkiyesi için bu tür davranıştan uzak durmak şarttır.¹⁵⁸

2.2.6. Sâlik Mücadele Ve Perhize Dikkat Etmelidir

Sâlik üç şeyden uzak durmalıdır: çok konuşmak, çok yemek ve çok uyumak. Bunlar sâlikte olumsuz anlamda yoğunluğa sebep olur. Perhizi abartırsa ruhbanlık, hiç yapmazsa tembellik etmiş olur. Dengeyi bulmalıdır.¹⁵⁹

Sâlik mücadele, muhasebe ve riyazeti asla terk etmemeli ama aşırıya da gitmemelidir.

2.2.7. Sâlik Hizmet Ehli Olmalıdır

Rızaya uygun hizmet, nafile ibadetten daha hayırlıdır. Zira ibadet, kişinin nefsi içindir ama hizmet Hakkın rızası içindir. Ayrıca hizmet, en büyük mücadeledir. Zenginlerin hizmeti mal ile, fakirlerinki beden ile olur. Hizmette samimiyet de çok önemlidir. Eğer dünyalık bir menfaat için hizmet edilirse, karşılığı bu dünyada alınır. Sâlik samimî bir şekilde hizmet ederse hem niyeti dünyalık olanların maksutlarına kavuşur hem de asıl meramı olan Hakk'a kavuşur.¹⁶⁰

Ayrıca sâlik çoluk çocuğundan bile hizmet beklememeli, gücünün yettiği kadarıyla kendi işini kendi görmelidir.¹⁶¹

¹⁵⁷ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 5b.

¹⁵⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 11a-b.

¹⁵⁹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 7b.

¹⁶⁰ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 14a.

¹⁶¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 7b.

2.2.8. Sâlikin Rüyaları

Sâlik, sülûk esnasında müjdeli rüyalar gördüğü zaman gururlanıp benliğine pay çıkarmaktan kaçınmalıdır. Zira sâlik-i sadıkları sülûke teşvik etmek için mürşidleri bu tür rüyalar görmelerine vesile olurlar. Sâlikin bu rüyaları onların kereminden bilmesi gerekir. Çirkin rüya gördüğünde ise, üzerinde etraflıca düşünmeli ve nefsinı eleştirmelidir.¹⁶²

2.2.9. İnsanlarla İlişkiler

2.2.9.1. Sâlikin Halkla İlişkilerde Dikkat Edeceği Hususlar

Mübtedî sâlik henüz tereddüt makamındadır; suret ile mânâ arasında kaldığından savunmasız durumdadır. Halk ise surettedir ve sâlike göre bu anlamda güçlüdür. Onlardan etkilenmesi durumunda sâlik, sülûk sürecinde sıkıntı yaşar. Bu nedenle halkla, karşı cinsle ve yabancılarla zaruri haller dışında vakit geçirmemelidir.¹⁶³

Yaşantısı daima tevazu ve meskenet üzerine olmalı, herkesle geçinebilmelidir. Zengine tevazu göstermeli, fakire de gücü yettiğince iyilik yapmalıdır.

Halkla tartışmamalıdır. Herhangi bir işi yoksa çarşı-pazar gezmemelidir. Dışarıda işi olduğunda da sağa sola bakarak yürümemelidir, önüne bakmalıdır. Hırkasını giymeli ve yürüyüşüne dikkat etmelidir. Sokakta tütün içmemeli ve yemek yememelidir. Ailesine rastlarsa onları dahi tanımayacak surette yürümelidir.

Gördüğü yanlışları yüze vurmamalı, güzel bir üslupla ifade etmelidir. Halkta gördüğü kusurları meclislerde anlatmamalıdır. İnsanlarda gördüğü güzel tavırlar dışında herhangi bir davranışa özenip de taklit etmemelidir.¹⁶⁴

Günahkârlara şefkat ve merhametle davranmalıdır. Bu kimselerle aynı mecliste bir arada bulunursa onlarla yumuşak bir tarzda sohbet etmeli, kusurlarına göre muamelede bulunmamalıdır. Belki de bu davranış biçimi o kimsenin günahına tevbe etmesine sebep olur.¹⁶⁵

Kimse için vekil, kefil veya şahit olmamalıdır. İmamlık ya da müezzinliği vazife olarak yapmamalı, ihtiyaç olduğunda yaparsa da ücretsiz yapmalıdır. Fakat onu da sürekli hale getirmemelidir.¹⁶⁶

Derviş, 'zahid ve abid oldum' diye halktan uzaklaşmamalıdır. Zira bu davranış riya ve şöhret afetlerine yakalanmasına sebep olur.¹⁶⁷

¹⁶² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 6a.

¹⁶³ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 5b.

¹⁶⁴ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 6a-6b.

¹⁶⁵ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 7b-8a.

¹⁶⁶ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 7b.

¹⁶⁷ a.e., 7a.

Davetlere mümkün oldukça katılmamalı, katıldığında ise elbise ve bahşış kabul etmemelidir. Zira soğukluk ve kedere sebep olabilir. Mertebesinde tenzile neden olur. Büyüklerden bazıları ayn ile almış ise de, mübtedi sâlik ayn ile almaktan bîhaber olduğu için haram ve şüpheli yemekten sakınmalıdır. Aksi şekilde hareket etmek kalbin saflığını gidererek zayıflatır, nefisini kuvvetlendirir, zikir ve sülûkün tadını giderir, rehavet ve tembelliğe sebep olur.¹⁶⁸

Nâmahrem olanlar hariç kadınlarla konuşmamalıdır. Ancak yaşlı komşularının ihtiyacını görmek için zaruret hasıl oldukça onlarla konuşabilir.¹⁶⁹

Sâlik cezbe gelene kadar halkla irtibatını azaltmalıdır, fakat cezbe geldikten sonra daha rahat hareket edebilir.

2.2.9.2. Sâlikin Tarikat Mensuplarıyla İlişkileri

Tarikat mensuplarıyla hatta kendi tarikatının mensuplarıyla fazlaca ülfet uygun görülmez. Zira her derviş, kendi şeyhini över. Bu da, sâlikin şeyhine olan bağlılığına zarar verebilir. Fakat ülfetten kaçınma işini abartırsa o zaman da nifak çıkabilir.¹⁷⁰ Cezbeye düştükten sonra sâlik bu konuda men edilmez.

Sâlik pirdaşları içinde heva ehli ve dünyaya düşkün olanlar ile sohbetten uzak durmalıdır. Ayrıca nefsi mutmain oluncaya kadar genç dervişlerle çok fazla bir arada bulunmamalıdır. Zira nefis her zaman pusudadır ve fırsat eline geçerse hükmünü icra eder. Edemezse de sâliki sıkıştırır, zorlar, menzilinden çevirir ve mertebelerinden uzaklaştırır.¹⁷¹ Ayrıca sâlik tecrübeli dervişlerin hizmet ve zorlamalarına tahammül etmelidir.¹⁷²

2.2.9.3. Sâlikin Diğer Tarikat Mensuplarıyla İlişkileri

Sâlik mensubu olduğu tarikatın âdâbına riayet ederken bir başka tarikatın âdâbını inkar etmemeli ya da itiraz etmemelidir. Hangi tarikatta olursa olsun sülûk görmüş büyüklerine saygı göstermelidir. Fakat daha yolun başında ise onlarla da çok ülfet etmemelidir. Zira sohbetin etkisiyle onlara meylederse, sülûkünde gerileme olur.¹⁷³

Sâlik, haramları mübah gören sapkınlardan olup kendilerini Kalenderî, Harâbâtî ve Melâmî olarak gösterenlerden uzak durmalıdır. Kalender ve Harâbâtî, aslında benliklerini mahvedip nefsin isteklerini önemsemeyen kimselere denir. Melâmîler de salih amellerini

¹⁶⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 8a.

¹⁶⁹ a.e., 20a

¹⁷⁰ a.e., 7a.

¹⁷¹ a.e., 5b.

¹⁷² a.e., 9a.

¹⁷³ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 21b.

halktan gizleyen kimselerdir. Fakat şimdi bu kimseler güya nefislerini yenmek maksadıyla şeriaten yasak olan işleri yapıyorlar, ardından tevbe ediyorlar. Böylece maksuda daha çabuk ulaştıklarına inanıyorlar. Önceden bu günahları işlemek gayet çirkin kabul edilirdi. Fakat bugün bu günahları işlemeyi neredeyse keramet olarak görüyorlar. Bu yüzden bu kimseler Yahudi ve Hristiyanlara benzemektedir. Hristiyan ve Yahudiler, batıl olan dinlerine göre helal olan ve şeriatlarına göre yapmaları gerekenleri yapıyorlar. Bu Harâbâtîler ise yasaklanmayan fiilleri laubalice yapıp, emrolduğumuz amellerden hiçbirini yapmıyorlar. Yapana da inkarcı gözüyle bakıyorlar. İşte bu taife, yoldan sapmış bir tarikat değildir; sadece yakışsız iş yapan tembel ve düşkün bir gruptur. Bunlar, nefsin hevasına göre hareket edip derviş kıyafetine giriyor ve kendileri gibi dolandırıcı düşkünlere kendilerine bağlayarak 'falanca azizden uyandım' diyor ve onu övmeye başlıyorlar. O ne isterse, ona uyan hayvan gibi aklını kullanmayan bu topluluk da onun hezeyanlarına göre hareket ediyorlar.¹⁷⁴

Günümüzde çoğunluğu haramları mübah gören ve ahirete inanmayan Bektaşîlerle de sohbetten uzak durmalıdır. Zira onlar nefse hoş gelen şeylerle maksuda ermek iddiasıyla mübtedî dervişleri; özellikle okuma-yazma bilmeyenlerini türlü türlü hikaye ve rivayetlerle yoldan çıkarıyorlar.¹⁷⁵ Bugün bazı Bektâşîler, Hz.Ali'den başka Peygamber Efendimizi bile reddediyorlar. Dört halifeye lanet ediyorlar. Ebu Eyyub el-Ensari gibi bazı sahabilere ve Abdullah Ensari, Abdulkadir Geylânî gibi Allah dostlarına da dil uzatıyorlar. Bunların yoluna uymaktansa güvenilir herhangi bir tarikata girmek daha iyidir.¹⁷⁶

Sâlik bir de, beden değiştirmeye inanan Hulûlîlerden ve de onların tenasüh iddialarından uzak durmalıdır. Çünkü mübtedî dervişin mesele-yi bürûz¹⁷⁷ denilen konuya aklı ermez, itikadı zarar görür. Bu tür karışık meselelerle ilgilenmek dervişin sülûküne mani olur. Yine aynı grubun genç oğlanlara bakıp da 'Bunlar Allah'ın cemâlinin yansımalarıdır. Biz de Allah'ın cemâlini seyrediyoruz' iddiasından ve onu nakletmekten katiyetle uzak durmalıdır. Bu gibi nefsin esiri olmuş ve hevasına göre konuşan sapkın, rezil, ağzı laf yapan, ayyaş fakat şeyh ve derviş suretine bürünmüş kimselerin iftiraları neticesinde samimi dervişlerin sesi soluğu kesilmiştir. Fakat bu kimselerin artık kemale erme ihtimali yoktur.¹⁷⁸

Mübtedî sâlik, yukarıda sayılan gruptakilere ne saygı gösterebilir ne de hakaret etsin. Sadece kendi tarikatının âdâbıyla ilgilensin.¹⁷⁹

¹⁷⁴ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 12a-b.

¹⁷⁵ a.e., 21b

¹⁷⁶ a.e., 55a

¹⁷⁷ Bir kimsenin özellikleriyle bir başkasında zuhur etmesi. Bkz. Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 21b.

¹⁷⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 20a-b.

¹⁷⁹ Şeyhî, a.e., 21b.

2.2.9.4. Sâlikin Ailesiyle Geçimi

Evli olan derviş eşi ve çocuklarıyla iyi geçinmeli, ufak tefek şeyler için onları kırmamalıdır. Çoğunlukla onların kusurlarını görmezden gelmelidir. Derviş olup dünyadan uzak durma düşüncesiyle onları sefaletе düşürmemelidir. Orta yolu tutmalı; ne tamamen sebeplere sarılmalı, ne de kuru tevekkülle yetinmelidir.¹⁸⁰

Sâlik, hata eden eşine bağırıp çağırılmamalıdır. Eşi de bunu adet edinebilir. Arada dargınlık olursa çok fazla küs durmamalıdır. Eşi bunu da adet edinirse zararı kendisine daha çok dokunur. Eşinin gün boyunca ev işleri ve çocuklarla uğraşmasını göz ardı etmemelidir.

Kadınlar da, eşlerinin durumuna göre hareket etmeli ve onların tabiatını iyi bilmelidir. Sâlik fakirse kadın, eksiklerden bahsedip de eşinin canını sıkımmamalıdır. Mümkünse teselli edip daha fakir olanlardan bahsetmelidir. Görüp işittiklerini eşine anlatırken dikkatli konuşmalı, kendinden daha iyi yaşayanların hallerini ve zenginliğini anlatmamalıdır. Eşlerinin evin geçimini sağlamak için nelerle uğraştığını unutmamalıdır. Bir de, yiğit kimselerin mertliklerini aktarırken zaruret miktarından fazlasını söylememelidir. Önceden taliplisi olmuşsa asla ondan bahsetmemelidir. Bahsedecekse de, kerhen bahsetmelidir. Bütün bunlara dikkat ederlerse geçimleri iyi olur, muhabbetleri artar ve birbirlerinin kusurlarını görmez olurlar.¹⁸¹

"Kadınlarla istişare edin fakat dediklerini yapmayın" sözü¹⁸² gereğince ev işleri dışında kadınların sözleriyle amel etmek caiz değildir.¹⁸³ Bu hadis nefse yönelik de düşünülebilir. Nefis neye teşvik ediyorsa tersini yapmak demektir.

2.2.9.5. Sâlikin komşularla geçimi

Sâlik komşu haklarına riayet etmeli, eğer komşuları kendisine eziyet verirlerse sabretmelidir. Eşinin sözüne uyup da komşularına sitem etmemelidir. Komşusu zenginse zaruret olmadıkça ondan bir şey istememeli ve beklememelidir. İstemedeni ise reddetmemelidir. Komşusu fakirse, kendi de zenginse ona yardım etmelidir. Kendisi zengin değilse komşusuna hizmet etmelidir.¹⁸⁴

2.2.9.6. Sâlikin Âlimlerle İlişkisi

Sâlik âlimlere hizmet etmeli, tarikata intisabı olmayan alimlerle ise fazla ülfet etmemelidir. Onlarla dinî bir konuyu soracak kadar bir süre konuşması yeterli olur, zira

¹⁸⁰ Şeyhî, *a.e.*, 7a-b.

¹⁸¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 15a-b.

¹⁸² Sahih hadis değildir.

¹⁸³ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 40b.

¹⁸⁴ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 7b.

muhatapı şeyhinden nefret etmesine yönelik bir söz söyleyip iğnelemede bulunabilir. Eğer buna karşı çıkarsa tekfir olunur, yok kabul ederse münafık olmuş olur. Neticesinde de sâlikin mertebesinde tenezzül olur.¹⁸⁵

2.2.10. Sâlikin Konuşma Âdâbı

Sâlik çoğu zaman konuşmamalı ve bu esnâda kalbinden zikre devam etmelidir.¹⁸⁶ Çok konuşmanın yalan söz söyleme, dalkavukluk, abartma, gıybet, yalan yere yemin, kalp kırma, düşmanlık gibi birçok zararı vardır. Bütün bunlar da, sâliki sülûkünden alıkoyar. Sâlik ya hayır söylemeli ya da susmalıdır.¹⁸⁷

Konuşmak durumunda kaldığında söyleyeceği her sözü az da olsa düşünmeli; sözün doğruluğunu ve bulunduğu meclisi hesaba katmalıdır. Eğer düşünmeden konuşursa ya yalan söylemiş olur, ya dostlarından birini kırar ya da sözünün kendisine bir zararı dokunur.¹⁸⁸

Sâlik konuşurken lüzumsuz yere yemin etmemelidir. İştittiği bir şeyi araştırmadan nakletmemelidir. Naklettiği şey yalan çıkabilir ya da nifaka sebep olabilir.¹⁸⁹

Sâlik yalan söylemekten kesinlikle uzak durmalıdır. Sadece şeriatın izin verdiği durumlarda yalan söyleyebilir. Güldürmek için boş kelimeler etmemelidir. Sadece uygun sözlerle kederli kimseyi teselli edebilir. Böylece elemin muhatabına verdiği ağırlığı bir parça hafifletmiş olur.¹⁹⁰

Sâlik evliyaya da ait olsa çok menkıbe nakletmemelidir. Çünkü söylenenlerin hepsi hatırdaki kalamayacağından eksik kalan sözleri tamamlamak için uydurulan sözler yalan olmuş olur.¹⁹¹

2.2.11. Sâlikin Yatma-Oturma Âdâbı

Sâlik ayaklarını uzatarak veya uzanarak yatmamalıdır. Yattığında önce sağına yatmalı, sonra soluna dönmelidir. Sol elini başının altına koyup dizlerini bükerek yatmalıdır. En güzeli oturur gibi yatmasıdır. Yastığını yüksek tutmalıdır.

Otururken dizüstü oturmaya gayret etmelidir. Eğer böyle oturamıyorsa bağdaş kurmasında sakınca yoktur.¹⁹²

¹⁸⁵ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 6b.

¹⁸⁶ Şeyhî, *a.g.e.*, 8b.

¹⁸⁷ Şeyhî, *a.g.e.*, 8b.

¹⁸⁸ Şeyhî, *a.g.e.*, 11b.

¹⁸⁹ Şeyhî, *a.g.e.*, 7b.

¹⁹⁰ Şeyhî, *a.g.e.*, 6b.

¹⁹¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 7a.

¹⁹² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 7b.

2.2.12. Sâlikin Giyim Âdâbı

Dervişe pahalı elbiselerle dışını süslemek uygun görülmez. Çünkü süs nefsi azdırır, sahibini kendini beğenmiş ve kibirli eder. Ehl-i dünya olmaya zorlar. Hali zayıf olanlara tamamıyla zarardır. Ama dünyayı gönlünden atanlara yün kumaş da, ipekli kumaş da aynıdır. Hakk ne verirse onu giyer ve yer. Onların mertebesine ermeden onları taklit etmemek gerekir.

193

2.2.13. Sâlik Ehlullahı Sevmelidir

Sâlik ehlullahın isimleri zikredildiğinde münasip bir biçimde tevazu göstermelidir fakat riyaya yorumlanacak kadar da abartmamalıdır. Gönlünden dilediği kadar niyazını arttırabilir, feyzi daha fazla artar. Ehlullahın ruhaniyetlerinden de meded, istimdad ve himmet niyazında bulunmalıdır.

Taklîdî ve tahkîkî olarak gücünün yettiği kadarıyla onların izlerinden gidip mezheb, meslek ve meşreplerini araştırarak ve araştırmanın sonunda gereğince amel etmek sâliki ebedî selamete ulaştırır.¹⁹⁴

2.2.14. Sâlik Sabırlı Olmalıdır

Sâlik sabrı kendine adet edinmelidir. Sâlik halini ne şikayet etmeli ne de anlatmalıdır. Zira anlatmak da bir nevi şikayettir. Halini anlatacaksa, kendi gibi ya da kendinden daha kötü durumda olanlara teselli ve nasihat amacıyla anlatmalıdır. Bunu yaparken de kendini acındırmamalı; aksine o hal ve ızdırabından bir nevi lezzet alıyormuş gibi aktarmalıdır.¹⁹⁵

2.2.15. Sâlik Tevekkül Sahibi Olmalıdır

Teslim ve tevekkül, Allah'tan herhangi bir şey istememek değildir. Aksine Allah katında tazarru hoş görülmüştür. Yani kişinin zayıflığını bilip Allah'tan istemesi sabra ters bir davranış değildir.

Ailenin geçimini sağlamak gibi zaruri konularda sebeplere sarılıp elde edilen kazanca kanaat etmek ve fazlası için de tevekkül etmek gerekir. Böylece sebeplere sarılmak ile tevekkül arasındaki denge oturtulmuş olunur.

Tevekkül, Allah'a teslim olmaktır ve kazanç için sebeplere sarılmak emr-i ilahi olduğu için O'nun rızasına uygundur. Çalışmadan tevekkül edilirse rızık ele hazır gelmez.¹⁹⁶

¹⁹³ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 20a.

¹⁹⁴ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 10a.

¹⁹⁵ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 9a.

¹⁹⁶ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 7ab, 9ab.

2.2.16. Sâlik Kanaat Ehli Olmalıdır

Sâlik yiyecek ve giyecekten Allah ne nimet vermişse ona kanaat etmeli, gösterişe kaçmamalıdır. Fakirse övünmeli, zenginse şükretmeli ve gücü yettiğince başkalarına yardımda bulunmalıdır. Yoksa Allah'ın verdiğini terk edip vermediğine muhtaç olmak gerekir. Zenginliği istememek de, Allah'ın ihsanını kendine münasip görmeyip 'bana lazım değil, başka bir kuluna ver' demek olur. Terk-i dünya, Allah'ın verdiği malı değil dünya sevgisini terk etmektir. Tüm dünyaya sahip olursa da, gönülde dünya muhabbeti yoksa terk-i dünya olur. Elde hiçbir şeyin yoksa fakat gönülde dünya sevgisi varsa, yine ehl-i dünya olmuş olunur.¹⁹⁷

2.2.17. Sâlik Bulunduğu Seviyeye Göre Hareket Etmelidir

Mübtedîler niyaz ehlidir, havf ve reca arasındadır. O nedenle daima kederli bir hal üzere olmalı, tüm söz ve davranışlarında tevazu üzere olmalı, şer'î hükümlere ve tarikat âdâbına titizlikle uymalıdır. Mütevassıtlar çoğunlukla niyaz ehli olmakla birlikte bazıları nâz ve niyaz makamları arasındadır. İrşad makamında olan müntehîlerin zahirleri de niyaz görünür, batınlarını ise kendileri bilirler. Onların bu hallerine itiraz da olmaz, müdahale de edilemez.¹⁹⁸

Her mertebenin ameli ve mücahadesi başkadır. Bidâyette olan, intihâda bulunan şeyhin sekr ve istiğrak hallerini taklit etmemelidir. Onlar, şeyhin bidâyette iken oruç, namaz ve diğer ibadet ve taâtlerini güçleri ne kadarına yetiyorsa taklit etmelidir. Bidayetlerinde yaptıkları mücahade, takva ve riyazetleri bilip bunları mümkün mertebe söz ve davranışlarına tatbik etmelidirler.

Müntehîlerin hallerini taklit etmek onların makamı olan makam-ı aşka veya makam-ı mutmainneye diğer bir deyişle cezbeye ulaşmadan yoldan sapmaya neden olur, büyük kabahattir ve pişmanlık sebebidir. Onların halleri ve sözleri zayıf ve mübtedilere uymaz. Bu yüzden niyaz makamında olan sâlik, naz makamındakileri taklit etmemelidir. Yalnız Allah Teâlâ'nın merhameti hususunda farklı davranmalıdır. Şöyle ki; sadece ceza tarafına bakıp iyilik ve ilahî ihsandan niyaz makamı gereği ümidi kesmek, dervişin rıza, teslim ve tevekkülüne ters düşmektedir. Ayrıca kazaya ve irade-i ilâhîye aykırı davranmak demektir. Zira Allah, kuluna çok merhametlidir.¹⁹⁹

Mübtedî sâlik yolun başında olduğu için müntehîlerin halinden anlamaz. Ona düşen, müntehîlerin seviyesine gelene kadar kendi vazifelerinden bir adım dahi ayrılmamaktır. Ne

¹⁹⁷ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 6b-7a.

¹⁹⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 9b,

¹⁹⁹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 9b-11a.

zaman ki onlara erişirse o da onların yaşadıklarını yaşar ve hallerini anlar. Mübtedi sâlik onlara karışmamalı ve onları inkar etmemelidir. Aksi taktirde bütün mücadele, hizmet ve zikri boşa gider.²⁰⁰

2.2.18. Sâlik Afyon Ve Esrardan Uzak Durmalıdır

Özellikle derviş olana esrar haram olduğu gibi sülûkünün başlangıcında ise afyon da yasaktır. Çünkü çok konuşmaya sebebiyet verir. Kullanan kişinin fizikî görünüşünü, sesini ve davranışlarını değiştirir. Yeme ve uykuyu azaltma etkisi olsa da, müptela olmaya izin yoktur. Fakat sülûkünü tamamlamış olanlara bu konuda bir şey söylenmez. Onlar vücutlarına lazım olan ilacı bilir ve gereği kadar kullanırlar.²⁰¹

2.2.19. Sâlik Vesveseden Uzak Durmalıdır

Vesvese zikretmeye ve düşünmeye engeldir, gönle keder ve bulanıklık getirir. Marifet ve ilham kanallarını tıkar, kalbi zevkten ve hallerden uzak tutar. Bu tür vesvesenin şeytanın ve nefsin oyunu olduğu aşıkardır.

İç ses (havâtır) dört türlüdür: Havâtır-ı hakkânî, ilâhi marifet ve hakikatlerle ilgilidir. Havâtır-ı rahmânî, huyları değiştirmek, mücadele, kulluk, halk ile güzel geçim, cömertlik ve ihsan, emir ve nehiylere uygun hareket etmek, ayrıca riya ve yönetmede nefsin hilelerinden uzak durmakla ilgilidir. Havâtır-ı nefsânî, dünyanın haz ve lezzetleri, hayvânî şehvetler ve bayağı huylarla ilgilidir. Havâtır-ı şeytânî ise günah, hile, hıyanet ve bütün bayağı fiillerdir.

Havâtır-ı hakkânî ve havâtır-ı rahmânî ortaktır. Yalnız bazı durumlarda farkları vardır. Havâtır-ı nefsânî ile havâtır-ı şeytânî de bazı işlerde farklı iken bazılarında da ortaktır. Havâtır-ı nefsânîde nefis önce gönle bir şey atar, attığı şey eyleme dönüşmezse kişi kederlenene veya atılan şey eyleme dönüşene kadar başka bir şekilde tekrar atar. Havâtır-ı şeytânîde ise şeytan gönle bir günah atar, eyleme dönüşmezse kişi kederlenene veya atılan günah eyleme dönüşene kadar başka bir şekil ile başka bir günah atar. Bu son ikisi ittifakla yasaktır. Fakat mübtedî sâlike, görevli olduğu zikir, esmâ veya her ne ise kendinde huy haline gelmedikçe tüm havâtır yoluna engeldir. O zamana kadar sâlik yolunda bir adım sapmamalı, kendi işine titizlikle sarılmalıdır. Nefsinden gelen ve sûret-i haktan görünen açık ve gizli riya gibi nefsin hilelerine karşı bilhassa uyanık olmalı, nefsine su-i zanda bulunmalıdır. Bu durumdaki sâlik aynen kendisine verilen görevi bir an evvel yapması gereken kimsenin yolda gördüğü kimselerle sohbeta dalmayıp hedefine yönelmesi gibi hareket etmelidir. Nefsin zâta

²⁰⁰Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 21a.

²⁰¹Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 12b.

perde olduğu merteye geçilirse o zaman marifetullah düşüncesi bütün ibadetlerden daha faziletli ve daha faydalı hale gelir.²⁰²

İnsanın gönlüne havatır gelmemesi imkansızdır. Gönle gelen havatır uzaklaştırılmalıdır. Havatırı gönle kendin getirmek veya geleni uzaklaştırmaya çalışmamak mezmumdur.²⁰³

2.2.20. Sâlik Sülûküne Zarar Verecek Şeyleri Dinlememelidir

Sâlik ruhsat ve bid'atlere dair konuşmaları dinlerse tembelliğe meyl etmemelidir. Eğer bunları dinlediğinde haz alıyorsa, duyduklarını zihninden uzaklaştırmalı, bunu yapamıyorsa kendisi oradan uzaklaşmalıdır. Bu tür sözler mübtedî sâlik için öldürücü zehirdir.

Aynı şekilde şeriata ve icmâ-yı ümmete aykırı konuşulanları dinlemek yoldan sapmaya ve günahları helal saymaya neden olur. Sâlikin sülûk ve mertebesine zarar verir.

Şeriat ve tarikat muhasebesini tamamlamadan marifet ve hakikatten bahsetmek, tevhid sohbetleri yapmak sâliki sülûkünden alıkoyup sapkınlığa iter. Çünkü maksuda ulaşmadan, maksud nişaneleri görünmeye başlar. Bu da, sâlikte bir lezzet husûle getirdiğinden artık sülûkünü tamamlamadan sadece bunlara ulaşmak ister. Sonunda bu makamda kalıp sülûkünü tamamlayamaz.²⁰⁴

2.2.21. Sâlik Tartışmalı onulardan Uzak Durmalıdır

Tenasüh gibi anlaşılması zor, tartışmalı meselelerle ilgilenmek dervişin itikadına zarar verebilir. Bu yüzden beden değiştirmeye inanan Hulûlîlere ait olan mesele-yi bürûz fikrinden uzak durmalıdır.

Yine aynı şekilde mübtedî derviş Hz. Ali ile Muaviye arasında vuku bulan hadiseye de müdahale etmemelidir. Hz. Ali'ye üzülmek dervişin hakkıdır fakat Muaviye'ye buğz ve düşmanlık etmek hakkı değildir. Zira birbirlerine düşman olduklarını tam olarak bilemiyoruz, belki de birbirlerini affetmişlerdir. Fakat Yezid'e lanet edilebilir.²⁰⁵

2.2.22. Sâlik Riyâdan Uzak Durmalıdır

Derviş olan mücahade ve amelini göstermemeli ve bunlarla iftihar etmemelidir. Zira açık riya olan bu davranışlar, gurur ve benlik alametidir. Yaptıklarını hoş görmemeli, aksine amelinin noksanını görmeye çalışmalıdır.

²⁰² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 13b-14a.

²⁰³ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 57a.

²⁰⁴ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 5a-b.

²⁰⁵ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 21b-22a.

Bir de, dervişin özellikle gizli riyadan kaçınması gereklidir. Fakat bunu herkes başaramaz. Bu nedenle mübtedî sâlik rıyanın, ihlâsa kapı olduğunu bilmeli ve sırf riyadan kurtulamadığı için ibadetten uzaklaşmamalıdır. Başlangıçta ameli riyadan ayırmak zordur. Ama amel kuvvet buldukça riya zayıflar. Riyadan kurtulana kadar kendisini sürekli imtihanda tutmalıdır.²⁰⁶

Riyalı amel, ağacın filizini kırmaya benzer; kırdıkça kökü daha da kuvvetlenir. Riyadan kurtulmanın kesin çözümü ise varlığı mahvedip kökü kırmaktır.²⁰⁷

2.2.23. Sâlik Riyâset Hevesinden Uzak Durmalıdır

Sâlik geçimini sağlamada ve mertebe kazanmada acele etmeyip Allah'tan geleni beklemelidir. Gayretindeki eksiklikleri görmeli, sülûk yolculuğunda hem dünyevi hem de uhrevi kaygılardan uzak olmalıdır. Kemal sahibi olup şeyh ve mürşidlik makamında halkı terbiye ve irşad etme arzusundan şiddetle kaçınmalıdır. Zira talibin en büyük yol keseni, riyaset hevesi ve benliğidir.²⁰⁸

Süluk yolunda çekilen bunca zahmetin amacı yokluk ve mahviyyet ile hakiki varlığa erişmektir. Bu ise riyaset ve riyalarla, davalarla ve nefsanî hevalarla mümkün değildir. Nice sâlikler uzun zaman süluk ve mücahede etmişler fakat hakiki olmayan varlıklarından kurtulamayıp riya hevaları ve riyaset davaları yüzünden hakiki varlığa erişememişlerdir. Sonunda akabe-i gayriyette kalmışlar ve kuru heva ve heves deryalarına dalmışlardır.

Hakk dışında hayal eden, hayalde kalır. Tüm riya ve riyasetler gayriyyetten doğar. Sâlik aynda riya ve riyaset ıskat olup ayn ile aynın bulur ve ikilik şirketinden kurtulup birlik mülküne vasıl olur. Hakk'tan gayrisini ref ederse o zaman zevk ve halde olur.²⁰⁹

2.2.24. Dervişe Lâzım Olan On Sıfat Şunlardır:

- 1-Sıdk ve hulûs üzere olmalı
- 2-Halka acıma ve sevgi ile yaklaşmalı
- 3-Nefse uymayıp Hakk'ın rızasını gözetmeli
- 4-Meşâyihâ tevazu ve hizmet, dervişlere ihsan ve gönüllerini almak
- 5-Zenginlere ve yaşlılara hürmet
- 6-Fakirlere ve yetimlere infak
- 7-Dostları koruma, nasihat etmek ve vefa göstermek

²⁰⁶ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 11a-b.

²⁰⁷ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 49a, 35b-36a

²⁰⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 6a.

²⁰⁹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 35b-36a.

8-Düşmanlara yumuşaklık, onlarla iyi geçinme, onları mağlup etmek ve ihtiyatlı olmak

9-Alimlere saygı göstermek

10-Komşularla iyi geçim ve cahillere güzel muamele ve dua

2.3. Hizmet-i Mürşid: Dervişin Şeyhi İle Olan Âdâbı²¹⁰

İkinci fasılda derviş ile mürşid arasında lazım olan sülûk, âdâb ve tavırlar ile dervişe lazım olan hizmet, hürmet ve hareket açıklanmıştır.²¹¹

2.3.1. Derviş Mürşidinin Gönlünü Kazanmalıdır

Derviş bir şekilde mürşidinin sevgisini kazanmalıdır. Onun rızasına aykırı bir iş yapmamalıdır. Eğer hata ederse kendini affettirmeden rahat etmemelidir. Af dilerken de şeyhin huzuruna kendisi çıkmamalı mümkünse mürşidinin sevdiği birini araya koymalıdır. Kusuru olmasa dahi inkar etmemeli, 'kusurum olmasa mürşidim gücenmezdi' diye düşünmelidir. İnkâr etmek şeytan sıfatıdır.²¹²

Şeyhi kendisine kızdığında gücenmemeli, onu gücendirdiği için pişmanlık duyup üzülmeli ve uygun bir yolunu bulup özür dilemelidir. Kendisini kovsa bile tekkeden gitmemelidir. Fakat şeyhinin karşısına laubali bir tavırla çıkmamalıdır.²¹³

2.3.2. Derviş Mürşidine Sıdk Ve İhlasla Bağlanmalıdır

Dervişin hizmet ve ibadetine bakılmaz. İlk önce sıdk, ihlas ve şeyhe olan inancına bakılır. Şeyhe inancı kuvvetli olmayanın muhabbeti de olmaz. Muhabbeti olmayan da feyzden mahrum kalır. Çoğu derviş bir şeyhe bağlandıktan sonra 'Bu da bizim gibi biriymiş. Biraz usül görüp söz söylemeyi öğrenmiş. Yoksa o da bizim gibi başına iyi bir şey gelince mutlu oluyor, zarar erişince üzülüyor' veya 'Bunca senedir hizmet ediyorum, elime bir şey geçmedi. Acaba kusurum nedir?' şeklindeki düşünceleri yüzünden feyzden mahrum kalmışlardır. Kaldı ki, şeyh, o makama ehil olmasa da Allah o müridin emeklerini boşa çıkarmaz ve yine ona feyz kanallarını açar.²¹⁴

Derviş bir mürşide bağlandıktan sonra ona tamamen teslim olmalı ve mürşidini asla tecrübe etmeye kalkmamalıdır. Onda şeriate aykırı bir şey gördüğünü zannetse bile asla ona olan bağlılığına halel getirmemelidir. Muhtemelen şeyhi onu imtihan ediyordur ya da müride

²¹⁰ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 16a-25b.

²¹¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 15b.

²¹² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 16a.

²¹³ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 19b.

²¹⁴ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 18b-19a.

öyle görünmüştür. Burada müride düşen, kendisine ters görünen fiili işlememek, müşhidinin işine karışmamak ve kendi vazifesine yoğunlaşmaktır.²¹⁵

Eğer derviş şeyhinin kusur işlediğini düşünürse ona olan inancı ve bağlılığı zayıflar ve bunun neticesinde de sülûkü kesintiye uğrar. Dervişin şeyhinden feyz alması için inancının hiçbir şekilde sarsıntıya uğramaması gerekir.²¹⁶

Şeyhinin emrini Hakk'ın emri, nehyini de Hakk'ın nehyi olarak bilmelidir. Dervişin şeyhine olan muhabbeti, itaati, red ve kabulü de Hakk içindir. Allah dostlarına duyulan muhabbet, gösterilen itaat, hakka duyulan muhabbet ve Hakk'a gösterilen itaattir. Amaç, Hakk'ın rızasını elde etmektir.²¹⁷

Bunlara dikkat eden mürid, her nereden ve her kimden kendisine bir güzellik isabet ederse onu şeyhinin himmetinden ve teveccühünden bilmelidir.²¹⁸

İşte, sıdk ve ihlasla tarikata girip Allah dostlarına muhabbet besleyen ve halini selamete ulaştırmak için bir şeyhe bağlanan ve hem mevcut evliyayı hem de geçmiş evliyayı örnek alan sâlik, hem niyeti sadece dünyalık olan taklitçilerin istediklerine hem de ahiret saadetine ulaşır.²¹⁹

2.3.2.1. Derviş Şeyhini Değiştirmemelidir

Bazı maymun iştahlı kimseler vardır bir şeyhe bağlanır, daha sonra onu bırakıp gider bir başkasına bağlanır. Bunu yapmak kabalıktır. Ancak dervişin gitmek istediği şeyh, bağlandığından daha kamilse o zaman bunu yapması caizdir. Ama terk ettiği şeyh, gittiğinden daha kamil ve kuvvetliyse caiz değildir. Hatta terk edilen şeyhin tabiati celal üzereyse böyle yapmak hiç uygun görülmemiştir. Sadık olan mürid, gideceği şeyh de mevcut şeyh gibi nakıs ise şeyhini terk etmemelidir.²²⁰

2.3.2.2. Derviş Şeyhinin Dediklerine İtibar Etmelidir

Derviş sadece şeyhinden gördüğü ve işittiği meselelere itibar etmelidir. Bilemediği bir husus olunca da şeyhine sormalı, ondan alacağı cevaba göre hareket etmelidir.²²¹

²¹⁵ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 5a.

²¹⁶ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 18a.

²¹⁷ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 20a.

²¹⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 20a.

²¹⁹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 14b.

²²⁰ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 42a-b.

²²¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 20b.

2.3.3. Kadınların Tarikata Girme Âdâbı

Dervişin hanımı tarikata girmek isterse derviş ona mani olmamalıdır. Fakat kadınlar şeyhin yanına yalnız girmemeli, anneleri ya da şeyhin hanımı ile girmelidir. Yine bayanlar, bekar veya genç şeyhten inabe almamalıdır. Ayrıca bağlandıktan sonra olur olmaz rüyalarını anlatmak için veya bayram gibi tebrik olunacak günler sebebiyle şeyhin yanına girmemelidir. Eğer rüyalarını anlatacak iseler şeyhin eşine anlatmalıdırlar. Kadınlar şeyhin yanına girdiklerinde de gereğince konuşmalı, gülmekten ve latife yapmaktan uzak durmalıdırlar. Güvensizlikten değil bunlar tarikat âdâbıdır, yoksa onların inabe alması bir nevi manevi nikahtır. Onlar şeyhin evlatları ve hakikatte mahremleridir. Bu hususlara dikkat ettikten sonra hala içlerine bu konuyla ilgili şüphe düşüyorsa tevbe istiğfar etmelidirler.

2.3.4. Derviş Şeyhinin Verdiği Virde Yoğunlaşmalıdır

Derviş, sadece şeyhinin verdiği virdi yapmalı, ona sormadan başka bir zikir ya da ibadete başlamamalıdır. Belki Kur'an okuyabilir. Mübtedî ise, onu okumaya da izin yoktur.²²²

2.3.5. Derviş Sürekli Şeyhinden Gelecek Feyzi Kollamalıdır

Şeyh semahane veya başka bir yerde murakabede veya teveccühte²²³ ise derviş de gelip şeyhin ardında murakabeye oturup şeyhinin kalbine teveccüh etmelidir. Bunu yaparken kendi varlığından geçip yerine mürşidini koymalı, gönlünü dünyevi güzelliklerden ve havatırdan boşaltıp oraya ilahi feyzin akışını beklemelidir. Gönlün öyle bir vakti vardır ki o vakitte gönül ilahi feyzi almaya hazırdır. Eğer murakabe, o vakte rastlarsa sâlik bir yılda kat edeceği mesafeyi bu sayede bir anda alabilir. Fakat bu vakit belli olmadığı için sâlik zamanının çoğunda bu teveccühü yapmakla vazifelidir. Bu teveccühü zaman zaman geciktirse de üzülüp azaltmamalı veya terk etmemeli aksine arttırmaya daha çok gayret göstermelidir.²²⁴

2.3.6. Derviş Yaşadığı Halleri Sadece Şeyhine Anlatmalıdır

Derviş sülûkünde, önce rüyada sonra murakabe ve teveccühte beyne'n-nevm ve'l-yakaza sonra yakaza halinde tecelli nuru, mana ışıkları gibi nurlar sır ve ilham gibi güzel haller tecelli ederse bunları sadece şeyhiyle paylaşmalıdır. Bu halleri ona söylerken de övünerek söylememelidir, zira bunlar hallerdir; mertebesinde düşüşe sebep olur. Eğer halini muhafaza edebilirse halleri daha da güzelleşir ve tevhid sırrına ulaşır. Özellikle temlik-i sultânî mertebesine ulaşıncaya kadar bunu korumaya gayet özen göstermelidir. Bu mertebeden sonra

²²² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 22b.

²²³ Şeyhin Hakk'a, müridin mürşide yönelmesi, gönlünü ona bağlaması. Bkz. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 357.

²²⁴ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 20b.

artık gizli şirk olan riyadan kurtulur ve tehlikelerden kurtulup kendi rahatladığı gibi şeyhinin üzerinden de yük kalkmış olur. Tüm bu âdâb, mücahedat, ibadetler ve zorluklar menzillerde yükselme ve beşeri perdelerin karanlıklarından ve duyuların kesafetinden, hapishane gibi olan tabiatten çıkmak için konulmuştur.²²⁵

2.3.7. Derviş Şeyhini Sevmeyen Kimselerle Sohbet ve Arkadaşlık Etmemelidir

Derviş, şeyhini sevmeyen kimselerle bir araya gelmemelidir. Geldiği durumda ise, muhatabı şeyhi hakkında olumsuz konuşursa gücü yetiyorsa onu meclisten defetmeli, buna gücü yetmiyorsa kendisi orayı terk etmelidir. Zira söylenen söze göz yumarsa münafık olur, sözü kabul ederse de merdûd olur.²²⁶

2.3.8. Şeyhe Hizmet Âdâbı²²⁷

Zengin şeyhin hürmetini eda etmek daha zordur. Onun gönlüne girmek için muhabbet, sıdk ve ihlastan başka bir yol yoktur. Zengin olan şeyhe hediye de verilse onların gözü toktur. O nedenle fakir şeyh varken zengin olanına bağlanılmamalıdır. Fakir şeyhin gönlünü almak kolaydır. Az bir hizmet ile dervişin ebedi saadete ulaşacağı bir vakit olur. Ayrıca daima meclisine girip hizmet etme fırsatı vardır. İlla ki hizmetlerinden biri vaktine denk gelir. Zengin şeyhin dervişleri ise aynı fırsatı bulamazlar ve şeyhlerinin ayrılığına tahammül edemez, onu görmenin hasretini çekerler. Fakir şeyhlerin dervişleriyle ilişkisi daha yakındır. Bu ilişkide edebi muhafaza edecek olan dervişlerdir. Şeyh edebe çok aykırı ya da tabiatına ters bir davranış da olsa kimin âdâba uymadığını çok önemsemez.²²⁸

Zengin şeyhin hizmetinde bulunanlar şeyhlerine ücret karşılığında hizmet etmemelidir. Eğer dervişlerine ihsanda bulunursa da bu şeyhe kalmıştır. Dervişlerin hizmet ve sülûkleri Allah için olmalı veya şeyhlerinin emri gereği öyle yapmalıdırlar.

Zengin şeyhlerin dervişleri daha sadık ve gayretli olmalıdır. Çok sadık olursa ve şeyhe muhabbet beslense de onların gönlüne girmek daha zordur. Onların gönlü sıradan hizmet ile ve kolayına herkese meyletmez. Şeyh sabredene feyz ile nazar ve yardım eder. Şeyh eğer bir dervişin muhabbetinin sadece dilde olmadığını ve sıdkının tam olduğunu müşahade ederse onu maksuda eriştirmede tez davranır.

Fakir şeyh ise dar bir vaktinde kendisine yardım eden dervişe elinden ne gelirse esirgemez. O nedenle derviş, darlık zamanında şeyhinin durumunu kollamalıdır. Ancak

²²⁵ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 24a-b.

²²⁶ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 18a.

²²⁷ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, l 25a.

²²⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 24a.

şeyhin sıkıntısını ufak tefek şeylerle gidermeye çalışmak cömertlik değildir. Dervişler şeyhlerinin tüm ihtiyaçlarını gidermeye memur da değillerdir. Ama öyle yeri gelir ki başka zaman hiç kıymeti olmayan küçük bir şey ihtiyaç anlarında bir sıkıntıyı def eder. Böyle anları yakalamak için uyanık olup fırsatı ganimet bilmek gerekir.²²⁹

Eğer şeyh ihtiyaç sahibi ise, zengin dervişler şeyhe erzak konusunda yardım etmelidir. Cimrilik etmemeli fakat bütün mallarını da şeyhe feda etmemelidirler. Zira belki de dervişin kemale varmaya istidadı olmayabilir. Malını verdikten sonra eğer maksuda erememişse malını 'boşa harcadığını' düşünüp hayıflanabilir ve ailesini sıkıntıya düşürdüğünden ötürü kederlenebilir. Sonra da dünya malı için ahir ömründe çalışmak zorunda kalabilir.²³⁰

Ticaretle uğraşan dervişler ticaretleri her ne ise durumlarına göre şeyhine, şeyhin ailesine ve pirdaşlarına yardım etmelidir. Mesela terzi ise şeyhe elbise dikmeli, berberse şeyhini ve şeyhinin çocuklarını traş etmelidir. Eğer çiftçi ise mevsimin meyve sebzesinden ikram etmeli, kasap ise et ikram etmelidir. Zengin de fakir de olsa dervişler mesleklerine göre güçleri neye yetiyorsa şeyhlerine ikramda bulunup onun gönlüne girme fırsatını kollamalıdır. Yeri gelmediğinde yapılan büyük masraf işe yaramaz ama yeri geldikte küçük bir şeyle mürşidin gönlü kazanılır. Gönül avlamak zor bir iştir. Mürşidin gönlüne girmek de cennete girmek demektir. Halkın çoğu bunu bilmez. Hakk dostlarının gönlüne girmek Hakk'a vasil olmaktır.

Eğer derviş çiftçiye, köyde yaşıyorsa tekkeye eli boş gelmemeli; gücü yettiği kadarıyla erzak getirmelidir. Tavuk, yumurta, yoğurt gibi şeylerle kendisini şeyhe sevdirmelidir. Şeyhi zenginse bunlara zaten ihtiyacı yoktur. O zaman dervişin sıdk ve muhabbeti yeter.

Eğer derviş varlıklı bir bey, bey oğlu ya da hânedân mensubuysa ve şeyhi fakirse, onun her türlü ihtiyacını gidermesi gerekir. Zira 'Mürşidi yoluna sarf olunan malın hac yolunda sarf olunan maldan farkı yoktur.'²³¹

Şeyhin bağ ve bostanında yapılacak işleri fakir dervişler bir araya gelip şevkle yapmalı, zenginleri de bu dervişleri doyurmalıdır.²³²

Derviş yaptığı yardımdan hiç bahsetmemelidir. Şeyhi dua edip iyiliğinden bahsederse de dervişin yaptığı iyiliği ballandıra ballandıra anlatıp sözü uzatması ve gururlanması hoş

²²⁹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 23a-b.

²³⁰ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 22a.

²³¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 23b-24a.

²³² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 25a.

değildir. Yaptığı iyilik küçük de olsa şeyhi onu taltif etmek için söylemiştir. Bu yüzden mütevacı bir tavırla 'Huzurunuzda hicabdayız. Himmetinizi eksik etmeyin.' demelidir.²³³

Şeyhe hizmet konusunda yazılanlar zor görünür. Fakat aşıklar hizmet ederken akşam olduğunu anlamaz ve hizmete doymazlar. Bu hizmetleri rahatlama vesilesi görürler. Halk, evladını meslek öğrenmesi için verdiği hocayı hoşnut etmeye çalışır. Böylece hoca da öğrencisinden razı olup bir an evvel ona mesleği öğretecektir. Belki öğrenci çok yaşamayacaktır veya o mesleği icra etmeyecektir veya ihtiyacı olmayacaktır. Yani emekler boşa gidecektir. Tüm bunlar belirsizken bile öğrencinin ailesi hocayı iltifatlarla, maddi ikramlar ile hoşnut ederler. Öyleyse dervişlerin şeyhlerine olan hizmet, ikram ve âdâba riayetlerinin bir zerresi dahi boşa gitmez. Çünkü hocaya yapılan hizmet dünya için, dervişlerinki Hakk rızası içindir.²³⁴

Ne yazık ki, Hakk dostları da herkes gibi darlık çekerler. Fakat kanaat sahibi oldukları için daima sabır ve sükunet üzeredirler. Onlar kah celal içinde cemal, kah cemal içinde celal müşahede ederler. İkisinin de gereğini yapar, şükürünü eda ederler. Onlar belalarla ve zevk ile yüksek derecelere erişirler. Onların bu hallerinden habersiz olanlar dış görünüşlerine bakıp onları beşeri zarurette görüp kendisi gibi zanneder, onları hakir görür. Halbuki öyle değildir. Onların fakirliği övünçleri olmuştur. Onlar için Hakk'ın lütfu da, kahrı da hoştur. İkisinden de zevk alırlar. Zira ikisi de Hakk'tan gelir.²³⁵

2.3.9. Şeyhi Ziyaret Âdâbı

Derviş eğer başka bir yerde yaşıyorsa ve şeyhinin bulunduğu memleket yakınsa, bir mazereti yoksa senede en az iki kez şeyhini ziyaret etmelidir. Şeyhi çok uzaksa ve dervişin mazereti varsa bulunduğu yerde daima şeyhinin ruhaniyetine teveccüh etmeli ve onun suretini hayal edip zikretmeli ve ondan medet istemelidir.

Derviş sülûkünde yaşadığı bir takım halleri ve zorlukları arz etmek için şeyhin yanına gittiğinde durumu müsaitse ona sevgisini gösteren hediye de almalıdır.

Şeyhe yakın olan dervişler de senede bir kaç defa mutlaka onu ziyaret etmelidir. Eğer derviş zenginse ve şeyhi ihtiyaç sahibi ise, en azından şeyhinin yanında iken kendisine ikram edilen kadar erzakı hareme vermelidir. Ayrıca yine fakir pirdaşlarına yardım etmelidir. Dervişin evi varsa, şeyhe külfet olmaması için şeyhe gelen misafiri kendi ağırlamalıdır.²³⁶

²³³ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 22b.

²³⁴ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 25a-b.

²³⁵ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 22b.

²³⁶ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 24b.

2.3.10. Şeyhin Ailesiyle Münasebet Âdâbı

Derviş, şeyhinin çocuklarına da saygı göstermelidir. Zaruri durumlarda şeyhin haremine gitmesi gerektiğinde arkasını dönerek sipariş almalı, harem kadınlara yüzlerine bakmamalı, onlarla fazla konuşmamalı ve gülerek sohbetten uzak durmalıdır. Eğer dervişin, şeyhin eşinden bir dileği veya şefahtan isteği olursa çok zor durumda da olsa kapısına kendi gitmemeli, dileğini kız kardeşiyle iletmelidir.

Dervişin ailesi de, şeyhin ailesine yardımcı olmalıdır. Onların günlük hizmetlerini görmelidirler. Özellikle çamaşır, iplik eğirmek, bez dokumak gibi işlerine yardım ettikleri gibi düğün, davet, kışa erzak hazırlığı gibi işlerin yoğun olduğu günlerde yanlarına giderek yardım etmelidirler. Bağ, bostan veya bahçeden hasat zamanında da şeyhin ailesine yardım etmelidirler. Dervişlerin şeyhlerine ettiği gibi dervişlerin hanımları da güçleri ne kadarına yetiyorsa şeyhin ailesine mevsiminde taze meyvelerden ikram etmelidirler. Belki karın doyurmaz ama muhabbeti artırır.²³⁷

2.3.11. Şeyhle Yakın Olma Âdâbı

2.3.11.1. Şeyhin Huzurundaki Âdâb

Derviş mürşidin huzuruna müsaade ile vakitlice ve özrü yoksa abdestli bir şekilde girmelidir. Şeyhin tabiatını ve uygun olan vakti bilip ona göre hareket etmelidir. Girdiğinde önce iki elini göğsüne koyup hafifçe eğilmelidir. Sonra şeyh izin verirse diz çöküp şeyhin önce sağ elini, sonra sağ dizini, sonra da sol dizini öpmelidir. Eteğini ve ayağını öpmemelidir. Eğer şeyh teklif etmezse elini öpüp hemen geri çekilmelidir. Bu esnada arkasını şeyhe dönmemelidir. Kendisine izin verilmeden oturmamalıdır. İzin verilse de şeyhin işaret etmesini beklemeli ve izin verildiğinde de dizüstü oturmalıdır. Bir rahatsızlığı varsa ve biliniyorsa ve izin verilmişse başka türlü oturabilir. Şeyhi ona bir şey söylemeden veya sormadan konuşmamalıdır. Sadece şeyhin bilmediği ve meşrebine uygun bir şeyi veya sülûkünde müşahade ettiği bir müşkilini ya da murakabe veya rüyasında gördüğü ve anlatması lazım gelen şeyleri söylemek için konuşabilir. Bir de şeyhin eviyle ilgili mühim bir hadise varsa onu ifade edebilir.

Derviş huzurda şeyhin yüzüne çok fazla bakmamalıdır. Sadece şeyh birine ya da bir şeye bakmakla meşgul iken muhabbet nazarıyla bakabilir. Şeyhi konuşurken bir şeyi yanlış söylerse onu düzeltmemelidir. Sadece şeyhi tereddütlü konuşmuş ve tasdik edilmesini bekliyor ise o zaman doğrusunu söyleyebilir. Aslında bu durumda bile şeyhini yalanlamış olur.

²³⁷ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 22a.

Şeyhin huzurunda gülmekten, esnemekten, uyuklamaktan ve öksürmekten sakınmalıdır. Eğer bunlardan biri hususunda çok zorlanırsa dışarı çıkıp o halden kurtulmalı, ardından vakit uygunsa tekrar huzura gelmelidir. Uygun değilken huzura gelirse edebe aykırı hareket etmiş ve şeyhe zahmet vermiş olur. Derviş huzurda diğer dervişlerle fısıldaşmamalı, tesbih çekmemeli, kalbî zikir de çekse zikretmemelidir.

Derviş huzurda iken gücü yettiğinde zihnini olumsuz düşüncelerden muhafaza etmelidir. Zira kişiye üç yerde üç şey lazımdır: Büyükler yanında gözünü, alimler yanında dilini ve meşayih yanında kalbini muhafaza etmek gerekir. Meşayih kalplerin casusudur.

Derviş şeyhin meşrebini ve tabiatını bilip ona göre davranmalıdır. Şeyhin yanında durması, oturması, söz söylemesi ve hizmeti eğer şeyhin tabiatine uygunsa onu hoşnut etmiş olur. En büyük saadet de budur.²³⁸

Bazı dervişler komik ve şakacıdır ve şeyh daima onlarla latife edip gülünç (hâr u rutab) sözler söylemelerine izin verir. Derviş, bunlara özenip de onlar gibi sohbet ve latife etmeye kalkmamalıdır. Zira bazı kimselerin sohbet ve latifeleri hoştur, dinlenir, tecellileri öyledir. Bazen şeyh istese de derviş bu şekilde konuşmaktan uzak durmalı, edepte kusur etmemelidir.²³⁹

Derviş şeyhin kendisinden bir isteği olursa kesinlikle unutmamalıdır. Şeyhinin yaptıklarına da sözlerine de itimat etmelidir. Şeyhinde kusur aramamalı ve görmemelidir. Şeyhinden keramet beklentisi içinde olmamalıdır. Şeyhe keramet olarak sıdk, ihlas ve şeriate ittiba etmesi yeter. Veliler hallerini ve zevklerini gizlemekle görevlidir ve bunun yolunu bilirler. Sen görmediğin için kerametleri yoktur sanma.

Derviş şeyhi sohbet ederken tüm dikkatini ona vermelidir. Şeyhi konuşurken kendisine de hitap etme ihtimali olduğu için arada bir şeyhine bakabilir. Şeyh konuşurken derviş sessizce dinlemeli ama gafil olmamalıdır. Söylenenleri gülerek dinlememeli, yine konuşurken de gülerek konuşmamalıdır. Kendi konuşmadan önce diğerinin sözünü bitirmesini beklemelidir.

Dervişin herhangi bir ihtiyacı varsa bunu şeyhine uygun bir vakitte söylemelidir. İsteğinin yerine getirilmesi için ısrar etmemelidir. İşinin görülmesi gerekiyorsa ve işi şeyhinin yapabileceği bir şeyse onu yapar. Eğer işini görmüyorsa demek ki şeyhin yapabileceği bir şey değildir veya bir mazereti vardır. Ayrıca şeyhin bir ihtiyacı varsa ve dervişin bunu görmeye gücü yetiyorsa bunu şeyhin söylemesini dahi beklemeden yerine getirmelidir.²⁴⁰

²³⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 16b-17a.

²³⁹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 24a.

²⁴⁰ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 17a.

Derviş, şeyhi kendisine nasihat ederse alıp kabul etmelidir. Şeyhin nasihat ettiği hususlar gerçekten kendisinde yoksa dahi şeyhinin hatrına bunlara dikkat etmelidir. Belki nasihatten sonraki bir zaman söylenen şeylerin zuhur edeceğini şeyhinin keramet ile önceden bilmiş olabileceğini veya Hak Teala'nın şeyhini söyletmiş olabileceğine inanmalıdır. Bu yüzden edilen nasihatler hususunda daima tetikte olmalı, eğer nasihat edilen hususlar kendisinde varsa onlardan kurtulmaya gayret etmelidir. İhmal ederse hoş karşılanmaz, feyz ve himmetten mahrum kalır. Eğer söylenenlerin bazılarını terk edemese de gücü yettiğince terk etme çabası içinde olması ve bu huyundan dolayı nefsinden razı olmaması ve daima mahzun dolaşır şeyhinden mahcup olması hoştur ve sonuçta samimiyetini kanıtlamış olur.²⁴¹

Şeyhin gönlünü kazanmak için dervişe hizmet ve muhabbetten başka yol yoktur. Tüm bu edeblere uymak, muhabbetin neticesidir. Muhabbet olmazsa bunları yerine getirmek çok zor olur. Dervişlerin binde biri bile bunları yapmaya güç yetiremezler. Ama muhabbet ve cezbe hepsini gönül hoşluğuyla ve yerinde yapılmasını temin eder.²⁴²

2.3.11.2. Şeyhle Yemek Yeme Âdâbı

Dervişin şeyhle yemek yemesi gerekirse dizüstü oturmalı ve hırkasının sağ yenisinden sağ elini çıkararak âdâb üzere yemelidir: Şeyhten önce sofraya el uzatmamalı, şeyh elini sofradan çektiği zamanı beklemeli, katığı ekmekten az olmalı, hamur aşısı hariç hiçbir yemeği ekmezsiz yememeli, büyük lokma almamalı, yerken ağzını şapırdatmamalıdır. Sofrada başka şeyler de olsa yemek dışında turşu, vs teklif edilse dahi yememeli, kaşığı bulaşık bırakmamalıdır. Yağlı elini, bıyığını ve ağzını şeyhin sofrasındaki beze silmemelidir. Gerekirse kendi mendiline silmelidir. Sofradan kalkınca ellerini şeyhin huzurunda değil dışarıda yıkamalıdır. Ne olursa olsun şeyhin yanında tütün içmemelidir.²⁴³

2.3.11.3. Şeyhle Mesireye Çıkma Âdâbı

Derviş şeyhin önünde veya yanında yürümemeli; şeyhi çağırda da geriden takip etmeli, ileriye de onunla beraber çıkmalıdır. Derviş piyade, şeyh atlı ise o zaman ileriye veya geride durmaz. Davet sahibi kendisi de olsa derviş şeyhi emretmeden mesireye çocuklarını getirmemelidir. Arifane tertip ederlerse şeyhe ve fakir dervişlere bir külfet yüklememelidirler. Zengin olanlar, fakirlerin payını yüklensinler ama bunu onların başlarına kakmasınlar.

Eğer şeyh mesirede veya başka bir yerde bir miktar vahdet ederse dervişler biraz rahat edebilirler. Şeyh dinlenmeye çekilmediyse derviş hizmet için her an hazırda beklemelidir.

²⁴¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 19b.

²⁴² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 17a.

²⁴³ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 17a.

Şeyhin küçük çocukları varsa, dervişler onları da getirmesini şeyhten rica etmelidirler. Onları getirmek istese de davet sahibine söylemeye çekinmiş olabilir.²⁴⁴

2.3.11.4. Şeyhe Rüya Söyleme Âdâbı

Derviş rüyasını şeyhine söyledikten sonra ondan rüyasının tabirini söylemesini istememelidir. Şeyhi ne kadar tabir ederse onunla yetinmelidir. Gördüğü her rüyayı şeyhine anlatmamalıdır zira rüyayı çok anlatmak, övünmektir ya da esmâyı değiştirme talebidir. Esmâyı değiştirme zamanı gelmişse bunu şeyhi bilir. Veya şeyh "Görölmüş manaları var mıdır?" diye sorarsa o zaman hepsini anlatabilir. Ancak bu durumda da utanılacak olanlar da dahil çirkin şeyleri gizleyip sadece güzellerini anlatmaktan uzak durmalıdır. Zira rüyada çirkin gelen bir şey aslında güzel; güzel gelen bir şey ise kabahat olabilir.²⁴⁵

2.3.12. Tekkede Hizmet Âdâbı

Eğer dervişin mühim bir işi yoksa namazdan önce dergaha gelmeli, böylece camiye şeyhiyle gitmelidir. Bayramlarda camiden şeyhiyle beraber dergaha dönmeli, sonrasında şeyhin elini ve izin verirse dizini öpmelidir. Ayak ve etek öpmemelidir, bu avamın işidir.

Herhangi bir mazereti olmayan dervişler bayram sonrasında tekkede kalarak hizmet etmelidir. Bazıları da şeyhle ziyaretlere giderek orada ona hizmet etmelidir. Hacı karşılamaya veya başka bir yere duaya gidilecekse beraber gitmelidirler. Ayrıca davet yemekliyse yine tekkede toplanılıp beraber gidilmelidir.²⁴⁶

Tekke hizmeti, zikir ve ibadetten faziletlidir. Zira ibadet, nefis içindir. Şeyhe hizmet ise Hakk içindir. Sıdk ve muhabbet, zikir ve ibadetten iyidir. Dünyaya muhabbeti olan dünyayı kazanma derdinde olur, ahirete muhabbete olan ahireti kazanma derdinde olur. Hakk'a muhabbeti olan derviş olup cemal ve kemal kazanmak ister. Hepsi de istidatlarına göre istediklerini bulurlar.²⁴⁷

Dervişler, mensup oldukları tekkenin hizmetine bakan pirdaşlarıyla iyi geçinmelidir ve onların ihtiyaçlarını güçleri yettiğince görmelidir. Tekkede yapılan hizmetlere de yardım etmelidirler. Derviş yine gücü yettiği kadarıyla tekkeye hizmet etmeli; 'Nasıl olsa hizmetçisi var, bize ihtiyaç olmaz' diye düşünmemelidir. Bildiği ve gördüğü noksanı gidermelidir.²⁴⁸

Eğer şeyhe verilen ikramlardan başka dervişlere de ayrıca ikram verilirse onlar hemen getirip bu ikramları şeyhe vermelidirler. Şeyh dilerse ikramı tekrar onlara bahşeder ya da

²⁴⁴ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 17b.

²⁴⁵ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 17b.

²⁴⁶ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 23a.

²⁴⁷ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 20b.

²⁴⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 20a.

aralarında pay eder. Durumu iyi olan dervişler hisselerini fakir olanlara verirse daha iyi olur.²⁴⁹

2.3.12.1. Semâ ve Devran Âdâbı²⁵⁰

Semâ, devran vesair zikirlerde derviş vecd gelmeden, kendisinde şevk hali müşahede etmeden sesini ve tavrını değiştirmemelidir. Halkın izdihamından ve seyrancıların artmasından şevklenip sesini yükseltmemeli ve değişik değişik sallananlara kendi isteğiyle uyup şeytanın maskarası olmaktan sakınmalıdır.

Ayrıca dervişler henüz sakalı bitmemiş gençleri zikir halkasına kesinlikle almamalıdır. Genç ve güzel kadın ve oğlanlar ve ekâbirden izleyenler biraraya geldiğinde dervişler asla eski hallerini değiştirmemelidirler; aksi halde tarikat şirki olur. Yalnızken nasıl zikrediyorlarsa belki daha da hafifleterek zikri bitirmelidirler.²⁵¹

2.3.13. Derviş Şeyhin Ailesinden Biriyle Evlenmemelidir

Dervişin evlenmesi gerektiğinde şeyhinin kızıyla evlenmemesi daha iyidir. Ayrıca bir de vefat etmiş bulunan şeyhinin eşiyle de evlenmemelidir. Zira onlara gereği gibi davranamayabilir. Fakat şeyh hayatta iken kızıyla evlenmesini kendisi istiyorsa onu reddetmemelidir. O zaman şeyhinin himmetiyle güzel davranmaya muktedir olur.²⁵²

2.3.14. Derviş Şeyhten Dünyalık Talep Etmemelidir

Şeyh zenginse bile derviş ondan bir şey istememelidir. Derviş muhtaçsa zaten şeyhi bunu bilir ve gerekeni yapar, bir şey verilecekse istemeden verir. Dervişin şeyhinden bir şey istemesi ya da ümid etmesi sülûküne engel olur, feyiz kesilir. Şeyh zengin dervişinden yardım beklese kendine perde olmaz ama derviş beklerse ona engel ve perde olur. Şeyh kendisine ne kadar yardım ederse derviş de o kadar keder ve sıkıntı hissetmelidir. Zira hizmet ve sadakati dünya menfaatine yorulabilir. Ayrıca nefis de fırsat bulup sürekli beklenti içine girmesine neden olur ve ümid ve emel ile dervişin gönlünü bulandırır.²⁵³

2.3.15. Şeyhle Alışveriş Âdâbı

Derviş, şeyhi kendisinden alışveriş yaparsa derviş satın aldığı fiyattan vermelidir, şeyhinden kâr alması haramdır. Şeyh, zengin dervişinden borç alacak olursa derviş senet

²⁴⁹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 23a.

²⁵⁰ Tekke ile alakalı olduğu için buraya alındı.

²⁵¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 21a-b.

²⁵² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 23b- 24a.

²⁵³ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 22b-23a.

tutmamalı ve üzerine kâr istememelidir. Eğer şeyh borcunu ödemekte gecikirse hatırlatmamalıdır. Gerçek mürşid kimsenin hakkını yemez. Eline geçmemiş olabilir, uygun olduğunda özür dileyip borcunu ödeyecektir. Eğer aradan çok zaman geçmiş ve şeyh onu ödeyecek güce erişememişse dervişin onu ihsan etmesi daha iyidir. Eğer şeyhi utanır, borcuna karşılık dervişe evini, bahçesini, vs rehin almasını teklif ederse o kabul etmeyip şeyhini teselli etmelidir.²⁵⁴

2.4. Âdâb-ı Şeyh: Şeyhin Derviş ile Lazım Olan Muamelesi²⁵⁵

Üçüncü bölüm şeyh ve mürşidlere lazım olan tavır ve dervişlerle aralarında gerekli olan davranışların beyanı hakkındadır.

2.4.1. Şeyhin Dervişlerle Muamelesi

2.4.1.1. Dervişe Tevbe Verirken Şart Koşulmamalıdır

Talibe önce istihare verilmelidir. Zira bazı kimselerin tarikata girmesinde sakıncalar vardır.²⁵⁶ Tarikata giren dervişe tevbe verirken mürşid üç talâktan sakınma dışında bir şart koşmamalıdır. Bazı imtihanlar iradenin elden gitmesine sebep olabilir, sonrasında işler zorlaşabilir. Zira dervişten güç şeyler istemek, başka güçlükler doğurur. Herkesin tabiat, istidad ve kapasitesine bakılarak sorumluluk verilir. Kapasitenin üstünde sorumluluk, onu yapabilecek olanı dahi kaçıır.²⁵⁷

2.4.1.2. Mübtedî Derviş Hoş Tutulmalıdır

Tarikat sevgisini gönlünde hissedene ve şeyhin kıymetini anlayana değin dervişe çok fazla iş yüklemek iyi olmaz. Nitekim bazı dervişlerin kalbine mâye-i Muhammedî ilkâ edildiğinde istidatları da varsa hemen kalplerinde sıcaklık zuhur eder. Ama bazısının kalbinde tarikat ve şeyh sevgisinin zuhuru için uzun zaman mücahede, zikir ve ibadet etmesi gerekir.

Mübtedî dervişe hoşgörü ve yumuşaklıkla yaklaşılmalı ve onlara çok hizmet yüklenmemelidir. Mübtedî bir süre sadece kendi isteğiyle hizmet etmelidir. Eğer onu taltif etmek için hizmet istenecekse de ona uygun hizmetler istenmelidir. Hizmetteki hızına aldanıp da sadık, bekar ve cezbedeki dervişlerden istenen hizmetleri ondan beklemek uygun değildir. Daha şeyhin muhabbet ve sıcaklığı kalbine tam yerleşmemiştir. Ağır hizmet tarikattan yüz

²⁵⁴ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 24b-25a.

²⁵⁵ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 25b-51b.

²⁵⁶ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 58b.

²⁵⁷ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 47a-b.

çevirmesine sebep olabilir. Ağır ağır zikir, mücahede biraz da hizmet ile önce dervişin istidadı öğrenilmeli, ardından ona göre malen ve bedenen mücahedesini başlatılmalıdır.²⁵⁸

2.4.1.3. Tarikata Yeni Giren Dervişe Nasihat Edilmelidir

Dervişin bağlılığı kabul edildikten sonra ondan ruhsatlardan sakınarak şeriate ve sünnete uymada titiz olması ve karşı cinsle ülfetten uzak durması istenmelidir. Kaçınması ve yapması gereken söz ve davranışlar bildirilmeli, kazanması gereken sıfatlar anlatılmalıdır. Çünkü başlangıçta derviş, yetim çocuk gibi kendisi için neyin yararlı neyin zararlı olduğunu bilemez.²⁵⁹

2.4.1.4. Başka Tarikattaki Dervişlerin İntisâbı

Şeyh, başka tarikata intisap etmiş dervîşi kendi tarikatına girmeye teşvik etmemelidir. Eğer kendisi girmek isterse şeyhi hayattaysa kabul etmemelidir. Ancak kabul etmesi için bir işaret varsa veya mevcut şeyhinden feyiz alamayacağı belliyse veya ondan daha kamilse o zaman kabul etmesi caizdir. Bazı maymun iştahlılar bağlandığı şeyhten bir hadise ile hemen bir diğerine gitmek ister. Bunlara dikkat etmek gerekir. Terk edilen şeyh, kabul edenden daha iyiye incinebilir. Hele de tabiatı celal üzereyse onu hiç gücendirmemek lazımdır.²⁶⁰

2.4.1.5. Dervîş Tabiatına Göre Sülûk Ettirilmelidir

Sevdâvî ve safrâvî olan dervîşlere perhiz, riyazet ve fazla halvet gerekmez. Bunların terbiyesi her hususta itidal üzere olmalıdır. Sevdâvî tabiatte olanların tabii hararetleri baskındır. Bunlar bilgili, zeki, keskin zekalı olup meseleleri çabuk anlarlar. Bu sebeple fazla çile ve riyazete dayanamazlar. Bunların riyazeti hafif tutulur ve fitratlarına uygun mücahede ve bunlara perhiz ile tasfiye ve tezkiye yoluyla zikretme görevi verilir. Yoksa bu meşrepteki sâlike fazla yüklenmek onun usanmasına ve bazen de mecnun olmasına sebep olur.

Safrâvîler de sevdâvilere benzer. Ama sevdâvîlerin aşk ve muhabbete kabiliyetleri daha fazladır. Zikrin harreti bir defa vücuda yayılınca dervîşte saffet hali zuhur etmeye başlar. Marifet, irfan ve tevhid sırları arka arkaya gelmeye başlar. İşte bu menzildeyken ruhsat vermek uygun değildir. Çünkü sülûkü tamamlanmamış, tebdil-i ahlak ve tezkiye-i nefis sona ermemiştir. Bu menzilde alınan lezzet çok fazladır. Dervîş tekrar mücahede ve riyazet tarafına yönelmeden sülûkünü tamamlayamaz ve öylece marifete vasil olur. Böyle kimseler mürşid olamaz ve bunların dinsizliğe ve haramları mübah sayma tehlikesine düşme ihtimali vardır.

²⁵⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 25b-26a.

²⁵⁹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 25b.

²⁶⁰ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 42a-b.

Sülûkünü tamamlayıp marifete ulaşanlar ise mürşid-i kâmil olup istikamet üzere hareket ederler.

Aynı sebeple başlangıçtaki mübtediye tasavvuf kitapları okumaya bile izin verilmez. Sadece âdâbların yerleşmesi için süluk ve âdâb-ı sülûkle ilgili kitapları okumaya bazen izin verilir. Yoksa onun dahi okunmamasının sülûke faydası vardır. Eğer şeyh, bazı âdâbı öğrenmelerini istiyorsa o zaman derviş izin verilen âdâb kitaplarından okuyabilir. Bilmediği âdâb konusunda şeyh dervişini sözle uyarır. Zira derviş hem utanır hem de zımnen azar görmüş olur. O nedenle de şeyh, dervişine âdâb kitabı okutup oradan öğrenmesini isteyebilir. Yine de anlamazsa tecrübeli dervişler onu ikaz ederler. O da olmazsa şeyh münasip bir dille sâlik uyarır. Bu dervişler çoğunlukla demevî ve balgamîdir. Çoğunda anlayışsızlık olduğundan incelikleri hemen kavrayabilecek bir fitratta değillerdir.

Bu dervişler defalarca halvete konular, perhiz ve riyazetler verilir. Namaz ve oruçla memur edilir. Vücutları biriken et ve iç yağlarından arıncaya ve üzerlerindeki ağırlık kalkıncaya kadar buna devam edilir. Bunlar çoğunlukla yeme içmeyi sevdiklerinden kalp aynası tefrika kederlerinden temizlenene kadar perhiz ve riyazet bunlara şarttır. Vücutları arandıktan ve tabiatları temizlendikten sonra terbiye ve irşada uygun hale gelirler.²⁶¹

2.4.1.6. Dervişin İstidadına Göre Zikir veya Râbita Verilmelidir²⁶²

Nakşibendilikte lisanî zikir yoktur. Bu nedenle her ikisi de kalbî zikir olan nefy-ü isbat ya da ism-i celal ve bazen de rabita verilir. Sâlikin istidadı ve muhabbeti çoksa veya ticaret gibi işlerle meşgul olduğu için mürşidinin meclislerine her seferinde katılamayacaksa rabıtaya izin verilebilir. Fakat rabita verilse de beraberinde bu iki zikirden biri de verilir.

Şeyh sâlik herhangi bir ism-i şerifi çekmekle memur edebilir lakin o da kendi şeyhinden hangi isim ile halife olduysa onu telkin etmesi tarikat edebidir. Ancak sâlik rüya görmüş ise bakılır: Rüyası tevhide uygunsa mesela kelime-i tevhid çekiyorsa veya çekildiğini görmüşse nefy-ü isbat verilir. İsm-i celal görmüşse ism-i celal verilir.

Lisanî zikir olmadığı halde son zamanlarda mürşidler teberrüken bir miktar vermişlerdir. Bunu da sâlik başta kalbî zikrin lezzetini duymadığı için onları bir miktar lezzetlendirmek için yapmışlardır.²⁶³

²⁶¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 26a.

²⁶² Müellif rabıtayı Nakşibendiliğe has bir uygulama olduğu için hatimeye almış olsa da süluk süreciyle ilgili olduğu için buraya almayı tercih ettik.

²⁶³ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 58b.

2.4.1.7. Cezbeye Ulaşana Kadar Derviş Gözetilmelidir

Mürşid, dervişin tabiatını, mizacını, meşrebini ve mezhebini iyi bilmeli ve ona göre davranmalıdır. Zeki ve kavrayışı çabuk olan dervişler muhabbet yüzünden gönüllerine hararet ve ızdırıp düşürecek muamelelerle cezbeye düşürebilirler. Sâlik bir defa cezbeye ulaştınca rahata erer. Yalnız sâlik cezbelerini tamamlayıp mahvı sahva ve gaflet hali şuura döneceği zaman mürşidinin himayesine muhtaçtır. Çünkü cezbenin coşkuluğundan kendini dizginleyemeyip çıldırabilir. O menzili aşarsa artık terbiyesi tamam olmuş, derdi sona ermiştir.²⁶⁴

Meşayih, cezbede olan dervişlerine halifelerine nasıl davranıyorlarsa aynı muameleyi göstermelidir. Fakat bunu şeyh yapmalı, yaparken de dervişini bunu bilmemelidir. Yoksa cezbesi kuvvetlenmemişse benliği zuhur edip dervişin mertebesinden düşmesine neden olabilir.²⁶⁵

2.4.1.8. Derviş İyi Tanımak Gerekir

Mürşid sülûkün başlarında dervişin kişiliğine, zamanına, günahkâr olup olmasına, bilgi sahibi veya cahil olmasına, fakir veya zengin olmasına dikkat etmelidir. Cezbeye ulaştıncaya kadar her birine ayrı ayrı muamele edilir. Konuşmada, yemekte ve makamda neye alışık ise ona göre muamele edilir ve gönüğü sağlamlaştırılır ki tarikattan korkmasın. Tarikat ve şeyhinin muhabbeti lezzetini bir kere tadınca bu ayrıntıların hiçbir önemi kalmaz, derviş şeyhinin her türlü muamelesine razı olur hale gelir.²⁶⁶

Genç, zengin ve toplumda imtiyazlı olan dervişlere sülûkteki ve cezbedeki dervişler gibi muamele edilmez. Onlar heva ve nefis ehli olan avamdandır. Avama nasıl davranılıyorsa onlara da öyle davranılmalıdır. Onların tevbe edip zikre devam etmeleri yeterlidir. Aşırıya gidip bu tür dervişlerin olur olmaz kusurlarını yüzlerine vurmamalıdır. Onlara hoşgörüyü yaklaşıp tarikattan ürkmemelerine dikkat edilmelidir. Zamanla zikrin nuru ile bu dervişlerin kalplerine Hakk dostlarının muhabbeti yerleşir. Ondan sonra alışageldikleri rezilliklerden kurtulup faziletlerin şerefine erişirler.

Nefsinin azgın zamanında ve mevkisinin hoşluğu içinde olan kimseyi sülûke sokmak abestir. Tarikata girmeyip nasipsiz kalmasına neden olur. Mürşid önce bunları, yaptıklarında iftihar edecekleri uygun hizmetlere yönlendirmelidir. Severek yapabileceği mesela tekke tamiri, muhtaç dervişlerin ihtiyaçlarının giderilmesi gibi aynı zamanda bıktırıcı gelmeyecek hizmetler uygun olur. Sonra zamanı da müsaade ederse ve muhabbeti günden güne artarsa o

²⁶⁴ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 26a.

²⁶⁵ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 50a.

²⁶⁶ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 26a.

da o zaman istidadına göre cezbeye ve aşka ulaşır. Bu dervişler cezbeye düşünce mümkün merteye mizaçlarına göre hareket edilmelidir. Çünkü böyle zengin ve cömert dervişlerden her şeyhe en az bir tane lazımdır. Öyle vakit gelir ki zengin derviş bir sürü kişinin ihtiyacını giderir ve muhtaç kardeşlerinin ızdıraplarını dindirir. Bunlar tekkenin sermayesi ve şeyhin gönül ferahlığıdır.

Mürşid, dervişlerini tanıdıktan sonra kabiliyet ve meşreplerine göre zikir, fikir, mücahede, takva, perhiz, bedenle hizmet, mal ile yardım yollarından uygun olanlarla onları hizmete yönlendirmelidir. İbadet ve hizmete usanmayıp daha da artırmalarını temin etmelidir.

Mürşid fakir, üşengeç ya da ihtiyar olanların zikir, perhiz ve ibadet ile gönüllerine muhabbet ve hararet ilka etmeye çalışmalıdır. Fakir, genç, zeki ve güçlü dervişi de ibadet, zikir ve bazı hizmetlere yönlendirerek gönlünün açılmasını sağlamalıdır. Böylece bu kimselerin ibadet ve zikre iştahı artar ve hizmetten şeyhine muhabbeti artar. Zengin ama cimri dervişi de bedenen hizmet vermek gerekir çünkü onların parası değerlidir. Onlara masraf yüzü göstermemelidir ki özenip kendileri yapsın. Zengin ve cömert dervişlerin ise zikri diğerlerini geçmiştir. Onların soyları şerefli. Onları da dikkatli yönlendirmek gerekir.

Meclislerde yapılan nasihatler genelde tebdil-i ahlak, kulluk, zikir, mücahade hakkında olmalıdır. Kardeşlerin hepsi tek vücut olup birbirlerini teşvik etmelidir. Hizmetleri anlatıp halkı su-i zanna düşürmekten kaçınılmalıdır. Bunları birbirlerinden zaten duyarlar, gönlünde olan da yapar.

Velhasıl mürşid muhabbete istidadı olan aşk ve muhabbet yoluyla, kulluk feyzi ve riyazete istidadı olan o yönde ve ülfet, hizmet ve muhabbete istidadı olanı da hizmet yoluyla sülûk ettirmelidir. Her ne kadar bunların tamamı içindeki kabiliyeti ortaya koyamasa da yapabildikleri kadarına devam etmelerine özen gösterilmelidir.²⁶⁷

2.4.1.9. Kadınlara Tarikat Verme Âdâbı

Kadınlar tarikata girmek isterse yaşlı ve salih kadınlar tarikat verilmesi uygundur fakat onlarla da çok ülfet ve muhabbet caiz değildir. Çünkü onların sözleri bitmez tükenmez. Bir kere sohbe alıştırlarsa hem rahatsız ederler hem de başka mahzurları da vardır.

Tevbe verirken kadının elini tutmak şart değildir. Bunun yerine kalp kalbe karşı verip maye telkin edilir. Ayrıca şeyhle tevbe alan kadın yalnız kalmamalıdır.

Şeyh orta yaşlı ise kadınlara inabe vermesi makul değildir. Genç kadınlara da inabe vermesi uygun değildir. Kadınlar birbirinden görüp heves ederler. Bir süre sonra zaten usanıp bırakırlar. Yine de ısrar ederlerse dille yapacakları kolay bir vird verilir. Zamanla devamlılık

²⁶⁷ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 28a-b.

gösterirlerse o zaman lazım olan söylenir. Genç oğlanlara da aynı şekilde muamele edilmelidir. Çoğunlukla onların da sıklıkla terk ettiği görülmüştür. Eğer devam ederlerse maye telkin edilir.

Eşlerinin izni olmayan kadınlara inabe verilememelidir. Hayırdan kimse men olunmaz ama eşi duyarsa aralarında soğukluk olabilir veya söylenti çıkıp şerre sebep olabilir. Ayrıca kadınlara vekalet ve mukabele verilmez. Maskaralık ve rezalete sebep olur.²⁶⁸

2.4.1.10. Şeyh Kadınlara Karşı Dikkatli Olmalıdır

Şeyh, hizmetinde olan genç, orta yaşlı ve görgülü kadınların haremde kalmasına izin vermemelidir. Zira nefis hangi mertebede olursa olsun her daim kişiyi şaşırtabilir: Nefis emmare iken alevli ateş, levvame iken ateşi sönmüş köz, mülhime iken ateşi örtülmüş kül, mutmainne iken yalnız küldür. Genç ya da yaşlı olsun âkil olan yalın ayak küller üzerinde yürümez. Zira nefis fena fillah mertebesine varmadıysa her fırsatı kollar. Nefis, heva, şeytan ve şehvetlerinden kurtulmadan sâlik tehlike ve hüzünden emin olmaz. Kişide enaniyetten bir şey kaldıysa nefsi de hala diridir. Özellikle görgülü kadınlar kişiyi çok etkiler ve güzellikleri gönlü ele geçirir. Kişinin kendine güvenmesi gaflettir, sonu pişmanlıktır. Nice velinin ve peygamberin bu dava ile imtihan olduğu tefsir ve tarih kitaplarında yazar. Krallar, meşayih, halk ve seçkinlerden nicesi bu hevalarla dert sahibi olmuşlar, canlarını bu derde feda etmişlerdir.²⁶⁹

Yine tekkede genç oğlanlar hizmet ediyorsa bunlar gece olunca evlerine gidip yatmalıdır. Ancak evleri yoksa tekkede kalabilirler. Bir de mürşid bu oğlanları, evladı gibi sayıp da olur olmaz hizmetlerle haremine girmelerine izin vermemelidir. Aynı şekilde dervişlerin bacılarının kendisine görünüp hizmet etmelerine izin vermemelidir. Kendisini sevmeyenlerin ayıplamasına neden olur ve başka günah ve mahzurları vardır.²⁷⁰

2.4.1.11. Aşk Anlaşılması Zor Bir Meseledir

Aşık da olsalar aşklarında üstün de olsalar bazen meşayihle iftiralar atılır. Meşayihle bazıları aleyhinde konuşulmasını özellikle tercih eder zira öyle iken ilahi lütuflar müşahade etmiştir. Bazıları da bu söylentilerden hazzetmez ama öylelerini de erenler mücahadeye hazırlamak için yönlendirirler. Bu durumda imtihan olduğu için mürşid sabretmelidir. Zira nice sıkıntılardan bu iftiralar ile kurtulur. Aşk yolunun inişi çıkışı çoktur ama daha güvenli ve yakındır.

²⁶⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 28b-29a.

²⁶⁹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 33a-b.

²⁷⁰ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 31a.

Kendisine iftira edilen aşık avam gibi görünür, avamın yaptığı işlerle sırrını gizler. Görünüşte onların yolundan gider ama takip ettiği yol başkadır. Avam mertebesinde iken seçkinlerin mesleğini, hallerini, sırlarını, zevklerini eda eder. Bu ancak gerçek sadıkların kârıdır. Yolun başına çıkmak ariflerin işidir; sırrını ve sülükünü korumayı gerektirir.²⁷¹

Gerçek ve mecâzî aşk; ikisi sır ve manada birdir. Ama mertebeleriyle ayırt edilir. Aşkın mertebe ve menzilleri çoktur. Her menzil ve makamda farklı görünür. Önce meyil, sonra muhabbet, sonra aşk, en sonunda fart-ı aşk yani mâşukluk gelir. Bir başka deyişle aşkın sonu, nefis-i zâttır. Bazı kamiller aşka, *ayn-ı zâttır* demişlerdir.

Aşk-ı Rabbânî gerçek aşktır. Onda dahi sarhoşluk yaşanır. Aşığın alameti alametsiz olması, davanın delili ihtiyaç anında perişanlıktır. Gerçek aşıklar muhabbet, sıdk ve hulus ile varlıklarından geçmiş, dünya ve ahireti unutmuşlardır. Aşıқта dava ve maşukundan başka heva olmaz. Riya ve yönetme arzusu olmaz. Mâşuktan başka bir şey görmez ve onda kusur bulmaz. Mahbubun meyledeni çoktur ama aşığın aşk denizinin sahili yoktur. Her aşığın aşkı, istidad ve kabiliyeti kadardır. Aşkın sırrını her âşık, aşkı miktarı bilir. Aşkı olan kafir, aşkı olmayan müslümandan; aşkı olan günahkar, aşkı olmayan abidden üstündür. İnsanı insan eden aşk ve muhabbetir. Aşk yaşlıyı genç, korkağı cesur, zayıfı kuvvetli ,hastayı sağlam ve fakiri zengin eder. Aşık dağlar deler,havada uçar, denizler geçer, istediğini keser biçer, zehir içer ama ölmez ve visale kanmaz.

Aşk anlaşılması zor bir meseledir. Muhabbet-i sadıkın imanı küfür, aşkında üstün olanın küfrü ayn-ı imandır. Bunu ancak arifler ve aşıklar bilir. Aşk ilahi bir emanettir. Arz ve semanın kabul etmediği bu emaneti biçare insan yüklenmiştir.²⁷²

2.4.1.12. Dervişin Davranışından Çok Samimiyetine Bakılmalıdır

İbadet ve itaat, nefis içindir; muhabbet ise Allah içindir.O nedenle dervişin samimiyetine daha çok önem verilmelidir.²⁷³

2.4.1.13. Mürşid Dervişlere Şeyhlik Taslamamalıdır

Mürşid dervişlerine ve kendisini sevenlere büyüklük taslamamalıdır. Hizmette, nasihatte anlatırken ve öğretirken sert bir üslup yerine hoşgörülü bir edayla muhabbetli bir tavır içinde olmalıdır. Kendisi şeyh, onlar da dervişmiş gibi davranmamalı; dervişler çocuğu,

²⁷¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 35b-36a.

²⁷² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 37a-b.

²⁷³ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 47b.

kardeşi veya yoldaşymış gibi davranmalıdır. Onlar yine de onun büyüklüğünü ve kıymetini bilir ve buna göre hareket ederler.²⁷⁴

2.4.1.14. Dervişlerden Hizmet İsteme Âdâbı

Mürşid dervişlere güçlerinin üstünde iş buyurmamalıdır. Hizmet etmek isteyen hizmetler bellidir, gönlünde olana söylemeye gerek kalmaz, hizmet eder. Fakat mübtedi ise ve hizmetin kıymetini anlamadıysa şeyh yine bizzat söylememeli, tarikatın kıdemlileri ona öğretmelidir.²⁷⁵

2.4.1.15. Mürşid Affedici Olmalıdır

Mürşid dervişin küçük büyük kusurlarına hemen ceza vermemeli, derviş kusurunu itiraf edip özür dilerse affetmelidir. Daha sonra da yaptığı hataları dervişin yüzüne vurmamalıdır. Azarlanacaksa da kabahatine göre azarlamalıdır. Dervişi kolay bir şekilde tekkeden kovmamalı ve onunla uzun süre küs kalmamalıdır.

Bazen dervişin ufak tefek kusuru olabilir. Şeyh hemen onu ayıplayıp utandırmamalı hatta bilmezlikten gelmelidir. Zira her kusur bilerek olmaz, bazen yanlışlıkla veya anlamamaktan olur. Bu tür kusur üzerine şeyh 'senin adam olacağın yoktur ve bu tarikten feyz alacağın yoktur, sizinle çektiğim zahmetlere yazıktır' diyerek yaptığı iyilikleri başına kakmamalıdır. Zira derviş kendi kusur istidadını bilmeyip vasıl olamadığı mertebeleri şeyhin kusuruna haml eder ve gönlünden şeyhine karşı gelip itiraz eder. 'Öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah iyilik edenleri sever' (Bakara, 2/134) ayetiyle amel etmeye gayret etmek iki cihan devletidir. Yumuşaklık ve af yüce huylardır.²⁷⁶

2.4.1.16. Kusur Söyleme Âdâbı

Arif olanın kulağı delik, gözü açık olmalıdır. Gaflet ile hareket onlara yakışmaz. Zira ilgilenmeleri gereken kimseler vardır. Sevenlerinin ve evlatlarının huylarını bilip ona göre hareket etmelidir.

Mürşid dervişlerin nefislerindeki ve zahirlerindeki hallerini ve kusurlarını bilse de onları bu kusurlarıyla mahcup etmemelidir. Onların hatalarını düzeltmek istediğinde kusurlarının zararlarını herkese hitap edilirken anlatmalıdır.

Eğer söz konusu kusur bir bağımlılık (ibtıla) ise birdenbire söylenmemelidir. Zira bağımlılığını terk edemeyen dervişin, ya dervişliği ya da tekkeyi terk etmesi gerekir. Her

²⁷⁴ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 26a-b.

²⁷⁵ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 26b.

²⁷⁶ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 31b.

düşkünlüğün hafiflediği bir vakit vardır; o zaman söylenirse hem o deritten kurtulur, hem de söz yerini bulur.

Hakk Teala kulunu yoktan var eder, ona bir sürü nimetler ihsan eder, kulu ise yetmiş yıllık ömrünü küfür ile geçirir de nihayetinde pişman olup şehadet getirirince Rabbi onu affeder. Hal böyle iken türlü türlü hevalarla boğuşan hatta o hevaları yerine getirecek vakit ve kudrette iken hepsini terk etmek gerçek kahramanlıktır.

Dervişler üç sınıftır: Bunlardan ilki anlayışı kıt ve muktedir olmayanlardır. Bunların dindar olmalarının bir önemi yoktur. Çünkü cevher ve iktidarları olmadığı için dindar olmaktan başka çareleri yoktur. İkinci grup dervişler ise fitrat ve cevherlerine nefsin isteklerinden uzak durma kabiliyetinin konulduğu muktedir, tez kavrayışlı kimselerdir ki gençliğin getirdiği heva ve istekleri aşıkarken Hakkın rızasına aykırı olan bu işlerden uzak dururlar. Emir ve nehiylere uyup güçlerini şeriatin hükümlerini icraya harcarlar. Bunlar kara kargalar içinde ak karga gibi nâdir bulunur. Bir de bu iki grubun arasında bir taraftan istidatları muhabbet-i hüda'ya ve yücelere sülûk için harekete geçirirken, bir taraftan zatlarındaki cevher-i fetanet ile nefislerinin tabii isteklerinin sıkıştırması hücum edip birbiriyle vuruşurken süluk eden dervişler vardır. Bunları gizliden daima gözetim altında tutmak gerekir; bunlar sürekli ruhsat tarafına meyledip günahlara yönelmemeli, yöneldiklerinde dahi içlerinde bir korku ve endişe olmalıdır. Mürşid de bu dervişlerin meşreb, mezheb ve tabiatlerini bilip ona göre muamelede bulunmalıdır. Hep tabiatlarının zıddına gidilirse üzümler, tam tersine tabiatlarına göre hareket edilirse şımırır ve bu yüzden sülûklerinden geri kalırlar.²⁷⁷

2.4.1.17. Mürşid Dervişin Özeline Karışmamalıdır

Mürşid sülûküne mani olmadığı sürece dervişin hususi işlerine karışmamalıdır. Mesela dervişin eşi gelip beyinin hallerini anlatıp şikayetçi olursa bunu delil gösterip dervişe söylemek uygun olmaz. Sohbetinde bir yerden bağlayıp nasihat şeklinde söylemek daha uygundur. Zira bazı kimseler ailesi hakkında konuşulmasını sevmez ya da kendisi ya da ailesinde yaramazlık vardır. Henüz şeyhine gönlünü teslim etmemiş derviş bu eleştiriden gücenebilir, içinden 'sülûkümüzle ilgilenmesi gerekirken ailevi meselelerimize keşke karışmasaydı' diye itiraz edebilir. Ya da şeyhinin karışmasını kabul edecek olursa eşi yüz bulup beyini saymamaya başlar, şeyhe şikayet etmeyi tehdit vesilesi olarak kullanır ve ikisinin arasında soğukluk olur. O anlardan biri dervişin şeyhe öfke ile edebe aykırı sözler

²⁷⁷ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 50a-b.

söylemesine sebep olabilir. İki tarafın da durumu kabullendiği hadiselerde ise söylenenlerden gönülleri incinmez. Aralarını bulmak o zaman caizdir.²⁷⁸

2.4.1.18. Sohbet Âdâbı

Meşayih meclislerinde ya da dervişlere yapılan sohbetlerde çoğunlukla ahlaki güzelleştirmek, mücahede, evliyaullah menkıbeleri, sülûk ve kulluğa dair meseleler anlatılmalı ve dervişlere lazım olan nasihatlere dair kendilerine pay çıkaracakları sözler söylenmelidir. Bunların yanında bazen aşk ve cezbeyle isteği arttıracak küçük hikayeler anlatarak, bazen de zikir ve kitap mütalaası yaparak bazen de şuradan buradan konuşarak meclistekileri canlandırılmalı, zihinleri cilalamalıdır. Bu şekilde hareket etmek kalplere tatlılık, meclise canlılık getirir. Zira hep nasihatlerle konuşmak meclistekileri usandırır, hep lüzumsuz şeylerden konuşmak da avamın işidir. Sohbet ne tamamen tasavvuftan bahsedilmeli, ne de hep lüzumsuz şeylerden konuşulmalıdır.²⁷⁹

2.4.1.19. Mürşid Hakikat ve Marifetleri Uluorta Söylememelidir

Mürşid hakikat, marifet ve incelikleri halk ve zahir uleması yanında dikkatsizce söylememelidir. Eğer söylemesi gerekirse üstü örtülü bir şekilde söylemelidirler. Çünkü ulema inkar edip, inanan halkın da inancını bozup saptırır.²⁸⁰

Anlayışı kıt kimselerin yanında da tarikat, hakikat ve marifet sırlarından bahsedilmemelidir. Çünkü asla düzgün anlamazlar ve anlamaya kabiliyetleri olmadığından da haberleri yoktur. Halkın ve inanmayan kimselerin yanında da bu sırlardan bahsedildiğinde onlar inkar ederler. Zira tevhid sırrını bilmezler, irfan ve marifetullahtan da habersizdiler. Kişi bilmediğinin düşmanıdır ve onu inkar etmeye mecburdur ve hakkı görmekten gözleri kördür. Aslında görürler fakat gördüklerini bilmezler, bilenlerin de bilmesine ve bunu anlatmasına itimat etmezler. Bu tür kimselere kızmaktansa onlara acımak gerekir. Zira onların kalp, göz ve kulaklarını Allah Teâlâ mühürlemiştir. Kalbi mühürlenmiş kişi, hakkı kabul etmediği ve hak sözü işitmediği, hakkı görmediği için mazeretlidir. İstidadı bu iyilikten uzak ve müşahade-i cemat ve kesb-i kemalden mahrumdur. Bu kimseyle bu konudan konuşmak gereksizdir.²⁸¹ Bu tür kimselerden muhlis olanlar da vardır. Fakat istidadlarında kalın kafalılık olduğu için hakikatleri anlamazlar. Bunlar irşad edemezler, zira çoğu işte hata yaparlar, yolu bozarlar.

²⁷⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 26b.

²⁷⁹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 31b.

²⁸⁰ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 31a.

²⁸¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 50b-51a.

Yalnız bunların bazı kimseleri tevbeğe yönlendirip emir ve nehiylere uymasını temin etmeleri mümkündür.²⁸²

Hikaye ve rivayet anlatmayı seven sâliklerin yanında da çok fazla hakikat ve marifetlerden söylenmemelidir. Zira bunlar güzelce anlamadan ve anlatılanları hal edinmeden meclislerde aktarmaya başlar. Unutur ve hata ederlerse şeyhleri sorumlu olur. Ayrıca Hallâc-ı Mansûr misali sırları açığa vurdukları için şeyhlerini dile düşürürler.²⁸³

2.4.1.20. Dervişlerin Evliliği

Dervişlerin arasında kız alıp verme işi olursa müşid aracı olmamalıdır. Zira derviş isteyene kızını vermek istemiyor olabilir. Şeyhine itiraz ederse merdud olur, itiraz etmese istemediği birine kızını vermek zorunda kalır. Başka mahzurları da vardır. Derviş bizzat kendisi şeyhten isterse o zaman uygun ve makul olan kendisine söylenir.

Evlenecek dervişe 'falanca kızını al' veya dervişin beğenmiş olduğu bir kız için 'alma' şeklinde kesin emir verilmemelidir. Ancak müşid, dervişin bilmediği bir hikmeti varsa söyleyebilir. Eğer evlenmesinde bir mahzur yoksa men etmemeli, sadece münasip olanı söyleyip kararı kendisine bırakmalıdır.

Evlenecek derviş tekke hizmetkârlarından olup da şeyhten başka kimsesi yoksa onları evlendirmek de şeyhin üzerine vazifedir. Şeyh dervişe sadece sorar ve haber verir.²⁸⁴

2.4.1.21. Dervişe Seyahat Verilmemelidir

Şeyh dervişini seyahate göndermemelidir. Zira dilenmeye alışması kaçınılmazdır. Önceden bazı dervişlere seyahat verirlerdi fakat şimdi dolandırıcı ve taklitçiler arttı. Onlar sadık dervişleri bile kendileri gibi yalancı edip dilenmeye alıştıyorlar. O yüzden dervişin seyahat etmek yerine tekkede durup verilen görevlerine devam etmesi en güzeldir. Bu devirde oturan, gezenden daha karlıdır.²⁸⁵

2.4.1.22. Müşid Zenginse Yardım Etmeli, Fakirse Yardım İstememelidir

Şeyh zenginse ya da tekkenin gelirleri iyi ise, dervişlerinden durumu iyi olmayanların sefalet çekmelerine izin vermemeli ve güzel muamele ile onları teselli etmelidir. Onlara evliyaullahtan fakir ve sabır sahibi kimselerin mertebelerini konu eden hikayeler anlatmalıdır. Muhabbet yoluyla cezbeye varmalarını sağlamak için himmet ve gayret etmelidir. Zira derviş

²⁸² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 44b.

²⁸³ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 50b.

²⁸⁴ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 26b.

²⁸⁵ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 27a.

cezbeyle vardığında fakirlikten öyle bir lezzet alır ki bu lezzet zenginlikte olmaz. Ondan sonra da fakirliğini zenginliğe değişmez.

Mürşid eğer fakirse ve tekkenin gelirleri iyi değilse zengin dervişlerin malına göz dikmemelidir. Onlardan herhangi bir şey istememeli, konuşurken de sıkıntısından bahsetmemeli ve ihtiyacını belirtmemelidir. Daima kanaatkâr davranmalıdır. Elbette dervişleri onun halini, ihtiyacını bilirler. Muhabbeti ve sadakati olanlar gereğini yaparlar. Diyelim ki yapmadılar, o zaman ihtiyacını anlatsa da yapmazlar. Sadece acizliğini göstermiş olur, nefsinin zelil eder. Böyle istek ile bir miktar nafaka tedarik etse de en güzeli meşru ve kolay bir ticaret yapmasıdır. Helal kazanmak, kemale zarar vermez. Hakk Teala hem zahirde hem batında tembeli sevmez. Zahirde tembel olan batında da tembel olur. Ancak nisbette iç dünyası kendisini meşgul ediyor ve işlerinin çoğunu şüursuz yapıyorsa onlar mazur tutulur.

Halk terk-i dünyanın ne demek olduğunu tam bilmez. Hakk'ın kuluna verdiği helal rızıkı terkedip yoksulluğu seçmeyi terk-i dünya sanırlar. Terk-i dünya dünya sevgisini terk etmektir. Gönlünde dünya muhabbeti varsa tüm dünyaya hakim olsan da, bir kuruşun olmasa da yine ehl-i dünya olursun. Dünyaya muhabbeti ve alakası olana terkin faydası olmadığı gibi iki yönden zararı dahi vardır. Biri dünyanın sıkıntısı, diğeri de zaruret ve geçim sıkıntısıdır. Dünyaya alaka ve muhabbeti olmayana da terk gerekmez çünkü ona bir zararı yoktur. Gönlünde dünya muhabbeti yoksa, bütün dünyaya sahip de olsan yine terk-i dünyasın.

Terk-i dünyadan maksat dünyanın muhabbetini, hırsını, açgözlülüğünü, cimriliğini ve biriktirmeyi terk etmektir. Zenginliğin fakirliğe üstünlüğü görünüştedir. Bu kadar hayır ve hasenat, fakir ve gariplere, yetimlere ve ihtiyaç sahiplerine yardım yapılması zenginliğe mahsustur ve bu kadar yapılan imaretler iyilik sahiplerinin sayesinde. Ganî Allah'ın isimlerindedir ve ism-i camidir: Malik, Muğni, Mu'ti, Muhsin, Kerim gibi isimleri kapsayıcıdır. Ama zenginlik dünya sevgisinin muhabbetullahı mani olması sebebiyle kınanmış ve yasaklanmıştır. Dünya tamamen kınanmış olsa bazı peygamber ve evliya padişahlar gibi saltanat sürmezlerdi. Ama Peygamberimiz 'Fakirlik övüncümdür'²⁸⁶ buyurmuştur ki dünya onun hürmetine yaratılmıştır. Dünyanın hazine ve definelerinin anahtarı kendisinde olan zata fakir denemez. Onun kalbinde dünya sevgisi olmadığı için hiçbirine iltifat etmedi ama elinde olanı da terk etmedi.²⁸⁷

²⁸⁶ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 87.

²⁸⁷ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 27b-28a.

2.4.1.23. Tekkeye Gelen İkramların Pay Edilmesi

Tekkeye kurban gelirse fakir dervişlere de pay ayrılmalıdır. Kurban etinin birazı söğüş, birazı sızdırma ve birazı pastırma yapıp fakir dervişlere verilmelidir. Adak ve ikram geldiğinde şeyhin durumu iyiye yarısını tekke masraflarına ayırmalı, yarısını da fakir dervişleri arasında paylaşmalıdır. Eğer şeyh fakirse, hepsini tekke masraflarına ayırabilir.

Rütbeliler, şeyhi ziyaret ettiklerinde dervişler için bağışta bulunursa bu şeyhin hakkıdır. Eğer şeyhin durumu iyiye bağış tekke hizmetkârlarının hakkıdır. Eğer bağış, dervişlerin kendilerine verilmiş ve onlar da getirip şeyhin önüne koymuşsa fakir olan şeyh yarısını alıp kalan yarısını onlar arasında taksim eder. Eğer zenginse tamamını aralarında pay eder.²⁸⁸

2.4.1.24. Şeyhin Ziyaret Âdâbı

Şeyhi tevhid etmeye veya zikre davet ederlerse bir iki derviş ile gitmelidir. Yanına daha fazla derviş almamalıdır. Özellikle dervişleri de davet edilmişse veya bir kaç ileri dervişle giderse ya da davet yemeksizse daha kalabalık gidebilir.

Davete veya mesireye gidildiğinde davet sahibi söylemeden çocuklarını getirmemelidir. Çocuklarını davete gitmeye alıştırmamalıdır. Onlarsız bir yere gidemez olur. Aksi halde bazı yerlerde mahcup olur ve ayıplanır.²⁸⁹

Hasta olan dervişleri ziyaret edip onları okumalıdır. Zira bazı dervişler hastasını okuması için şeyhinin evine gelmesini ister fakat davet etmeye çekinir. Bu kimselere davet beklemeksizin gitmek hastanın canına can katar. Sadece hasta dervışı değil, şeyhin sevdiklerini ve akrabasını ziyaret etmesinde bir çok faydalar vardır.

Ziyaretlerde gözetilmesi gereken bazı edepler vardır. Mesela vali, zabıta, hakim ve ileri gelen kimseleri ramazan nümâyişlerinde, cuma, bayram ve bazı önemli günlerde toplu olarak ziyaret yasak değildir. Eğer onlarla iyi dost olmuşsa bu toplu ziyaretler dışında onları özel olarak ziyaret etmesi de uygundur. Fakat şeyh vakitsiz ziyaretten kaçınmalı, gittiği yerlerde teklif ve ısrar olmaksızın çok oturmamalı, gittiği kişinin başka bir işi olup olmamasına da dikkat etmelidir. Eğer oturmasından bir haz almıyorsa oradan gitmelidir.

Meşayih arasında bu merasime gerek yoktur, merasimler avam içindir. Eğer meşayih dost olmuşsa birbirlerinden hiç ayrılmasalar da olur.²⁹⁰

²⁸⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 30b.

²⁸⁹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 30b.

²⁹⁰ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 32a-b.

Şeyh sevenlerinin dükkanına gidip orada onlarla sohbet dışında çarşılarda gezip dükkanlarda oturmayı adet haline getirmemelidir. Dükkanlara gittiğinde de dükkan sahiplerine zahmet vermemeye dikkat etmelidir. Özellikle pazar günleri dükkan sahibi mal alıyorsa o gün oraya gitmemelidir. Dükkan sahibinin müşterisiyle ilgilenmesine mani olmamalıdır. Dükkan sahiplerinin dışarıda halletmesi gereken işleri olursa uyanık olup ona izin vermeli, işini halledip gelmesi için anlayış göstermelidir.²⁹¹

2.4.1.25. Rüya Tâbiri

Şeyhin rüya tabirini bilmesi önemli ve lüzumludur. Hakikat üzere rüya tabiri keşfe bağlı bir ilimdir. Rüya yedi türlüdür: Dördü karışık rüyalar (adgâs-ü ahlâm), diğerleri korkutma ve müjdeleme cinsindedir. Karışık rüyalar, bir şeyin sevgisinden, zikrinden, düşünülmesinden veya çok yiyip içmekten görülür. Korkutma ve müjdeleme rüyaları aynen çıkacak sadık rüya da olabilir, yorumlanması gereken salih rüya da olabilir, dış (âfâk) veya iç aleme (enfüs) ait olabilir. Eğer iç aleme aitse mertebeleri farklıdır.

Bir rüya her mertebede farklı tabir edilir. Aynı rüyayı mübtedi görse başka, mutevasıt görse başka, muntehi görse başka yorumlanır. Rüyalar, dervişi yönlendirmek ve durumunu bilmek için oldukça mühimdir. Rüya, kişinin o anki durumuna ve mertebesine göre tabir edilir. Aynı zamanda vaktin, halin, kabz ve bast hallerinin müdahalesi gibi başka etkenler de vardır.

Rüyayı tabir ederken şeyhin zevki ve hali miktarı Hakk' tan bir tabir içine doğar. Rüya tabirinin usûlü sıfatların tabiri, on akıl (usûl-ü aşere) ve kıyasla açıklansa da ne anlaşılır ne de kitaplarda okumakla öğrenilir. Usulünü bilmek için çok sebep vardır ama sırf ona da güvenilmez. Rüya ilmi müstakil bir ilimdir, isabet etmek keşfe dayalı ve Allah vergisidir. O yüzden nice alim, faziletli ve yaşlı şeyh rüya tabirinde hayrette kalmışlardır. Arif ve aşkın aşkı ve irfanı miktarı bilinir.²⁹²

Meşayih cezbedeki dervişler hariç kimsenin rüyasını tabirle uğraşmamalıdır. Cezbedeki dervişlerin rüyalarında adgâs-ü ahlâm olmaz, rüyaları salihadır. Yine de her güzel rüya gördüklerinde tabir ya da esma değişikliği gerekmez. Bu tür rüyaları fasık, günahkar ve kafirler dahi görebilir. Her gören mertebe sahibi olacak diye bir şart yoktur. Sadık rüya ve mertebe sahibi kendini gösterir, ehli bilir. Bazı dervişler de rüyadaki kötü şeyleri ayıklayıp öyle anlatırlar, onları da şeyh makul bir tabirle göndermelidir. Eğer rüya sahibi muhabbetli ise onu teşvik etmek için gelecekte zuhur edecek haller ile müjdelemek gerekir.

²⁹¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 50a.

²⁹² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 32b-33a.

Bazı sâlikin kemali halinden anlaşılır. Rüyasına göre hal ve cezbesine bakılır. Görülen rüya, görenin şimdiki halini ve zamanını anlatıyorsa ona göre tabir edilir. Ama gördüğü rüya, henüz kendine hâl olmamışsa gelecekte ulaşacağı mertebelerle müjdelendir. Geçmiş ve gelecek rüyaları şimdiki zamana hamledip esmayı değiştirmek ve böylece saliki gururlandırmak uygun değildir. Bağlılığına hâle gelir ve halife olma ümidi zuhur etmeye başlar. Ümide kapılan derviş sülûkünden geri kalır. Rüya, sâlik-i sadıkın keşfinin başlangıcıdır fakat şeyh rüyalar vesilesiyle salığı benliğe düşürmemeye dikkat etmelidir. Eğer ümide kapılırsa mütevassıt muamelelerle gayretini arttırmalıdır.

Cezbede olan salikin rüyaları mertebe mertebe kendini ve tabirini gösterir. Rüyanın sahibinin durumuna bakılır: Eğer halinde bir üzüntü varsa müjdelenerek rahatlatılır. Aksine bir ümit ve benlik sezilmişse bunları kırarak şekilde yorum yapılarak mücadele, kulluk ve zikri arttırma yoluna gidilir. Fakat rüyayı gören sevdavi bir derviş ise zikir ve mücadeleyi arttırmaya gerek yoktur. Bunlar usule uyarak sülûkünü de tamamlar, cezbesinde de taşkınlık yaşamaz.²⁹³

2.4.1.26. Halife Tayin Ederken Nelere Dikkat Edilir?

Meşayih dervişlerinden birine icazet verecekleri zaman bir zaruret varsa ve bir işaret yoksa kendisi istihare etmeli ve halife adayına da istihare vermelidir. Rüyada münasip gelirse hilafet vermelidir. Kendi istiharesi münasip gelmezse halife adayının istiharesiyle hilafet vermemelidir. Bir müddet beklenmelidir; eğer hilafetinde hayır varsa elbette çıkar. Henüz vakti gelmemiş de olabilir.²⁹⁴

Meşayih, bir dervişi halife olarak tayin ederken son derece dikkat etmelidir. Herkes halife olamaz. Şöhret ve yönetme sevdası taşıyan kişi tarikat sırrını ifşa eder. Nefse aldanıp şan ve şöhret için uğraşır.

Ancak salihlerden iyi niyet, sükunet, fetanet, kanaat ve güzel huy sahibi birisi mahviyyet üzere halife olursa çok güzel olur. Aksi olursa şeyhe yük, tarikata kusur getirir ve halka kendini güldürür. Ayrıca değişik şeyler çıkarıp şeyhlik makamına da zül getirir. Yani niyet hayır olursa akıbet hayır olur; niyet zahirde hayır ama içte nefsin hevası karışmışsa sonu yine hayır olmaz. Ya önceki adetine döner ya da yalancı bir kalles olup halka yük olur, kimseye faydası olmaz.²⁹⁵

Yine hilafet verirken kişinin soy temizliğine dikkat edilmelidir. Alçak ve soysuz olup da iyi görünen kimselere hilafet verilmemelidir. Zira mayaları bozuk olduğu için bu makamı

²⁹³Şeyhi, *Usûlü'l-Vusûl*, 29a.

²⁹⁴Şeyhi, *Usûlü'l-Vusûl*, 58b.

²⁹⁵Şeyhi, *Usûlü'l-Vusûl*, 37b.

hazm edemezler. Halka büyüklenmeye başlar, meşayih ve dervişleri ve sonunda kendi şeyhini de beğenmez. Gittiği yere rezalet ve utanç götürür. Mayası bozuk olup ta cezbede olanların ise nesline değil, zatına bakılır. Belki de "O, ölüden diriye çıkarır ve diriden ölüyü çıkarır" (Rûm,30/19) ayeti gereği karakterinde bir damla da olsa kabiliyet vardır. Cezbesi tamam olmuşsa ve hal ehli ise ona da hilafet verilir.

Bazıları ise yüzeysel olarak cezbedeymiş gibi vecd gösterir ama biraz zorluk ile karşılaşınca tekrar karışık tabiatına döner. Dolayısıyla bu tür samimiyeti şüpheli kimselere de hilafet verilmez.²⁹⁶

Anlayışı kıt ve saf kimselere de hilafet verilmez. Çünkü bunların hakikat ve marifete kabiliyeti yoktur. Muhlis ve sadık olsalar da irşad edemezler. Çoğu zaman hata ederler.²⁹⁷

Dervişin cezbesi aşka ve sükûna ulaşmadan hilafet verilmez. Yalnız bazı sıkıntılı durumlarda buna riayet edilmez: Bir yerde dervişler olduğu halde irşad makamına ulaşan kimse henüz bulunmuyorsa, bir yerde şeyhin çocukları varsa ve aralarında bir toplantı tertip edip şeyhten vekil isterlerse, ya da şeyhin bir yerdeki halifesi vefat etmiş ve yeri boş kalmışsa şeriate sıkı sıkıya bağlı, akıllı, zeki, müttakî ve sülûkünde gayretli ve iyi hal üzere olan birisi bu göreve getirilir. Bu durumdaki dervişin niyetinde şöhret, gösteriş ve nefsin müdahalesi yok ise ve sadece sıdk ve hulus ile ve iyi niyetle Hakk'ın kullarını Hakk'a ve Hakk'ın fikir, zikir, rıza ve marifetine davetle onlara yol göstermek isterse Allah ve erenler ona görevinde yardım eder ve o da muvaffak olur. Yanlış bir iş de yapsa, niyeti iyi olduğu için Allah işini doğru eder. Zira bir şeyi hayır üzere bina edince yapılan iş yanlış da olsa Allah onu hayra çevirir. "Ameller niyetlere göredir." (Buhârî, Bed'ül-Vahy, 1) Yani hizmete henüz hazır olmayan biri iyi ve doğru bir niyetle hizmete memur edilse Hakk ve erenlerin yardımıyla ondan beklenmeyen nice hizmetler zuhur eder. Aksine işin ehli de olsa nefsinin hevası için hareket eden kimse sanki hizmete ehliyeti yokmuş gibi muvaffak olamaz. Çünkü niyeti iyi değildir. Dünya ve ahirette işlerinin boşa çıkmaması için tüm söz davranış ve hallerde sıdk ve hulus ile ömür geçirilmelidir.

Ne dervişe şeyhlik ne de şeyhe çok halife ile şan ve şöhret lazımdır. Her ikisine de lazım olan sıdk, hulus ve güzel niyettir. Dervişin hedefi maksuda ulaşmaktır. Maksudu şeyh olmak ise onun sülûküne, sıdk ve hulusuna yazık olur. Zira hepsi dünya için olmuş olur. Maksudu Hakk olsaydı Hakk'ı bulmaya ve kendini yok etmeye gayret ederdi; şeyh olup da halka tepeden bakmaya ve dünyalığı bulmaya öncelik vermezdi.

²⁹⁶ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 40b,41a-b.

²⁹⁷ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 44b

Eğer istemeksizin ve ümid etmeksizin kendisine şeyhlik gelirse derviş hak etmediğini düşünüp şaşırmalıdır. Erenlerin ruhaniyetlerine teveccüh ve istimdad-ı feyz etmelidir.²⁹⁸

Halife tayin edilecek kabiliyetli dervişler ya aşhanede ya da kahve hizmetinde görevlendirilmelidir. Bunlar mutfak hizmetidir fakat genele hizmet etmiş olurlar. Halkın teveccühü daha çok aşhaneyedir ama kahvehane de marifetler ve hakikatlerin toplandığı yerdir, dervişlerin talim yeridir.²⁹⁹

Eğer şeyh birini yerine bedel seçip sırrını ona teslim etmek isterse ondan sonra kimseye feyz vermemelidir. Ekserî şeyh vefatı esnasında vasiyetle bedel olacak kişiyi seçer ve sırrını ona emanet eder. Bu kimseye mürebbî de denir.³⁰⁰

2.4.1.27. Taç ve Hırka Âdâbı

Taç ve hırka geleneği Hz.Musa'dan gelir. Daha sonra Peygamberimiz de abadan hırka ve deve yününden taç giymiş ve Veysel Karânî'ye vasiyet etmiştir. Rivayete göre bir gün Peygamber Efendimizin hırkası boynundan düşünce geri almayıp ashabına vermiş, ashab da aralarında pay etmiş, daha sonra bu parçayı boyunlarına örtmüşlerdir. Bu taksime yetişemeyen ashabdan bazı kimseler de daha küçük birer parçayı alıp teberrüken başlarına taktıkları şeye gül şeklinde dikteler.

Bunlar fena libasıdır, herkese verilmez. Özellikle sülûk görmemiş mübtedilere giydirilmez. Şimdi bazı tarikat görmemiş ve kimsenin yerine geçemeyecek kadar yetersiz olanlar şöhret için fakr ve fena alameti gösteriyorlar, tarikat bozuldu. Yalancı şahitler sufi suretine giriyorlar. O yüzden beyler 'sufi kıyafeti giyenlerin şehadeti kabul edilmesin' dediler. Zaten gerçek sufilerin şuurları olmadığından halkın haklarını koruyamayacakları için onların da şehadeti makbul değildir. Taç ve hırka hak etmeyenlere verilirse gerçek dervişler bilinmez. Taç ve hırka giyen samimi veya yalancı, hangisi olursa olsun, bir sufinin şehadeti makbul değildir.

Mayası bozuk ve soysuz kimseye taç ve hırka giydirip hilafet vermek uygun değildir. Zira alçak karakterli kimse yüz söze devlet verir. Kavuştuğu devleti hazmedemeyip efendisini beğenmemeye başlar ve başına bela olur. Sadık müridin sıdk, hulusu ve zevk hali görülmeden bunun gibi halinden şüphe duyulan kimselere verilmemelidir. İhtiyaç bile olsa bu kimseler hilafet verilip uzak bir yere gönderilmez.³⁰¹

²⁹⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 29b-30a.

²⁹⁹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 37b-38a.

³⁰⁰ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 59a.

³⁰¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 41b-42a.

Niyeti halis olmayanlara ve dünyada rahat etmek için taç ve hırka giymeye talip olan alçak ve görgüsüzlere taç ve külah verilmez. Taç ve hırka samimî dervişe ve tekke hizmetkârlarına giydirilir.

Bir dervişe taç ve külah giydirdikten sonra bunlar tarikat merdudu olmaları dışında olur olmaz sebeplerle geri alınmamalıdır. Yalnızca tevbesini bozup büyük günahlar işlemeye başlayan dervişlere bir müddet nasihat edilir, eğer hatalarından dönmezler ise taç ve külah ellerinden alınır. Yine dervişliği bırakıp hırs ve irtikab ile ticarete önem verenlerden taç ve hırkaları alınır. Başından tacı alınmasın diye tekrar pişman olup tevbe eden olursa ondan tacı, kendini düzeltmesi şartı ile alınmaz.³⁰²

2.4.2. Şeyhe Lâzım Olan Tavır

2.4.2.1. Halife Tayin Edilenlerin Dikkat Edeceği Hususlar

Halife olup bir yere tayin edilen derviş, öncelikle gittiği yerin kabristanına uğramalıdır. Kabristana geldiğinde atından inip oradakilere dua ettikten sonra konuşmadan o beldenin ermişlerine niyaz ve inkisar ile hayatta olanlarına teveccüh ederek ve vefat etmişlerinin ruhlarından istimdada kalbini rabt ederek yürümeli ve o beldeye girmelidir.

Gittiği belde de şeyhine bağlı birisi varsa ve durumu iyiyse onu ziyaret etmeli, oradan da münasip bir camiye geçerek orada kalmalıdır. Dayanabilirse orada yatıp kalkmalıdır. Eğer uygun değilse ve evine uğradığı dervişe yük olmazsa görevini yapacağı bir yer buluncaya kadar orada kalmalıdır. Eğer az da olsa evsahibine yük olacağını fark ederse onu kırmamanın yolunu bulup camide kalmalıdır. Eğer şeyhi tanıyan kimse yoksa doğruca camiye gitmelidir. Halis bir niyetle görevine gitmişse erenler onun ihtiyacını giderirler.

Görevini yapacağı bir yer bulup sevenleri ve öğrencileri olduğunda beldenin yerlisi olan meşayih ve ulemaya kibir göstermemeli, hepsiyle alçakgönüllü bir tavırla geçinme gayreti içinde olmalıdır. Zira yerlinin zayıfı bile, kuvvetli yabancından üstündür. Ancak o belde evlenip çoluk çocuğa karışınca artık o da oranın yerlisi gibi olur, onlarla senli benli olur, ona bakışları değişir. O zaman o da onların tabiat ve adetlerini bilip onlara uymalı ve bu adetleri beğenirse de hiçbir şekilde eleştirmemelidir. Çünkü her vilayetin adeti oradakilere hoş gelir. Ulemaya ve meşayihe de aynı tavrı göstermeli, onların hallerini takdir etmelidir. Tüm bu davranışlar kaynaşmaya vesile olur, diğerlerini ve sevenleri yumuşatır.

Dervişlerinin meşreplerini ve halis niyetlerini öğrenmeden onların yanında tarikat sırları, hakikat ve tevhid konularından açıkça bahsetmemelidir. Üstü kapalı konuşmalıdır. Üstü kapalı konuşursa sözü düzeltilebilir veya yorumlayabilir. Zira başlangıçta yerli meşayih

³⁰² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 47a.

ve ulema bunları hazmedemeyebilirler. Özellikle bir toplulukta hararetli bir şekilde olursa bunların ileri gelenleri kendisini itham etmeye fırsat bulmuş olurlar. Çevresini oluşturup kendi de artık beldenin ileri gelenlerinden biri haline gelinceye kadar bu hususa dikkat etmelidir.

Kadınlara ve genç erkeklere inabe vermemelidir; hasedçiler ve düşman iftirası için önemli bir sebeptir.

Başlangıçta olup biten her şeyi şeyhine haber vermeli ve o ne derse öylece hareket etmelidir. Eğer kolay olacaksa kısa sürelerle şeyhine gidip gelmelidir, meselelerini daha kolay çözer.

Halife, şeyhinde görmediği bir tevacüd hali kendisine gelirse kendi istidadının şeyhininkini geçtiği düşüncesini gönlüne getirmemeli, gelirse de istiğfar etmelidir. Şeyhte olmayan halin halifede olması nadiren olur. Zaten derviş veya halife her neye ulaşırsa, şeyhinin himmet ve kuvvetiyle ulaşır.

Halife kendisine gelen tevacüd ve menzilleri şeyhine haber vermeli, verirken de gururla söylememelidir.

Şeyhin halifeleri, kendilerine halife tayin etme ihtiyacı görürlerse şeyhlerinden izin almadan bunu yapmamalıdır. Mümkünse şeyhi hayatta iken kendine halife tayin etmemelidir. Zira tarikat âdâbına aykırıdır. Hak etmişse ve ihtiyacı varsa izin aldıktan sonra halifesine izin verebilir. İyi davranmış olur. Emsaller böyle yaparlar. Kendini izinli ve serbest görmemelidir. Şeyhi hayatta iken ne kadar izinli ve serbest olsa da tarikat âdâbından değildir. Akıllı ve mevsuf kimsenin annesi, babası, hocası ve şeyhi vefat etmeden her işte muhtar olamaz. Olsa bile yeri vardır. Usulüne uygun bir şekilde izin almak gerekir.

Bunun dışında hacca gitmek, yeni tekke yaptırmak, burhan göstermek, bir kimsenin nik ü beddine teveccüh etmek, şeyhinin soyduğunu onarmak, onardığını soymak gibi hususları da yapması gerektiğinde şeyhinden izin alması gerekir. Bu işleri kendi sözüyle yaparsa kibirlenir, şeyhiyle arasına ihtilaf düşebilir ve şeyhinden üstün birinin himayesinde değilse sonunda harab olabilir. Böyle bir şeyhin himayesinde olsa bile tarikat âdâbına uygun değildir, nâmertliktir. Yardım ve himmetiyle bu mertebelere gelip de şeyhe karşı gelmek küstahlıktır.³⁰³

2.4.2.2. Şeyh Şeriata Önem Göstermelidir

Şeriati kuvvetli olan şeyhin, irşadı da kuvvetli olur.Şeriatin görünen yüzü âlemin nizamı içindir; görünmeyen yüzü ise marifetullah, hakikat ve tarikatla ilgilidir.

³⁰³ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 38ab-39a.

Mecânîn-i muhakkik irşaddan ve mürşidliğin menfaatinden yoksundur. Aynı şekilde şefaata de edemezler. Sebebi de şeriatleri olmadığıdır.

Mürşid olanlar süluk süreci sonunda maksuda ulaştıktan sonra şeriate uymada öncekinden daha titiz davranmalıdır. Kâmillerin bazıları halkla uğraşmaya dayanamayıp ve bu zahmetli yükü taşıyamayıp mecnun gibi davranmışlardır. Bunlar genelde sevdâvî meşreplerdir. Sevdâları ve aşkları coşup taşıdığından halkı irşad noktasında eksik kalacaklarını bildiklerinden rindler gibi umursamaz davranırlar ve kâmillerin elde edecekleri şefaata, saltanat, güç gibi menfaatlardan de feragat ederek hayâl-i dildâr ile fenaya kanaat ederler. Ya da mücahede ve süluktan birine bağlı olmayıp halktan herhangi biri gibi görünürler ve halkın hepsiyle de iyi geçinirler. Bu kimseler haklarında hüsn-ü zanda bile bulunulmayacak şekilde kendilerini gizlerler. Hatta nefisten insana gelecek ağır hallerden ve hevalarından korunmak için insanların kendilerini 'ermiş (mazanne)' zannetmemesine dikkat ederler.

Bunlar ne istikametteki kâmiller gibi irşad ederler ne de mecnunlar gibi irşad etmekten uzak dururlar. Çoğunlukla meslek ve mezhepleri vesilesiyle gönül âleminde vücud-u mânevî avcılığı yaparlar. Kemallerini göstermezler. Bu kimseleri ârif olanlar bilir. Yani mutlaka birileri onların kemalinden ve halinden haberdardır. İrşad makamında olanları ise herkes bilir ve onların 'ermiş (mazanne)' olduklarını söyler. Fakat tarikatın rindi ve hakikat ve marifet meydanının pehlivanı olanlar mazanne olmaktan gayet çekinir ve sakınırlar. Zira kendilerinin halk tarafından ermiş olduklarının zannedilmesi dahi meslek ve mezheplerine aykırıdır. Gerekçeleri de nefsin hevalanmaması ve benlik duygusunun gelmemesinden kaçınmaktır.³⁰⁴

2.4.2.3. Şeyh Abdestli Olmaya Özen Göstermelidir

Meşayih, posta abdestli oturmalıdır. Mümkünse cuma namazlarını gusül abdestiyle kılmalı ve mazereti olmadıkça gece cünüp olduğu halde yatmamalıdır.³⁰⁵

2.4.2.4. Oturma Âdâbı

Meşayih her zaman bağdaş kurarak oturmalıdır. Yastığa dayanıp tek dizini kaldırarak oturmamalıdır. Rahatsızlığı yoksa Kur'an okunurken ve dua edilirken dizüstü oturmalıdır.

Yatarken ayaklarını kıbleye doğru uzatıp da yatmamalıdır. Bir yere misafir olduğunda başka çaresi yoksa hiç değilse kıbleyi bir miktar çaprazına alarak ve ayaklarını düşürerek yatmalıdır. Dervişlerinin yanında ise herhangi bir rahatsızlığı yoksa asla yatmamalıdır.³⁰⁶

³⁰⁴Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 49a-b.

³⁰⁵Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 49b-50a.

2.4.2.5. Şeyh Pahalı Elbise Giymemelidir

Şeyhin pahalı elbise giymesi uygun değildir. Libas hevadır ve övünmeye sebeptir. Hatta kaba yün kumaş ve cübbe de giymemelidir. Riya libasıdır. Bu yüzden şeyh, herkesin giydiği orta karar elbiselerden giymelidir. Özellikle benliklerinden kurtulamayanlar bu tür giyimden zühd etmelidir.³⁰⁷ Kurtulanlar ise zühdden zühd etmelidir. Çünkü onlar terk-i terk menziline sahiptir. Bu kimselerin mertebesine gelmeden onları taklit etmeye kalkmak kabahat olup pişmanlık sebebi hatta dalalettir.³⁰⁸

2.4.2.6. Şeyh Riyâdan Sakınmalıdır

Şeyhler mensup oldukları tarikatın âdâbından değilse teberrüken ya sünnettir diye saçlarını uzatmamalıdır. Dervişlerinin de saç uzatmalarına izin vermemelidirler. Çünkü açık riya olur. Sünnet olduğu için uzatanlar unutmamalıdır ki bıyıkları kısaltmak da sünnettir. Birinciyi yapan bunu da yapmalıdır. Bıyığını kısaltsa bile saçını uzatması gerekmez.³⁰⁹

Büyüklerin eserlerinden bıyıklarını kısalttıkları bellidir. Bu sünnete kimse bir şey dememelidir. Kısaltan kısaltсын, kısaltmayan da kendi bilir. Ama sadece kısaltmak ya da kısaltmamak üzere taraftarlık etmesin. Sünnettir ve bizim yolumuz da sünnete uyma üzeredir. Fakat ne kısaltana ne kısaltmayana bir şey demeyiz. Sadece sünneti terk ettiğini söyleriz.

Şimdi bıyıkları kesmemek derviş âdâbı olmuş; bıyığını kısaltan şeyh veya dervişe münkir, mutaassıp ve esrardan habersiz softa gözüyle bakıyorlar. Bıyığını kısaltmayanın uyanık ve aziz olacağını söylüyorlar.³¹⁰

Bunun gibi siyah sarık ve siyah yünden hırka giymek de riya sebebidir. Ama günümüzde adet olmuştur. Bu yüzden riya sebebi olmaktan çıkmıştır. Samimi dervişler ile şeyhlerin tamamı gizli riyadan kurtulmak için çok mücadele etmişlerdir. Gizli riyadan bu denli kaçınan aşığın, riyayı kendinin tercih etmesi olacak iş değildir. Çekilen bunca zahmet ve meşakkati böyle kuru davalar ile heba etmek doğru değildir. Mesele halka görünmekse şimdi halk hep arif olmuş, itibar edecekken etmez olurlar. Hele de yalancılar için bir şey demeye hiç gerek yok. Fakat aşık-ı sâdıkların uyanık olmaları gerekir. İnsanın kusur işlememesi mümkün değildir; fakat en azından riya olacak bu davranışlara karşı dikkat edilmelidir.³¹¹

³⁰⁶ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 50a.

³⁰⁷ Zâhiddeki zâ, zâtını; hâ hevâyı; dâl ise dünyayı temsil eder. (Müellif)

³⁰⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 35b-36a.

³⁰⁹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 48a.

³¹⁰ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 55a.

³¹¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 48a.

2.4.2.7. Konuşma Âdâbı

Şeyh, emin olmadığı bir şeyi söylememelidir. Yine de söyleyecekse şüphe ile söylemelidir, belki de yanlış anlamıştır. Aksi takdirde söylediği söz onu utandırabilir.

Yine birisiyle çok tartışmak, iyi bildiği bir konuda da olsa iyi değildir. Haline mani olur, nefsi harekete geçirir. Özellikle kendinden üstün birisi ile tartışması helak edicidir. En güzeli böyle durumlarda eyvallah demektir.³¹²

2.4.2.8. Şeyh Kendi Geçimini Sağlamalıdır

Şeyhin uygun ve meşru ticaretle meşgul olması övülmüştür. "Çalışıp kazanan Allah'ın sevgilisidir"³¹³ buyrulmuştur. Gerçi bu sözün bâtinî manası marifetullahı kazanmaktır. Ama zahiri manası ile de amel olunması istenmiştir. Peygamberler ve çoğu evliyaullahın ticaretle geçimlerini sağladıkları tezkirelerde yazılmış ve bize kadar nakledilmiştir. O nedenle geçinmesine yetecek miktarda sebeplere teşebbüs etmesi hoş görülmüştür. Kendisi ve ailesi sıkıntı çekip, zenginlere yük olup onlardan yardım ümid edip bir tür düşkünlük yaşamaktansa helal kazanç ile ailesini rahat ettirmek ve meşgul olunacak iş sıkıntısından kurtulmak daha iyidir. Hatta Şah-ı Nakşbend hazretleri de tarikata girmek isteyenine mutlaka bir sanatının olmasını istemiş ve geçim sıkıntısı olmaksızın tarikata kabul edermiş. Yani geçim sıkıntısı sâlikin sülûküne ve sülûkte hüner kazanmasına engel olur. Farklı havatırdan kurtulması çok zor olur.

Sadık dervişler için ticaretten sonra helale en yakın kazanç yolu da, çiftçilik ve bahçe işleridir.³¹⁴

Ticarette ve bir sanat sahibi olmakta herhangi bir zarar yoktur. Sadece kazandığına hırs ve tamahı olmamalı, mal biriktirmemelidir. Sıkıntının çarçabuk def edilmesi sülûküne ve nisbetine engel olur. Geçim derdi halledilmelidir fakat kendiliğinden gelen servet engel olmaz. Çünkü ilahi ihsandır, bin türlü lütuf vardır. Zira hayra sarf edildiğinde sevapları bellidir.³¹⁵

³¹² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 47b-48a.

³¹³ Kaynağı bulunamadı.

³¹⁴ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 42b.

³¹⁵ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 44a.

2.4.2.9. Şeyhin Seyahat Âdâbı

Şeyh bir zaruret olmaksızın seyahate çıkmamalıdır. Ancak gittiği yerde hediye veya bahşiş kabul etmezse o zaman dilediği gibi hareket eder ve nereye giderse hikmete binaen gider. Kabul ettiği takdirde ise özrü olmaz ancak şu durumlar müstesna:

Şeyhin bulunduğu yere yakın kasabalarda bir sorun çıkarsa civarda bulunan sevenleri ve iyi kimselerle bir miktar muhabbet edip geri dönebilir. Fakat bunu da adet edip her sene yapmamalıdır. İkincisi oğlunu ya da kızını evlendirecekse gidebilir. Bunların dışında da gitmesi zorunlu bir durum ortaya çıkarsa o zaman gidebilir. Fakat gittiği hiçbir yerde dilencilik etmemeli, tevekkülüne zaaf getirmemeli, zuhurata tabi olmalıdır.³¹⁶

2.4.2.10. Muska Yazma ve Okuma Âdâbı

Şeyh muhtaç değilse kendisinden muska almak ya da okunmak için gelen kişi istemeden bir para verirse bu para münasip bir hizmete sarf edilir. Eğer gelen bir şey vermezse istenmemelidir.

Fakat şeyh muhtaçsa ve gelen zengin olduğu halde münasip bir tarzda ikramda bulunmazsa bir daha onun hastasını okumamalı ve ona muska vermemelidir. Zira hastanın sadakası ve şeyhin nafakasıdır. Ama zenginden almaya alışıp da fakirden de istenmemelidir. Kendi yakınını (zi-mahrem), dervişini ya da dervişinin bacısını ücretli veya ücretsiz hiçbir şekilde tabiat etmemelidir. Mazereti yoksa okunmaya gelen kadınları tekkede değil de haremde okumalıdır.

Muskayı yazınca verilen ücreti adak olarak alabilirler. Eğer şeyh zengin ise, muska nezrine ihtiyacı yoksa veya yazmamaya mazereti varsa ihtiyaç sahibi dervişlerden birine muska yazma işini devredip nezrini de ona bahsedebilir. Sıtma muskası da böyledir.³¹⁷

Okunan ya da muska yazılan hasta iyileştiyse bunu gerekli gereksiz her yerde dile getirmemelidir. Söylemesi gerekirse de övünmeden söylemelidir. Her hastayı iyileştirme iddiasında olmamalıdır. Bu iddialar yalancı ve dilencilerin laflarıdır. Sadıklar böyle davalarla uğraşmaz. Uğraşanlar nefsin kemendini boynuna geçirmiş ve şeytanın esiri olmuş, dilenci ve kallesler hapishanesinde ebediyen mahpus olmuştur. Onlara nasihat kar etmez çünkü onlar bu işi geçim vesilesi olarak görüp ticarete dönüştürmüşlerdir.

Bunları şöyle tanıyabiliriz: Başta tarikata hak rızası için girmeyip dünyalık menfaat için girmişlerdir. Düzenbazlıkla bir yolunu bulup şeyh bile olmuşlardır. Tek istekleri bu dünyada kolayca yaşamak, refah içinde olmak ve yönetmektir. Muradları Hakk'ın rızası ve

³¹⁶ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 26b-27a.

³¹⁷ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 30b-31a.

marifetullah olsa böyle heva davalara düşüp zeki ve akıllı insanları kendilerine güldürmezler, fena ile mahviyyet mesleğine sâlik olup menzil ve mertebelerini korumaya çalışırlardı. Gerçi büyük evliya bazen hikmete binaen bürhan göstermişlerdir. Fakat şeyhin kerameti kendinden menkul olmayıp isbat-ı vücud etmişlerdir. Yoksa bürhansız davaları akıllı yalancılar bile tercih etmez. Bunlar hal ehli olan birinin halini işitip akabinde bu hali geçmişte kendileri yaşamış gibi övünerek anlatırlar. Halbuki zatı ve zamanı, söylediği bu hallerin yalan olduğunu ortaya çıkarır, onlardan bundan bihaberdirler.³¹⁸

2.4.2.11. Şeyh Resmî İşlerden Uzak Durmalıdır

Her ne kadar zaruret olsa da şeyh kimseye vekil olup mahkemeye ve zabıtaya gitmemelidir. Yalancı ve şerli olmasına sebep olur. Kimseye kefil, vasi ve şahit olmamalıdır.

Hakim, vali veya rütbeli askerlerin yanında hatrı varsa bile olur olmaz işlere karışıp onlara şefaath ve dilek teklif etmemelidir. Hakkında su-i zan olunmasına neden olur. Eğer icab ederse bazı derviş, mazlum ve mazurlar için şefaath edebilir.

Rüşvet veya hediye olarak bir şey kabul etmemelidir. Sonra hem rüşvete alışır hem de dile düşer, kendisinden nefret edilir ve hiç etkisi kalmaz. Hem de tarikat ve erenler tarafından reddolunur.³¹⁹

2.4.2.12. Meşâyih, Âlimlere Saygı Göstermelidir

Meşâyih, âlimlere karşı alçakgönüllü olmalı ve onlara ikramda bulunmalıdır. 'Onlar işin özüne inememişlerdir' deyip itiraz etmemelidir. Zira onlar şeriatın direkleri, dinin ihyası, yoldan sapmışların fesadının ıslahı, alemin intizamı ve ademoğlunun halinin ferahlığıdır. Alemin nizamı parlak şeriatın ayakta durmasıyla mümkündür. Zahir ulemasının memuriyetleri şeriatın sağlamlaştırılmasını sağlar. Onlara ihanet, şeriate ihanettir. Onlara ikram ve rağbet şeriate olmuş olur. Ulema tarikatı inkar etse de mazurdur. Bunu tarikatın şerefini bilmediklerinden yaparlar. Bu yüzden onlarla tartışmak ve onları aşağılamak ve iltifattan mahrum bırakmak gerekmez. Ancak derviş ve şeyhlere buğz, ihanet, inkar ve taassup edip gururlanırsa o zaman onlarla görüşme ve yakınlık azaltılır. Yine de meşâyih layık olan buğz ve düşmanlıkta onlar gibi davranmayıp onları yine mazur tutmak ve onlar gibi bir şeye bağlı kalmamaktır.

Meşâyih bulunduğu yerde şeriate uymalı ve ulemayı kendi sıfatları üzere bırakmalıdır. Samîmî alimler,cahil ariflerden üstündür. Şimdiye değin bir çok araştırmacı ve yazar

³¹⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 31b-32a.

³¹⁹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 30b-31a.

ehlullahın kemalini ve zahir ve batın ilimlerini bir araya getiren dergahların makbuliyetini nice tabir ve tarif ile ortaya koymuşlardır. Bu surette ilm-i zahir ve zahir ulemasının hakkını teslim etmek gerekir. Biz tarikat ehli olarak onları sever ve onlara saygı gösteririz. Onlardan da aynısını bekleriz.³²⁰

2.4.2.13. Tekkeye Gelen Misafire Hürmet Edilmelidir

Tekkeye padişah, subay veya beldenin ileri gelenlerinden her kim gelirse şanına göre hürmet görülmelidir. Hepsini eşittir diye düşünmek cahillik ve taassuptur. Arif olan böyle benlik davası gütmaz. Geçmişte bazı büyük evliyanın zalim padişah ve askerlere ettiği muameleyi taklit etmek ayıptır. Onların hali üstün olduğu için neden ve nasıl öyle davrandıklarını tam olarak bilmiyoruz. Onların söz ve hareketlerini nakısların taklit etmesi küstahlıktır.³²¹

2.4.2.14. Mukâbele Âdâbı

Halktan itibarlı kimseler veya yabancılar, eşkiyalar gelip izleyenler kalabalık olduğunda تنها vakitlerde nasıl mukabele ediyorlarsa öyle etmelidirler. Halkın seyri için ayinlerini değiştirmemeli ve onları şevke getirmemelidir. Hem riyadır hem de tarikat şirki olur. Halk için yapılmış olur, erenler ayini olmaktan çıkar. Halk dahi anlayıp ayıplar.

Mümkünse kadınlar seyirci olarak alınmamalıdır. Dervişin halinde düşüşe sebeptir. Ayrıca buldukları mekan semahane iken seyranhane, ibadet ve zikir meclisi iken suç ve günah meclisi olmuş olur.³²²

2.4.2.15. Esmâ Zikrine (Havâss) Teşebbüs ve Teveccüh Husûsu

Meşayih için esma zikrine teşebbüs ve meşru isteklerin yerine gelmesi için teveccüh caizdir. Gayr-i meşru ve nefsanî şeyler için ise yasaktır, makbul değildir. Bu işin usul ve fûruu çoktur. Makbul ve merğub olan yolu işlerini hakka havale edip erenler sayesinde tevekkül etmek ve rahat olmaktır. Yoksa tamamen bu işlerle ilgilenip bu konu üzerine yazılmış kitapları fazlaca tetkik etmek kişiyi tarikatten uzaklaştırır, sülûkten düşürür.

Bir münkirin ve eziyet edenin hıyanetinden, su-i kastından ve vereceği zarardan kurtulmak için, dünyevi bir ihtiyaç için, bir rahatsızlık için, iki muhalifi ayırmak için, iki âşığı meşru bir şekilde kavuşturmak için bu esmaları çekmesi hem kendine hem de yakınlarına

³²⁰ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 30a-b.

³²¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 38a.

³²² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 31a.

caizdir. Şeriata aykırı ve nefsin hevası, şeriata uygun dahi olsa yasak değildir.³²³ Aşık denilen kimse bile nefsin hevası için değildir, zira onda irade, hevâ ve nefsin müdahalesi yoktur.

Dünyevî bir zaruret için en kolay ve meşru şekliyle, Rezzâk, Mâlik, Ganî isimleri kırk gün boyunca ebced hesabına göre çekilir. Mesela 308 kez Ya Rezzak, 91 kez Ya Malik ve 1060 kere Ya Gani çekip maksudu için dua etmeli ve erenlerin himmetini istemelidir. Zararlardan kurtulmak için Ya Râfi, Ya Dâfi, Ya Mânî isimleri yukarıdaki tertip üzere; hastalıktan kurtulmak için Ya Şâfi, Ya Selâm, Ya Halîm isimleri yukarıdaki tertip üzere; aşka tutulmuşlar için Ya Vedûd, Ya Câmî, Ya Nûr isimleri usûlü üzere namazların farzının ardından çekilmelidir. Bunlar ezelde hasıl olmuş isteklerin sebepleridir. Ezelde verilen nesnelere çare yoktur.³²⁴

2.4.2.16. Şeyh Öfkesine Sahip Olmalıdır

Meşayih hevasına uyup, inkar edenlerin ve kendisine zahmet edenlerin hakkından gelme ve keramet gösterme davalarına düşmemelidir. Eğer başaramazsa adam olmalı, kendini bilmelidir. Büyük utanç sebebidir, başarsa bile kınanmıştır. Evliyadan bazı büyükler gerekmezsiniz bunu yapmış olsalar da onların hali kıyas olarak alınmamalıdır. Bu işi onlar memuran yapmışlardır fakat pişmanlığını yaşamışlardır.

Allah Teala'nın kahr sıfatının tecelli ettiği kimseyi alet ve ona kudret ihsan ederse sakınıp o sıfatı gerçekleştirilmemeye gayret etmelidir. Böyle bir şeyh hevasına uyup da celallenirse mutlaka muhatabına bir zarar erişir. Ona erişmezse döner, kendine ya da ailesine erişir.³²⁵

2.4.2.17. Şeyh Tevekkül ve Kanaat Sahibi Olmalıdır

Kişi ömrünü faydalı işler yapmaya adanmalı ki ne dünyada hüsrana uğrasın ne de ahirette pişmanlık yaşasın. Dünya fanidir, sıkıntı yeridir, mü'mine cehennemdir. Hiç sıkıntı veya rahatlık olmamış gibi sefası da, cefası da çabuk geçer. Gerçek zenginlik kanaattir. Dünya malı arttıkça tamah artar, kanaat azalır. Esas zevk ve safa kanaattedir. Zira nimet arttıkça alınan lezzet azaldığı gibi ünvan ve gelen ilhamlar attıkça da rahat ve emniyet azalır. Bunları gözetken akıllı kimse dünyanın iyisini kötüsünü ve kendisi için neyin hayırlı neyin de kötü olduğunu bilir. Kurtuluş vesilesini ve hayat sebebini arayıp bulur ve ömür sermayesini boş sözlerle harcamaz.³²⁶

³²³ Yasak değildir demiş, bir yanlışlık olmalı (40a).

³²⁴ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 40a.

³²⁵ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 39a-b.

³²⁶ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 36a-b.

Kanaati huy edinip sabır ve sükunet ile hareket etmelidir. Fakat zelil olmayı seçmemelidir. Tüm özür ve bahaneler tevekkül ve sabır eksikliğinden kaynaklanır. Yoksa bitmeyen dünya işi olmadığı gibi kıymetini bulmayan bir şey de yoktur. Sabr-ı cemilde çok hayır vardır. Bizleri yoksul eden kanaat, sabır ve tevekkülümüzün olmayışıdır. 'Kanaat bitmez tükenmez bir hazinedir.'³²⁷ ve "Sabır, mutluluğun anahtarıdır." (Aclunî, II, 21) sözleri boş yere söylenmemiştir. Halk her ne kadar bunu yapmaya güç yetiremese de, dervişler özellikle şeyh ve müridler halk gibi her sıkıntı ve ızdırabı yaşadıklarını gösterip de halkı kendilerine güldürmesinler. Lakin her yer mukallid ve dilenci olduğu için önlerini almak imkansız bir hal aldı. Onları gören gerçek dervişler her çileyi ihtiyar edip sustular.

Nice derviş ve şeyhlerin tekkelerinin düzenli bir geliri olmadığından maddi durumları kötüydü. Onlar sabrederdi. Salihler ve zenginler onların ihtiyaçlarını görür, böylece tekkedekiler olabildiği kadarıyla idare ederlerdi. Şimdi öyle bir hal oldu ki zenginler meşayih ve dervişlerin hepsine dilenci gözüyle bakıyorlar. O nedenle onlar da işlerini Hakk'a ve erenlere teslim eder oldular. Bu dilenci, rüşvetçi, tembel ve dolandırıcılar başlarına birer külâh, sırtlarına da yünden bir hırka geçirip küçüklü büyüklü gruplar halinde memleket memleket gezer, gezerken de iğrenç zikirler eder, acayip sözler eder ve acayip haller gösterirler. Onlardan başka ayrıca garip kıyafetler ve acayip keçeler giyen ve değişik tavırlar sergileyen topluluklar zenginleri ve dervişleri canlarından bizar etmişlerdir. Bu yüzden bazı derviş ve muhtaçlara yazık etmişlerdir.

Zenginler dervişlere yardım etmekten bizar olmaz ama bu dilenciler dünyayı bizar edip nefret ettirmişlerdir. Gerçek ihtiyaç sahibi ile dilenci fark edilemez olmuştur. Bu yüzden fakirler de dilencilerin içinde gizli kalıp kötü muamelelere maruz kalmışlardır. Hak ve erenler yardımcıları olsun.³²⁸

2.4.2.18. Şeyh Varlıktan Geçmelidir

Meşayih halkın övmesinden veya yermesinden bir zarar gelmez. Önemli olan Hakk'ın bilmesidir. Ömrü boyunca insanların dilinden kurtulmuş kimse yoktur. Peygamberler ve nice Allah dostları bu konuda sıkıntı yaşamıştır. Biz onlardan büyük değiliz ki cümle alem bizi övsün. Fütuhât-ı Mekkiyye'de şöyle der: 'Bir arife bin siddîk, zındık demeden siddîk olmaz.' Halka menfur olmadan Hakk'a makbul olunmaz. Medh-u sena ile nefsi yenmek mümkün

³²⁷ İbn Hibbân'ın Muhammed b. Münkedir'in babasına nisbet ettiği bir sözdür. "El-kanaâtü kenzün lâ yüfnâ". Bkz. Mustafa Çağrı, "Kanaat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2001) 24: 289-290.

³²⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 27a-b.

değildir. Erenler hep belalarla ermişler, herkesin giremeyeceği yere yol ehli olanlar belalarla girmişlerdir.

Herkesin zannı kendi nefsinin kıyasıdır. Tabiatı ve cibilliyeti kir üzerine olan halkı dahi öyle zanneder. Alemde hüsn-ü hulk üzere olanlar kara karga içinde ak karga gibidir. Onun için su-i zan galiptir. Herkes nefsinin kıyası ederek cibilliyetini izhar etmeye mecburdur. Onların harekete geçmesinin sebebi varlığın sıkıştırmasıdır. Her sonuç varlıktan hasıl olur. Şeyhin ve dervişin varlık fenasında kudreti ne kadarsa tasarrufta kuvveti de o kadardır.

Fena, bütün yollar içinde en yakındır. Fenaya ermenin mecazi yolu riya ve riyasetten uzak amellerle nefsi yenmektir. Hakikî yolu ise marifetullah ile ilme'l-yakîndir. Bu da ancak müridin himmeti ve onun sohbetlerine katılmakla mümkün olur. Şu şartla ki, tasfiye ve tezkiye ile istidad aynasını temizlemeli ve hazır edip cezbe-i hakka erişmelidir. Ta ki zâtın tecellisine istidadı hazır olmalıdır.³²⁹

2.4.2.19. Şeyh Şöhretten ve Yönetmekten Uzak Durmalıdır

Şeyh mahviyyet ile fena fillah menziline erişmeye çok gayret etmeli ve kendisinden asla dava ve riyaset halleri müşahade olunmamalıdır. Bir aşık enaniyetten, gayriyyetten ve nefsin isteklerine dalmaktan tamamen kurtulmadıktan sonra sadıklardan sayılmaz.

Kalbine gelen ilhamları ifşa edip halka övünerek anlatmaya dava denir. Bunu yapan kimselere kalleş ve yalancı denilir. Bu böyleyken kendisinde olmayan halleri kendininmiş gibi anlatanların hali daha da kötüdür. Bu da taklitçi yalancıların halidir. Günümüzde böyle kimseler şeyhlik davasıyla alemleri bizar etmişlerdir. Avam ve cahillere esrarı faş edip 'işte bunlar hakikatlerdir, inceliklerdir' diyerek cahil ve ahmakları sırdaş edinip de şeriat merdudu ve tarikat matrudu olmaktan uzak durulmalıdır.

Sülûkünde zuhur eden ilham, varidar, ezvak, envar ve esrarı halka iftiharla ve kemal göstererek anlatırsa sülûkünde başarılı olamaz. Vasıl olduğu mertebeden düşüp müzevvir ve kalleş olur.³³⁰

Bir tarikata girip de evliya kisvesine bürünen ve onların sevenleri olan aşıklar nefis ve şeytana aldanıp zevk ve hal sahibi olmadan davaya düşerler. Halka görünmek hevasıyla bir sürü boş söz içeren sohbetler edip yarım yalan rumuz, işaret ve müjdelerle halkı yanıltırlar. 'Bunlar hakikat sırrıdır, kolay kolay anlayamazsınız' diyerek güya keşf ile setr arası hakayiki izhar etmiş olurlar. Lakin böyle manasız ve boş sözler akıllı kimseler için istihza, aşağılama ve eleştirme sebebidir. Bir de çirkin sözleriyle halkı bizar ettiklerinden habersizdirler ve

³²⁹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 48a-49a.

³³⁰ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 30a.

kabahatleri kendilerine çirkin gelmez ve bununla da iftihar ederler.³³¹ Her ne kadar hayvanlar kadar ahmak bazı kimseler bunlara kanmış olsa da samimi dervişlere lazım olan her iki cihanda da sıdk ve hulus, iyi niyet ve zevk ve haldir. Nefsani hayallerle riya ve dünya riyaseti için dünya ve ahireti harap etmek büyük ahmaklıktır. Zira halk aldanırsa da Hakk aldanmaz. Veren (el-Mânî) de engel olan (el- Mu'tî) da Hakk'tır. Kısmetin ne ise seni bulur. Yalnız dünyada rezalet ve ahirette nedamettir.³³²

Dava ve leffaflığın sonu nedamet ve hüsrân; sadakat ve hulusun sonu devlet ve Hakk'ın inayetidir.³³³

2.4.3. Meşâyihın Birbiriyle Olan Muamelesi

2.4.3.1. Meclis-i Meşâyih Âdâbı

Şeyhler bir mecliste toplandıklarında birbirleriyle tartışmamalı ve davaya düşmemeli, birbirlerine muvafakat etmelidir. İçlerinde en yaşlı, alim ve arif kimse ona tabi olmalıdırlar. Birisi konuşurken diğerleri onu dinlemeli, konuşan kişinin sohbeti güzel değilse de bu edebe riayet etmeli, sözünü kesmemelidirler. Bazılarının konuşması üstünken bazılarının da hali üstündür. Kamillerin hem sözü hem hali var ve eşittir. Hem hali hem sözü olmayanların saçma sapan sözler söylemelerinin maksadı nedir. Her meselenin bir âdâbı vardır. Sohbet ve meclis büyük küçük herkes tarafından bilinir. Akıllı kimseler mecliste oturma, durma, konuşma ve gülme,vb hususlara, âdâbına göre riayete dikkat etmelidirler. Bu âdâbâ uyup diğerlerine saygı gösteren ileride kendisi de saygı görür. Başkalarına hizmet edene de ileride hizmet edilir. Fakat kibirlenir ve büyüklerine hürmet etmezse ileride de ona hürmet etmezler.

334

2.4.3.2. Meşâyihın Birbirlerini Karşılama Âdâbı

Meşâyih birbirleriyle görüşecekleri zaman, eğer uygun olursa gençler yaşlıların, ümmîler âlimlerin, nâkıslar kâmillerin ellerini öpmelidir. Aynı yaşlarda iseler musafaha etmelidirler.

Eğer şeyhin halifesi uzak bir yerden gelirse, şeyh onun hilafet makamından ötürü onunla alçakgönüllü bir şekilde musafaha etmeli, halifesi de aynısını yapmalı ve şeyhinin önce elini öpmeli, sonra da eteğini yüzüne sürer gibi öpmeli fakat ayağını öpmemelidir. Tekkeden ayrılırken de aynısını yapmalıdır. Bir de tekkeye gelirken bineğinden kapının

³³¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 36b.

³³² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 45b.

³³³ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 47a.

³³⁴ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 30b.

dışında inmeli ve tekkeden ayrılırken yine bineğine tekkenin dışında binmelidir. Tekkeye gelen herkes böyle yapmalıdır.

Şeyhinin kendisindeki hilafet makamına gösterdiği hürmetten ötürü halife gurura kapılmamalıdır. Bu, hem şeyhliğine itibar etmek hem de halifenin dervişlerinin itikadını sağlamlaştırmak içindir.

Halifelere şeyhleri hayatta iken şeyh denmez, halife denir. Ama şimdi adet olmuş; şeyh deniyor, denebilir. Aynı zamanda nakib de deniyor. Bunun çoğulu nukebadır fakat şimdi bir kişi için nukeba denilerek yanlış yapılıyor.³³⁵

2.4.3.3. Meşâyih Maddî Duruma Bakarak Birbirine Eleştiride Bulunmamalıdır

Meşâyih birbirine söz dokundurmamalıdır. Zengin olanlar, fakirler için "onlar muhtaç durumda oldukları için fikir ve tertipleri daima riyadır, halktan bir şeyler koparabilmek için buldukları makamı alet ederek halka sıkıntı verirler. Fakat bize bir şey gelse kabul etmeyiz, dervişlere bahşederiz" diyerek gönül kazanmaktan uzak durmalıdırlar. Zira onların fakirliği, gerçek fakirliktir. Sureti dahi cem etmiştir. Onların dilenci ve halka yük olması mümkün değildir. Dilenci ve Allah'ın kullarına yük olanlar nakıslar ve mukallidlerdir. Bunların derdi marifet ve kemal olmayıp bütün söz ve davranışları dünya içindir. Biz bunları tariz ve halka tarif etsek gıybet etmiş olmayız. Hatta işin esası belirtilen zenginler yalanın kuvvetine aldanıp da yakalarını yalanın kudretine kaptırmasınlar. Yoksa sâlik-i sadık ve dervîş-i muhlis-i aşık, nakıs şeyhler için değildir. Onlar kemale ermese de müzevvir değil muhlisdir. Talip olduğu için er geç bir gün matluba ermesi beklenir.

Meşâyih'tan da maksuda henüz ermeyip nakıs fakat sâdık ve muhlis olanları hem kendi mertebelerini tamamlamaya hem de dervişlerinin terbiyelerini nihayete erdirmeye gece gündüz gayret ederler. O yüzden bunlar da müzevvir ve mukallidlerden değildir.

Fakir meşâyih da zenginler için "onların gönlünde dünya sevgisi vardır,onlar gibi meşâyihin sülûkle ilgileri yoktur. İki karpuz bir koltuğa sığmaz: Dünya sevgisi ile Hak sevgisi bir gönülde olmaz" demesinler. Gerçekte doğrudur fakat kimsenin kalbini bilmek mümkün değildir. Muhtemelen kalbinde dünya sevgisi yoktur. Daha evvel peygamberlerden, evliyaullahtan zengin olup da kalbinde dünya sevgisine yer vermeyenler nasıl olduysa şimdi de, onlar gibiler yine vardır. Zaruret baskınken fakirliğin ızdırabını hazmedip kemale ermek mümkün olduğu gibi alakaların ve engellerin çokluğuna galip gelip ve zenginliğin vermiş olduğu kudreti hazmedip de kemale ermek mümkündür.

³³⁵ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 38a.

Fakir veya zengin değil de mühim olan muhakkik olmaktır. Mukallid fakir de olsa zengin de olsa taklitten öte gidemez.³³⁶

2.4.3.4. Meşâyih Birbirlerinin Kusurlarını Görmemelidir

Meşâyih daima birbirlerine ülfet ve muhabbet etmeli ve sıkı müttelik olmalıdır. Birbirlerine ileri gelen kimse muamelesi yapmalıdır. Halktan kimselerin bulunduğu mecliste birbirlerini kötülememeli, beşeri kusurları görmezlikten gelmelidirler. Zira 'kim bir başkasını ayıplarsa aynı şey onun da başına gelir. Kim bir başkasını överse onu da överler.'³³⁷ İşin esasında tarikatı savunmak varsa o zaman eleştirilebilir.

Biri seni ne kadar eleştirse de, senden onun hakkında bir övgü işitse senden utanır ve üslubundan vazgeçer. Biri, bir diğerini eleştirirken meclisten birisi 'Falan yerde adımız geçti, sizi methedip çokça övdü' dese o kişi konuşurken renkten renge girer ve imkanını bulursa o da diğerini meth etmeye çalışır. Dostlar birbirlerinin arkasından konuşup kötüleyip de 'kulağına gider' diye düşünmese de mutlaka duyulur ve sahibine erişir. Konuşulan kişi düşmansa düşmanlığı artar, dostsa dostluğu zayıflar. Tersisi durum da böyledir.

Dolayısıyla şeyhler güzel geçinip birbirlerinin kusurlarını görmemelidir. Zira kusursuz olmak mümkün değildir.³³⁸

2.4.4. Mürşid Sınıfları

Mürşidler üç sınıftır: Ehass-u ekmel, havass-u kamiller ve sadık-ı mücaz.

1-Ehass-u ekmel: Farz, sünnet ve nafilere riayet ederler. İstikametlerinde kıl kadar bile yanlışlık ve rehavet olmaz. Tavır, fiil ve sözlerinde rindan ve hakikat yüzünde ayn ile pûyân ve gûyân olmazlar. Daima şeriat ve ilimle şan sahibi olup peygamberlerin ve evliyanın veraseti ile ana yolda giderler. İnsanları irşad ederek mürşid ve özelin ve genelin önde gidene olmuşlardır. Her biri bir peygamberin kalbine mazhar olmuş ve o peygamberin ayak izlerini takip etmişlerdir. Onların önde gelenine kutub veya gavs denir ki o da, Peygamberimizin kalbine mazhardır ve onun izlerini takip eder. Bunlara kutbu'l-aktab veya gavsu'l-azam denilir. Her taifenin ve her ülkenin bir kutbu vardır. Her vilayet ve her bir kuranın bir kutbu yani hafızı vardır. Kutbu'l-aktab birdir. İşte bunlar ve bunların izlerince giden büyük evliya ilk taifedir.

2-Havass-ı ehlullah: Sülûkleri sona ermemiş, bakıyye-i vücudu kendilerinden tamamen silememiş olanlardır. Kayd-ı tabiat ve hıfz-ı nefis ile hala mukayyedlerdir. Gah

³³⁶ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 44a-b.

³³⁷ "Men dehale duhile ve mediha müdiha." Kaynağı bulunamadı.

³³⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 32b-33a.

ilimle konuşur, gah aynla koşarlar. Bazen şeriata rağbet eder, bazen hakikate mağlup olurlar. Onlar dahi Allah'ın kullarını irşad edip şeriata riayette, mücahede ve takvada çok titiz davranırlar. Halktan aşıklara reislik edip hem kendilerinin kemalini hem de halkın noksanlarını nihayete erdirmeye çabalarlar.

3-İcazetli sadıklar: Bunlar seyrlerinde sadık ve aşık dervişler olup mücahede, takva, fikir ve zikirlerine devam ederken mürşidleri bir hikmete veya zarurete binaen veya halkı Hakka davet etmeleri için bunlara icazet verip bir vilayete göndermişlerdir. Bunlar mektepteki kalfalar gibidir; hem kendi hocasından ders alır, hem de talebelere ders verir. Bunların sülukünde zorluk vardır. Zira riyaset duygusundan nefsini kurtarıp varlık davaları ile enaniyete düşmemek çok zordur. Mürşidlik yönü ağır basarsa sâliklikten yüz çevirip riyasetli görünüşler tedarik etmeye başlar. Mürşidi hayatta ise onu o zorluklardan kurtarır. Hayatta değilse ve derviş onun ruhaniyetine teşebbüs etmez, dolayısıyla şeyhinin ruhaniyeti ona müderrislik etmezse günden güne mertebesi düşer ve ya batıl ya da kalles olup kalır.³³⁹

2.4.5. Pîr Herevî Abdullah Ensârî'nin nasihatleri³⁴⁰

A- Zâhire ve Halkla İlişkilere Dönük 10 Nasihati:

- 1-Hakk'a sâdık olup nereye gidersen git Hakk'ı orada hazır bil.
- 2-Halka insaf edip cefa bile görsen dostundan yüz çevirme.
- 3-Nefsin hevasına uyup da öfkelenme ve yârânların yarlığını gazapta ve dostların dostluğunu yoklukta bil.
- 4-Dervişlere kerem ve mürüvvet ile davran, abid ve zahid de olsa cahillere güvenme.
- 5-Yavuzlara hürmet ve izzet ile davran, kadın sözüyle iş yapma.
- 6-Çocuklara şefkat et, halkın kalbini incitme.
- 7-Dostlara nasihat ve muhabbet et, kendi işini bilmeden halkı suçlama.
- 8-Düşmanlara yumuşak ol, ehl-i sünnet ve'l cemaatten ayrılma ki iman ile gidesin.
- 9-Cahillere dilsiz ol, dünya ve ahiret saadetini azizler sohbetinde bil.
- 10-Ulemaya saygı göster, gördüğün her şeyi söyleme, menfaat için minnet ihsanı zayi eyler, halkın sırlarını açığa vurma ki Hakk da senin sırrın fâş etmesin.

B-Bâtına ve Hakk'a Dönük 10 Nasihati:

- 1-Pirlik ve şeyh olup mürid toplamak mektebdarlıktır.
- 2-Gaybtan haber vermek müneccimlik, batın oku vurma cellatlıktır.

³³⁹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 35a-b.

³⁴⁰ Şeyhî Efendi bu nasihatleri teberrüken eklediği için bölüm içinde yer verdik.

3-Selamet yoluna yürümek yabancılara süslenmemektir, sırları açığa vurmaktır deliliktir, Hakk'tan sevap ummak dükkandârlıktır.

4-Dua etmek Hakk'ı zorlamaktır, şükür Hakk'la beraberliktir.

5-Keramete aldanmak eşekliktir, sessiz kalmak namus saklamaktır, nağmeyle şiir okumak hafifliktir; kaygılı olmak ağırlık ve uğursuzluktur.

6-Yalvarmak şöhretperestliktir, güleryüzlü olmak nazikliktir.

7-Nefsini beslemek tembelliktir. Allah'ı bırakıp başkasından bir şey dilemek müşrikliktir.

8- Renk ve koku ile meşgul olmak rüsvaylıktır, kendiyle meşgul olmak avratlıktır.

9- Kendinden ve nefsinin isteklerinden geçmek erliktir.

10- Bu manaların kimini yapıp kimini yapmamak mertliktir. ³⁴¹

Bu yola girenler mümkün mertebe bu âdâba riayet etmelidir. Hepsini yapamıyorsa tamamen terk etmemeli; en azından yapabildiklerini yapmalıdır. ³⁴²

2.5. Hâtîme³⁴³

Süleyman Şeyhî Efendi'ye göre tüm tarikatlerin kaynağı bir, hepsinin sermayesi Maye-i Muhammedi, maksatları müşahade-i cemel ile Marifet-i Zat-ı Vedud'a vasıl olmaktır.

Evliyanın büyüklerinden bazıları bir ayin ortaya çıkarmış ve bir tavır başlatmışlar ve tarikatın ilk piri olmuşlardır. Tarikatın ismi de ya kendisinin isminden ya da tavrından ortaya çıkmıştır. Mesela Muhammed Bahaeddin hazretlerinin tavrının sıfatıyla Nakşibendilik ortaya çıkarken, Mevlana Celaleddin-i Rumi hazretleri'nin ismiyle Mevlevilik ortaya çıkmıştır.

Hepsi Hakk'ı bilmek ve O'na vasıl olmak için perhiz, riyâzet, mücahedelerle zikir ve fikre devam etmişlerdir. Her birinde hayır olduğu görüldüğünden yollar farklılaşmıştır. Fakat hepsi maksud, matlub, mezheb ve itikatta ihtilaf etmezler.

Her veli bir peygamberin sırrına mazhar olup o peygamberin meslek, meşreb, söz ve davranışlarıyla zuhur etmiştir. Görünüşte çoğunlukla meşrepleri farklıdır: Mesela kimi şedid, kimi halim selim, kimi fakir ve kimi zengindir. Fakat hepsinin huyları güzeldir.

Velilerden kimi keşf-i hakayik ile memur olup konuşur, kimi sırrı saklamak için konuşmaz. Kimi mecnundur halktan görünür, kimi irşad eder. Kimi seyahat eder, kimi olduğu yerde oturur. Hallerini anlamak zor olduğu için halk bunlara mülhid veya zındık da der,

³⁴¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 39b.

³⁴² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 51b.

³⁴³ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 51b-60b.

muvaahhid ve siddik da der. Bazı veliler bilerek mülhid görünür ve kendilerini gizlerler. Bu yüzden halk suret-i haktan görünen bazı mülhidleri de muvaahhid zannedebilir.

Hakk Teala da velilerini gizler ki herkes seçkinlerin haremine yol bulamasın. Veliler ayrıca benliklerini mahvedip Hakk'ı Hakk'la Hakk'ta bulmuşlardır. Ehadiyyette cem' olmuşlar, bu dünyadan geçip aynde ve yakinde kalmışlardır. Nafilelerle Cenab-ı Hakk velilerin işittiği kulağı ve gördüğü gözü³⁴⁴ olur. Farzlarla "Attığın zaman sen atmadın" (Enfal, 8/17) sırrına erişip "iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu" (Necm, 53/9) mülkünde karar kılmışlardır.

Onların şahbazları tayy-i mekan ve tayy-i zaman ile gezerler. Hak Teala kudretiyle bin senelik mesafeyi bir saatte uçurur ve bir saat içinde bin sene ömür geçirir. Bu esrar, akılla anlaşılmaz; zevk ve hallerle ilgilidir.

Bir de veliler aynı anda farklı yerlerde bulunabilirler. Bunu iki şekilde yaparlar: Birincisi gerçek bedenleriyle bir yere çabucak gitmeleri gerektiğinde uzun mesafeler onlar için yakınlaştırılır ve istedikleri vakitte oraya varırlar. Diğeri de birden çok beden ile diledikleri yerde zuhur eder ve görülecek işleri görüp giderler. Bu da iki çeşittir: Buldukları yerde dururken ruhanîyetleri ile istedikleri yerde bulunup iş görürler. Diğesinde de temsili bedenlerini oldukları yerde bırakıp asli bedenleriyle istedikleri yere giderler. Döndüklerinde temsili bedenleri kaybolur.

Esmâ-yı ilâhiyye ve evsaf-ı rabbaniyye ile muttasıf oldukları için veliler dilediklerine hayat bahşederken dilediklerinin de hayatını tarumar ederler. Fakat Allah'ın yazmış olduğu kadere aykırı düşecek hiç bir şey yapmazlar. Her işi O'nun emri ile yaparlar. Onların dileği Hakk'ın dileği olmuş ve Hakk onlara alet olmuştur. Fiili onlar işlerler fakat gerçek fail Hakk'tır.

Alemin nizamı veliler sayesinde devam eder. Nefahat'te belirtildiğine göre velilerden dört bin kişilik bir grup vardır ki bunlara mektûmûn denilir. Bunlar birbirlerini bilmedikleri gibi kendi hal ve cemallerini de bilmezler. Kendilerinden ve halktan gizli kalırlar. Fakat bunlar Cenab-ı Hakk'ın huzuruna giden yolun koruyucularıdır. Bunlardan üç yüzü nevvabdır, Hakk'ın mülkünün tasarrufu bunlarıdır, kendilerine ahyâr da denilir. Bunların kırkına bûdela denir. Bu kırk kişinin yedisine ise bûdela ve ebrar denir. Yedi kişinin üçüne de nukeba derler. Nukebadan ikisi imâmân, biri de kutbu'l-gavstır. Gavs vefat ederse imâmândan biri onun yerine geçer. Üçlerden biri imam olur. Sayı tekrar tamamlanana kadar bu böyle devam eder.

³⁴⁴ "Kim benim veli bir kuluma düşmanlık ederse, ben de ona harp ilan ederim. Kulum kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir şeyle bana yaklaşmaz. Kulum nafîle ibadetlerle de bana yaklaştırmaya devam eder, ta ki ben onu severim. (Sevince de) artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüten ayağı olurum. Benden isterse muhakkak ona (istediğini) veririm. Bana sığırsa muhakkak onu korur ve kollarım." (Buhârî, Rikâk, 38).

Bu sayının 360 olduğu da söylenir. Altı kişilik bir grup daha vardır ki bunlara da efrat³⁴⁵ denir. Muheyemûn melekleri gibi Cenab-ı Hakk'ın aşkıyla müstağrak olup gah kendilerine gelip var olup olmadıklarını fark edemezler. Akabinde gaflet gelip kendilerinden tekrar geçerler. Bunların sayısını ve hallerini Allah'tan başkası bilemez.³⁴⁶

Ümmet-i Muhammed derviş ve şeyhleri inkar edip küçümsememelidir. Zira onların sadece mukallidleri yoktur, muhakkikleri de vardır. Mukallidler de samimiyse onlar da bir gün tahkike ererler. Fakat yalancılara mukallid denmez, onları herkesten önce biz eleştiririz.

'Allah'a giden yollar mahlukatın nefesleri sayısındadır.'³⁴⁷ sözü gereği ehlullahın her biri kendi yoluyla maksuda varmıştır. Bilinen ve tanınan büyük velilerden başka, onların mertebelerine ulaşanlar ve henüz ulaşmayıp da bu yönde gayret edenler vardır. Bunların hepsi bir üst mertebe ve menzile ulaşmak için sürekli çaba içerisinde dirler. Burada Şeyhi Efendi sadece Bektaşiliği diğer tarikatlerden ayırır ve kimsenin bu tarikata girmemesi gerektiğini belirtir. Çünkü onlar bazı sahabelere, Allah dostlarına hatta Peygamberimize saygısızlık etmektedir. Ayrıca bazı sünnetleri terk etmişlerdir.

Bu açıklamalardan sonra Şeyhî Efendi, faydasına binaen Nakşibendilik âdâbı hakkında önemli bilgileri özetlemiştir. Zira daha önce kendi eserleri olan Lemaat-ı Nakşibend ve Mir'atü'l-Muvahhidîn'de detaylı bilgi vermiştir.

Nakşibendilikte zikir ve fikir gizlidir. Zahirde daima halk ile olurlarken batında zikir ve fikr-i Hakk'a devam ederler. Halktan kendilerini gizlerler.

Sünnete ve şeriate sıkı sıkıya bağlılığı içeren bir yol olduğu için hep alimlerin girdiği bir tarikattır. Bu yüzden kendilerine Hâcegân da denilir. Hâce Yusuf Hemedânî'den Bahaeddin Nakşibend hazretlerine kadar cehrî zikir yaptıkları için alâniyye-i gûyân denilen tarikat, Bahaeddin hazretlerinin cehrî zikri kaldırıp nakşibend kaidesini getirmesiyle Nakşibendilik olmuştur. Bu kaidede mürşidin sureti gönülde bend edilip onun himmeti ile füyuzat-ı rabbaniyeye müteveccih veya murakıb olunur. Tavr-ı rindan ile maksuda tez ulaşıldığı için Nakşibendilik tarik-i şuttardandır.

Teveccüh, maksudun gerçekleşmesi için şeyhin cisim ve ruhundan feyz ve inayet niyaz ve talep etmektir. Murakabe ise niyaz ve talep etmeksizin feyzi beklemektir. Pirinin suretini ve hayalini kalbe nakşedip muhabbet vesilesiyle maksudun husulü ister teveccüh ister murakabe ile olsun; rabıta denir. O yüzden zikrin yerine rabıta tercih edilmiştir. "Hiçbir ticaretin ve hiçbir alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan alıkoymadığı bir takım adamlar"

³⁴⁵ Kutbun gözetimi dışında kalan gayb erenler. Bunların belli bir sayısı yoktur; 2, 3, 6 veya 10 olabilir. Bkz. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 117.

³⁴⁶ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 55b-56a.

³⁴⁷ Etturuku ilallâh bi-adedi enfâsi'l-halâyık. Kaynak bulunamadı.

(Nur, 24/37) ayeti bunu işaret eder. Fakat her sâlike rabıta verilmez. Önce zikir, tasfiye ve tezkiye ile gönül hazırlanmalıdır. Ondan sonra istidadında rabıtaya kabiliyet görülürse o zaman rabıta verilir. Rabıta ile zikir beraber olmaz. Şeyhinin suretini gönlünde bend ederse zikredilmez. O yüzden zikre bedeldir. Şeyhi Efendi, müşsidleri Şamizade Mustafa Efendi ve Çelebi İbrahim Efendi'nin inabe verip de rabıta verdikleri bir kişi bile görmemiştir. Yine Reşahat'ta rabıta verilen pek az kimse okuduğunu belirtmiştir. Nefy-i isbat ve bazı müsteid olanlara da ism-i celal telkin edilmiştir. Nefy-i isbat zikri tarik-i sülûk, ism-i celal zikri tarik-i cezbe ve rabıta tarik-i muhabbettir.³⁴⁸

Hatm-i hâcegân tarikatın ilk zamanlarında olmadığını belirten Şeyhî Efendi müceddid-i elf-i sâni Ahmed Faruk hazretlerinin dostlarından yedi kişiyle hatm-i hacegan yaparak bu zikri başlatmış olduğunu tahmin etmektedir.³⁴⁹

Nakşibendilik'te İbârât-ı Semaniyye denilen sekiz kelimât-ı kudsiyye vardır. Bu ibârâta sonradan üç tane daha eklenip on bire tamamlanmıştır:

Hûş der-dem: Zikrederken aklın nefeste olması ve nefesin gafletle alınmamasıdır.

Nazar ber-kadem: Akıl ve zikrin karışmaması için yürürken ayağını basacak yere bakmaktır.

Sefer der-vatan: Aşağılardan yukarıya doğru yolculuk etmektir.

Halvet der-encümen: Zahirde halk ile, batında Hakk ile olmaktır.

Yâdkerd: Daima gönülden zikir etmektir.

Bâzgeş: Zikirde her nefes verdiğinde 'İlâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî' demektir. Çoğunlukla habs-i nefeste yapılır.

Nigâhdaş: Zikir esnasında havatırı gönülden uzak tutmaktır.

Yâddaş: Zikrederken agah olmaktır.

Vukûf-ı adedî: Havatırdan muhafaza için zikrin adedine vakıf olmaktır. Beraberinde habs-i nefes gerekli görülmemiştir.

Vukûf-ı zamânî: Geçen zamanına vakıf olmaktır. Çoğu hayırla geçmişse şükür ve hamd edilir. Gafletle geçmişse tevbe edilir.

Vukûf-ı kalbî: Kalbe vakıf olup agahlık ile zikretmektir.³⁵⁰

Bu 11 esası müşsidin emretmesine gerek yoktur. Sâlik ne zaman lazım olursa bunları gereğince uygulamalıdır. Özellikle hûş der-dem, sefer der-vatan, ve halvet der-encümene öncelik gösterilmelidir.

³⁴⁸ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 56b.

³⁴⁹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 58b.

³⁵⁰ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 56b-57a.

Nazar ber-kademin amacı zikrini unutturacak ya da günaha sebep olabilecek şeyleri görmemektir. Böylece nisbetinden düşmez. Sâlik ayağını yere her bastığında Allah demeli ve yere bastığında çıkan sesi Allah diye işitmelidir. Nefy ve isbat ile memursa sağ ayağını kaldırıp yere basacağı zaman lâ ilâhe, sol ayağını yere basarken yüreğine doğru illallah demeli ve ayak seslerini de böylece işitmelidir.

Yâdkerd ve nigâhdaşt da sürekli dikkat edilmesi gereken ilkelerdir. Mürşid nigâhdaştı mâl-i hulya, efkar ve hayalâtı galip olan veya metalib ve muradatı çok olup her gördüğüne meyleden sâliklere bu ilkeyi özel olarak verir.

Kabiliyetli sâlikler cezbeyle ayak basıp marifet menziline ulaştıktan sonra kemal-i agahlık ile huzur-u şuhud mertebesinde zikre devam etmek için yâddaşt ile memur edilir.

Hevası galib olan sâlik vukûf-ı zamânî ile memur edilir ki, zamanı gaflet ile geçirdiğini görüp agah olmaya gayret etsin.

Havatır-ı müteferrikası galip olan sâlik vukûf-ı adedî ile memur edilir ki zikrin sayısını takip edip diğer havatırdan kurtulsun.

Alâaddin-i Attar hazretleri habs-i nefes ile vukûf-ı adedîyi gerekli görmemiştir. Vukûf-ı kalbî de yâddaşt gibi kemâl-i agahlık ile zikretmektir. Kalbe bakılır, Hakk'a talip ve onunla meşgulse buna devam edilir. Eğer başka bir şeye talip ve halk ile meşgulse bunları terk edip kalp zikre memur edilir.

Bu ilkeler sâlikin haline ve istidadına göre verilir.³⁵¹

Habs-i nefes şöyle yapılır: Abdestli bir şekilde kibleye doğru dizüstü ya da bağdaş kurarak oturulur, ağız kapatılır, dişler kenetlenir, dil damağa yapıştırılır, gözler kapatılır ve sol memenin altında bulunan kalbe odaklanılır. Nefes çekilip göbek altında hapsedilir ve kelime-i tevhidin lâ'sını başı üzere, ilâhe'yi sağ meme üzere vaz' edip illallah kalbe darp edilir. Havatırı nefy edip bu şekilde üçle yirmibir arası tek sayı olacak şekilde nefes alıp 'İlâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî' denilir. Sonra tekrar zikre başlanır.

Eğer ism-i celal ile memursa on birden yüz bire kadar neye gücü yetiyorsa yukarıdaki şekilde tek sayı üzerine zikre devam eder. Fazlasını yapmak için tık nefes kalmasına gerek yoktur. Habs-i nefes ile memur değilse yukarıda tarif edileni yalnızken ve dingin vakitlerde yapabilir. Kalabalıkta ağız ve göz açık olmalıdır.

Bir sâlik riyâdan uzak bir şekilde zikr-i kalbîye devam ederse 'gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve insanın hayal ve hatrından hiç geçmeyen' sırrından nasibini alır. (Buhari, Bed'ül-Halk, 8.) Bu zikir, yukarıdaki tertib üzere yalnızken ve dingin vakitlerde yapılır.

³⁵¹ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 58a-b.

Halk içindeyken ve dahi meşgulken mümkün oldukça gönül Hakk'ın zikir ve fikrine devam etmelidir. Gezerken, otururken, yatarken, abdestli, abdestsiz, cünübken, hamamda, tuvalette her yerde yapılır. Bu şekilde devam edilince gönülde bir meleke hasıl olur ki zikir vücud mülkünde malik ve gönül tahtında cülus olunca nefis ve hevayı yok eder. Sâlikin vücudu mülk-ü sultanî olur ve kalbinde zikr-i sultânî karar kılar. Cezbesiz sâlik bu mertebeye ulaşamaz.³⁵²

Tarikata girmek isteyen sâlike ve halife olacak dervişe istihare verilir. İstihare şöyle yapılır: Abdestli bir şekilde kibleye doğru sağ tarafına yatılır, sağ el yanağın altına koyularak on bir salavat çekilir, on bir ihlas ve on bir fatiha okuduktan sonra tekrar on bir salavat getirilir. Murad ne ise düşünülerek uyunur. İstihare yapılacak gece çok yemek yenilmez, çok su içilmez fakat aç ve susuz da yatılmaz. Bunların hepsi rüyayı etkiler.

Sadece tarikat usulüne uymak vusulü sağlamaz. Şeriat ve tarikat hükümlerine de uyulmalıdır. Aksi taktirde abid ve zahid mertebesinde kalınır. Önce usul ve âdâba uyarak şeriat ve tarikat hasıl olur, ardından marifet ve hakikate vasıl olunur ve zuhûr-u zât ve sıfat bulunur.

Şeriatla tam manasıyla dikkat edildiğinde hakikate kalb olur. Zira hakikat insan-ı kamilin kalbinin netice-i sırrıdır. 'Kalbu'l-mü'mini arşullah'³⁵³ (Mü'minin kalbi Allah'ın arşıdır) buyurulmuştur. Mü'minden murad hakîkî iman sahibi insan-ı kamildir. Şeriat insan-ı kamilde ayn-ı hakikattir. Şeriat kalbolunca arş olur. İnsan-ı kamil şeriatla hakikat arasında perdedir. Bazen ikisini cem' eder bazen birbirinden ayırır. Herkesin kalbi arşullah olmaz. İnsan-ı kamilin kalbi şeriat ve hakikat olduktan sonra 'Ruhlarımız bedenlerimiz, bedenlerimiz ruhlarımızdır'³⁵⁴ sırrına varis olurlar. Şeriat ile hakikati cem' etmişlerdir. Marifet alemine kadem basmış ve kuyudattan geçmişlerdir. Halk ile Hakk'ı, kesret ile vahdeti, adem ile vücudu birbirinden ayırıp seçerler. Bu mertebeye cem denir. Manası Hakk'ı görmektir; halkı, kesreti ve masivayı ıskat edip yalnız Hakk'ı ispat eder. Buna teşbîh-i sırf da denir. Şeriat ve tarikat mertebesinde olmaya da fark denir. Bu fark, fark-ı evveldir ve tenzîh-i sırf da denir.

Marifet makamı sâlik için akabedir,ayağının kayacağı yerlerdir ve berzahdır. Burada mertebelerin sonuncusu tevhide vasıl olamayıp tenzih ile teşbihi, şeriat ile hakikati cem edemeyip her iki tarafın hakkını eda edememekten dolayı aralarında her iki tarafa benzer berzah vaki olmuştur. Burada iken sâlik ilm-i ledün bahçesinin kokularını alır, tevhid şarabını tadar, tevhid envarı ve vahdet ezharını müşahede eder. Mürşidi tasarruf edip sâliki bu

³⁵² Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 58a.

³⁵³ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 100.

³⁵⁴ Ervâhuna işbâhunâ ervâhunâ. Kaynağı bulunamadı.

makamın ukabatından geçirip en son menzile uruc ettirir. Böylece sâlik teşbih ile tenzihi, şeriat ile hakikati cem' edip seyyid ve imam olur. Bu mertebeye farku's-sani, fark ba'de'l-cem, cem'u'l-cem', cem'u'l-vahdeh ve vücûd-u sâni denir. Hepsini aynı şeyi ifade edip aralarında ufak farklar vardır. Avamın mertebesi fark iken, havassın cem', ehassın cem'u'l-cemdir. Ehass, irşad için bidayete avdet edip tekrar halktan görününce buna fark-ı sâni denir. Bu fark cemden sonra olduğu için fark ba'de'l-cem, üç mertebeyi cem ettikleri için cem'u'l-cem', kesrette vahdeti vahdette kesreti cem ettiklerinden cem'u'l-vahdeh ve tekrar bidayete avdet ettiklerinden vücûd-u sâni denir.

Sâlik dört halkadan birer birer geçer ve her birinde birer kadeh şarab-ı hayat içer. Bazı sâlik şeriatı, bazıları tarikatı, bazıları da marifeti geçememiştir. Şeriat bademin yeşil kabuğu, tarikat sarı kabı, marifet gömlek kabı, hakikat de lübbüdür. Bademden murad lübbünü yemektir. Terk-i dünya şeriat, terk-i ukba tarikat, terk-i hestî marifet, terk-i terk hakikattir yani urucdan sonra dönüp terk ettiklerini terk etmektir. Nakşibendî tâci da dört terklidir. Dört sayısı terklerden başka, insan, cin, nefis ve şeytana işaret eder. İsm-i celal dört harfli, nefy-i isbat da dört kelimedir. İplikler zikr-i kalbîdir. Dikişleri şeriat, tarikat, marifet ve hakikatin birbirleriyle birleşmesidir.

Hakikate vasıl olanlar iki sınıftır: İlki irşad için bidayete avdet eder ve şeriat ve tarikata kemal-i ihtimam ile avamı terbiye eder. Bunlar vükelâ-yı enbiyâ rütbesindedir. İkincisi makam-ı irşada rağbet etmediği için avdet etmez, makam-ı inste kalır. Aslında bunlar da irşad ile memurdur. Fakat bahr-i ehadiyyette müstağrak, kuyudat-ı kevnîyyeden halas olduklarından ve hürriyet ile ihtisas bulduklarından tecennün ile tefennün eylemişlerdir. Yani halkla ilgilenmezlerse şeriate hâlel getireceklerini bildiklerinden bu yolu seçmişlerdir. Her ikisi de birbiriyle mukayese olunmaz. Biri vekil-i saltanat-ı ehadiyyet, biri de munîs-i harîm-i zât-ı ehadiyyettir. İlkinin zahiri halk ile meşgulken öbürünün zahiri ve batını Hak ile meşguldür. Bu ikisinin arasında olan evliyanın ne sayısı ne de mertebeleri bilinebilir.³⁵⁵

---

³⁵⁵ Şeyhî, *Usûlü'l-Vusûl*, 60a-b.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

USÛLU'L-VUSÛL'ÜN GÜNÜMÜZ HARFLERİNE ÇEVİRİSİ

[1b] Risâle-i Usûl'ül-Vusûl³⁵⁶

Bismillahirrahmanirrahim

Hamd-ü senâ-yı bî-had ve şükr-ü duâ-yi lâ-yuad ol ganî bi'z-zât ve müstağnî cemîu esmâ ve sıfât olan Zât-ı Ehadiyyete ki merâtib-i merâyâ-yi tenezzülâtta aks-i hüsn-ü cemâl-i bâ-kemâlin izhâr ve mir'at-i tasavvurât-ı taayyünâtta zılâl-i cemâl ve ukûs-u³⁵⁷ celâlin izhâr edip yokluk sarayında varlık deryâsın ve varlık şemsinde yokluk zerrâtın istâr eyleyip mukarreb âşık ve muhib sâdıklarına âyine-i vücûtta adem ve mezâhir-i ademde bahr-i kadîm³⁵⁸ bedîdâr etmiştir. Ve salavât-ı sad-hezâr ve selâm-ı bî-şümâr serdâr ve sipehsâlâr Ahmed-i Muhtâr'a olsun ki Hâtemü'n-nebiyyîn ve Şefî'ül-mücrimîn ve Rahmeten-lil-âlemîndir. Ve yâr-ı ğâr ve çihâr-ı yâr ve âl-i ashâb-ı encüm-şümâra olsun ki nûr-u çerâğ-ı gülzâr, âlim ve makbûl ve mahbûb-u güzîde-i nev'i benî âdemdirler.

Ve ba'd, bu fakîr-i tebeh-kâr hakîr-i sitem-dîde-i rûzigâr ve âşık-ı dilfikâr Şeyhî-i bî-kesb-i kâr ve günahkâr, nice rûzgâr sermâye-i ömrüm telef ve âkıbet vücûd-u cirm-i alûdum bir gün nâ-büd ve mûr-u mâra alef olacağı malum olduğundan telef olmaz bir halef ve illâ mâ şâallah fenâ bulmaz bir eser ve gıdâ-yi âşıkân ve sermâye-i dil-ü cân olacak bir şecer-i pür-semer tertip edip her bâr-gâh-ı sâdik deyişler ve hâlis ve muhlis sâlik dil-rîşler³⁵⁹ bu kitaba nâzır³⁶⁰ ve bu âdâbı icrâya âzim ve hâzır olup mûcibince amel ve hareket ve de'b-i kadîm ve râh-i müstakîmin edâsına gayret ve an samîmi'l-kalp riayete niyet ve azîmet edeler inşâallahurrahmân. Bu mücrimi dâhi hayr ile yâd edip rûh-u revânım şâd ve âbâd edeler ve hatâ ve kusûrumuzu muktezâ-yı isti'dâd ve kâbiliyet ve kusûr-u beşeriyete haml ile afv-u ikmâl-i menût-u mürüvvat ve kemâldir.

³⁵⁶ A: Hâzâ Kitâbu Usûl'ül-Vusûl

³⁵⁷ A: Uksûs

³⁵⁸ A

³⁵⁹ A

³⁶⁰ A

Pes bu ümîd [2a] ve emel-i kalp, âcizi kavî ve küstah edip himem-i merdân³⁶¹ ve inâyet-i Yezdân'a ittikâ.

Beit: *Âkıl isen hayr ile yâd ol müdâm*

Bir eser koy halka nâfi vesselâm

mefhûmundan³⁶² hissedâr ve *Hayr'un-nâs men yenfeu'n-nâs* [İnsanların hayırlısı, insanlara faydalı olandır]³⁶³ kelâm-ı kehribârından behre-dâr olup tahrîre şurû' ve ismi Usûlu'l-Vusûl³⁶⁴ tesmiye olunup bir mukaddime ve üç fasıl ve bir hâtime ile iktifâ olunmuştur.

Mukaddime³⁶⁵, tarîkat-i aliyyeye duhûlün menâfi' ve fazîletin beyân eder. Fasl-ı evvel sâlik-i sâdıkın nefesine lâzım olan ef'âl ve atvârı beyânındadır. Fasl-ı sâni dervîşin şeyhi ile olan âdâbı beyânındadır. Fasl-ı sâlis, şeyhin dervîş ile lâzım olan muâmelesi beyânındadır. Hâtime, turuk-u aliyye ve tarîk-i Nakşibendiyye'nin sülûkü beyânındadır.

Mukaddime: Tarikata Girmenin Lüzûmu

Tarîkat-i aliyye, Fahr-i Kâinât aleyhi etemmü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyât hazretlerinin kemâl-i bâtınlarıdır, nitekim şeriat kemâl-i zâhirleridir. Zira şeriat nübüvvet nâzır ve tarîkat velâyete nâzırdır. Velâyet mukaddem ve hâs ve keşf-i şühûdü müstelzem, Hak ile iştigal ve visâle dâirdir. Ve şeriat ve nübüvvet muahhar ve âm ve hükm-ü zâhiri üzere halk ile iştigale dâirdir. Hazret-i Peygamber de ibtidâ velâyet, ba'de nübüvvet ile ahkâm-ı şer'iyyeye me'mûr buyuruldu. Ama ümmeti ibtidâ şeriat, sonra tarîkat ve hakikat ve verâset ile me'mûr olunur.

Pes, tarîkat-i aliyyeye dâhil olmayıp iksîr-i a'zam ve kibrî-i ahmer, mâye-i Muhammedî, bir kişinin kalb kalıbına ilkâ olmadan fûnûn-u şettâyâ mâlik, allâme-i asır olsa enbiyânın zâhir ve bâtınına vâris olmaz ve tarîk-i visâle vâsıl ve nihâdında aşk-ı ilâhî ve keşf-i şühûd ve kerâmât-i nâ-mütenâhî hâsıl olmaz. Bu bir emr-i muayyendir ki kıvrda kalan ulemâ ve avâm hâviye-i nîrân ve bâdiye-i hüsrânda kalıp giderler. Lakin bu asrın ulemâ ve avâmın istidatları keşâyış olmakla³⁶⁶ nâdir kalmıştır ki tarîkat-i aliyyeden birine müstenid olmaya ve bir zât-ı âliye mu'tekid ve mürîd olmuştur. Ama onlar ki *Hatemallâhu alâ kulûbihim ve alâ*

³⁶¹ A

³⁶² A

³⁶³ Buhârî , Mağâzi , 35.

³⁶⁴ A:Usûl-u Vusûl

³⁶⁵ A

³⁶⁶ A

sem'ihim ve alâ ebsârihim ğışâveh [Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözleri üzerinde de bir perde vardır]³⁶⁷ [2b] sırrına mazhar düşüp bu saadetten dür ve mâye-i sırr-ı Muhammedî'den mehcûr olup kalmışlardır. Onlar *Ke'l-en'âmi bel hüm edal* [Hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdırlar]³⁶⁸ kabîlinden olması emr-i mukarrerdir. *Zîra ve enîbû ilâ rabbiküm* [Rabbinize dönün]³⁶⁹ *vebteġû*³⁷⁰ *ileyhil vesîlete*³⁷¹ [Ona yaklaşmaya vesîle arayın] nazm-ı kerîmi üzere hakka teveccüh ve vesîleye ihtiyaç âşikârdır. Bir kimsenin bir mühim maslahatı³⁷² olsa kendi bi'n-nefs sultana varıp ve³⁷³ huzuruna çıkıp maslahatın idare ve merâmın ifâde etmek kâbil deġildir. Tâ ki mukarreb veyahut mukarrebîne mukarreb bir kimseye münasebeti olup ve ona ricâ ve niyaz ile masâlih-i müşkilesi idâre olur. Henüz sultanın mukarrebîne takarrüb ve intisap devlet-i uzmâ ve inâyet-i kübrâdır, nerede kaldı sultana takarrub etmek? Ama ibtidâ mukarrebın mukarrebîne sonra terbiye ve kesb-i kâbiliyyât ile mukarreb takarrub şerefiyle müşerref olunup sonra isti'dâd-ı ezeli kâbil ise sultana vâsıl olur. Lâkin elbette ve elbette vâsıta ve vesîleye muhtaçtır. Şöyle ki, ibtidâ mürşid-i kâmil ki, mukarrebın mukarrebidir. Onun himmet ve hüsn-ü terbiyesiyle Fahr-i Kâinât aleyhi etemm'üs-salavât ve³⁷⁴ ekmelü't-tahiyyât hazretlerinin esrâr-ı ma'nevîlerine kurbiyyet ve salâhiyyet hâsıl edip ba'de vâsıl-ı ilallah olmak³⁷⁵ devletiyle mükerrer olunmak müyesser olur. Pes, pâdişâh-ı zamana takarrub ve umûrunun idare olunması vesileye muhtaç olmak emr-i mukarrer iken var kıyas eyle ki padişahlar padişahı olan ulu Allah'a takarrub edip işin niye döne ve kendi kendiliġine fehmi-âciz ve akl-ı kâsırınla ibadetin makbul ve semere-i ubûdiyyetin dergâh-ı Hazrete yete. Heyhât heyhât ki günâgün husamâ-i kavîyyelerle galip gelip türlü türlü akabâtı kat' edip maksûd-u hakîkî ve matlûblarını husûlu müyesser ola. Hiç bir vecihle mümkün deġildir ki bir tâlib-i sâlik hidâyet yoluna gide. Tâ ki Hâdî ismine mazhar bir şeyh-i kâmile mukârîn olup onun vâsıtasıyla murâdına vâsıl olup fenâ fillah ve bakâ billah ile hayat-ı ebedî³⁷⁶ ve saâdet-i sermediyyeye nâil ola. Zira malumdur ki³⁷⁷ Ka'be-i sûrî ki,

³⁶⁷ Bakara, 2/7.

³⁶⁸ A'râf, 7/179.

³⁶⁹ Zümer, 39/54. Taksim nüshasında bu ifade yerine vebteġû ilallahı var. Ankara nüshasında ise Ve enîbû ilallâhi şeklinde verilmiş. Fakat Kur'an'da böyle bir ibare yok.

³⁷⁰ Her iki nüshada da vebteġû olarak verilmiş.

³⁷¹ Maide, 5/35.

³⁷² A

³⁷³ A+

³⁷⁴ A+

³⁷⁵ A+

³⁷⁶ A+

muayyen ve ma'lûm ve kâfile ve refik mevcut iken delilsiz ve kılavuzsuz gidilmez, [3a] kaldı ki, Ka'be-i ma'nevî ve Beytullâh-ı hakîkiyyeye kılavuzsuz varabileler. Eğer kılavuz şeriat ve Kur'an kâfidir denirse şeriat tarikat kılavuzu ve tarikat ma'rifet ve ma'rifet hakikat kılavuzudur. Onlar birbirine delil ve rehberdir. Eğer öyle olsa Hazret-i Mûsâ salâvâtullâhi alâ nebiyyinâ ve aleyhi hazretleri sâhib-i şeriat ve kendisine³⁷⁸ Tevrat ihsân buyurulmuş iken bu kemâlâta³⁷⁹ vâsıl olmaya Hızır aleyhisselâmı delil edinmezdi. Ve Hazret-i Peygamber rahmeten-lil-âlemîn iken Şeb'i-Mîraç'ta Hazret-i Cebrâil'e muhtaç olup ona delâlet eyledi ve Hak Teâlâ hazretleri ol vakit bilâ-vâsita Rasûl aleyhisselâma sırr-ı hakîkati a'tâ edip onlar dahî zikr-i hafiyü'l-kalbi Ebubekir es-sıddîk hazretlerine ve zikr-i cehriyyü'l-lisânî Hazret-i Ali'ye telkîn buyurmuşlardır ve denilmiş ki³⁸⁰ sırr-ı ma'rifet ve hakikati Cebrâil-i Emîn vâsıtasıyla Peygamber aleyhissalâtü vesselâma telkîn olmuştur ve silsiletü'z-zehebte böyle mestûrdur. Hâsıl-ı kelâm zâhir şeriatine ittibâ lâzım olduğu gibi bâtın hakikatine dâhî ittibâ lazımdır. Nitekim buyurulmuştur *Eş-şeyhu fi kavmihi ke'n-nebiyyü fi ümmetihi*³⁸¹ [Kavmi içindeki şeyh ümmeti içindeki peygamber gibidir.] ve Bâyezid kaddesallahu³⁸² sirrahu buyurmuştur ki *Men lâ şeyh lehû lâ imân lehû* [Şeyhi olmayanın imanı yoktur]. Ve Cüneyd-i Bağdâdî kaddese sirrahû buyurmuştur ki *Men lem yekün lehû şeyh feşeyhuhû şeytân* [Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır.] Ehl-i zâhir derler ki delil ve rehnümâ Kur'an ve hadistir, gerçi öyledir bizim ona inkârımız yoktur. Lâkin bu kadar kitaplar te'lif olunmuştur ve biz o³⁸³ kitapları okumaya kâdir iken meânîsin³⁸⁴ idrâk etmeye delil ve üstâd istediğimiz gibi kezâlik ilm-i zâhir³⁸⁵ yazılmış cümlesi müretteb iken üstada muhtaç olduğumuz gibi ilm-i bâtın ki tasfiye-i kalp³⁸⁶ ve tezkiye-i nefstir, onu nice üstâdsız ve rehbersiz gönül küdürâtın pâk ve basar ve basiretimiz³⁸⁷ tâb-nâk edebilelim? Meselâ kimyâgerler kimyâ kitapların tertîp ve tahrîr ve tedvîn eylemişlerdir. Kitap ele girip mütâlaa etmek ile kimyâya mâlik olunmaz tâ ki üstad ve delil

---

³⁷⁷ A+

³⁷⁸ A

³⁷⁹ A

³⁸⁰ A

³⁸¹ Aclûnî, II , 7 (DİA,Şeyh md)

³⁸² A

³⁸³ A

³⁸⁴ A

³⁸⁵ A

³⁸⁶ A

³⁸⁷ A

olmadan. Gerçi imân-ı mecâzî ve Cennet-ef'âl şerîat ile hâsıl olur. Lâkin îman-ı hakîki³⁸⁸ ve Cennet-sıfât ve zât, tarîkat ve hakîkate mevkûftur. Tarîkat ve hakîkatin sırrı dahî [3b] mâye-i Muhammediyye'ye menûttur. Mâye-i Muhammedî sahipleri meşâyihdir. Onlardan telkîn-i mâye-i hayat-ı ebedî almadan maksûd-u hakîkî hâsıl ve saâdet-i dâreyne vâsıl olmak mümteni'dir. *Cezbetü'n min cezebâti'r-rahmân tüvâzî ameli's-sakaleyn* [Allah'tan kula gelen bir cezbe, insanların ve cinlerin bütün amellerinden bu kimse için daha hayırlıdır.] buyurulmuştur. Cezbe ise bir sâhib-i saâdetten telkîn-i mâyesiz olmaz. Zira cezbenin mâyesi, mâye-i Muhammediyye'dir. Bu tarîk, tarîk-i huzûr ve ve şuhûd ve vusûldur. Sakınıp bana mürşid Kur'an ve şerîattir deyip maksûtta kalmayasın. Zira şerîat ve Kur'ânın sırrı tarîkat ile bilinir. Gerçi tarîkate ibtidâ şerîat ile vâsıl olunur sonra şerîatin hakîkati tarîkat ile ma'lum olunur. Hemen ne şerîatsiz tarîkat olur ve ne tarîkatsiz şerîatin³⁸⁹ sırrı zâhir olur. Tarîkat ve hakîkat lüb ve şerîat hakîkatin kışrıdır. Lüb kışrın netîcesi ve kışr lübbün hâfızıdır. Âkıl olanın kışra ikbâli lüb içindir ve lübbe i'tibârı Rab içindir. Ne kışr lübden ayrı ve ne lüb kışrdan gayrıdır. Meğer ki âlem-i itlâka vâsıl ola. Hâsılı³⁹⁰ karındaşlarım, kuru taassup³⁹¹ ve tekebbürü terk edip tende kuvvet ve elde fırsat³⁹² var iken kuru laklakiyâta aldanmayıp³⁹³ ve tekâsül etmeyip bu ömür gîrân-bahâ bir gün elden çıkar ve bu devlet min ba'de ele girmez. Lâyık mıdırki, bu kadar evliyâ-i izâm menâkıpların ve te'liflerin ve tasniflerin ve sırların ve sülûklerin ve keşf ü kerâmetlerin işitip inanmayıp veyâhut inanıp tarîklerine³⁹⁴ özenmeyip delilsiz ve kılavuzsuz başlı başına yol almaya hangi kuvvet ve kudret ve kemâline güvenirsin. Meğer cehline ve gafletine ve hamâkatine ve nefesine ve şeytanına ve ahlâk-ı rediyyene³⁹⁵ istinâd etmişsin. Dirîğ ömrüne, dirîğ canına ve dirîğ ebedî hüsrânına. Eğer sen tezkire-i evliyâyı, keşf-ü kerâmetlerin efsâne diye dinlemişsin. Öyle olsa nazm-ı kerîm *Elâ inne evliyâallahi lâ havfun aleyhim velâhüm yahzenûn* [Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.]³⁹⁶ âyet-i kerîmesine ne desen³⁹⁷ gerektir. *Evliyât*³⁹⁸ tahte

---

³⁸⁸ A

³⁸⁹ A

³⁹⁰ A

³⁹¹ A

³⁹² A

³⁹³ A

³⁹⁴ A

³⁹⁵ A

³⁹⁶ Yûnus, 10/62

³⁹⁷ A

³⁹⁸ A

kubâbî lâ ya'rifühüm gayrî [Benim evliyâlarım benim örtümün altında gizlidirler. Onları kimse görmez.] nazm-ı kerîmini ne mülâhaza edersin? Ve buna dâir nice mahallerde evliyâ-i izâm hakkında âyet ve hadîs ile sâbittir. Onları inkâr edersen neûzu billâhi teâlâ ve³⁹⁹ eğer ikrâr edersen elbette onların ve erenlerini dâhi ikrâr iktizâ ederdi. Ve onlardan [4a] birine lâbüd gönlün meyl⁴⁰⁰ etmeliydi. Zira buyurmuşlardır ki ölü⁴⁰¹ arslandan diri kedi yeğdir, hiç olmazsa hânedan⁴⁰² fareleri def eder. Ve eğer Cüneyd Hazretlerini ve Bâyezid Hazretlerini⁴⁰³ arar ve gözlersen onlar gitti. Hâlâ hazırda olan eğer zamâne şeyhlerini beğenmezsen gerek idi ki, onlar da zamâne dervişlerini beğenmesinler. Sana onlar ve sen onlara lâyük olmuş. Mütেকaddimînin dahî senin vaktinde olan mutaassıplar böyle demişler ve nasîbi olanlar nasîbin almışlar ile'l-ân bu kadar halâyık ki, bunlara ittibâ edip zevk-i vicdânî ve safâ-yı rûhânî edip gidiyorlar. Sen bunların cümlesinden âkil ve kâmil misinki bunların butlânın bilip ittibâ etmedin? Böyle şeyleri fikr edip kendi butlânın bilip ve kusûr ve rehâvetine mu'terif olup nefsini varta-i helâktan ve canını nâr-ı nîrândan halâsa gücün yeterken⁴⁰⁴ ve gaflet uykusundan uyanıp kendine bir mürşid ve delîl bulup ve onun yemn-i himmetine dayanıp bir saat akdem derd-i derûnuna⁴⁰⁵ ilaç ve kalbinden vesvese-i şeytân ve iğvâ-yi iblîsi ihraç edip tevbe ve inâbe ve teslim olup murâdâtın murâdâtına ilaç edip selâmet-i ebedî ve necât-ı sermedîyyeye nâil ve vâsıl olasın.

Müezzin ezan okur, imam namaz kılar, müderris ders okutur, müftü fetva verir cümlesi vazîfe ve ücret iledir. Hiç bir⁴⁰⁶ ibadet ulemâda hasbeten-lillah görmedim. Bu kelimât ki, takrîr ve tahrîr etmişim vazîfe ve ücret ile değildir. Fakat şefkaten ve merhametendir. Bu rivayetin dirâyetine ve bu dirâyetin ma'rifetine vâkıf ve vâsıl ve ârif olmasam işbu kelimâtı bunda tahrîr ve bu derece tafsîl etmek niye lazım idi? Bir madde bir âkilin mechûlü olunca ne lazım ki kitaba yazıp ilâ yevmi'l-inkırâz cârî ola? Hata olmak lazım gelirse ilâ yevmi'l-inkırâz ona râcîdir. Âkil olan kendisin mechûl madde ile mühlikeye bırakmaz ama Hakk yedimde olup kelâmımda vâkıa mutâbık olduğundan bu kadar külfet⁴⁰⁷ ihtiyâr olunmuştur. *Eşiddâü ale'l-küffâri ruhamâu beynehüm* [İnkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da

³⁹⁹ A+

⁴⁰⁰ A

⁴⁰¹ A

⁴⁰² A

⁴⁰³ A+

⁴⁰⁴ A

⁴⁰⁵ A+

⁴⁰⁶ A+

⁴⁰⁷ A

merhametlidirler.]⁴⁰⁸ mâ sadakınca tahrîr ve tafsîle cesaret olundu. *Leküm dînüküm veliye dîn* [Sizin dininiz size, benim dinim de banadır.]⁴⁰⁹ İşbu mahalle kadar mukaddimetü'l⁴¹⁰-kitâb hitâm ve hâtimetü'l-hitâb ihtimâm bulmuştur.

[4b] Âdâb-ı Sülûk: Sâlik-i Sâdıkın Nefsine Lâzım Olan Ef'âl ve Atvâr

Fî beyân-i sülûk-u sâlik-i mübtedî. Yani sâlik kendi nefsinde âdâb-ı sülûk ne vecihle olmasın beyân eder.

İbtidâ sâlik-i sâdıkâ lâzım ve lâbüddür ki tarikat-i aliyyeye dâhil olmak murâd eyledikte o emr-i ilâhîye imtisâl ve nevâhîden ictinâb edip kudret yettikçe şerîat-ı nebeviyyeye muktezâsı amelde asla⁴¹¹ noksan ve kusur ve ihmâle nefesine ruhsat vermeyip sarf-ı kudret ve kudreti yetmediğine hasret ve teessüf çeke ve sünen-i şerîfeye ittibâda⁴¹² gayet ihtimâm edip terkinden ictinâb ettikten sonra vaktiyle ferâiz ve sünenden fevt olmuşların nedâmetin ve kazâ olacakları kazâ edip ba'de'l-yevm an samîmi'l-kalb icrâ olmasına azîmet ve bu âna kadar vukû bulan taksîrâtlarına niyet-i hâlisâ ile tevbe ve istiğfâr edip ba'dehu tarîkat-i aliyyeye duhûl ede. Lâkin zinhâr ve zinhâr memleketinde mevcut olan meşâyihden birine tecrübe ve imtihan ve salâh hâline dikkat⁴¹³ ve îkân hâsıl olmadan inâbe-i müteallikâtından birinin sevkiyle yahut ahir bir mülâhaza-i dünyevî ile dervîş olup nefsin vartâ-i helâkten hıfz ede. Zira nice kalleşler vardır ki kendi gibi bir kaç kalleş ve evbâşî giriftâr-dâm tezvîr edip salâh ve hayra dâl olmak te'vîlâtıyla halka teşvîk ve terğîbe havâle edip onlar dahî cem'iyet-i halka-i meclis ve teksîr-i⁴¹⁴ ebnâ-yı cins için meclislerde⁴¹⁵ ve dükkan ve kahvelerde bast bu riyâ-yı köhne makâl ve keşf ü kerâmât bî-meâl ile kîl ü kâl medh ü senâda mübâlağalar ederler.

Sâlik-i sâdıkâ lâzımdır ki kendi bi'n-nefs kâdir olduğu miktarı tecrübeler ve imtihanlar edip ba'dehu irâde-i sâdıkâ ile kendisin teslim eyleye. Gerçi mübtedî sâlikte ol miktar⁴¹⁶ kudret yoktur ki meşâyihî tecrübe edip ahvâl ve⁴¹⁷ ezvâk-ı ma'neviyyesine vâkîf ola. Ama

---

⁴⁰⁸ Fetih, 48/29 Vellezîne meahû...

⁴⁰⁹ Kâfirûn, 109 /6.

⁴¹⁰ A

⁴¹¹ A

⁴¹² A

⁴¹³ A

⁴¹⁴ A

⁴¹⁵ A

⁴¹⁶ A

⁴¹⁷ A+

çünkü sâlikte sıdk ve hulûs râyihası mürşitten şâme-i kemâline vâsıl ola. Onlar gibi asdikâdan kendin pûşide etmeyip onu bir tarîk ile Hakk'a cezbe eder. Evvelinde şeyhten keşf-ü kerâmât ve tasarruf ve havârik-ı âdât aramak lazım değildir. Yalnız şeriatı kavî ve sıdk ve hulûs sahibi kezb ve derûğdan ârî cerrâr ve mürâyî olmayıp ve sûfi-yi mutaassıp bülehâdan olmadığını kerâmet ve keşf ona kâfîdir. Bu misillü kendi vilâyetinde hangi tarîkten olursa olsun sâlike vücûd-u saâdet-i uzmâdır. [5a] Ama eğer vilâyetinde mezkûr sıfatlar ile mevsûf ve mefkûd ise ol vakit diyâr-ı âhirde tecrübeye muhtaç olur. Mâdem ki bu miktar tecrübeye dikkat edip âhir-kâr bir zât-ı âlîde karar kılıp murâdâtın ol zâtın irâdetine teslim eyleye. Ondandır zinhâr ve zinhâr tecrübe⁴¹⁸ ve imtihan vâdîlerine gitmeyip teslîm-i küllî ile teslîm olup farazâ ondan za'mınca şerîata mugâyir bir şey hisseylese aslâ hulûs ve sıdkına tagayyür getirmeye. Zira mukaddemâ sen onu kerâmet ile tecrübe ve imtihan eylemiş idin. İhtimaldir ki nöbet ona gelmiştir ki seni imtihan ede yahut başkasına ola yahut sana mugâyir göründü. Halbuki ol fiil şer'a mugâyir değildir. Hâsılı,⁴¹⁹ i'tikâd ve tabîatine muhâlif olan fiili⁴²⁰ sen işleme ve onun ef'âline taarruz etme, hikmete haml edip kendi me'muriyetine meşgul ol ve ol mislü hâlâtın sırrı tâ kendi nefsinde hâl olunca bîgâne değil ihvâna bile keşf-i sır edip nakil ve hikâye etmek sû-i edeptir. Ve ihvân beyninde⁴²¹ tabâyi' muhtelif olmak hasebiyle ruhsatlar ve bid'atlere dâir kelîmât istimâından sakınıp ruhsat ve batâlet tarafına meyl etmeyesin. Eğer o makule kelîmâtın istimâında nev'an kendinde lezzet ve hazz-ı nefis müşahade olunursa mümkün oldukça o misli kelîmâtı def ve def'i mümkün olmazsa kendin ol meclisten def eyleye. Zira mübtedî dervîşe ol misli kelîmât⁴²² zehr-i kâtildir. Kezâlik icmâ-i ümmet i'tikâdâtına mugâyir ve şerîat-ı garrâyâ muhâlif kelîmât istimâı dahi sâliki sülûkundan iskât edip helâk eder. Onlardan kat'ı nazar mübtedî sâlike tevhid ve maarif sohbetleri bile salah haline muhalif ve sülûk ve meratibine kesr verip ilhad ve ibahate düşmesine baistir. Zira şeriat ve tarikat muhasebesi şerayitin tekmil etmeden maarif ve hakâik ve tevhîd sohbetleri ve tevhîde dâir tasânîf-i ehlullah mütâlaası sâliki sülûkundan iskât edip ilhada ilkâ etmeye bâis olacağına iştibâh yoktur. Zira maksut hasıl olmadan husûl nişaneleri zuhur eder ve matlub yüz göstermeden cemâl-i şâniyeleri zuhûra bürûz eder. Bu makamda sâlike hayfça bir lezzet hâsıl olup tezâyüdüne ondan talepkâr olup sülûkun tehir edip maarif tahsiline heveskâr olduğundan sülûkun tekmil etmeden makâm-ı marifette [5b] memkûr olup nefsin ukbâ-i marifete ilkâ edip

---

⁴¹⁸ A

⁴¹⁹ A

⁴²⁰ A

⁴²¹ A+

⁴²² A+

kalır. Evvel mertebede sâlike memur olduğu zikirde maada tilâvet-i Kur'ân'a bile me'luf olmağa ruhsat verilmez. Buyurmuşlar ki:Mübtedîye lazım olan devam-ı zikirdir. Nafile namaz mütevassıtın ve tilavet-i Kur'an müntehînin halidir. Ve sâlik-i sâdık lazım olan hilâf-ı cins ve avam ile zaruret miktarı, ondan ziyade ülfet ve ünsiyet etmeye. Zira hüküm galibindir. Avam nisbetlerinden mübtedî üzerine galiptir. Mübtedî henüz makam-ı tereddütüdür. Suret ile mana beyinde ama avam surette kavi ve râsih-demdir. Bir mecliste herhangi taifenin nisbeti me'lufesi galipse sair nisbetleri calıbdır.⁴²³ Binaen⁴²⁴ sâlik nisbet-i maneviyesinde sabit kadem râsih-dem olmadan bîgâne muvanesetinden ictinab lazımdır. Hususan sair tarik karındaşlarıyla ve belki kendi tarikinin meşayih ve dervişleriyle ülfet kable'l-cezbe caiz değildir. Zira her derviş kendi şeyhi senâsında mübalağalar etmenin faidesi olduğundan sâlikin kable'l-cezbe zaif hâli der-kârdır. Öyle olsa caiz ki derununa hafî ve celî meyl ve kendi şeyhi tarafından itikadına nev'an tenezzül hasıl ola, ol vakit mertebesinden düşüp tûl-i zaman sergerdanlığına bais olur. Ama bir kere cezbeye düşüp hararet-i dili vücuduna sârî oldukça tarîk ve şeyhinin muhabbeti urûk-u izâmına cârî olduktan sonra muhtar ve müslimdir. Kutb-u zamana mülâkî olsa mürşidinin muhabbeti tenezzül değil terfî bulur ve bilir ki onlar gibi zevat-ı kirama mülâki olmak devletine nail olması mürşidi himmetidir. Ol vakit derviş bu misli ülfet ve muhabbetten men olunmaz.

Ve mürid-i sâdık lazım olan oldur ki kendi pirdaşları içinde ehl-i heva ve talib-i dünya olanlar ile musahabet etmeyip ve taze-i emrad dervişlerden ırağ olup bunlar kendi karındaşlarıdır deyu ülfet etmeye. Ta ki nefsi mutmain olunca, zira nefsi mutmain olmadan fırsat kemingâhında muhtefidir. Meyl-i hevaya mukârîn olduğuyula hükmün icra eder. Eğer hükmün icrâ⁴²⁵ edemezse bile tekâza ve ilhâh ile sâlik telvine düşürüp menzilinden devr ve nice zaman nail olacak meratibinden mehcur eder ve sâlik-i mübtedî eğer mücerret ise sülûkunda cezbessin tekml etmeden tehhül etmeye. [6a] Zira maîşet gavâili sülûkuna teşvîş-i küllî îrâs edip kesr verir. Meğer özür mukârîn ola.

Ve dervişlere layık olan esnâ-yı sülûkta her ne kadar rü'yâ-yı tebşîr müşâhade ederse fâhr edip kalbine gurur ve ruûnet gelmekten ictinab ede. Gördüğü çirkin rüyaları mülâhaza ede, nefesine kesr vere. Zira mübtedî derviş yetim sabi misillüdür. Sabileri ceviz meviz ile eğledikleri gibi⁴²⁶ sâdik sâlikleri dahi bazen rü'yâ-yı tebşîrler ile sülûka teşvîk ve tergîb

---

⁴²³ A

⁴²⁴ A:Binâen

⁴²⁵ A+

⁴²⁶ A+

ederler. Onu erenlerin⁴²⁷ keremlerinden bilmeyip kendi hâli kıyas edip nefsini hevalandırmadan gayet ictinab lazımdır ve sâlik-i sâdıkâ cezbe zuhur edince şeriat ve tarikat edeplerini kemâl mertebe riayet lazımdır. Maksuda tez vasıl olmasına baistir. Ve muhasebe ve mücahede ve perhiz ve riyâzeti asla terk ve ihmal etmeye nefsinde ruhsat vermeye. Ama mücahede ve riyâzette ifrat etmese caizdir. Ve derviş olanlar mücahede ve amelini izhar ve iftihar etmek ziyade kabahattir. Akıbet merdûd olmaya sebeptir. Zira ameliyle iftihar sarîh riyâ olduğundan mâadâ merdûd şeytan sıfatıdır ve ol misli sâlikten bir eser sadır olmaz. Gurur ve enâniyet nişanesidir. Sâlik ilmini aslâ görmemelidir. Eğer görürse amelinin noksanını görmelidir. Amelin kemâli, amelin kusûrun bilmektir. Yoksa amelin hoş görmek enâniyettir. Asıl sâlikin rehzeni taleb-i riyâset ve enaniyettir. Ve husûl-ü maîşet ve kesb-i meratibte ta'cîl etmeyip kıbel-i Hak'tan vurûd edine. Teslim-i mâadâsını kusûr-u isti'dâdına atf ile ced ve sa'yinde noksanın müşahede ede ve talib-i sâdıkın seyr-u sülûku garaz-ı dünyeviyye ve uhreviyyetten ârî olup kesb ve kemâl ile sâhib-i câh ve celâl veyahut şeyh ve mürşid olup makam-ı irşadda istiklal bulup halkı terbiye ve irşad hevalarına düşmekten gayet ihtiraz ede. Zira nefs-i hilebaz suret-i Haktan gelip günâgün hile-i şer'iyyeler gönle ilkâ eder. Binaen öyle mahallerde ziyade ihtiyat lazımdır. Tarikat muhasebesi havatır-ı şeytani ve nefsanî ve riyâ-i celî ve hafî ve onlar misillü nefsin hîle-i şer'iyyelerine âgâh olup nefsinde daima sû-i zandan hâli olmamaktır. Ve daima zindegânesi tevazu ve meskenet [6b] ve cümle ile muvâneset ve ağniyâyâ tevazu ve fukâraya kudreti mikdarı ihsan ve ulemaya hizmet edip tarike intisabı olmayan ulema ile ziyade ülfet etmeye. Meğer zaruret-i diniyye için tashih-i mesele edecek miktarı zira ihtimaldir ki tarikten yahut şeyhinden tenfire ve ta'rîze müteallık kelimât îrad ede. Eğer muhalefet tarikinde olursa tekfir olunur ve eğer mutabakat ederse münafık sıfatıyla sıfatlanır ve belki küllî tenezzül vâkî olur.

Ve halk ile muaraza ve mücadele etmeye. Ve esvak ve çarşıda maslahatsız gezmeye ve maslahatıyla gezdikte sağ ve sola bakınmayıp önüne baka ve hırkasın giymeyipte salını salını yürümeye ve sokakta tütün ve etmek yemeye. Şöyle yürüye ki, kendi ve ehl-i beytini rast getirse bilmeye ve bir kimsenin ayıbın yüzüne urmaya. Meğer nasihat yüzünden rıfkla îkaz ede ve halkın kusurun görüp meclislerde söylemeye. Eğer söylenirse hüsn-ü tabir ile tamir ede ve kimsede bir tavır görüp beğenip taklit etmeye. Eğer tavr-ı hüsn ile kendine hal edinmeye sa'y ede. Ve mutlaka hilâfî irtikap etmeye. Meğer izn-i şer'î olan mahallerde vâkî ola ve halkı güldürmek kasdıyla mâlâyânî kelâma mübtela olmaktan ihtiraz oluna. Meğer ki ma'kul kelimât ile bir münkabız mübtelâyâ teselli ve inşirah murad oluna. Zira mağmûm ve mahzûn

---

⁴²⁷ A

gönlü küşâde etmek bağı müşkilâtın keşâd olmasına vesile olmak muhtemeldir. Zira mağmûm ve meksûr kalbin gam ve elemin def' etmek mümkün olmazsa dahi şefkate ve mülayim ve makul letâyif ile münbasit etmekle tahfif-i kudûrette hayli menâfi' hasıl olması bedîhîdir.

Ve kavlen fi'len kesîr-i kulûbden ziyade ictinâb etmek lazımdır. İster kâfir olsun meğer ki nefsâniyetten ârî hak kelâm ola ve it'âm ve elbisede tekellûf ihtiyar olunmaya. Taâmdan ve libastan bilâ-tekellûf Cenâb-ı Hak ne ki atâ etmişse ona kânî ve ziyadeye tamâ olunmaya. Eğer fakîr ise fahr ede. Ve eğer ganî ise şükrede ve kudret yettikçe bezl ve atâ ede. Yoksa Hakkın sana inayet ve ihsan ettiğini terk edip vermediğine muhtaç olmak iktiza eder. Hakkın ihsanını kendine münasip görmeyip terk etmek manen bana lazım değil, bir gayri kulunu çerâğ eyle demektir. Terk-i dünya dedikleri terk-i muhabbet-i dünyadır. [7a] Gönülde muhabbet-i dünya olunca bir dünyada malik olsan veyahut bir pûlehte malik olmasan yine ehl-i dünyasın. Ama gönülde muhabbet-i dünya olmayınca bütün dünyaya malik olsan yine terk-i dünyasın. Şâhım eğer fakîr-i sâbır isen fahr et. Ve eğer ganiyy-i şâkir isen bezl et. Zira "Yed'ül-ulyâ hayru'n-mine'l-yed'is-suflâ"⁴²⁸ buyurulmuştur.

Ve sâlik-i sâdika göre bir vakit namazını kazaya bırakmak ayb-ı küllîdir. Nerde kaldı ki sehven ve kasten namaz terk oluna. Ve namaz kıldıkları vakit evkât-ı hamsenin vakt-i evveli olmasına dikkat oluna. Ve namazı cemaat ile kılarlar. Meğer ki özür vâkî ola. Ve ta'dîl-i erkân üzere kılmak lazımdır. Lakin pek ağır namaz kılmayalar;riyâyâ mûristir. Ve tenhalarda kıldıkları namaz gibi halk içinde dahi öyle kılarlar. Ve her amelin ifrat ve tefritinde tesviye edeler. Ve tenhalarda edemedikleri amelleri halk arasında etmeyeler. Hasılı dervişlik ve zahidlik ve âbidlik ile bir yüzden zahirde kendilerini halktan ayırmayalar. Zira riyâ ve şöhrat afetlerine giriftâr olurlar. Riyâ ve şöhrat bir kuru itibardır. Ziyandan maadâ dünya ve ahiret zerre miktarı bir menfaati yoktur. Halkın lâğ ve lafına ömür efnâ etmektir.

Ve ihvan ile ülfetten mübalağa tevazu etmeyeler. Lâyıkı vechinden ziyadesi nifâka hamlolur ve çok çok menâkıb nakletmeyeler. İsterse menâkıb-ı evliyâ olsun. Zira vuku bulan kelimât ve hâlât cümlesi hatırda kalmak mümkün olmadığından tekâmîl-i kelâm için kelâm idhâl etmeye muhtaç olunup hilâf olmuş olur.

Ve müteahhil olan dervişe layık iyâl ve evlâdıyla hüsn-ü zindegân edip cüz'î nesnelere için iyâlini rencide-i hatr etmeyeler. Zira onlar nâkısâtü'l-ukuldurlar ve teksîratü'l-kulûbdurlar. Daimâ ricâlin tabiatına muvafık harekete muktedir değillerdir. Ekser ahvâlde kusurlarına nâzır olmayıp ma'zûr tutula. Hususan bu mesleğe sâlik olan dervişin iyâlleri her halinde hoşnut

---

⁴²⁸ Hadis

olmak min nâdiratü'l-vuku'dur. Ve derviş oldum, bana şimden geri dünya lazım değildir deyu evlâd-ı iyâlini mümkün oldukça sefaletine razı olup battâlinden olmayı tarîkat-ı aliyyeye layık görmeye. Meğer ki zarûrî ola. Zira buyurmuşlar ki: "El kârda, gönül yarda gerek." Ama umûru meâşta hadd-ü evsat riâyet edip ne bâb-ı tevekkül ile esbâb terk ede ve ne yalnız esbâba ittikâ edinip tevekkül ve teslimi iskât ede. Mahallinde esbâba [7b] teşebbüs ve mahallinde tevekkül oluna. Yani memur olduğumuz miktarı malzeme tedarikinde sebebe sarf-ı ihtiyar edip hasıl olan nesneye kanaat ve ziyadeye teslim ve tevekkül oluna. Zira Cenab-ı Hak hazretleri kulunun rızkını sebepler üzerine halk eylemiştir. Hiç bir şey yoktur ki bilâ-sebep vücûd bula. Miras kalsa birinin fevti, defîne bulsa yerin kazması.

Ve sâlik-i sâdika lazım olan hem-sâyelerine riayet ede ve beşeriyet ile vuku' bulan bazı cefaları dahi olursa sabr ve hazm ede. Ve nîsâ sözlerine uyup hemcivârlarına sitem eriştirmeye. Ve ganî komşularından nesne istemediğinden maadâ ümid dahi etmeye. Meğer zaruret mesh ede. Ve bilâ-talep geleni dahi reddetmeye. Ve fakir komşularına kudreti yeterse îânet ede. Kudreti yetmezse muhtaç oldukları hizmeti edip minnet etmeye.

Ve esnâ-yı sohbette bilâ-lüzûm yemin etmeye. Ve mübtedî sâlike çok söylemek ve çok yemek ve çok uyumak kesâfet îrâs eder. Bunlardan perhiz sâlikin fütûsuna bâistir. Ve perhiz dahi ne ifrat ve ne tefrit ola. İfratı ruhbâniyettir ve tefriti battaliyettir ve sıfat-ı hayvâniyedir.

Ve işittiği havâdisi tahkik etmeden nakl-i meclis etmeye. Zira ekserinde ya hilaf çıkar veyahut nifaka bâis olur. Meğer ki nifaktan sâlime ve sohbeti sabit ola. Ve kimseye hizmet teklif etmeye. Kâdir olduğu hizmeti kendi görüp iyâline dahi teklif etmeye. Ve kimsenin umûruna vekil ve kimseye kefil olmaya. Ve halkın ahz ve atâsına şahid olmaya. Ve vazife ile imam ve müezzin olmaya. Kâdir ise iktizâ ettikte bilâ-ücret müezzinlik ve imamlık ede. Lakin daim etmeye.

Ve kâdir oldukça ayakların uzatıp ve serilip yatmaya. İbtidâ sağ yanına yatıp sonra sol yanına dönüp sol elin başı altına koyup ve dizlerin büküp böylece sâkin yata. Ve yastığın yüksek ede. Mümkün ise oturur gibi yatmak gayet hoştur. Ve mecliste oturur oldukça dizlere üzere oturmaya kendine adet ede. Eğer mazur var ise murabba' oturmaya ruhsat verilir. Ve min ba'd fâsık ve fâcir kimselere hakâret nazarıyla nazar etmeyip şefkat ve merhamet nazarıyla nazar ede. Ve eğer o misli fâsıklar ile hem-meclis olunur ise rıfk ve hilm ile sohbet ede. Kabahatlarıyla muamele göstermeye. Belki ümid kapılarını açalar. Ve şefkat yüzünde hafice nasihatler edeler. Zira fâsıklar sâlihlerdir sitem [8a] ve azar me'mûl ederken şefkat ve diltüvazlık müşahade edince gönülleri göyneyip e'falinden mahcup olup me'mûldur ki tevbe ve istiğfara gele ve bu hali bi'n-nefs müşahade etmişiz. Bir defa meclisimiz bir facir ve fâsık

mülâzım olup bazı hizmetimizde sürat ederdi. Bir gece âşinâ-i ahabdan biri kelamda merkurum hakkında dedi ki "Müddet-i ömründe salât-ı îdden maâdâ mescid ve camiye girmesi müyesser olmuş değildir ve hatta ahabın biri merkurumun kürkünü alıp cami-i şerife koymuş varıp kürkünü almaya cami-i şerife girmemek için bir kaç para verip kürkünü camiden çıkartmış, hasıl Rahmân'a secde etmez" denilince meclisimiz ebnâ-i cinsimizden Nakşibendî meşâyihinden Şâkir Efendi namında bir zât mevcut bulunup buyurdular ki "Öyle ise bu adama hasbeten-lillah buğz edip beddua edelim". Fakîr dahi dedim ki "Yok azizim, bu adama hasbeten-lillah merhamet edip dua edelim. Zira beddua ettikçe fena olur, dua edelim ki Hak subhanehu ve teâlâ hazretleri kemâl-i kereminden merhamet edip iyilerden eyleye." Bu iki sohbeti merkurum dinleyip fakirin bu vecih üzere kelimâtım gûş edince hemen bana ederek gelip elim öpüp ve tâib-i müstağfer olup o mecliste ahd-i mîsâk eyledi ki fimâ ba'd bir vaktini terk etmeyip ve fevt olan namazlarını dahi kaza ede ve ertesi gelip inâbet edip vefat edene değin bir vaktini terk etmeyip ve fevt olan namazların cümlesini kaza edip bir derece sâdık ve muhlis ve cezbe sahibi mürîd-i sâdık oldu ki belki sânisî olmasa caiz idi. Ve tarîkat-ı aliyyeye mâlen ve bedenlen katı? vâfir hizmet etmiştir. Hâsılı bir kaç bin dervîş içinde bi'l-benân bir aşık ve sâdıkımız idi. Hak Teâlâ garka-i garîk rahmet eyleye. Amin.

Ve dervîşe layık olan zulme davetlerine kadir oldukça hazır olmaya ve libâsın ve atıyyesin kabul etmeye. Meğer ki bürûdet ve kudûret hâsıl olması ihtimal ola. Gerçi atıyye alan ayn ile olur ve almayan ilm ile almaz. Lakin onlar akviyâdır. Mübtedî dervîşte o kuvvet yoktur. Hayli zaman tenzile sebep olur.

Hikaye:

Bir padişah bir âlî saray bina edip ba'de't-tekmil, Evhadüddîn ile Aliyyüddîn kaddesallâhü sirruhüme'l-azîz hazretleri taama davet edip esnâ-i taamda Evhadüddîn hazretleri taam etmeyip Aliyyüddîn hazretleri taam eder olduğundan [8b] padişah buyurur ki "Ger sizin ikiniz dahi kemalinizde şüphem yoktur. Lakin biriniz taamımdan yediniz, biriniz yemediniz. Neden iktiza eyledi? Eğer yenmeye salih değil idiyse biriniz niçin yediniz? Ve eğer ekle salih idiyse biriniz niçin yemediniz?" dedikte Aliyyüddîn Devle hazretleri buyurdular ki "Evhadüddîn Kirmânî hazretleri bir şahbazdır ki olur olmaz cîfeye konmaz." Ve Evhadüddîn hazretleri buyurdular ki dahi "Aliyyüddîn hazretleri bir bahrdır ki olur olmaz enhârdan bulanmaz." Bu iki zatın cevâb-ı bâ-savâblarından padişah-ı zîşân gayet hazzedip bî-nihâye ihsan ve tahsîn ve ikram ve taltifler eylemiş.

Ama mübtedî sâlik-i sâdık ayn ile almak ve ilm ile almamak meselesinden bî-haberdir. Onlara lazım olan haram ve şüpheli taamdan sakına. Zira kalbin saffetin giderip kasavet ve

kudûret peyda edip kalbine zaaf ve nefsine kuvvet verip halavet-i zikr ve sülûk ve iskât ve rehavet ve batâlet isbat eder.

Ve dervîşe lazım olan ekser evkatte sükût ve sükûn üzere gönülden zikre mülâzım ola. Eğer kelim gönü zevkinden hâlî edip günâgün reddiyye-i tevellüdüne bâistir.

Beyt:

Sükûtuyla bilir zevki, sükûtu

Ne bilsin cahil hayvân-ı nâtık kul-il hayr ve illâ fesketü⁴²⁹

kelâm-ı şerifiyle âmil olmaya azîmet-i hâlisâ gerektir.

Hikâye:

Bir dervîş bir azizin ziyaretine gelip oturmuş. Şeyh bir kimsenin libasın dikermiş. Müddet-i medîd huzurunda olup mâbeynlerinde asla bir kelim olmayınca dervîş etti ki "Azizim, bir kelim buyurun ki behremend olalım. Ol vakit aziz buyurmuş ki "Sana iki nasihat eyledim fi'len. Zira fiil, kavlden akvâdır. Biri oldur ki, cemî dirliğin kesb-i helal olsun. Biri dahi oldur ki, sükût ile sükûna vâsıl olasın.

Pes, kesretin türlü türlü mahzurâtı vardır. Cümleden biri kesret-i kelama mübtela olan kimse murad etse yalan söylemeye çare yoktur. Zaruri olsun yalan yanlış bulunur. Ve müdâhene ve mübâlağa ve riyâ ve ruûnet nefis ve nifak ve gıybet ve âfât ve hezeyân ve beyhude yemin ve kesr-i kulûb ve adâvet ve bunun gibi nice rediyyâtı mûristir.

Hikâye:

Bir vilayette bir kaç mazinne-i kirâmdan zevat [9a] lazım illâ kirâm-ı meşayih olup sulehâdan muhib bir kimse bunları hanesine davet edip bir mahalle cem eder. Kendisi makam-ı hizmette durup nutk-u şeriflerine muntazır olurdu. Bu azizler cümlesi murakabeye varıp sükut ederler. Sahib-i hane bir kaç kelim nasihat emirleriyle hassamend olmak dâiyesiyle iltimas eder. Asla cevap vermeyip hamuş durduklarından sahib-i davet etti ki "Efendim, efendilerimizi davet edip işbu mahalle cemden muradımız kelimât-ı nasâyih-meâblarıyla mütene"im ve hassamend olmaktır. Lütuf ve inayet buyurun, bu fakiri nutkunuz ile mesrur buyurun" dedikte sadr-ı mecliste oturan aziz saff-ı niâlde⁴³⁰ oturur bir dervîşe "Söylesene" deyip hitap edince dervîş der ki "Efendim, su kabağını fikr ederdim. Bîçâre kabak daima boğazından asılı olduğu ne hikmettir? Meğer karnıyla boğazından ötürü imiş." deyip sükut eder.

---

⁴²⁹ Ya hayır söyle ya sus

⁴³⁰ A

Bundan fehm olunan budur ki, bizim bu ibrâm ve bu sıklete uğradığımız sahib-i davetin taamından ötürü, karnımız ve boğazımızdandır. Pes, dervişe lazım olan kelâma liyakati ve kelimandan ibâdullaha menfaati olacak kuvveti varsa *Kul-il hayr* mefhumuyla amel ede ve *illâ feskut*.

Ve dahi sâlik-i sâdika lazım olan mecmû ahvâlde sabrı kendine pîşe edine. Ve halinden bir ferde şikayet ve hikaye etmeye. Zira hikaye dahi zımmen şikayettir. Meğer ki kendi misillü ve kendinden fakire teselli ve nasihat için nefsü'l-emrini beyan ederken acz ve zaruret vechiyle söylemeye. Belki zevk ve hâl ve ol ızdırabta bir gûne lezzet ve başkaca bir halavet beyan ederek söyleye. Ve hakikatte öyledir ve öylecelelerin ve kendinden eski pirdaşlarının hizmetlerine ve tekellüflerine tahammül ede. Ve fakr⁴³¹ ve gınaya asla itibar yoktur. Serîu'z-zevâl ve bî-mâldir. Bir kaç gün zarfında terk-i sıklet bâr-i taayyün eyle, ne fakir ve ne gına itibarı kalır. Gına, gına-i manevidir bâkîdir. Zevâl-i târî olmaz. Dünya ukbâsı ancak kanaattir ve ahiret gınası ve vücûd-u manevi hasıl edip vahdaniyyet-i hakka kemâl-i marifettir. Mâadâsı hasret ve nedâmettir.

Ve bazı hâcâtını haktan talep ve niyaz sabra münâfî değildir. Dünyevî ve uhrevî murâdâtını Cenâb-ı Haktan [9b] talep ve niyaz hakka izhar-ı acz ve zaaftır. Teslim ve tevekkülden murad adem-i niyaz değildir ve tazarru indallah merğubdur. Tevekkül esbaba sarf-ı itibardır. Sonra teslimdir bî-idrak olanlara bu misli tevekkül ıztırârî⁴³² görünür. Halbuki öyle değildir. Şol miktar esbaba sarf ihtiyara kibel-i haktan memurdur. Ba'dehu rıza ve teslimdir. Yoksa tevekkül ve teslim diye ihtiyar ve esbaptan kat'-i yed edip oturduğumuza Hak subhanehu ve teâlâ tecessüm edip abdin rızkını getirip eline vermez ve gaybdan dahi rûz-merre gelmez. Bu mahallin tafsîli tavîlü'z-zeyldir. İcmâlden hissedâr olmayan kimse tafsîlden dahi behredâr olmaz.

Hikâye:

Bir aziz bir kaç gün aç kalıp bükâ eder.⁴³³ Bir gayri azizin dervişi meclisinde bulunup şeyhine haber verip şeyhi taayyüb edip adem-i sabrına hamleder. Yine bir kimse gelip şeyhin adem-i sabrına hamledip ağladığını, taayyüb ettiğin haber verirler. Şeyh der ki "O bilmez, nâkıstır. Henüz sabrıyla adem-i sabrın menâzilin kat' etmemiştir. Benim ağladığım hakkın rızasına mutabıktır. Hak subhanehû ve teâlâ hazretlerinin âlemde etmeği tükenmedi ki beni üç gün aç koydu. Beni aç koymaktan murad-ı illiyyesi benim ağlamam idi. Ağladım rızasına mutabakatten ötürü. Yani tevekkül ve adem-i tevekkülün hududu vardır ve ehline malumdur.

⁴³¹ A

⁴³² yazım hatası? "mecbûrî" olması için tı ile yazılmalı

⁴³³ A

Ve dervişliğin iktizâsındandır ki, daima dervişin boynu buruk⁴³⁴ olup endûh üzere ve her kavli ve fiili mahviyyet üzere niyaz yüzünden yürüye. Zira naz ehli başka ve niyaz ehli başkadır. Mübtedî sâlik menzili, zâhir ve bâtin niyazdır. Beyne'l-havf ve'r-recâdır. Ama bazı mütevasıt beyne'n-nâz ve'n-niyâzdır. Ekserî mütevasıt dahi niyaz makamındadırlar. Ama müntehî ki, makâm-ı irşadda olanların cümlesi zahir halleri yalnız niyaz menziline görünürler. Bâtınları yine kendileri bilir. Onların hallerine müdahale ve itiraz olmaz. Onlar muhtârlardır. Hak subhânehû ve teâlâ hazretleri kemâl-i kereminden muhabbetlerini gönüllerimize râsih-dem ve meslek ve meşreb ve mezheplerinde sâbit kadem eyleye. Âmin. Zira onlar kerîm ve gaffârlardır. Ve Cenâb-ı Allah rızalarına muhâlif harekâttan hıfz edip [10a] sehven ve kasden âl ve ashâblarına sû-i nazar ve ihanetten masûn eyleye. Zira onlar kakhârlardır. Evsâf-ı ilâhiyye ile muttasıf celâl ve cemâli cem etmişlerdir. Celâle müstehak olan mühînlere Hakkın kahr sıfatıyla kahrederler. Ve cemâle layık olan muhib ve muînlerle şefaât ile mağfiretlerine bâis olurlar. Dervişe mühimdir ki daima onların ruhaniyetlerinden meded ve istimdad ve himmet niyazından hâlî olmaya. İsm-i şerifleri yâd oldukça kalben ve kaliben münasip tevazular göstere ve tevâzuu ifrat etmeye, riyâyâ haml olunur. Beynlerinde câri olduğu miktar ede ama gönülden her ne kadar niyaz ve tazarruu ziyade olursa gönül keşâyîşi ol miktar ziyade olmasına bâistir.

Hikâye:

İbrahim Ethem Şah kaddesallahu sirrahu'l-azîz hazretleri bidayeti halinde bir gece rüyasında görmüş ki, bir ferîşteh elinde bir defter, esâmî tahrir eder. Yanına varıp sual eder "Bu defter nedir ve bu yazdığın isimler kimin isimleridir?" Ferîşteh cevap verip eder ki "Bu defter Hakkın dostları defteridir." Ethem Şah eder ki "Benim de ismimi yazdın mı?" Ferîşteh eder "Hayır." Ol eder "Niçin?" Ferîşteh eder ki "Sen onlardan değilsin, onun için." İbrahim Ethem Hazretleri mahzun olup eder "Gerçi ben onlardan değilim, lakin onları sevenlerdenim. Melek eder "Sevenlerin isimleri bu defterde yoktur." Derhal bir melek zuhur edip buyurur ki "Hak Teâlâ hazretleri emr eyledi ki: Bunun da ismini deftere kaydedesin. Zira sevenler dahi onlardanmış."

Pes, ehlullahı sevip ve onlara tazim ve tekrîm etmek devlet-i dâreyn ve saâdet-i kevneyn olduğu bilâ-şüphedir. Taklîden ve tahkîken bikadri'l-vus' onların mesleklerin ve mezheplerin ve meşreblerini taharri⁴³⁵ ve tahkik edip emr-i mürşid ile izlerince gidip ve

---

⁴³⁴ A

⁴³⁵ A

mûcibince amel etmek selâmet-i sermedî ve hayât-ı ebediyyeye vasıl olmak şek ve şüpheden ârîdir.

Ve dervişe layık olan kübrâ-yı meşayihin kavlini ve fiilini işitip falan şeyh böyle demiş ve falan zat şöyle etmiş deyip makam-ı intihâlarında olan sekr ve istiğrak hallerine taklid ve kendi hal-i perîşânına tatbik etmekten hazer edeler. Lazım olan oldur ki, onların bidâyette olan **[10b]** mücahede ve takva ve riyâzet ve ihtiyar ve iltizâm ettikleri sıyam ve kıyam ve envai taat ve ibadât edebildikleri hâlen bilip ve sa'y mikdarı taklit ve mümkün oldukça a'mâllerini ve akvâllerini tatbik ede. Zira her mertebenin ameli ve her makamın mücahedesini başkadır. Mübtedî olan kıyam ve sıyam ve perhiz ve riyâzet cebr-i ten ve zecr-i beden ile nefis tosunun râm ve mutî' etmek için kütük mesabesindedir. Nefis mülayim oldukça zecri tahfif olmak iktizâ eder. Mesela severekten ibtida bir kûde-i bâr-gîr tutuldukta başına kavî yular ve dört ayaklarını kuvvetli organlar ile bağlayıp sırtına heybelerle taş ve toprak yükletip günâgün yokuşlara sürerler. Yumuşadıkça yükün yenlikletip azaltırlar. Sonra tamâm mûnis oldukta lazım olan riayetini ederler. Her menzilede bir yükün ve her makamda birinden tahfif ederler. Ta ki bend, taş ve toprak yüküne hâcet kalmaz. Ondan sonra onun yükü insanîyet kezalik sâlik dahi ibtidalarda nefsi tosunu ham ve kûde ve serkeş olduğundan mücahede ve riyâzet ve perhiz ve takva resenleriyle dört ayağın bend edip yani heva ve şehvet ve hubb-i dünya ve hubb-i riyâset altların bağlayıp ve nefsin kudret ve kuvvet ve meyl ve irâdetle⁴³⁶ mûmtezic olan başını kıyam ve sıyam ve ibadet ve tâat yularına vurup yavaşadırlar. Tâ ki emmâre ve levvâme ve mülhime menzillerinden geçip mutmainne makamında karar kıla.

Ba'dehu sâlikin üzerinden bâr-ı nevâfil ref' olup ferâiz ve sünen ile maârif âlemlerine kadem basıp makâm-ı aşka vasıl olup cezbesi aşka tahvîl olur. Zira mertebe-i emmârede cezbe zuhûr eylemez. Ama levvâmeye kadem bastıkta cezbe âsârları zuhur eylemeye başlar. Ondan ötürüdür ki bir maâsiyye irtikâb edip der-akab nâdim olup nefse levv ettiği alâyim-i cezbedir. Ve nefis-i mülhime mücerred cezbenin zuhuru muktezâsıdır. Ve makâm-ı mutmainne, makâm-ı aşktır. Ondan sonra maârif ve hakâyık ve bülend dakâyık hizâneleri feth olmaya başlar. Tâ ki, ol makâmâta kadem basmadan onların kâllerini kendi haline isnâd edip hilâf-ı davâlara ve beyhûde hevâlara düşmek gayet kabahat ve ziyade sefâhettir. Onların akvâl ve efâlleri biz mübtedî ve zaiflerin haline uymaz. Onların ettikleri ve işlerini onların makâmına vâsıl olmadan etmek sarf-ı ilhâd olduğundan başka cesaret ve nedâmeti âşikârdır. **[11a]** Sâlikin menzili niyazda iken naz taklid etmeye ve yalnız vaîd tarafına mukayyed olup

---

⁴³⁶ A

va'd ve ihsân-ı ilâhîden me'yûs mertebesi niyaza musirr olmak dahi dervîşin rıza ve teslim ve tevekkülüne münâfi misli bir manadır. Ve kazâ ve irâdet-i hüdâya muhalif mânendi ibrâmıdır. Zira Hakk Teâlâ kuluna erhamdır. Hususan rızası yolunda gece gündüz bezl-i vücûd ve zikr-i vedûd ile me'lûf olan zevâta envâi atâyâ-i rabbânî mev'ûddur.

Hikâye:

Bir ârif-i billah padişah-ı zîşân ile havâcesi mâbeyninde Hak subhanehû ve teâlâ hazretlerinin va'd ve vaîd ve celâl ve cemâl ve bendeleri hakkında kahr ve lütuf ile muamele hususunda mubâheseleri sebkat etmiş imiş. Bir gün padişah vezirini davet edip tenbih eder ki cevânib-i erbaaya adamlar irsâl edip nisa ve ricâl altmış yaşından seksen yaşına varınca her ne kadar kul cinsinden bilâ-âzâd bulunursa alıp getirsinler, kendilerini âzâd edeler. Memâlik-i mahrûseyi geşt edip seksen yaşında değil altmış belki elli yaşında âzâdsız nisa ve ricâl bir ferd bulunmaz. Cümlesi vaktiyle efendisi âzâd edip ve belki çerâğ olunmuş. Padişah akıl havâcesine demiş ki "Bir kul, kul iken akçe verip kul almış ve layıkı mikdarı hizmet edip âzâd ve çerâğ eylemiş. Rabbü'l-âlemîn rahmânü'r-rahîm ve gufrânü'l-kerîm padişah iken bendelerini altmış ve seksen yıl rabbilerine şirk koşmayıp tevhid ederken rahmeti deryasına nazaran katreden kemter kullarının cürümlerini affetmeyip ve âzâd etmemek layık mıdır" deyip havâcesini ilzâm eylemiş.

Ve sâlik-i sâdık olanlar kendi hanelerinde oldukça zikr etmeye murad ettikçe zikr-i cehrî etmeyeler. Hafîce zikr ede⁴³⁷. Komşularına ve müteallakâtlarına zikr ettiklerini işittirip amellerini riyâdan sakınalar. Zira nefis-i ayyâr ve mekkâr daima sûret-i haktan görünüp günâgün hîle-i şer'iyelerle sâliği varta-i helâka ilkâdan hâlî değildir. Zikrini halka duyurup riyâdan hâlî olmak pehlivanlıktır. Mübtedî sâlikte ol kuvvet yoktur. Belki zikr-i hafîde bile bir yüzden riyâ derkârdır. Nefis-i şeytânî gönle ilkâ eder ki gerçi zikir ve amelin halktan mestûrdur, lakin halk seni zâkir ve mücahid sulehâdan bir zat olduğunu elbette vâkıf olmuşlardır, bilirler. Ama sana lazım olan setrdir diye bu güne nice nice hayaller geçer. Âhirkâr riyâ-i zâhirden riyâ-i hafî kavî olmuş olur. Gerçi riyâ hulûsun kapısıdır. Riyâdan kaçan [11b] hulûstan kalır buyurulmuş. Ama kelâmdan maksud riyâyaya ruhsat değildir. Belki murad mübtedî sâlik ibtidâ emirde halâs olmak mümkün değildir. Bu surette riyâdan selamet yoktur diye ameli terk etmeye. Amel şerefiyle riyâdan halâs olmaya vus'u ve kudreti yettikçe sa'y ede. Zira riyâ ile hulûs bir yere cem' olmaz. Mübtedîde olan riyâ zaruridir. Ameli kuvvet buldukça riyâ zâif olur. Tâ hulûsu riyâdan sâf ve hâlî olunca sâliğe lazım olan kendisini türlü

---

⁴³⁷ A

türlü imtihanlar ile ciğerin hûn etmelidir. Zira amel ve mücahede tâlib-i hakka emr-i sehldir. Velâkin riyâsız amele muvafık olmak saâdet-i uzmâdır.

Dervişler bir mahalle gittikleri vakit vilayete ve köye⁴³⁸ giderken ve çıkarken zikr-i cehrî etmeyeler. Mesîrelerde ve yollarda zikr ederken ebnâ-i sebil ve halâyık gördüklerinde mümkün olursa zikri dindire ve mümkün olmazsa tahfif edeler. Hasılı bunların cümlesinden murad sâlik makâsıdına hâil ve metâlibine mani olan keyfiyyâttan nefisini tenkıye edip tahliye-i beden ve tasfiye-i kalb ve tezkiye-i nefstir. Zira riyâ mânen⁴³⁹ şirk-i hafidir. Ve hakkı koyup halk için ibadet etmektir. Ve şehevât-ı nefsanıyye ile dirilmektir. Hakkın kulluk ve rızasını terk edip nefse kul olmaktır.

Ve buyurmuşlar ki "Derviş olana ve belki cümle Ümmet-i Muhammede lazımdır ki bu on sıfat ile sıfatlana. İbtidâsı sıdk ve hulûs üzere ola. İkinci halk ile insaf ve mürüvvet ve muhabbet ile dirilmektir. Üçüncü nefşın hilafına ve hakkın rızasında olmaktır. Dördüncü meşayihâ tevâzû ve hizmet ve dervişlere taltîf ve ihsan. Beşinci ganîlere ve ihtiyarlara hürmet ve kadrlerini riayet etmektir. Altıncı fukâralara ve yetimlere bezl ve infâk etmektir. Yedinci dostlara nasîhat ve siyânet ve vefâdır. Sekizinci düşmanlara hilm ve mudârâ ve hezm ve ihtiyattır. Dokuzuncu ulemâyâ ta'zîm ve ihtirâm etmektir. Onuncu komşulara nevâziş ve riayet ve cahillere hüsn muamele ve duâdır." Bu sıfatlar sâliğin tez menziline vâsıl olmasına bâistir.

Ve dervişe lazım olan her kelim ki söyler cüz'ice tefekkür ile söyleye. Kendi hâlini ve meclisin ahvâlini ve kelâmının sıdk ve kezbini bir kere der-hâtır etmeye muhtaçtır. Ya hilâf çıkar yahud yârânın birine dokunur veyahud kendine bir mazarrat îrâs eder. İbtidâ bir cüz'ice mülâhaza ba'dehu söyleyen kimse kelâmından hicâb etmez.

Ve dervişe [12a] lazım olan zamane dervişlerin ibâhî ve mülhid olup velâyet ve kerâmet davasında mest-ü müdâm kalender ve harâbâtî ve melâmiyye hâlâtını kendilerine isnâd edip nefisleri hevâlarına uyup kendileri muzill ve halka yani avâm-u kelhevâma emr-i zâl olmuşlar. Mürîd-i sâdik olan zinhâr ve zinhâr onlar gibi din yıkıcı ve tarikat merdûdu ve marifet ve hakikat mel'ûnu kimselerin ülfeti şöyle dursun yarân meclislerinde olup bir harf kelâm etmemeye ihtimâm eyleyeler. Zira onların nefeslerinden cehennem⁴⁴⁰ tütününü çıkar ve mukârîn olanı yakar. Ve lisanından zakkum akar.⁴⁴¹ Şûm bir kavim⁴⁴² ve mezmûm bir

---

⁴³⁸ A

⁴³⁹ A

⁴⁴⁰ A

⁴⁴¹ A

⁴⁴² A

müzevvir ve kalleş taifedir. Bülend hakâikleri küfr-ü sarîhtir ve muhabbetleri şütûm-u galizdir. Onların ülfet ve mukârenetlerinden Hak Teâlâ kâffe-i Ümmet-i Muhammed'i hıfz eyleye. Amin.

Harâbâtî ve kalender dedikleri nefsin hevâlarından ve kendi enâniyet imâretlerin harab edip sû-i gayret şirketinden kurtulup din dünyasın ma'mûr etmektir. Ve Melâmiyyûn dedikleri sarhoş olup sokaklarda düşüp ve çamurlarda yuvarlanıp halk-ı melâmet edene demezler. Melâmiyyûn bir taifedir ki fâsık fıskını halâyıktan mümkün mertebe gizlediği gibi onlar dahi ibadet ve mücahede ve zikir ve fikrini bazı amelini halkın şuurundan gizlerler. Ama bu taife ki mücerred kesr-i nefis hevâsıyla bazı münkir işler işlerler. Zira a'mâl-i sâliha ile riyâ ve riyâset ve şehvet ve ruûnet keyfiyyâtları ve keşmâkeşiyle her birinde nefsin bir türlü hilesi ve nice nice hayâl-i hâm ile sâliği türlü türlü dâme düşürüp her birinde nice zaman avk ve tehir etmek iktizâ eylediğinden nefsin biküllü varlıkların ve yenliklerin kesre mudâr olsun diye böyle bir fi'l-i garîb ve emr-i acîb ihtirâ etmişlerdir. Zira onlar bu tavır ihtirâ eyledikleri asırda tavr-ı mezkûr mübâlağa ile kabîh ve kerîh olmakla ol kabahati bütün bütün kesr-i ruûnet-i nefis için ihtiyâr edip sonra yine tevbe ve istiğfar edip salâh hallerine münâsip olan ahvâl ile âsûde olurlar imiş. Ama bu asırda kesr-i nefis şöyle dursun böyle münkir ef'âlî keramet ve marifet i'tibâr olundukta bu hal ve bu kemâl ile yahûdî ve nasârâ müşterek olma iktizâ eder. Onlar dîn-i bâtıllarında helâl olmakla [12b] muktezâ-yı şeriatleri olan ubûdiyetlerin icrâ ederler. Bizim harâbâtlarımız ise nehy olmadığımız ef'âlî laubâlî icrâ edip memur olduğumuz a'mâlden birini icrâ etmediğinden başka, edene dahi münkir ve yezid nazarıyla nazar ederler. Neûzu billâhi teâlâ.

Hususan derviş olana esrar bile haramdır. Belki afyon bile bidâyetinde⁴⁴³ memnu'dur, kesret-i kelâma mübtelâ eder. Vücûduna ve savtine ve tavrına tağyîr verir. Şu kadar vardır ki taâm ve niyâmı nev'an taklîle müdahalesi vardır. Öyle iken mübtelâ olmasına ruhsat yoktur. Ama seyrini gâyete ve sülûkunu nihayete eriştirene ta'rîz olmak layık değildir. Onlar hekimlerdir, vücûdlarına lazım olan tiryâkı bilirler ve iktizâsına göre şerbetin verirler. Bâlâda mezkûr tâife, tarîkat-i aliyeden kayıp azma değildir. Mücerred nefis azığını nâsın müdbir ve battâl mürtekiblerinden bir kavm-i erânîdir. Kâr ü kesb suûbetli ve icrâ-yi hevâ-yi nefis ukubetli olmakla derviş zeyline girip ve bir takrîb kendi gibi bir müzevvir kalleş müdbire irâdet misli bir keyfiyet tedârik edip falan azizden uyandım diyerek şeyhi olacak deccali uçurmaya başlar. Rehber dalâleti şeyhi dahi evlatlarımızdan falan zât harâbâtî yüzünden görünür. Lakin aşk olsun çilesine onu dahi erenler öyle kullanmışlar. Elimizde bir şey yoktur,

---

⁴⁴³ A

nice derlerse öyle işlerler diyerek envâi ta'bîrât ile uçurturlar. Bir takım behâyim cinsinden avâm bu misli hezeyâna zihin verip kapılırlar.

Hikâye:

İki kimse birbirleriyle mâbeynlerinde muâraza edip biri eder ki "Günâh-ı kebâir içinde cümleden eşed hınzır eti yemektir" ve ol biri eder ki "Şarab içmektir eşed." Bunlar müftü ve medreselere gidip kimi hınzırını eşed ve kimi şarabı eşed ve kimi müsâvî olmasına haml edip cevaplar verirler. Lakin bunlar kanıp müteselli⁴⁴⁴ olmazlar. Ahir hınzırını sulehâdan Pîr Rûşen zamîr kimse var imiş. İkisi dahi onun verecek cevaba razı olmaya ahd edip kapısına varıp dakk-ı bâb ederler. Bir kerîmesi var imiş. Kız kapıya gelip "Kimdir?" der. Bu herifler babasını iltimas ederler. Kız eder ki "Babam çarşıya maûnet tedârikine gitmiştir. Sehlden gelir. Lâkin babamı neylersiniz, haber verin. Geldikte haber vereyim." Onlar derler ki "Bir meselede müşkülümüz vardır. Muâraza edip geldik, suâl [13a] etmek dilerdik. Yine gelip suâl ederiz. Kız der ki "Meseleyi bana söyleyin. Geldikte mahalline bakıp siz gelince versin ve müşküllerinizi halletsin. Herifler kazıyyeyi haber verirler. Kız der cevab eder ki " Müşküllerinizi ben halledeyim, babama hacet yoktur" deyince bunlar dahi "Söyle görelim" demişler. Kız eder ki "Hınzırını ye, zina et, adam öldür, şarab içme. Şarap cümlesinden eşna' ve eşeddir." Herifin biri eder ki " Sen bunu ne sened ile söylersin? Delilin nedir? Beyan eyle. " Kız eder: "Delilim ve senedim budur" deyip kapıyı açar ve içeride bir civan yiğit odun kesermiş. "Bu civanı gördünüz mü? Bu civan benim baba bir kardeşimdir ve öz evladımdır ve bugünkü günde erimdir. Birinde galat ve hilâfım yoktur." Bu heriflere hayret mestûli olup "Kerem et. Bu sırrı bize beyan ve bu rumûzu ayân eyle." dediklerinde kız eder "Bunun sırrı ve rumûzu yoktur. Nefsü'l-emr hâl dediğim gibidir. Bir bahçemiz vardır. Bir vakit bağdan üzüm gelip bir fiçiya koyduk. Bir kaç gün geçip babam bana dedi ki 'Kızım bana biraz şıra getir.' Vardım getirdim, içti. Biraz geçti, bir daha istedi. Yine getirdim, içti. Meğer havalar gayet ıssı olduğundan şıra azıp şarab olmuş. Babam sarhoş olup kendini kaybedip bana sarmaşıp zina eyledi. Birden bire şaşırıp çağırıp mahalleyi üşürüp babamı ol halde âleme rüsvây olmasını ihtiyar edemedim. Sabah oldu, gördüm ki babam ahvâlinden bî-haber. Ben de hem bilâ-fâide abes hem koymayıp sükût eyledim. Meğer hamile olmuşum. Vakt-i zamanı geldi, doğurdum. Babamın mescidi avlusuna bir beze sarıp götürüp koydum. Babam dahi camiden çıkıp cemaat ile bu çocuğu bulup babam alıp eve getirdi. Bana dedi ki "Oğul bu uşacığî buldum. Sevabıma alıp getirdim. Gücenme, sevaptır. Evlad edelim." dedi. Benim dahi mâderlik damarı kaynayıp hazzettim. Velâkin dedim ki "Bu uşak süt ister, bunu kim emzirir?" Babam dedi ki "İşitmişim

---

⁴⁴⁴ A

ki oğlan kuru memeyi çeke çeke süt gelirmiş. Sen dahi memeni ver, belki Hak Subhanehû ve Teâlâ hazretleri bu yetime merhamet edip sütlerin gelir." Ben dahi mememi ağzına verip hazır sütü var işte. Çocuk büyüyüp bu kıyafete geldi. Bir gün babam bana dedi ki "Oğul bu oğlan gayrı büyüdü. Bunu evlendirmeli. Şimdi bizim kudretimiz yoktur ve seni dahi âkıbet bir ere vermeli; ona dahi kudretim yok ve senin firakine dahi takatim yoktur. Gel seni bu oğlanla nikâh edelim ki ne masârif ve ne firâk olsun." Ben dahi babama ne lâ ve ne neam diye bir cevap vermediğimden "Sükût ikrardır" diye nikah eyledi. Şimdi bu günlerde bizi [13b] zıfaf etmek murad eder. Ben hayrette kaldım, nice edeceğim bilmezdim. Şimdi sizi Hak Teâlâ gönderdi bu sır zahir olmak için. Şarap bunların cümlesini irtikap ettirdiğinden cümlesinden fenadır. İmdi, varın rızâen lillah babamı bir türlü ikâz edin." deyip hatm-i kelâm eylemiş.

Ve mübtedî sâlike gayet mühimdir ki mâl-i hulyâ ile me'lûf olmaya. Zira mâl-i hulyâ zikre ve fikre manidir ve gönle kasavet ve kudret getirir. Maârif ve vâridât mecrâların sedd ü bend edip⁴⁴⁵ sâliğin kalbini zevkten ve halden nehy eyler. Ve bu mâl-i hulyâ hîle-i nefis ve şeytan olduğu katî âşikârdır. Zira havâtır dört mertebedir. Birisi havâtır-ı hakkânîdir. İkincisi havâtır-ı rahmânîdir. Üçüncüsü havâtır-ı nefsânîdir. Dördüncüsü havâtır-ı şeytânîdir. Ama havâtır-ı hakkânî maârif-i ilâhiyyeye ve hakâyık-ı zevkiyye ve vahdâniyyet ve ferdâniyyet-i rabbânî maârifî ve marifet-i nefis ve marifet-i subhâniyyeye müteallik olan havâtır-ı hakkânîdir. Havâtır-ı rahmânî tebdîl-i ahlak ve mücahede ve ubûdiyyet ve riyâ ve riyâsette hîle-i nefse dair keyfiyyâtta ittikâ ve halk ile hüsn-ü sülûk ve mürüvvet ve ihsan emir ve nehye mutâbaat ve sair havâtır-ı rahmânîdir. Havâtır-ı nefsânî huzûz-u ve luzûz-u dünyevî ve shevât-ı hayvaniyye ve ahlâk-ı rediyye vesâir havâtır-ı nefsânîdir. Havâtır-ı şeytânî fisk ve fücûr ve hîle ve hıyânet ve kâffe-i efâl-i rediyye havâtır-ı şeytânîdir. Lakin havâtır-ı hakkânîyle rahmânîyye müştereklerdir. Birbirlerinden farkları bazı mahallerde vardır. Ekser mahallerde ikisinin de birbirlerine müşâreketleri vardır. Kezâlik havâtır-ı nefsânîyye ile şeytânîyyenin dahi bazı efâlde farkları olup bazısında⁴⁴⁶ müşterektirler. Ve buyurulmuş ki havâtır-ı nefsânîyye ile havâtır-ı nefsânîyyenin farkı şudur ki nefis bir nesneyi gönle ilkâ eder, fiile gelmezse tekrar ilkâ eder. Ta ki fiile gelip veyahud me'yûs olunca bir suret ve bir hâlet ile emr-i ibrâm eder. Ama şeytânî bir kabahati ilkâ eder, fiile gelmez ise suret-i âhir ile yine bir başka günah ilkâ eder. Tâ ki fiile gele yahud me'yûs olunca hasılı nefsânîyye ile şeytânîyye bi'l-ittifâk memnûdur. Lakin mübtedî sâlike memur olduğu esmâ ve zikir sair her ne ise memuriyyetini ser-şettesi kendinde hasıl olmadan havâtırın cümlesi maksadının sedd-i râhıdır.

---

⁴⁴⁵ A

⁴⁴⁶ A da var sadece

Meselâ bir kimse husûlu mühim bir maslahata memur oldukça esnâ-i râhîde göregeldiği kimseler ile sohbet etmek maslahatının tehirine bâistir. Maslahatı tekmlil olduktan sonra dostun ile muhabbet etmesi caizdir. Ziyânı olmadığından başka menfaati âşikârdır.

Kezâlik mübtedî sâlik sülûkunu tamama ve seyrini kemale götürmeden hatarât ile taavvuk caiz değildir. Ama sülûkta bir mertebe vardır ki nefis, zâta hicabdır. Ama ol menzili güzâr ettikten sonra marifet-i nefis ve marifetullaha [14a] müteallik fikir cümle ibâdetlerden efdal ve enfa'dir. *Tüfekkîrû sâaten hayrun min ibâdeti seb'îne elfe seneh* bu tefekkür kâmillerin halidir. Mübtedîye göre tavrından bir hatve tecavüz etmeye. Menzil-i zikr ve ubudiyetinde iken fikre bu hâlât-ı rubûbiyete⁴⁴⁷ müdahale ve niyazda iken ehl-i nâza müşârekeden hazer lazımdır.

Hikâye:

Tavr-ı mecânînden bir ehl-i nârîn biri vakt-i sermâda üryan mesâlihini ru'yet için çarşıya çıkıp gezerken bir dükkanda bir nice mülebbes ve muanven civanları görüp birine sual eder ki "Bu melik ve bu melik-zâdeler hangi vilâyetlerin padişah ve padişah-zâdeleridir ve ne makule kişilerin padişahlarıdır?" Ol kimse der ki "Bunlar padişah ve padişah-zâdeler değildir. Bunlar âmilin bendeleridir." "Âmilin bendeleri midir?" "Beli, âmilin bendeleridir." deyince ol ser-pâz yüzün bâlâyâ döndürüp nidâ eder ki: "Ya Rab! Bende beklemeyi âmilden bari öğrensene." Âmil ol vilayette bir sahib-i mürüvvet handân imiş. Meğer bir gün âmil vefat edip padişah-ı zaman âmilin malını zapt edip mektûm-u mal için bendelerin der-zincir eder. Âmilin bendeleri oğullarına sadakat dört mâh-ı zincirde olup malı haber vermezler. Bir gün ol ser-pâz rüyasında kendisine hitap gelir "Ya ulu bende! Sabır ve sadakati âmilin bendelerinden bari öğrensene."

Ve sâlik-i sâdık ne kifayet miktarından ziyadeye sarf-ı makdur etmek onun gibi sâlik ehl-i dünyadan hiç fark yoktur ve iyâl ve evladının zaruretine razı olup oturmak battâllar halidir. Ama hangâhın umûrun idareden sonra vaktini tâate sarf etmek sülûkunda behremend olmak nişanıdır. Sâlike rızaya muvafık hizmet nafîle ibadetten hayırlıdır. Zira ibadet nefse râcî'dir. Hizmet ise Hakka racî'dir. Ekber mücahede hizmettir. Hizmet dahi iki nevidir: Mâlen ve bedenen. Ağniyâ malen ve fukara bedenen. Mütevassıt hem malen ve hem bedenen. Cümlesi müsâvîdir ve makbûldür. Hizmetine ve hizmetinde hulûsuna göre. Zira hulûs olmadan amelde ve hizmette faide olmaz. Ruhsuz bedene benzer. Ya münafık yahud riyâ yahud dünya masâlihi husûl niyetiyledir. Onun gibi amel ve hulûsun semeresi dünyada hâsıl olur. Ondan ahirete bir eser kalmaz. Zamanımızda çok müşâhede eylemişiz ki derviş olup

---

⁴⁴⁷ A

tarîke girerler, ya şeyhi şefaatiyle zâbâtân ve hükkâm maslahatların idare veyahud ? ve ? akçeleri, sefer akçeleri af ya tenzil ve sefere gitmekten masûn veyahud ehîbbâ davetleri ve mevtâyâ kelime-i tevhîd helvaları ve atıyye fütuhâtları misli hasılı böyle mülâhazalarla derviş olanların yüz yıl ömrü olup dervişliğe sarf olan ecrini dünyada bulup mehmâ-îmkân muradı dünyada hasıl olup ahirete tehî-dest ve müflis ve münafik gider. Neûzu billahi teâlâ. Hak subhanehu ve teâlâ hazretleri derviş olup tarikat-ı aliyyeye dahil [14b] olan kardeşleri böyle sû-i niyyât ile sû-i hâtimededen hıfz eyleye. Amin.

Ama bir kişi mücerred hüsn ü hâtîme için sıdk ve hulûs ile tarikat-ı aliyyeye dahil olup erenler ve evliyalara an samimi'l-kalb muhabbet edip onları feyz kemaline ve selamet haline vasıta ve vesile itibarıyla hâzırların dâmenine ve geçmişlerin ruhaniyetlerine tamam-ı itimat ve kemâl-i itikâd ile kalben ve kalıben teşebbüs eyledikte hem bâlâda mezkûr mukallidlerin meramları bilâ-talep hasıl olup hem bâis-i selâmet-i dâreyn ve vâsıl-ı saâdet-i kevneyn olur. İsterse ki ubûdiyyet ve hizmette cihet-i dünya için derviş olan mukallidlerin dûn olsun. Zira meramı haktır, hakka vâsıl olur. Nitekim ol birinin muradı halk idi, vâsıl olmuş idi. Hak teâlâ erhamur'r-râhimîndir, kulunun muradın bilir ve istidadı miktarı muradın verir.

Hikâye:

Bir derviş şeyhinden nasihat talep eder. Şeyhi buyurur: "Kadı, nâib olma ve şahid olup temessüklerde ve huccetlerde ismin yazdırma. Safâ yerden sakın ve musırr olma ve kebâiri hatrına getirme. Ve fırsatı fevt edip gâfil ve gâhil olma. Her gün tevbe ve istiğfar ve zikir ve ibadette kâim ol ve cemaati terk etme ki bilâ-özü sa'y et. Ve evlenmek lazım olsa dostunun avratın alma ve oğlanlı avrat alma. Bencileyin sonra reddetmeli olursun." dedi.

Bir kimse evlenecek olmuş. Yolda giderken bir meczuba rast gelmiş. Gönlünden niyet eylemiş ki her ne söyler ise onunla amel edeyim. Beraberine geldikte meczup demiş ki: "Bütün karı, yarım karı, hiç karı." Ol kişi mütehayyir olmuş, demiş ki: "Kerem edip bu remzi beyan ve bu sırrı ayân eyle." Meczub demiş ki: "Bütün karı, bâkiredir; seni gördü, seni bilir. Yarım karı, dul karıdır; seni görmezden evvel gayrı görmüştür. Hiç karı, çocuklu karıdır; nazarı çocuğunun babasındadır." demiş.

Bir kişi bir kâmile demiş: "Evlenmek isterim. Ne güne avrat alayım?" Ol zât demiş ki: "Senden ulu kişinin kızın alma, ömür törpüsü olur, gönlü büyük olur ve harcı çok olur, seni ızdıraba düşürür. Belki medyûn eyler. Ve senden katî alçağın kızın alma. Sana gelir, karnı doyar, sırtı pek olacak kumsu olur ve ta'n ve gönülleri yıkıcı olur. Gururundan sonu hayra çıkmaz, ziyan erıştirmeye başlar. Senin halin ona düşünce selamet-i hüddâdan zira Tanrı teâlâ öğürmediğin kul öğürmez. Elinde mâl-ı Kârûn olsa ve senin akranın evlerinde gör [15a] ne yer ve ne giyerse sende dahi öyle eder. Zira kişi göregeldiğin süregider. Ve oğlanlı avrat

almaya heves etme. Eğer zaruret yok ise ve illâ şer'îdir ve yaşlı avrat alma. Zira hevedan kesilmezsin sana kanaat gelip arzuların sakın olmaz. Civan kızlar ve taze gelinler gördükçe intizâr çekip göğsün geçirirsin. Şol pirlere varan genç kızlar gibi ve taze yiğitten ayrılan avrat alırsan gönlü sönüklüğü ve âhı geç kesilir sende. Çok çok inler görsen gerek ve çok oğul, kız getirmek gerek. Ta ki sönüklüğü gide ve âhı kesile, sana muhabbet ede. Eğer ol ki, erinden oğul, kız eylemediyse ve evde çok duran kızı almak istersen mal haraç etme. Şayet evlad olmaya sonra tekrar evlenmeli olasın. Ve alacağın kızın anasını bil. Zira kız anadan azar, atadan azmaz. Atası kimlerden hakikat gelmez, terslik eder, ıslah olmaz. Ata her ne kadar nasihat etse kâr etmez. Atası çevirir. Kız anaya tâbîdir. Aylığın ve kimliğin ana görür ve bilir ve istediği gibi talim eder. Ve ortaya söz düşürüp muâraza çıkaran anadır. Babalar dirlik ister, lâkin babayı dahi aldayup uyduran anadır vesselâm.

Dervişlere ve cümleye lazım olan iyaliyle rıfk ile muamele edip hüsn-ü muâşeret ederler. Birbirlerinin adetin ve tabiatın ve öğrenince olur olmaz kusurlarına bakıp ve görüp ve üzerine haykırıp çağırmaıyı adet edinmeyeler. Zira onlar dahi adet edip huy kaparlar. Komşularına ve akrabalarına havadis ve gülünç olmaktan gayri menfaati olmaz. Ve avratın dilâzer olmasına sebep olur. Ve arada dargınlık zuhur ederse töhmeti miktar ta'zîr edip yine vaktiyle hüsn muamele ede. Yüzün küskün tutmaya, zira onu dahi adet edinir. Sonra sıkleti kendine ziyade olur.

Avratlara dahi lazım olan erlerinin halini bilip ona göre dirlik ede. Eğer erinin eli yufka ise haktan bilip yoksulluğun anıp eksiklerin ve lazımların anıp sıklet vermeye. Zira dirlikleri az olur. Belki kâdir oldukça teselli verip kendilerinden yufka olanları ana ve hallerinden bahs edip erinin gönlün aç. Ve sakınıp gezdiği ve yürüdüğü yerde, gördüğü ve işittiği nesnelere erine hikâyet etmeye. Eder ise akranlarının bolluğun ve varlığın ve refahlığın söylemeye ve kinâye kısıganlık hasıl olup gönül karanlığına sebep olur. Zira erlerin avrat üzerine hakkı çoktur. Yevmiye, nafaka ve levâzımatların tedarik edince ne mihnetler ve ne sitekler çekip ele getirmiştir. Avratlar ol mihnetlerden berîdir. Erler kazanır [15b] onlar hazır yerler ve kazanacak dert ve mihnetin bilmezler. Meğer ki âkil ola da düşünüp insaf ede. Ve avratlara lazım olan budur ki, erlerinin tabiatın öğrenip riayet edeler. Dirlikleri ziyade oldukça artar ve birbirlerine muhabbetleri eksilmez olunca birbirlerinin kusurlarına kalmazlar. Ve civan yiğitlerin mertliğin ve iyiliğin işitip erine zaruret miktarından ziyade meth edip söylemeye ve erinden mukaddem istekli ve yavuklusu olmuş ise onu asla lisanına almaya. Zaruret düşüp söylenirse beşâşet ile söylemeye, kerahet ile söyleye. Bu dediğim sözler ve nasihatler erinin hatrın ve rızasız gözleyen iyiler içindir. Yoksa erinin yüzüne kedi gibi atılan yüzüstü ve dilâzerler için değildir.

Ve erlere dahi layık olan avratların mihnetin ve hizmetin bilip insaf edeler. Zira evlerin cümle maslahatın onlar idare ederler ve evlâd-ı iyâlinin çamaşırın ve evin akşam ve sabah nizamın ve taamin bin belalar ile rapta verip ve pişirip ve kotarip önüne koyarlar. Erler dahi cüz'î, küllî bahaneler ile tuzlu-tuzsuz sözlerle bir lokma taamin tadını kaçırıp ve haykırıp bağırıp azcık işleri çoğaltıp ve küçük işleri büyütüp ve eski işleri tazeletip bir lokma nimeti evlâd-ı iyâline zehir etmek layık değildir. İşbu husus çoktur. Bu mahalde bu kadarca kifayet eder. Âkil olup rahatın isteyen bâkîsini dahi anlayıp ona göre maslahatın görür.

İşbu mahalle kadar âdâb ve atvâr ve hüs ü sülûk ve tarîk-i mürüvvet ve her cins ile ülfet ve cümle ile ünsiyyet ve dâreynde sebîl-i emîn ve rahat ve kevneynde saadet ve selamet, tavr-ı mezkûr üzere olanların hasb-i hali ve kesb-i mâ fi'l-bâlîdir. Bu icmâl ile âmil ve bu icmâlin tafsîlini tahsil eden zevât-ı kirâm kimyâ-yı saadet ve kibrît-i ahmer ile misli nâ-yâb nekâve-i kâinât ve zübde-i mümkinâttır. Bunlar cümlesi cezbeden mukaddem ve cezbenin ibtidâ ve evsatında icra olacak etvârdır. Ama intihâ-i cezbede bu vesâyâyâya ihtiyacı kalmaz. Salâh halini ve halinin nîk-ü beddini bilip ona göre hareket eyler.

Ve bundan sonra tahrîr olunacak derviş ile mürşid beyninde lazım olan sülûk ve âdâb ve etvâr ve dervişe lazım ve layık olan hizmet ve hürmet ve hareket beyne'l-icmâl ve't-tafsîl tahrîr ve tastîr olunur. İşbu mahalle değin dervişin kendi nefsinde icrası lazım olan keyfiyyât idi. Bir kişinin kim isti'dâd-ı ezelsi saadetine kâbil ve âyân-ı sâbitede kâbiliyyât-ı cevheri kemâlâtına mâil olup [16a] nâsiye-i hâline rakm-ı marifet ve irfân-ı cebîn istidadına nukat zevk-i îkân çekilip onu bî-karâr ve âhîrgâr tarîkat-ı aliyyede istidadı muktezası olan menzilde karar kılar. Çünkü bir âşık-ı sâdık tarîkat-ı aliyyeye muhabbet ve duhûle murad eyleye. Bâlâda tahrîr olduğu vech üzere ibtidâ nasîh ve taharrî, ba'dehu bir zât-ı âliye teslim-i gerdan iradet ettikten sonra her amel ki kendinden sadır olur. Şeyhin emri ve reyiyile olmalıdır. Ve hilafından ictinab etmelidir. Ve sallallâhu alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihî ve sahbihî ecmaîn.

Fasl-ı Sâni: Dervişin Şeyhine Karşı Olan Âdâbı

Bu fasılda dervişin şeyhine olan âdâbın beyan eder. Dervişe ibtidâ lazım olan her ne tarîk ile mümkün ise mürşidin gönlüne gire ve rızasında ola ve emrine muhalif cüz'î ve küllî zerre miktarı kendinden bir hareket zuhur etmeye ve gücendirmeye. Ve beşeriyyet ile sehven bir kesret zuhur ederse affolunmadan canına rahat-u ârâmı caiz görmeye ve affi tarîkine teşebbüs ettikte kendi bi'l-muvâcehe özrün dilemeye. Mürşidinin nazarında olan yârândan birini şefî tutuna ve taksîrâtı üzerinden selb etmeye. Eğer kusuru yok ise dahi elbette kusurum olmasa gücenmezdi, kusurumuzu bilsek böyle olmazdık diye niyaz ede. Zira şeyhine kusuru

olmadığı tarif etmek mukâbeledir ve şeytan sıfatıdır ve kusuruna mu'terif olmak âdemiyyet sıfatıdır.

Hikâye:

Bir padişah-ı âkilin ammisî padişahı ziyaretine gelip bir eyyâm mihmân olup bir gün padişaha der ki: "Padişahım, dairende peder-mânde bir kaç emektarların var ki halâ sayende evvelki hali üzere fezyâyb olmayıp kalmış ve bir nice yeni ağaların var ki, yemn-i himmetinle pertev alıp şurût sahibi olmuşlar. Layık olan onları bunlardan âlî etmek idi." Padişah buyurmuş ki: "Bizim onlara olan hüsn ü nazarımız müsâvîdir. Lakin onların kabiliyetleri birbirlerine muğâyirdir. Kişiyi menzil-i maksuda eriştiren cevheri istidadıdır ve tecrübesi kâbildir" deyip mezkûr emektarlardan birin çağırıp bir kebîr elmas hâtemin parmağından çıkarıp "Var bunu sahk edip getir" der. Merkum elması görüp eder: "Efendim bu elmasa yazıktır. Eğer mualece içinse hurda elmas sahk edelim" der. Padişah: "Var, sahk eyle dedim. Sahk eyle." Yine merkum der ki: "Efendim elbette ben sahk ederim. Lakin böyle gîrân-bahâ peder-mânend elmas muâleceye telef olması layık değildir." deyip padişah ibrâm edip⁴⁴⁸ ba'de varıp sahk edip getirir. Padişah hitap edip der ki: "Niçin böyle taşı kırdın?" dedikte "Sen dedin, ben kırdım" deyip cevap verince "Vakıa, öyledir." deyip def'i meclis eder. Ondan sonra indinde muteber olan yenilerden birini çağırıp bir elmas hatem çıkarıp "Var bunu sahk eyle." der. **[16b]** "Ferman efendimin" deyip gidip sahk edip getirir. Padişah görünce "Ey! Bunu niçin telef ettin?" deyince "Efendim, hata ettim. Af buyurun." Ba'de padişah buyurur ki: "Bunu sana ben emrettim. Niçin 'hata ettim' dersin?" dedikte, merkum eder ki "Bendeye layık mıdır ki, kabahati kendi kabul etmeyip efendisine tahmil ede?" Padişah yine buyurur ki "Ya böyle gîrân-bahâ cevheri nice kıydın? Bizi ihtar etsen olmaz mıydı?" Merkum der ki "Padişahın nutkunu kırmaktansa böyle hazine-değer-hezâr taşı kırmak evlâdır." dedikte ammisine hitap edip "Gördün mü? İnsana feyz nereden gelir ve ne vech ile feyz olur." deyip ilzâm eder.

Dervişlerin şeyh huzurunda olan âdâbın cümlesinden bazı etvârın beyân eder:

Derviş olan şeyhin huzuruna vakitli vakitsiz bî-tekellüf girmek edeb değildir. Tabiatini ve vaktini bilip ona göre meclisine dahil ola. Ve ibtida kapıdan içeri dahil olduğuyula iki ellerin göğsüne koyup rükûya varır gibi eğilip ? lakin rükûya vardığı miktar eğilmeye, cüz'ice rükû' menzilinden eksik ola ve doğrulup el öpmek şeyhin ruhsat var ise mukâbelesinden diz çöküp ibtida sağ elin öpe, sonra sağ dizin, sonra sol dizin öpe ve eğer şeyh bu teklif etmezse hemen elin öpüp geriye çekile. Ve ardını dönüp çekilmeye ve çekilip oturmaya. Her ne kadar destûr olmuşsa yine şeyhin bir işaretine oturmasını mevkuf ede ve diz çöküp otura. Meğer

---

⁴⁴⁸ A

özrü malum ola. Destur verilmiş ola. Şeyh âşinâlık ettikte savt ile cevap vermeye, başı ve eliyle ta'zîmin edâ ede. Ve etek ve ayak öpmeye. Ve şeyh bir nesne söylemeden ve sormadan kendi söylemeye. Meğer şeyhin malumu olmayan meşrebine mutabık bir şey ifade ede veyahut sülûkunda ve seyrinde bir müşkili ola yahud rüya ve murakabede ifade lazım veyahud şeyhin dairesine mühim bir nesne ola. Ol vakit sual ve ifade ede. Ve şeyhin yüzüne çok çok bakmaya. Meğer cemal serîkası ede. Kemâl-i muhabbetten şeyh bir kimseye veya bir nesneye meşgul iken muhabbet nazarıyla nazar ede ve şeyh söylerken bir kazıyyede zabtı yanlış ise dahi onu öyle değildir diye doğrultmaya. Meğer şeyhin dahi tereddüdü olup tahkiki matlubu olduğunu derk ederse ol vakit söyleye. Ve illâ tekzib etmiş olur ve mümkün oldukça huzurunda gülmeye ve şeyh meclisinde esnemeye ve öksürmeye. Eğer ziyade takazâ ederse meclisinden kalkıp taşra gide, def' oldukta vaktin müsaadesi var ise yine gele. Yok ise gelmeye; terk-i edebtir ve hem sıklettir. Ve şeyhin huzurunda hem-niştin ile fisıldamaya ve uyuklamaya ve tesbih çekmeye ve zikretmeye. [17a] Meğer zikr-i kalbî ola.

Ve şeyhin meşrebin ve taibatın bilmek dervişin lâzıme-i zimmetidir. Durmada ve oturmada ve söz söylemede ve hizmette tabiatine muvafık harekete mukârîn olup şeyhi tavrından hoşnut etmiş olur. Şeyhi hoşnut eylemek saâdet-i uzmâdır. Ve şeyh sohbet ederken kâh kâh yüzüne bakmak caizdir. Belki onu muhatap ede ve şeyh söylerken derviş sükût ede, gafil durmaya. Ve kelâmı nev'an beşâşet ile dinlemeye ve söylemeye. Ve söyleyenin kelâmı bekleye. Ve şeyh bir şey sipariş ederse zinhar unutmaya ve ihmal etmeye. Ve efâl ve akvâlinde derûnunda itiraz etmeye. Ve her işte kusuruna bakmaya ve kusur görmeye.

Kalben ve kâliben keşf ve kerâmet aramaya. Şeyhe keramet sıdk ve hulûs ve hıfz-ı âdâb-ı şerîat kifayet eder. Kerameti var ise sana göstermek için verilmiştir. Onlar hakkın emînleridir. Halini ve zevkini setr ile memurlardır. Setr tarîkin bilirler. Ya sen keramet görmediğinden olmamak lazım gelmez. Adem-i istihkākına haml ile hüsn-ü itikâd etmelidir.

Ve şeyh ile taâm etmek olursa diz oturup ve hırkanın sağ yeninden sağ elin çıkarıp âdâb üzere yemeli ve evvel sunmaya ve şeyh elin çektiği bile fâriğ olmalı ve büyük lokma almaya ve katığı ekmekten az olmalı ve hamur aşından maadâ ekmezsiz bir taâmı yemeye ve yerken ağzını şapırdatmaya ve sofrayı hurde etmeye. Ve kaşığı bulaşık bırakmaya ve turşular ve taratorlar var ise taamdan maadâsına el sunmaya. Meğer teklif edeni dahi destûr bilmeye. Teklifi mikdaruna ve şeyhin makramesine⁴⁴⁹ yağlı elin ve ağzın ve bıyığın silmeye. Eğer hâcet düşerse kendi yağlığın çıkarıp sile. Ve sofradan kalktıktâ ellerin taşrada yuya, şeyhin huzurunda yumaya. Meğer zaruret ola.

---

⁴⁴⁹ A

Ve huzurunda tütün içmeye. Meğer ibrâm ede. Ve hatrını sû-i hatrdan ve sa'y yettikçe hıfz ede. Zira kişiye üç yerde üç şey lazımdır. Kibâr yanında gözünü ve ulemâ yanında lisânını ve meşâyih yanında kalbini hıfz etmek lazımdır. Zira meşâyih câsûs-u kulûbdur. Ve dervişin bir mühim dünyevî işi olsa bir münasip vakitte ifade ede, yük yükletmeye. Eğer maslahatı görülmek lazım ise ve şeyhin vüs'unda ise onu görüverir. İbrâma hacet yoktur. Eğer görmez ise vüs'unda değil yahud bir mazuru vardır. Sen onu fark edemezsin. Teklif ve ibrâm terk-i edeptir. Ve şeyhin bir mühim hizmeti dervişin vüs'unda ise şeyhin teklife te'hîr etmemeli ve şeyhin huzurunda daimâ vudû ile olmak ve belki sâliğe göre daima vudû ile olmak medâr-ı fütûhtur ve safâ-yı rûhtur. Ve şeyhin gönlüne dervişe hizmet ve muhabbetten gayrı yol yoktur. Mezkûr edeblere riayet dahi muhabbetten iktizâ düşer. Muhabbeti olmayanda edeb dahî olmaz. [17b] Bunları ve bunun gibi riayetleri ettiren yalnız cezbe ve muhabbettir. Yoksa bu tertibi icrâ kâr-ı azîmdir. Binde bir derviş buna kâdir ve mütehammil değildir. Ama bu muhabbet ve cezbe, bu hizmet ve bu riayetleri safâ-yı hâtır ile sahibine icrâ ve her birini mahalli mahallinde edâ ettirir.

Ve şeyh bir mesireye çıktıkta derviş şeyhin önünde veya beraberinde yürümeye. Gerice gide, meğer şeyh çağıra. İleriye beraber çıka. Ama dervişler piyade ve şeyh atlı ise ol vakit rikâbında ileri ve geri kırmaz. Ve mesireye şeyh emretmeden oğlun ve kızın getirmeye, meğer davet sahibi ola. Ve eğer ârifâne tertib ederlerse şeyhe hassa ifrâz etmeyeler. Layık olan ganîce muhibler fakir karındaşlarına hassa komayalar. Gani olanlar fakirlerin hassalarının eda edeler ve fakir muhiblere tekebbürlük etmeyeler. Daima nevâziş edeler ve hoş göreler. Ve eğer şeyh mesirede veyahud mahall-i sâirede bir miktar vahdet ederse dervişler dahi ol vakit bir miktar müsterih olalar. Şeyh yatmadan her biri bir gölgeye varıp uzaklamaya. Ve eğer şeyhin küçürük evlatları varsa mean beraber gitmesini şeyhten rica edeler. İhtimal ki isteği olup davet sahibinden şerm ede.

Ve derviş gördüğü rüyayı söyledikte tabirin teklif etmeye. Her ne miktar tabir ederse kânî' olup her gördüğü nesnelere söylemeye. Tâ ki iktizâ edip kendine müşkil ola. Zira rüyaları çok söylemek tefâhurdur. Yahud mana esmâ değiştirmek teklifidir. Eğer esmâsı değiştirmek vakti gelmiş ise şeyhine dahi zuhur eder veyahud "görölmüş manaları var mıdır diye?" sual ederse ol vakit cümlesin haber versin. Lakin güzelcelerin haber verip çirkinlerin ketm etmeye. Meğer ki edeb edecek rüya ola. Zira bazı mana vardır ki çirkin hayal olur, güzeldir ve bazı güzel kıyas eder, kabahattir. Mesela rüyada şarap ve arak, müskirât cümlesi cezbe ve aşk ile tabir olunur. Ne kadar ziyade içip ziyade sarhoş olursa ol kadar iyidir. Ve zina ve livata hatta zî-mahremlerle güzeldir. Zira feyz ve tasarruf ile tabir olunur. Ve yeniçeri ve sipahi ve asker taifesi akl-ı mücahede ile tabir olunur. Tatar akl-ı tîz ve delil, tüfekçi ve

sekbana varınca akl-ı hâzır ile tabir olunur. Ve iç ağası ta ki vezire varınca ve sohta ve ulema ta ki şeyhü'l-islâma varınca zahiri ve batını temiz tabir olunur. Ve derviş sıfât-ı sülûk ve mürşid ve meşayih sıfât-ı irşâddır. Ve yıldız havâssı ve kuvâdır ve ay akıldır. Bedr ise akl-ı tâmdır. Ve güneş ruh ve sâfi hevâdır ki gönül ziyalığı ve bulut kudûreti ve yağmur feyz-i ilâhîdir. Ve yıldırım ve gök gürültüsü nefis ateşi ve gürültüsüdür. Kar ve buz [18a] ve dolu nefsin kudûreti ve burûdetidir. Ve gündüz gönül rûşenliğidir. Ve gece nefsin zulumâtıdır. Bağ ve bahçe ve çemenzâr ve cûy-bâr ve şükûfe ve ezhâr ve bostan ve gülizâr cümlesi envâi ibadât ve hüsn-ü niyyât ve efkâr ve ezkâr nişanesidir. Ve latîf taâmlar ve şaraplar ve gıdalar gıdâ-i ruhânîdir. Ve ? ve haşerat ve yırtıcı canavarlar sıfât-ı taaddî ve sıfât-ı mazarrattır. Ve hayvânât her hayvanın haline ve sıfatına göre tabir olunur. Bu mahallin usûl ve fûrûu bî-nihâyedir. İşbu mahalde münâsebet ile bu kadar kifâyet eder.

Dervişe lazım olan şeyhini sevmez kimselerle ülfet ve sohbet etmeye. Eğer zaruret düşüp mecliste bulunursa ve şeyhinin mesâvîsin ederlerse mümkün ise def' ede. Mümkün değilse meclisten kendi def' ola. Zira mûmâşât ederse münafıktır. Ve mürâât ederse merdûddur. Ve şeyhinin bir zerre miktarı akvâl ve efâlinde kusura haml hatırasını gönlüne getirmeye. Kusur görürse kasd-ı fehmine haml ede. Zira sâlikin nâil olacağı merâtib şeyhi vasıtasıyladır. Sıdk ve hulûsu miktarı eğer itikad ve hulusuna zaaf ârız olursa sülûkunda kendi marîz olur. Zira feyzi ahz edecek sıdkı ve hüsn-ü itikattır. İtikadı olmayınca onun cânibine feyz mecrâları sedd ü bend olur.

Hikâye:

Dört tâlib-i ilim, tekmîl-i ilm-i zâhirden sonra derûnlarına dâîye-i merak galebe edip mürşid-i kâmil bulmak niyetiyle terk-i diyâr ederler. Esnâ-i râhda bir zengi sığır çobanına rast gelip bunlara azîmet ve niyetlerinden sual eder. Bunlar dahi muradların haber verirler. Meğer bu zengi sultân-ı hâcegân Hakim Ata imiş ki asrın ekmeli ve vaktin ehassı imiş. Bunlara der ki: "Durun, rab'ı meskûnu koklayım, sizi irşad eder ve murâd-ı maksûdunuza erdirir kâmil ne mahalde varsa haber vereyim deyip cevânib-i erbaayı iştîmâm edip buyurur ki: "Rab'ı meskûnu kokladım. Sizi irşad edecek kendimden gayri bulmadım. Gelin size irâdet vereyim" deyince ikisi bilâ-tereddüt teslim olur. Ve biri gönlünden der ki "Şu kalın dudaklı, sığır güdücü arabı gör ki ne dava eder?" Birinin dahi hatrına gelir ki " Ben bu ilim ile bu sığırtmaca nice ittiba edeyim?" Âhir refikleri iradet getirince bunlar dahi teslim olup akşam oldukça bunları hangaha getirir ve sehl müddette ol iki mu'tekidler vâsıl-ı merâm olup sirişte-i hâcegân ve nisbet-i nakşibendân kendilerinde hâsıl olur. Ve iki kimse ki itiraz etmişlerdi onlar nice zaman sergerdânlık çektikten sonra bir gün biri Şeyh Âtâ'nın [18b] haremine Amber Ana dâmenine kati tutunup onu kendisine şefi' edinip onun şefaatiyle ol dahi maksuda erer. Bir

zamandan sonra ol biri refikine sual eder: "Galiba sen dahi netîce-i emâlin hasıl olmuş gibi. Ne vesile ile Kabe-i maksûda erdin ve ne sebep ile harem-i sarây-ı matlûba girdin?" deyip rica eder. Ol der ki: "Amber ana şefaatiyle olduğun haber verir." Ol dahi Amber anaya varıp niyaz ve tazarrular eyler. Amber ana der ki: "Bu gece vakt-i teheccüdde kapının aşağı eşiğinde yat. Ata abdest almaya çıktıkta üzerine basıp "Bu kimdir?" diye sual eder. Sen mübarek ayağını öp. Cevabın ben veririm." deyip talim eder ve talimi üzere amel edince Hakim Atâ "Bu kimdir?" deyip ual edip Amber ana der ki: "Bende-i kadîminiz, Seyyid Ata çâker. Hüsn-ü terbiyesine yemn-i himmetiniz bu cariyenizi şefî' edinip niyaz eder." deyince Hakîm Ata der ki: "Bu bizimle mülâkî oldukta ben kendilerini irşadda cümleden ehakk olduğumu haber verdiğimde ikisi itimad edip birden teslim oldular ve az zamanda aradıkların buldular. Ol biri gönlünden dedi ki 'Bak şu kalın dudaklı arabın da'vâsına' ve bu hâtıra ettiki 'Ben bunca ilim ve fazl ile bu sığır güdücü araba nice tabi olup iradet getirem?' Ona binaen bu kadar sefaletler çektiler. Ama madem ki sen şefaattin ve bu dahi bu inkisârı ihtiyar etti, kusurundan geçtim" diye bir muamele ile ol hinde maksûda yol bulup kâr-ı encâma ve sülûku hitâma vasıl olmuş. Yani şu kadarca gaflet ile itikad noksanlığında ne kadar zaman sergerdanlığa bais olduğunu beyandır. Dursun ki iradet getirdikten sonra itikadına hâlel gele. Cenâb-ı Hak habibi lisanından buyurmuştur ki: *Ene inde zanne abdî.*⁴⁵⁰ Bir dahi buyurmuştur: *Lâ yes'anî erdî ve lâ semâî velâkin yes'anî kalbü abdi mü'minin* yani arz ile semaya sığmadım, illâ ta ki mü'min kulumun gönlüne sığdım.⁴⁵¹

Pes, Hak subhanehu ve teâlâ hazretleri mekandan ve zamandan ve cihetten ve zarfıyettten münezzehtir. Arz ve semâya sığmadığı gibi kalbe dahi sığmaz. Ama kalbde olan hakikat arz ve sema ve kâffe-i eşyada der-kârdır ama eşyada kuvvede pinhân, kalb-i mü'minde fiile gelip inkârdır. Yani mü'min kulumun kalbinde lütfumdan ve kahrımdan ve cemalimden ve celalimden her nice itikad ve itimad ederse ben onda öyle tecelli eylerim ve beni kalbinden itikad ettiği gibi bilsin ve bulsun. Yani kalb-i arife itikad ettiği gibi ol vechiyle zuhur ve tecelli eylerim. Hasıl dervişe nisbetten tehî ve harab edecek zayıf itikad [19a] kadar sebep-i kavî yoktur. Zira malumdur ki, dervişin hizmet ve ibadetine nazar olmaz. İbtida sıdk ve hulûs ve hüsn-ü itikadına nazar olunur. Zira itikadı olmayanın muhabbeti dahi olmaz. Muhabbeti olmayana feyz mümteni'dir. Onun için ki kâffe-i a'mâli münâfikâne olmak iktiza eder. Neûzu billâhi teâlâ. Ve ekserî dervişlerin feyz almayıp kaldıkları şundandır ki ibtida bazı meclislerin medh ü senâlarıyla bir şeyhe gelip irâdet getirip teslim olup bir miktar hizmet ve muhabbet eder ve daima şeyhin huzurunda beşeriyet ve ülfet ve dirlik ve maîşetine bakıp kemâlât-ı

⁴⁵⁰ "Ben kulumun zannı üzereyim." Buhârî, 97, Tevhid.

⁴⁵¹ Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II, 195.

manevîsinden bî-haber olduğundan zanneder ki 'İşte bu da bizim gibi bir adam imiş. Şu kadar var ki bir miktar ziyadece usûl görüp söz öğrenmiş. Yoksa bizim gibi dünya teveccüh ettikte bast oluyor. Ve ziyan gördükte kabz oluyor' ve bunun misli bir nice hayâlât ile itikâdına zaaf ârız olup ya tekkeyi terk veya itikadı terk edip hasira'd-dünyâ ve'l-âhiret meâdiyle kalıp gider. Yine sohbeti düştükçe 'Biz bu devletliye kırk senedir hizmet ediyoruz, bir şey hâsıl edemedik. Bilmem, kusurumuz nedir?' diye zımnen şeyhine itiraz eder. Vâkıâ, şeyhi şeyhinde bir kemâl olsa bile onun sıdk ve hulûsu ve hüsn ü itikâdı bî-behre edip Allah ve erenlerin emâkin zâyî etmez. Şeyhi müsteîd olmasa da onun istidadı miktarınca şeyhinin istidadı bast olup mürîd-i müstaîde yine ol mîzâbdan âb-ı feyz cârî olur.

Hikâye:

Meşhurdur ki, bir müzevvir yahudi bir takrîb tebdîl-i suret edip baîd mahallerde bir tekkede hizmet edip hizmet ettiği tarikin usûl ü fûrûnu ve tabir ve tesellisin öğrenip ondan bir gayri diyarda gidip bir takrîb bir tekke feth edip bir kaç mürîd-i sâdık peydâ edip oturmuş. Bir zamandan sonra bir sabah dervişin biri hâbdan kalkıp mütelâşî ve tefekkür ederken biri dahi biri dahi üç-beş derviş hâbdan âgâh olup âhir biri der ki "A ya ben ne kabahat ve hata ettim ki böyle ahvâl zuhûr eyledi?" Sebebin sual ederler. Hezâr derd-i dûn ile keşf-i râz edip "Bu gece azizimizi yahudi suretinde müşahade eyledim" deyince cümlesi nâle edip "Bize dahi böyle zuhur edip, elbette bu kabahatte cümlemiz müttetik bir azîm kusur zuhur eylemiştir." deyip her ne kadar kusur-u beşeriyetten başka cümle beynimizde bir taksîrât vâkî olmuştur. Lakin lâ-ilâc vâkıayı şeyhten ketm etmek olmaz. Ona haber vermeliyiz ki kusurumuzu ifade ve bizi âgâh edip irade ede deyip huzûr-u şeyhe girip şerm-i hicâb ile rüyaların beyan ve kendi kusur ve taksiratların ayân etmeye niyaz ederler. Şeyh der:" Bir eyyâm rüya-yı deryâ-yı⁴⁵² fikre dalıp ve hayli zaman bahr-i hayrette kalıp âhir insaf edip [19b] dervişlerine eder ki "Ey kardeşlerim ve ey yoldaşlarım, bilin ve âgâh olun ki el-ân ben yahudi idim ve bu tariki maîşet için ihtiyar etmişim. Bu tarîk-i aliyye şerefine Hak Teâlâ size sıdkınız berekâtine benim halim beyan eyledi. Gelin sizinle beraber varalım, mürşid bulup bizi ıslah edip yine böyle böylece tarik-i hakta olalım" deyip muradlarının âhirine cümlesi vasıl olmuşlar. Hasılı dervişin mâye-i saâdeti sıdk ve hulûs ve pâk itikad-ı kaviyyedir.

Eğer şeyhi gücenip unıf ederse kendi asla gücenmeyip şeyhi gücendiğine mahzun ve nâdîm olup özrûn dileye ve dilemenin münasip tarikin bula. Ve eğer kovar ise gitmeye. Lakin lâubâlî karşısına çıkmaya: Zinhar tekkeden dahi çıkıp gitmeye. Eğer nefsi tekâzâ ederse nefesine diye ki 'Sen kelb kadar değil misin, sahibi ne kadar kovup vurarsa yine gitmez.' Vâkıâ

---

⁴⁵² A

sâlik-i sâdıkın bir kelb miktarı vefası ve sadakati olmayınca kelbden dûn olmak iktizâ eder. Neûzu billâhi teâlâ.

Ve dervişe şeyhi nasihat ettikte kabul ede. Yoksa 'bende onlar yoktur' diye üzerinden atmaya. Eğer fi'l-hakîka yok ise dahi güzelce şeyhin hâtırın hıfz ede. Câiz ki bundan sonra beşeriyet ile zuhur ede ve şeyhi onu nûr-u keramet ile bilmiş ola veyahud intâk-ı hak ola ve böylecesine itikad ede. Ve onların zuhurundan daima ihtirâz üzere ola ve eğer kendinde söylenen kelimât mevcut ise onlardan külliyâ geçmeye sa'y ede, ihmal ve müsâmaha ederse bâriddir. Feyz ve kabûl-ü himmetine kâbil değildir. Ama nasihat olunan efâlden veyahut bazısından geçip terk edemezse yine vüs'ati miktarı terke sa'yden hâlî olmaya ve öyle olduğuna razı olmayıp daima mahzun ve şeyhinden hicab üzere olması kabulüne alamet ve âkıbet hulûsuna beşâret olunur. Zira nazar hulûsa ve muhabbetedir amel ve ibadete değildir.

Hikâye:

Fahr-i Kâinât aleyhi etemmü's-salavât ve ekmelü't-tahiyyât efendimiz hazretlerinin vakt-i saâdetlerinde ashâbdan bir zat öğle namazın kılmaya erişmeyip cemaat mescid-i şeriften çıkarken erişip namaz kılınmış görünce sûz-i candan bir âh eder. Ashâb-ı kirâmdan bir zâtı-ı ârif-i billah ol zât-ı şerîfe "Niye âh ettin?" diye sual eder. Ol zat cevap verir ki: "Bugün bir vakit namazım peygamber hazret-i aleyhisselam ardında cemaat ile eda etmek müyesser olmayıp fevt olduğundan âh eyledim." dedikte ol sahabe buyurur ki: "Bana müyesser oldu elhamdülillah. Lakin gel seninle mübâdele edelim. Ben cemaat ile kıldığımı sana vereyim, sen âhını bana ver" deyip teklif eyledi. Ol biri razı olur, o gece rüyasında görür ki [20a] bir ferah-fezâda bir nice âlî kûşkler, ashâb-ı güzîn her biri kasırlarında otururlar. Âhı alan zatın kasrı cümleden refi' ve âlî olup sual eder ki: "Böyle cümleden âlî ve bülend kasra ne amel nâil oldun?" Buyurur ki: "Bu kasır senin kasır, âh ve tahassüründendir ki dünki gün seninle mübadele etmiştim. Hak subhanehu ve teâlâ hazretleri indinde muhabbet ve hulûs ile bir âh, bin ibadetten efdaldır."

Ve ehl-i sıdk sâlike lazımdır ki her nerede her kimde her neye vasıl olursa sûrî ve mânevî onu şeyhinin himmet ve hüsn ü teveccühünden bile. Ve şeyhinin emrini emr-i hak ve nehyini nehy-i hak ve muhabbetini muhabbet-i hak ve itâatini itâat-i hak ve reddini redd-i hak ve kabûlünü kabûl-ü hak bile. Zira emri ve nehyi hak içindir. Ve dervişin dahi muhabbet ve itaati hak içindir. Zira hak dostlarının muhabbeti ve hizmeti ve onlara inkıyâd ve teslim rızâ-yı hakkı tahsil içindir. Ve illâ kendi maslahatı ve nefis emniyeti için gittiyse ona derviş denmez tâlib-i dünya ve kalleş ve mukallid denir.

Ve mümkün olursa şeyhinin yanına bilâ-özür abdestsiz girmeye ve belki abdestsiz gezmeye. Ve olduğu tekke huddâmıyla hoş geçine ve onların hâcetlerini vüs'ati yettikçe bitire.

Eğer mülâzım değilse ve hizmetlerine muâvenet ede. Vüs'ati yettikçe tekkenin hizmetin ede. Huddâmı var diye 'bize hacet yoktur' demeye. Bildiği ve gördüğü noksanı tamam ede.

Ve derviş olanlara ağır pahalı libaslar ile zahirlerin bezemek münasip değildir. Zira zinet nefsin iğvâsıdır. Sahibin hotbîn ve mağrur eder. Ve zaruret hâsıl eder, âkıbet yine ehl-i dünya olur. Zaifu'l-hâl olanlara ziyandır. Ama kuyudâtı gönülden ıskât edenler âlem-i itlâktadırlar. Onların ilişiği kalmamış, onlardan bahs olunmaz. Abâ ve kabâ ve dîbâ şey-i vâhid olmuştur, gücü yettiğin eder. Hakkın verdiği yer ve giyer, lâkin onlar Kâf-ı âlemde Ankâ ve küre-i Hâkta kimya mislidir. Tahkîke erenlere aşk olsun, ama taklid edenler hüsrandır.

Dervişe layık olan zî-mahremlerden gayri avrat ile muhabbet etmeye, meğer yaşlı hem-sâyelerinin masâlihini gördükte zaruri ola. Ve taze civanlara nazar edip 'bunlar mir'âttir, aks-i cemâl-i haktır. Suver-i cemîlede cemâl-i hakkı seyrederiz' diye mülhid ve esîr-i nefis hevâ kelimâtını nukul edip mülhid ve mukallid olmaktan gayet ictinâb ede. Zira zamanımızda böyle hezeyâna mübtelâ ve ehl-i hevâ zahiri mükezzib rüsvâ-yı âlem leffâf-ı idbâr ve musteskıl nev'i benî âdem kezzâb ve mey-hôr şeyh ve derviş-sûret kimseler zuhûr edip tarîkat-i aliyyeye iftiralar ile me'lûf [20b] nice kalleşler zuhûr ettiğinden fukarâ-yı muhlisîn dem-beste-i hâmûş olup kalmışlardır. Sâlik-i sâdık olanlar onlarla ülfet etmek küllî memnû'dur. Zira onlar kuş altında ? olmuş yumurta gibidir. Min ba'd tekrar kuş altına girip piliç çıkmak mümkün değildir. Hasılı derviş şeyhinden gördüğü ve işittiği meseleye itibar ede, gayriyâ etmeye. Eğer bir mesele işitip müşkil olursa şeyhine arz ede, mucibince amel ede. Ve şeyh kaçanki semahane veya gayrı mahalde teveccüh veya murakabede ola, derviş dahi yavaşça gelip şeyhin ardında murakabeye oturup def'i havâtır ile şeyhin kalbine müteveccih ola. Şöyle ki, kendini nefy edip mürşidin isbat ede. Mümkün oldukça mahall-i kabûl, feyz-i rabbânî olan gönlünü nukuş-u kevnîyye ve havâtır-ı müteferrikadan hâlî edip feyz-i ilâhiyyenin şeyhi vasıtasıyla zuhuruna müterakkıb ola. Zira gönlün bir vakit sıfatı vardır ki feyz-i ilahîyyenin kabulüne müsteiddir. Feyzin vurûdu kalbin kâbiliyyeti vaktine tesadüf eder, yoksa bir senede belki ziyadede hasıl olacak nisbet bir anda hasıl olur. Lakin vakt-i mezkûr ma'lum ve muayyen olmadığından ol vakit fevt etmemek için sâlik mümkün oldukça ekserî evkâtini teveccüh-ü hâlisaya sarf ile memurlardır. Âkıbet maksuda vasıl olurlar. Zira hâlisen ve muhlisen talebeye bir şey hail olmaz. Ama vakt-i muayyeni yoktur. Tehirinden me'yus olup terk ve taklîl etmemeli. Belki layık olan tehir oldukça teksir ve sa'ye ziyade ihtimam etmeli. *Men sebbete nâlehû ve men cedde ve ceddehû*⁴⁵³ buyurulmuştur.

⁴⁵³ Kaynağı bulunamadı.

Ve tekkeye huddâmî olan dervişlere hangâhın hizmeti, zikir ve ibadetten efdaldır. Zira zikir, ibadet kendi nefsi içindir ve şeyhe hizmet hak içindir. Tarîk-i sıdk ve muhabbet, zikir ve ibadetten akrabdır. Dünya ve ahiret tahsil olmaz. Ancak muhabbet ile tahsil olur. Dünyaya muhabbet olan dünya kesbinde olur, ahirine muhabbeti olan ahiret kesbinde olur. Ve hakka muhabbeti olan derviş olup kemâl ve cemâl kesbinde olur. Her sınıf talebi miktarı istidadına göre bulur. Muhabbet bir kimyadır, malik olan ehl-i saadettir. Ve cezbe bir ankâdır. Âşiyân-ı ashab devlettir ve şeyhe rabîta hakka inkıyad aşk ve muhabbetten tevellüd eder. Cezbe sahibini iki alemde bî-zâr eder ve hakka îsâl eder. Cezbede olan derviş şeyhinden ziyade kimse sevmez ve ondan ulu kimse görmez. Şeyhinden ne denli beşeriyet hâlâtı ve belki şerîate muhalif şeyler görse asla derununa tereddüd getirmez. Ve itikadına hâlel vermez. Bilir ki ehl-i heva gibi nefesine ve tabiatine mecbur değildir. Ya şeriate muhalif değildir [21a] kendi bilmediğinden öyle kıyas olundu veyahud onda bir hikmet var, kendinin bilmek hali değildir. Madem ki bir zat sâlikî cezbe-i saadetle müşerref etmeye kâdir ola, elbette ondan kasden maâsî irtikâb sadır olmaz.

Pes, *hasenâtü'l-ibrâr seyyiâtü'l-mukarrabîn*⁴⁵⁴ olduğu gibi bazı mahallerde seyyiâtü'l-ibrâr hasenâtü'l-mukarrabîn dahi olması kâbildir. Bu mesâilî zevk ve halden hâlî olan sâlik fehm etmek hali değildir. Zira bu menâzile pür-bâl ile varılır, püşt-ü pâ ile varılmaz. Meşayih per-ü bâl sahibi şahbazlardır. Ama dervişler henüz beyza-i bâzıdır. Onlar dahi kanatlanıp uçtukta her menzilin hükmünü ve her işin hikmetini bilir ve şeriat ile hakikatin sırrını sırrında seyr eder. İşlerin kolayın bulur ve ona göre amel kılar.

Dervişlere layık olan kendi hali olmayan işi işlemeye. Ve ashabına dahl ve inkâr etmeye. Meğer ki ashabı olmaya. Hemen kendi memuriyetinden bir kadem ayrılmaya, tâ ki zevkan ol hallere vasıl ve vakıf ola. Zira on senelik mücahede ve hizmet ve zikir ve fikri inkâr ile bir itiraz zail eder.

Hikaye:

Meşhurdur ki, bir aziz dervişlerinden birine ziyade itibar edip müddet-i kalilede şaibe-i? zevk-i hal nâsiye-i istidadından lemeân etmeye başlar. Eski dervişlerine hüzn ve hased peyda olmak mertebesin şeyh müşahade edip bir gün cemaat ile namaz kılarken meğer kemeri altında bir mühür saklayıp bir sanat ile nakz-ı vudû misli rükû ve secdelerde bir iki sadâ izhar edince dervişler birer ikişer namazı bozup tenhaca namaz kılarlar. Ol muteber derviş ile yalnız şeyh kalır. Edâ-yı salattan sonra cümlesin cem' edip buyurur ki: "Biraderler, niçin namazınızı bozup varıp münferiden namaz kıldınız?" Dervişler cevapta hicab edip mütereddid olunca ve

⁴⁵⁴ "Ebrarın iyilikleri mukarrebûn makamındakilerin seyyiatı gibidir." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I, 357.

şeyh dahi ibram edince ederler ki : "Hazretinize beşeriyet ile nakz-ı vudû zuhur edince namaz fâsid olduğundan böyle oldu. "Ol namazın bozmayan dervişe hitap edip der ki: "Sen dahi ol sadâyı işittin mi?" Derviş eder: "Beli, işittim." "Çünkü işittin sen niçin namazın bozmadın?" Cevap eder ki: "Siz bozmadınız, ben dahi bozmadım. Namaz fasid olsa evvela hazretiniz namazı bozardınız." Öyle deyince kemerinden mührü çıkarıp dervişlere gösterdi ve buyurdu ki: "Benim muradım sizi tecrübe değildi, belki sizin ve bu dervişin itikadı ve istidadını size bildirmek idi. İtirazı koyun itikada bakın ve'sselam.

Ve dahi dervişlere gerektir ki sema ve devran vesair zikirlerde kendisinde vecd anlamadan ve şevk ve hali müşahade etmeden [21b] tağayyür-ü avaz ve tağayyür-ü hareket etmeye. Ve halkın izdiham ve seyrancıların idharından şevklenip ref'-ı savt ve ihtiyarıyla türlü türlü sallananlarla kendini suhre-i şeytan etmekten sakınsınlar. Hususan emred oğlanları zinhar halkâ-i zikre almayalar. Taze ve genç avratlar ve taze civanlar ve ricâl ve kibâr seyrancılar cem' oldukta asla eski hâlâtlarına tağayyür getirmeyeler. Zira tarikat-i şirktir. Kendi tenhalarında olduğu gibi belki dahi tahfif edip hatm edeler. Ama fi zamâninâ tarîf mezkûrun külli hilâfi ve aksidir. Hak erenler cümlemizi ıslah eyleye. Âmin.

Ve derviş olan kendi tarikin âdâb ve erkânın emr-i mürşid ile icra edip ahir tarikin bir haline inkâr ve itiraz etmeye. Ve her bir tarikin sülûk görmüş ihtiyarlarına tazim ve ihtiram edip teveccüh-ü derûn niyazında ola. Zira tamir ve teshîr-i kulûbde kati çok keşâyîş ve fütûh derkârdır. Lakin bidâyetinde onlar ile çok çok ülfet ve ünsiyet caiz değildir. Zira sohbet müessirdir. İhtimaldir ki muhabbetli kelimât ve câzibeli nükâtlar istimâyıyla derunu meyl ede, derhal sülûkünde tenezzül vâkî olur. Zinhar ve zinhar bu zamane Bektaşileriyle asla ülfet etmeyeler. Zira bu asırda ekseri onlar mübâhîlerdir ve dehrîlerdir. Rind ve kalleşleri mübtedî ve sade-dil dervişleri tez izlâl eyler. Zira onların da za'm-ı fâsidelerince hayli değil ve ekâvîl-i kâzibe ile hikâyetleri ve rivayetleri vardır. Hazz-ı nefis taraflarından maksuda ermek kolaylıkların gösterip aldatırlar. Hele ümmî sâlikleri tezce aldatıp yoldan çıkarıp azdırırlar. Vesair tarik-i aliyyenin dahi harâbâtî dervişleri ile ülfet etmeyip ne tazim etsinler ne tahkir etsinler. Onlar gibileri kendi hallerine terk edip kendileri kendi memuriyetlerine mukayyed olsunlar. Ve tenasüh mezhebinde olan Hulûflerden irak olsunlar ve tenasühe müşâbih ehlullah kelamı işitip görürlerse onunla iştigal etmesinler. Zira mesele-yi bürûzu bilip anlamaya kudretleri yoktur. İtikadlarına fesat arız olup mühlikeye düşerler. Zira bürûz tabir olur bir mesele vardır ki bir zât-ı âlî geçip onun sırrında ol zata varis olarak bir zat dahi pervaz eyler. Ol zatta zuhur eden kemâlât veraset ile bunda dahi zuhur eyler. Mesela enbiya aleyhimü's-selam hazretleri kademinde evliyâ-i kirâm kuddisallahü esraruhum hazretleri veraset ile bürûz ettikleri misli filanın kademine ve sırrında ve kalbinde zuhur eylemişlerdir.

Bu mesele mesele-i gamızadır. Mübtedî dervişin böyle mesâil-i gâmızalar ile işigali sülûkuna manidir. Ve râh-ı talebde olan dervişe Hazret-i Ali keremallâhu veccehehû ile Muâviye muarazasına müdahale etmek [22a] makul değildir. Şâh-ı merdânın gayretin çekmek dervişlerin hakkıdır. Ama Muâviye'ye buğz ve adavet hakkı değildir. Zira Hazret-i Ali'nin hasmı ise ona ol kifayet eder ve hala hasmı olduğu malumumuz olsa bize dahi ol vakit husumet etmek lazım olurdu. Lakin onlar mürüvvet sahipleridir. Caizdir ki affetmiş olalar, hatta Nefahâtü'l-Üns nâm kitapta mestûrdur ki, bir zât-ı âlî rüyasında müşahade eder ki hayme-i Rasulullah etrafında bir galebe var, yetişip sual eder: "Bu izdiham ve galebeye bâis nedir?" Cevap ederler ki "Hazret-i Ali efendimiz ile Muaviye murâfaa oluyorlar. Bu galebe ondandır." Ol zat dahi gönlünden der ki: "Bu bahis beynimizde azîm bahistir. Bakıp göreyim niye müncerr olur, ne yüzden fasl olur." Ama haymeden içeri girmeye destur olmadığından kenar-ı haymede muntazır olup durdum. Bir zamandan sonra Muaviye gark-zîr beşâset ile taşra çıkıp "Elhamdülillah afâ annî, yani elhamdülillah cürmümüzü af buyurdular" diye müşahade olunmuş. Ama Yezid mel'ûna lanet etmek dahi dervişin hakkıdır. La'netullahi aleyhi ve alâ a'vânehû.

Ve dervişe lazım olan şeyhinin evladlarına kemâl-i ta'zîm ile ta'zîm edeler ve maslahat düşüp şeyhinin haremine ve harem kapısına varmak iktiza ederse her kim olursa ardın dönüp siparişin maslahatın görüp döne ve ziyade sohbeta girmeye, bacı ananın ve kerime ve cariye ve hizmetkâr birinin yüzüne bakmaya ve güle güle sohbet etmeye. Vakti dahi söylemeye ve hizmetleriyle iftihar suretin göstere. Ve eğer bacı anadan bir dilek ve şefaât iktiza ederse kendi kapıya gidip söylemeye, meğer ziyade ihtiyaç ola. Ve illa kendi bacısını gönderip hacetin dilese layıktır. Ve dervişin iyalleri dahi şeyhinin iyallerinin bazı maunetlerine yardım edeler. Dünyaya müteallik olan hizmetlerin edeler. Mesela çamaşırların getirip yumak ve iplik eğirmek ve harîr ve bez dokumak ve düğünlerde ve davetlerde ve kış zahirelerine hasılı gâileli günlerde bir araya gelip işlerin görmek ve bostan ve bahçe ve bağ mevsimlerinde eğer mümkün ve kolay olursa teklifsizce bacı anaların bağ bahçelerine getireler ve turfanda meyvelerden⁴⁵⁵ kimin neye eli yetip malik ise dervişler şeyhine peşkeş ettikleri gibi bacılar dahi şeyhin iyal ve evladına boş gitmeyeler. Gerçek karın doyurur şey değil lakin muhabbet arttırır. Ve eğer şeyhin eli yufka ise ganice dervişleri bazı zahiresine muavenet ede, imsak etmeye lakin cümle malını dahi şeyhe feda etmeye. Zira ihtimaldir ki dervişin istidadında keşf ü kemâl konulmamış ola. Sonra dünyada bezlin semeresini va'de-i ahiret ile teselli olamayıp beyhude yere malı telef ettim diye nâdim ola. Ve evlad-ı iyalin müzâyakadan görüp [22b]

---

⁴⁵⁵ A

hasret çeke ve sonra âhir ömründe tekrar tâlib-i dünya olup hemen kudreti mikdarı münasip nesneciklerle muavenet ede ve ettiği nesnelere vakitli vakitsiz münasebet düşürüp söylemeye. Ve belki hiç söylemeye. Ve eğer şeyh senâ ve dua edip söylesse kendi evet ben onu size şöyle intihâb edip beklerdim ve şöyle edecek idim. Lakin böyle oldu diyerek haşiyeler bağlayıp iftihar ederek ratb ü yâbis kelimâta boşanmayıp af buyurursunuz yoksa böyle mahallerde böyle gerekmez. Lakin yine efendimiz bizim kusurumuza kalmazsanız daima huzurunuzda hicabdayız hemen himmetinizi üzerimizden derîğ buyurmayın. Yoksa şeyhi çerağ etmiş misli azı çok görüp sohbeti çoğaltmaya. Zira şeyh onu taltif için söyler. Yoksa hakkın dostları gayriyâ muhtaç olmaz, olsa dahi ona güç gelmez. Onlar gâh celâl içinde cemâl gâh cemâl içinde celâl müşahade ederler. İkisinin dahi şükürün eda ve hükmün icra ederler. Onların zahirine bakıp bâtınından gâfil olmaman gerek. Onlar kimya ve define malikleridir. Ve gınâyı tab' ile hakka sâliklerdir. Sen onun suret-i fakrine bakıp hakîr görme. Onun fakrı fahridir ve zevki hakkın lütfunda olduğu gibi kahrı dahi öyledir. Eğerçi kahır kahırdır ve lütuf lütuftur. Ama âşıkâ mâşukun kahrı ve cevri bir yüzdendir lütuftur. Ve neşve-i zevk-i haldir. Ve cilve-i cemâldir ve şuyû-i celâldir. Onun kadrini uşşâk bilir ve cevri ve zevkini yine onlar kılar. *Men lem yezuk lem ya'rif.*

Ve dervişlerin iyalleri tarikata girmek murad ederlerse mani olmayalar. Lakin şeyhten inabet aldıktan şeyhin halvetine yalnız girmeyeler. Bacı ana yahu kendi validesi ile gire ve çıka. Ama emin olmamak ile değil belki onda başka mülahazalar vardır ve mücerred olan şeyhten taife-i nisa inabet etmeye ve genç şeyhten dahi etmeyeler ve bacı olduktan sonra olur olmaz rüyalar ile her bâr şeyhin yanına girmeyeler, meğer bayram vesair tebrik olunacak günlerde hasılı hacet düşmeden girmeyeler. Rüyalarını bacı anaya diyeler ve girdikleri vakit lâubâlî çok sohbet etmeyeler ve meclisinde gülmeyeler ve latife etmeyeler. Bunlar tarîk-i âdâbdır. Yoksa onların inabeti nikâh-ı ma'nevîdir. Onlar şeyhin evlatlarıdır ve hakikatte mahremleridir. Bu âdâbları riayet ettikte zerre kadar derununa emniyetsizlik gelmeye ve gelirse istiğfar ede ve tevbe ede.

Gerek nisa ve gerek rical tarike girdikten sonra şeyhin verdiği virdden mâadâ gerek zikir gerek sair ibâdât şeyhine sormadan kendiliğinden bir şey işlemeye, meğer Kur'an okuya. Mübtedîye göre ona dahi cevaz yoktur.

Eğer şeyhi gani ise derviş olan şeyhinden nesne istemeye, muhtaç dahi olursa zira şeyh onun ihtiyacını bilir ve gerekli olanı yetiştirir. Zira talep hulûsa manidir. Hulûs ise sülûkun rûkn-ü a'zamıdır. Ve eğer [23a] şeyhi ona nesne vermek lazım gelirse bilâ-talep vere. Ve dahi ümid etmeye. Eğer dervişin derûnuna ümid zuhur etmeye başlarsa feyz-i manevi ondan sakıt olur. Zira şeyh gani dervişinden muavenet me'mûl etse hicab olmaz. Lakin derviş şeyhinden

dünyalık me'mûl etse sülûkuna mani ve hicab olur. Her ne kadar gani şeyh fakir dervişine ata ederse derviş ol kadar dil-teng olup mahzun ola. Zira hizmet ve sadakat ciheti dünyaya haml olunur. Ve belki nefs-i hilekâr dahi fırsat bulup ümid ve emel hatıraları gönle ilkâ etmeye fürce-yâb olur.

Ve dervişlere lazım olan eğer özü yoksa cuma ezanına karib ve bayramlarda hangaha gelip camiye şeyh ile beraber gideler. Bayramlarda camiden çıkıp yine beraber tekkeye geeler. Şeyhin elin ve eğer izin olursa dizin öpeler. Ayağın ve kuşaktan aşağı eteğin öpmeyeler. Avâm kârıdır ve özü olmayan dervişler bayram çıkınca tekkede hizmet edeler ve bazıları şeyh ile ziyarete beraber gideler, hizmetlerin edeler. Ve eğer hacılar istikbaline veya gayri duaya maslahata şeyh gidecek olursa beraber gideler. Ama gidilen mahalde taam varsa davet olan mahalle herkes olduğu mahalden gitmesin. Yalnız yine tekkeye cem' olup şeyh ile gideler. Ve şeyhe futuhât zuhur edip dervişlere başka futuh olursa der-akab onu taksim etmeyeler, getirip şeyhin önüne koyalar. Ve şeyh onu yine onlara bahş ede yahud kendi taksim ede. Ve layık olan gani pirdaşlar hisselerini fakirlerine ihsan edeler. Ve gerektir ki, gani şeyhlerin huddâmı şeyhine ücret ile hizmet etmeyeler. Atasını yine şeyhin reyine havale edeler. Ta ki hizmet ve sülûku livechillah ve ta'yîşi atâ-yı ehlullah ola veyahud meğer şeyhi öyle emr ede. Gani şeyhlerin dervişleri ziyade sâdık ve sâî olmalıdır. Zira gönle girip himmet olmak kati usretlidir. Meğer ziyade sâdık ve muhabbet ehli ola. Zira onların gönülleri değme hizmet ile ele girmez ve kolayına herkese meyl edip sayd olmaz. Sabır ve sebata muhtaç ki meded feyz ile nazar ede. Meğer ki sâdık onda tam ve muhabbet mâlâ kelâm müşahade ede ol vakit ondan hakkı ve hakkını deriğ etmez ve maksuda erişirmeye gayrılardan ziyade sürat eder. Ama eli yufka şeyhin bir vakit hacetinde bir derviş muavenet ede. Derhal ona varını îsâr eder.

Hikâye:

Kibâr-ı nakşibendîden Hoca Ali Râmitenî ki havâce-i azîzân ile mukallibdir. Bir gün ikramı lâbüd bir mihman zuhur edip hâne-i kirâmîlerinde tane-i hardaldan dahi bir tane bulunmadığından mesela şeyh mütehâyir iken kapıları kakılıp şeyh dahi kapıya gelip görür ki bir civan yiğit elinde bir sahan taam tutardır ki "Efendim bu sahan [23b] ballı paçayı mahsus cenabınız için ihzâr eyledim. Safâ-yı hâtır ile teneu'um buyurun" deyince böyle ihtiyaç vaktinde vâkî olan hizmet kemâl mertebe makbule geçitiğinden buyurur ki mahduma: "Bu hizmetin gayet mahalle mutabık olduğundan her ne ki muradın varsa söyle, zira kabule karîndir. Civân-ı ârif eder: "Çünkü kereminiz reyini fakirinize ihale buyurdunuz, dileğim hazretiniz gibi olmaktır." Buyururlar ki: "Bu kâr gayet düşvârdır. Sen buna mütehammil olamazsın. Bundan gayri her ne dilerse dirîğ değil." Civan kelamında sabit olup "mütehammil

olmaz isem febihâ canım fedadır. Tek hazretiniz gibi olam. Hiç gayrı ümit ve emelim yoktur. Eğer inayetiniz olursa hazretiniz gibi olmak ihsân-ı cenabınızındandır. Olmaz ise gayri muradım yoktur." deyince aziz müşârü'n-ileyh nâçâr "Gel yanımca" deyip halvethanelerine alıp nîm-saatten sonra taşra çıktıkta ashab müteaccib olup görürler ki müşâbehet-i ma'nevîden fazla müşâbehet-i sûrîsi biaynihî güya iki azîzân zuhur eylemiş. Lakin çend-i eyyâm mürûrunda civân-ı arif peççe-fürûş civâr-ı rahmete intikâl eylemiş.

Bundan muradımız müzâyaka vaktinde dervişe layık olan daima şeyhin haline âgâh olalar. Müzâyaka vaktinde cüz'î nesnelere müzâyaka çekmek mürüvvet değildir. Külli iltizama memurlar değildir. Ama bazı mahal düşer ki cüz'î nesne ile rencide-i hâtır olup kalmış öyle mahallerde âgâh olup def-i muzâyaka etmek fırsat-ı ganimettir. Ve dahi ehl-i tüccar dervişler mevsim mevsim ticaretleri metândan mehmâ-imkan şeyhini ve fakir pirdaşlarını kollayalar. Mesela papuççu ise bayramlarda hiç olmazsa şeyhinin uşacıklarına birer paşmak ihdâ ede ve eğer vüs'ati ziyadeye ererse şeyhine ve bacı anasına birer paşmak ihdâ ede yahud terzi ise şeyhinin libasın dikivere. Ve berber ise şeyhi ve evlatlarını traş ede, asla ahire muhtaç etmeye ve kasap ise gah gah semizce etceğizler ile tatayyub ede. Ve mumcu ve sabuncu keza ve keza.⁴⁵⁶ Her ne esnaf ise metaından gah gah verip ? edeler. Böyle mahallerde fırsat-ı ganimet bileler. Ve bostancı gah gah bostanın güzidesiyle ve bağcı kezalik ve bahçeci hasılı her sanatın ganileri ve fakirleri her ne kadar dünyalığı zayıf ise şeyhine vüs'u miktarı mevsim mevsim taltif ve tekrim ile gönül avlayıp ve gönle girmek esbablarını elden koymayalar. Zira gönül vakit olur, cüz'î nesne ile sayd olur, ama mahallinde olmayınca külli masârif ile bile yine sayd olmaz. Sâlik-i sâdika lazımdır ki gönül saydına pehlivan ola. Gönül sayyâdlığı kâr-ı azîmdir. Ve mürşidinin gönlüne girmek bilfiil cennete girmektir. Ekser halâyık bu sırdan gafillerdir. Hakkın dostları gönlüne vasıl olmak hakka vasıl olmaktır. *Meriztu felem teidnî isteteamtü felem tûd'imunî*⁴⁵⁷ hadis-i şerifinden bu sır malumdur.

Dervişe evlenmek hacet düşerse şeyhinin avradını ve kızını almaya. Meğer şeyh hayatta ise kerimesin kendi vere, ol zaman [24a] reddetmeye. Onda saadet vardır. Zira onların riayetini eda etmek müşkildir. Onun için kendi ihtiyarı ile almaya. Ama kendi verirse onun hüsn ü himmetiyle riayetini iktidar haslı olur.

Ve eğer derviş-i dihkânî ehl-i kurâ ise şehre tekkeye geldikte kudreti yeterse eli boş gelmeye, gücü yettiği miktar cüz'î küllî zahîre makulesi nesnelere hiç olmazsa tavuk ve yumurta ve yoğurt makulesi nesnelere kendisin sevdire ve şeyhi gani ise bu makule tekliflere hacet yoktur. Sıdk ve muhabbeti kifayet eder. Ve eğer derviş, bey ve beyzâde ve hânedân ve

⁴⁵⁶ A+ Ve berber ise.. den itibaren.

⁴⁵⁷ Müslim, Birr, 43.

hânedân-zâde ise ve şeyhi fakir ise ona şeyhinin küllî ve cüz'î hacetini bitirmek ve zaruretin def' etmek vâcibe-i zimmetidir. 'Mürşidi yoluna sarf olan mal hac yolunda sarf olan maldan fark yoktur.' kelâmın manası fehm olunmayıp hacc-ı şerif tahkir sureti anlanmasın. Ama her ne kadar hacc-ı şerif yolunda masârif sîm-u zerde küllî ecrun cezîl var ise mürşid yoluna sarf olan hezâr ondan efdaldır. Zira hac mâlendir, mürşid bedenendir; ehlin malumudur. Ve eğer şeyh gani ise onun riayeti müşkildir. Gönle girmenin muhabbet ve sıdk ve hulustan gayrı şeyle tariki yoktur. Gerçi *tehâddû* ve *tehâbbû* hadis-i şerifir der-kârdır. Lakin onlar müstağnidir. Fukarâ-i muhlisin gönlü kanacak fakirce mürşid mevcut iken gani şeyhe gidip iradet getirmeye. Zira eli yufka şeyhin taltifi âsândır. Cüz'î hizmet ile vakit olur ki küllî saadete vasıl olur. Daima meclisine girip hizmet eder. Âkıbet bir hizmeti vaktine tesadüf eder. Gerçi gani meşâyihin batında dahi uluvv derecâtı der-kâr ise de fukarâ-yı muhlisin ve muhibbin onun firakına tahammül etmez. Belki daima mürşidiyle hem-meclis olmak hasretin çeker. Ama fukarâ-yı sâbirîn meşâyihin fukarâ-yı muhlisin sâlikleriyle muameleleri lâubâlîdir. Her ne kadar dervişler riayet-i âdâbda kusur etmezler ise de kendi lâzıme-i zimmetleridir. Ve illâ şeyh âdâb-ı dervişin her biriyle takayyüd etmez, meğer ki ziyade bî-edeblik ola veyahud bazı husus şeyhin tabiatine muhalif gele ve bazı derviş gülünç ve latifeli olup daima şeyh onunla latife edip hâr-u rutâb kelimât edip söyler. Ona bakıp her biri onun gibi latife ve sohbetleri cür'et etmeyeler. Bazı kimseler vardır ki, latifeleri ve sohbetleri dinlenir. Onların tecellileri öyledir. Her hallerin görüp ol muameleye iltifat ile terk-i edeb etmeyeler. Meğer şeyhin talep ve tahrikiyle ola ve sâlik-i sâdıkın sülûkunda bazı ezvak-ı hâlattan ibtida rüyada sonra murakabede ve teveccühünde beyne'n-nevm ve'l-yakaza sonra yakazada levayih ve lemâyi' ve tavâli' ve bürûk misli envar ve esrar ve vâridât misli müşâhedât [24b] zuhur ederse rûhâniyyâttan bazı mekâşifât ve ilhâmât zuhûr ederse sakınıp mürşidinden gayrı bir ferde izhar etmeye. Mürşidine dahi varlık yüzünden söylemeye. Zira onlar ahvâldir. Cüz'î enâniyet ile tahvîl ve tenzîl olur. Ama nisbetin hıfz ederse terakki bulup ahvalin tezâyüd ve temâlikine bais olup sırr-ı tevhid ve zevk-i tefrîd zuhur etmeye başlar. Temlik-i sultânî mertebesi hasıl olunca ziyade hıfzına ikdâm ve ihtimam lazımdır. Ama temlik-i sultanî mertebesi hasıl olduktan sonra sâlik üzerinden külfet ref' olup zıllıyyetine vukuf hasıl eder. Şirk-i hafiden kurtulup kendiliği mehâlikinden rehâ bulup ve nev'an mürşid dahi külfeti tahfif olur. Ve mürşidin dahi üzerinden külfet iskât olur. Hep bu âdâb ve mücâhedât ve ibâdât ve bunca tekellüfât işbu menzillerde urûc ve zulumât hicab-ı beşerî ve kudûret kesafet-i unsurîden ve sicin tabiatten huruc için vaz' olunmuştur. Şeref-i sırr-ı tarikat ve hem inayet pîr hakikat nukat-ı vaktine masrûf ve bu alemde sahibine mekşûftur. Yoksa meçhul derecât ile amelin

mahsülü dahi meçhuldür. Erlik ve mertlik oldur ki, semere-i mahsülün bu alemde bula ve bile ve ona göre hareket ede.

Ve dahi ahir vilayette olan âşık ve sâdıklara lazımdır ki, şeyhinin olduğu vilayet yakınsa senede iki kere olsun özrü yok ise ziyaret edeler. Ziyadece irak ise ve mazur ise daima şeyhinin ruhaniyetine teveccüh ede ve suretini haline alıp zikir ve meded talep ede. Ve vüs'ati olursa muhabbet namına ve münasip hediye ile bazı mana ve müşkilleri olursa arz ede. Ve yakında olan dervişler senede bir kaç defa gelirlerse eğer şeyh vüs'atli değilse kendi vüs'atli ise oturduğu mikdarı ve ziyade eksik münasip zahire alıp hareme vereler. Ve maûnetsiz pirdaşlara yardım edeler. Eğer hane sahibi ise dervişi varsa mihmânı hanesine ala. Şeyhe sıklet olmasın ve eğer şeyhi zahire kendi dervişinden satın alırsa kendi aldığı gibi vere, kâr almaya. Zira şeyhinden kast edip kâr almak haramdır. Ve eğer gani dervişinden karz akçe alırsa murâbaha ve temessük almaya. Murâbahacı ise de ve akçe hayalinden ziyade eğlenirse sabrede, istemeye. Mürşid-i hakkânî kimsenin malını yemez. Belki kolayı olmadı, vakit olduğu gibi özrün dileyü edâ eder. Eğer mukallid ve müzevvir olup yutmak dilerse onlar gibilerin bu kitapta ve gayrı kitaplarda dahi yeri yoktur. Sözüümüz muhlisîn içindir. Ama eğer şeyhin bir türlü deynini edaya kudreti mefkud olmuşsa ol vakit [25a] mürüvvet onu ona bahş eder. Hak subhânehû ve teâlâ ona ısrîn ihsan eder. Bî-hisâb meratib-i aliyye bahş eder. Eğer şeyh şerm-sâr olup evin bahçe veya bağın rehin teklif ederse kabul etmeyip tesellisin vere ve şeyhin bağı ve bostanı varsa onu fakirce dervişler cem' olup şevk ve ilâhiyyât ile onaralar. Ve ganiceleri işleyen âşıkların taamin yetiştireler. Tahrîr olunan masâlih baîd ve bâride, baîd ve barid görünür. Ama muhib âşık ve hak yolunda sâdıklara zevk ve şevk ile akşam olduğun duymazlar ve hizmete doymazlar. Ve bir mevsime dahi arzu ederler. Ve ol hizmetlere teferrüc diye giderler. Halbuki avâmü'n-nâs evladlarını üstâda verip üstâdlarına türlü riayet edip ve hizmet edip üstadlarını hoşnut edip sanatın himmetin dirîğ etmeyip şakirdinden hoşnut olmasına sa'y eder. Şundan ötürü ki, üstadı şakirdinden razı olup bir saat evvel sanatında mahir ve kâmil olsun halbuki malumdur ki, şakirt ya muammer ola veya olmaya. Eğer muammer olmazsa bu zahmet ve riayet ve hizmet beyhude olmuş olur. Vehayud şakird ol sanat ile ya idare ola veya olmaya yahud sanata ya muhtaç ola veyahud olmaya. Bunların cümlesi meçhul iken yine şakird ve şakirdin müteallikâtı üstadlarına mal ve lisan ve hizmet ile türlü türlü ikramlar ile taltifler ederler. Öyle olsa dervişlerin şeyhlerine olan hizmeti ve ikramları ve âdâb riayetlerinin bir zerresi olsa ve olmayıp sağ kalsa zayi olmayıp ona muayyen ve sermâye-i kevneyn olması âşikârdır. Zira şakirtler üstadlarına eyledikleri hizmet dünya içindir. Ama dervişler ve hak yoluna sâlikler ve sülûkunda sâdıklar şeyhlerine ettikleri ikramlar ve hizmet ve riayetler hak muhabbetiyle hak yoluna sarf olan mal ve hak rızası için

hizmet ve çekilen zahmet ve hizmetin bir nefesi dünya ömrüne ve malın bir dirhemi bütün dünya hazinesinden efdaldır. Ve efdal olduğu gün gibi âşikârdır. Hemen hak teâlâ mal ihsan ede, şeyh uğruna sarf ola. Ve tûl-i ömür kerem ede, şeyh hizmetinde geçe. Bu fakir bu devletten mahrum hak teala ömür ve kudret kemâl-i kereminden ihsan etmiş. Lakin azizlerim vefat etmiş bulunduğundan kudret ve servetim der-kâr iken muâvenet ve hizmet müyesser olmadı. Binâ alâ zâlik bu defterde hizmet-i mürşid ve âdâbını tafsil ve tatvil eyledim. Lakin şöylece malum ola ki [25b] her ne kadar tatvil ve tafsil olunmuş ise de yine icmâldir. Ve belki şeref-i tarikat ve saadet hizmet pîr tarikinin binde biri değildir. Onun kadr ü kıymetin sahibi bilir. Bu saadetten nasibi olmayan kimseler bunu bir kuru efsane sanır. Eğer bu fakirin hak erenler sayesinde servet ve yesarım olmasa işbu kazıyye-i redîgayı bu miktar bast ve tahrir ve medd ü tastir etmezdim. Fukarâ-i muslihîn ve meşâyih-i sâbirîn zevât-ı kirâmı sıyâneten zira bu mahaller bir münkir ve mutaassıbın manzûru olup derd-mend müellif kalenderlik belası ciğerin yakıp iflâs canına kâr edip acaba ne sıklet ve felaketler geçirmiştir ki bu risaleyi telif ihtiyar etmiştir diye tariz belasına giriftâr olmuş ve fakir dahi fukaranın ta'rizine bais olmam iktiza ederdi. Heyhat heyhat ki onlar kalleş ile avam ve müzevvir ve mukallid meşayih ve dervişân misli felâket çekerler. Onlar ganiler ve müstağnidirler. Zatları kimyâ-i kanaat ve sıfatları ekser sabır ve sükunettir. Şanları celal içinde müşahede-i cemal-i bâ-kemâl ve ünvanları zevk ve ibtilalar ile ref-i derece-i iclâldir. Her nâkıs ve nâdân onların zevk ve vicdanlarından dûr ve kâsır ve her gafil-i bî-iz'ân onların sırr-ı irfanlarından mehur ve hâsir olduğundan zahir hallerine bakıp kendileri gibi her zaruret-i beşeriyede ızdırab ve taayyüş cihetiyle cüz'î ve küllî nesnelere pîç-ü tâb ederler. Halbuki öyle değildir. Belki onların bir mihnetlerine ömrüm rahatını feda ederim. Ve sallallâhü alâ Muhammedin ve âlihî ve sahbihî ecmaîn.

Elfaslü's-sâlis: Şeyhin Derviş İle Lâzım Olan Muâmelesi

Fasl-ı sâlis şeyh ve mürşidlere lazım olan tavır ve dervişlerle beyenlerinde lazım olan muamelât beyanındadır. Mürşide lazım olan dervişe inabet verdikte ruhsatlardan sakınıp şer'i şerife riayet ve sünnete ittiba ile emredip hilâf-ı cinsler ile ülfetten tenbih ede ve ictinabı ehem ve icrası elzem olan akvâl ef'âl ve evsafından asla gafil olmaya. Zira mübtedî derviş yetim sabi mislidir. Ne edeceğin bilmez ve işlediği işin hayır ve şerrin bilmez. Ve ibtidaları mübtedî derviş hoş tuta. Tarikat muhabbeti ve şeyh kıymeti gönlünde zuhur edene değin. Zira bazı dervişin kalbine mâye-i Muhammedî ilkâ olduğuyula istidad-ı fetîlesi kâbil bilip der-akab hararet gönlünde zuhur ederse hoştur. Ama bazısının nice zaman mücadele ve zikir ve ubudiyet ister ki gönlüne muhabbet-i tarik ve şeyh zuhur ede. Onun için her bir nesnenin

ibtidası eğer mülâyemet ve rıfkla muamele edip onlara çok çok [26a] hizmet tahmil etmeyeler. Ta ki kendi⁴⁵⁸ ihtiyarıyla nice zamanlar hizmete sürat ede ve gâhî taltif-i hatır için hizmet teklif ederse kendisine münasip olan hizmetlerle taltif ede. Yoksa onun yeni süratine aldandıp nice zaman hizmetlerle hal olmuş sâdık ve mücerreb ve cezbede dervişlere tahmil eylediği hizmetlere istihdam etmek münasip değildir. Zira onun muhabbet ve harareti rüsûh bulmamıştır. Birden gözü dolup tarik-i aliyyeden yüz çevirmesine bais olur. İbtida herkeleden tutula tûr-u bâr-gir mislidir. Birden ağırca yük olduğuyula nefis tosunu şahlayıp yükün devirir. Tedrici tedrici gerek zikir ve mücahede ve gerek hizmetin idare ettirip ibtida istidadını harice çıkarıp ona göre malen ve bedenen mücahedesin icra ettirmeli ve derviş sevdavî ve safravî tabiat ise öyle olan sâlike perhiz ve riyâzet ve ziyade halvet ve halvette perhiz iktiza eylemez. Onların terbiyesi her hususta itidal üzere olmalıdır. Zira sevdâvî tabiatlı olanların hararet-i tabîyyesi galiptir. Ve zatında dânişli ve zekîdir. Tiz-fehm ve müdirr olduklarından ziyade çile ve riyâzet hamline mütehammil değillerdir. Onlara hafifçe riyâzetler ve nev'an tabîatine muvafık mücahede ve perhiz ile tasviye ve tezkiye yolundan zikre memur olunur. Zira sevdavi meşrep salîge ziyade yük fütûruna ve bazı cünûnuna bais olur. Safravî dahi sevdaviyyeye karîbdır. Ama sevdavîlerin aşk ve muhabbete kabiliyetleri müheyyadır. Bir kere zikrin harareti vücuduna müstevlî olunca kendisinde saffet hâlâtı zuhur etmeye başlar. Marifet ve irfan ve tevhid esrarları tevarüd etmeye başlar. Lakin şeyh ona marifet menziline ruhsat vermek münasip değildir. Ta ki sülûkü tekâmil ola ve tebdîl-i ahlak ve tezkiye-i nefsi rusûh bula. Zira marifet ve irfan menziline lezzet ve halâvet kavîdir. Bir dahi mücahede ve riyâzât tarafına meyli zaîf olup sülûkü tekâmil olmadan marifete vasıl olur ve öyle olan kimseler mürşid olamaz ve kendi ilhad ve ibâhat vartasına düşmek melhûzdur. Ama sülûkünü tekâmil edip marifete vasıl olanlar mürşid-i kâmil olup istikamet üzere amel ederler. Onun için mübtedi sâlike tasavvuf kitapları mütâlaa etmeyi caiz görmezler. Meğer ki sülûk ve âdâb-ı sülûke müteallik ola. Ol vakit bazı âdâbların rüsûh bulmaya ve hatrında yerleşmesi için gâh gâh mütâlaaya ruhsat verilir. Yoksa onu dahi men' olsa sülûke nâfidir. Yahud şeyh kendi kitap verip mütâlaa ile emrede onda hikmet vardır. Bazı âdâb olur ki sâlik ol âdâb ve amelinden gafildir. Şeyh onların her birisin mahallinde dervişe söyleyip ifade etmeyi mürüvvet ve münasip görmeyip münasip risalelerle ikâz⁴⁵⁹ etmelidir. Lisanen söylemedikte⁴⁶⁰ hem hicab eder ve hem zimnen tazirdir. Mürüvvet-i kitab ile tefhim ederler. Eğer mütenebbih olmazsa pîş-kademlerden biriyle ihtar olunur. Onunla dahi olmazsa ibtida münasip tabir ile tenbih

---

⁴⁵⁸ A ...uzun bir paragraf.Bu nüshada tamamen bu kısım eksik

⁴⁵⁹ eksik kısım buraya kadar...

⁴⁶⁰ A+

olunur.⁴⁶¹ Bunlar ekseriyâ demevîdir ve balgamîdirler. Onların ekserinde gabâvet olduğundan dakik nesnelere suûbetli fehm ederler. Onun için demevî ve balgamî tabiatta olan dervişleri müteaddid halvetlere koyup perhiz ve riyâzetler verirler. Ve bir zaman kıyam ve sıyam ile memur ederler. Ta ki üzerlerine terâküm eden luhûm ve şuhûmu eritip vücutları nahâfet ve tabiatları nezafet ve letafet kesb ede. Zira onlar ekser ükûl ve şükûl olduğundan onlara perhiz ve riyâzet kötek mesabesinde. Nev'an vücudu kesafetinden tenkîh ve âyine-i kalbi tefrîka kudûretinden tathir olunmak esbablarıyla hayli zaman takayyüd lazımdır ki nâsiye-i haline rakm-ı marifet ve irfan cebîn-i salâhına nukat-ı ilim ve îkân çekilip kâbil-i kabul-ü mesned terbiye ve irşad ola.

İbtida mürşide lazımdır ki müridin tabiatini ve mizacını ve meşrebini ve mezhebini⁴⁶² bile. Ona göre şerbetin vere. Mesela zeki ve tiz-fehm ise muhabbet ve ünsiyet yüzünden gönlüne hararet ve ızdırab düşürür muameleler ile cezbeye düşmenin tarikin bilirler. Mürşidin zahmet ve mihneti bir kere sâlik cezbeye kadem basar ondan sonra sâlik gâilesi nev'an bertaraf olur. Şu kadar vardır ki, sâlik cezbesi tamam olup mahvı sahva ve zuhûlü şuura tahvil olacak vakit himâye-i mürşide muhtaçtır. Zira ihtimaldir ki galeyân-ı cezbeden kendin zabta kâdir olmayıp tecennün ede. O menzili ubûr ederse gayri gâilesi encama ve terbiyesi itmama erişir. Ve dahi zahir riayeti mislidir.

Dervişin zatına ve zamanına fisk-u salahına ve cehl-ü ilmüne ve fakr-u gınasına alâhide alâhide ibtidaları tefrîk lazımdır. Ta ki cezbe hasıl olunca. Cezbe hasıl olduktan sonra cümlesi müsâvîdir. Her sınıfın ülfeti ve riayeti başka başkadır. Nigûne riayete me'lûf ise onunla müteselli olur. Kelamda, taamda ve makamda ibtidaları me'lûf olduğu gıdalarla te'nîs etmeli ve ona göre muamelelerle gönlün perek etmeli ta ki tarîkat-i aliyyeden haşyet edip matrûd olmaya. Bir kere tarik muhabbeti ve mürşid devleti lezzetin alınca ba'dehu tabiat ahkâmın terk edip mürşid muamelesine ve hükmüne bend olur. Ve mürşide tarik-i mürüvvet oldur ki dervişlerine ve muhiblerine ululanıp taazzum etmeye ve hizmette ve nasihatte ve taallüm ve tefehhümde ve gazab ile söylemeye. Rıfk ile muhabbet ve şefkat yüzünden söyleye. Ve kendisini şeyh ve onları derviş [26b] itibarıyla ülfet etmeye. Belki evlad ve kardeş ve yoldaşı muamelesin göstere. Onlar yine şeyhin ululuğun ve kadr ü kıymetin bilirler ve ona göre riayetin kırlarlar. Ve şeyh dervişe vüs'undan ziyade ağır hizmetler buyurmaya. Ve âdâbın ziyade güzeli cemi hizmetler ortadadır. Gönlünde var ise dilediği hizmeti eder bilâteklif. Madem ki hizmetten kimse dûr etmiyor. Hizmetine teklif olunmaması münasıptır.

---

⁴⁶¹ A+ cümleinin tamamı

⁴⁶² A+

Meğer mübtedî olup hizmet-i makâdirin fehm etmeye. Ol vakit kudemâ-yı tarîkat olanlar yani eskiler talim ederler. Şeyh kendi teklifi münasip değildir. Ve şeyhe dervişin kendi işlerine müdahale etmek lazım değildir. Meğer sülûküne mani nesnelere ola.

Ve şeyh dervişin hatunu gelip erinden şikayet edip bazı hallerin söylerse şeyh onu ilzam edip dervişe söylemek münasip değildir. Meğer mecliste münasebet ile ol halleri nasihat yollu hüsn ü tabir ile söyleye. Zira bazı kimseler iyaline dair sohbetten hazzetmez veyahud iyali nâkısadır veyahud kendi yaramazdır. Şeyhe teslimiyeti rusûh bulmamıştır. Gönlünden infial edip şeyh efendimiz bizim sülûkümüzün terbiyesine bakıp ona mukayyet olup evlad ve iyalimiz işlerine karışmasa münasip olurdu diye itiraza düşer yahud teslim olursa dahi hatun yüz bulup erini hesaba saymamaya başlar. Derviş dahi ehlinden şeyhe şikayete muhtaç olur yahud beyinlerinde bürûdet zuhur ederse avrat yüz bulmuştur gider şeyhe söylerim ve senden şikayet ederim demeye cesûra olur. Ol vakit gazap ile ihtimaldir sûi âdâb ile şeyhe râci' olur söz söylemeye bais⁴⁶³ ola. Ama bazı mahal vardır ki tarafeyn teslim olup rızada olurlar. Ol vakit telif kılıp gönülleri incinmez. Islâh-ı zât-ı beyn caizdir.

Ve dervişler beyinde kız alıp verme zuhur ederse şeyhe iltica edip dervişten şeyh kızın istemeye. Zira ihtimaldir ki dervişin ol kimseye kızını vermeye muradı olmaya. Eğer şeyhe muhalefet ederse merdud olur. Ve eğer etmezse evladını muhalefete vermek lazım gelir. Ve onlardan başka mahzurâtı çoktur. Eğer derviş kendi sual ve istîzân ederse ol vakit münasip ve makul olanı haber verilir. Ve evlenecek dervişe falan kızını al veya kendileri beğenip⁴⁶⁴ alacak kızını alma diye kati hüküm vermeye. Meğer dervişin bilmediği bir hikmeti mebni ola eğer öyle bir mahzur yoksa⁴⁶⁵ hükmen söylemeye münasibin haber vere. Yine kendi re'yine havale ede. Ve eğer derviş tekke huddâmı olup şeyhten maadâ kimsesi yoksa ol vakit tedbir şeyhindir. Dervişe yalnız sual ve haber verilir.

Ve şeyhlere layık olan diyar [27a] diyar seyahat edip gezmeye. Atiyye ve fütuhât kabul etmezse nice dilerse eder ve ne tarafa dilerse hikmete mebni gider ama atiyye ve fütuhât kabul ederse özü kabul olmaz. Meğer bir cihetten arıza zuhur edip civar kasabalardan ehl-i mürüvvet ve muhib kimseler olup bir cüz'î lâm elif edip gele. Onu dahi adet edip her sene etmeye. Ve eğer evlat vere ve kız vere veya başka vecihle bir zaruret mes ederse ol vakit gitmesi nev'an mazurdur. Şol şart ile ki gittiği yerlerde sâillik ve cerrârlık etmeye zuhurata tabi ola, tevekkülüne zaaf getirmeye. Ve dervişini dahi seyahate göndermeye. Zira cerrar ve sail olması mukarrerdir. Gerçi evâilde bazı dervişe seyahat verirlermiş. Ama bu asırlar başka

---

⁴⁶³ A

⁴⁶⁴ A+

⁴⁶⁵ A+

bir asırlardır. Mukallid ve müzevvir kalleş çoğaldı. Elbette sâdıkı kâzib ederler ve onu sailler ve cerrarlar semtine yederler. İyisi tekkede oturup memuriyetine müdavemet etsin. Nitekim buyurulmuştur: "Gezen er görür, oturan er olur." Ama bu zamanda öyle değildir. Gezen dilenci olur, oturan devletli olur. Hasılı layık olan gınâsı tab' ile sabır ve sükûnet ile mezellet ihtiyar etmeye cümle cümle özür ve bahaneler adem-i tevekkül ve adem-i sabırdan gelir. Yoksa lâ-mehâle dünya işi biter kalmaz ve bir şey yoktur ki muktezâ-yı kadrin bulmaz. Sabr-ı cemilde hayr-ı cezîl vardır. Hemân bizleri fukara eden adem-i kanaattir ve adem-i sabr-ı tevekküldür. Zira *elkanâatü kenzün lâ yüfnâ* ve dahi *essabru mefâtihu'l-ferc* buyurulmuştur. Bu kelam-ı hayr-ı encâm beyhude söylenmedi. Ama avam her ne kadar bu merkezde karara kudret ve bu sabra kanaate liyakatleri hak getirirse bari derviş hususan şeyh ve mürşidlere bu merkezde durmayıp cümle avam misli her nevi pîç ü tâb ve her yüzden ızdırab gösterip avamı güldürmek reva değildir. Lakin ne işleyelim cihanı mukallid ile cerrar tuttu. Zapt olunup onu alınmak emr-i muhal oldu. Ve onları görüp fukarâ-i muhlisîn her çileyi ihtiyar edip hamuş olup kaldılar. Nice fukara ve meşayih vardır ki tekkelerinin vazifesi hak getire bir îrâd-ı muayyenesi olmayıp sabr u sebat üzere sulehâ ve ağniya bilâ-talep onların zaruretlerin görüp hacetlerin bitirip masâlihların mehmâ-imbân idare ederler idi. Şimdi bir hale resîde oldu ki ağniyâ meşayih ve ve fukaranın cümlesine sail ve cerrar nazarıyla nazar ederler. Fukara ve meşayih dahi mazur tutup umurların hak ve onlara teslim ve tefviz eder oldular. Her nerede bir sail ve cerrar ve mürtekb ve edbar ve battal ve hilekâr-ı ayyar varsa başlarına birer külah ve aba ve kebeden sırtlarına hırka misli birer nesne geçirip vilayet vilayet üçer beşer birer ikişer zikr-i müstekreh makâller ve hâller ile gelip giderler. Ve ondan maada garaib garaib libaslar ve acaib acaib pelâslar ile bir taife dahi bir tavrı hareket⁴⁶⁶ ve onlardan maada nice nice etvar-ı acîbeler ile bir nice deccaller zuhur edip ağniyâ ve fukarayı canından bîzâr eylemişlerdir. Kesserahümüllah.

Bazı fukara ve muhtaçlara onlar gibiler hayf ve özür eylemişlerdir. [27b] Ağniyâ fukaraya ikram etmekten bîzâr olmazlar. Lakin onlar dünyayı bîzâr edip nefret ettirmişlerdir. Cerrar ile muhtaç farktan kalmışlardır. Avamın kazib ile sâdıkı fark etmeye kudretleri yoktur. Ona binaen fakir muhtaçlar dahi onların içinde mestur kalıp müsteskiil olmuşlardır. Her halde hak erenler muînleri ola.

Ve şeyh gani olup veyahud tekkenin vazife ve maişeti kifayet miktarı olursa fukara-i dervişlerin zaruretiine razı olup seyr ve sükût etmeye. Mehmâ-imbân sâdıklarına muavenet edip sefalet çektirmeye ve hüsn ü muamele ile gönüllerine teselli vere. Fukara ve sabirinin

---

⁴⁶⁶ A

meratib ve menazillerden hikayeler haber vere. Ve muhabbet tarikiyle cezbeye vasıl olmalarına sa'y ve himmetin dirîğ etmeye. Zira cezbeye vasıl olduğıyla fakrdan bir lezzet olur ki gınada olmaz. Ve ondan sonra kendi fakrını gınaya vermez.

Ve şeyh fakir ve tekkenin maişeti hak getire ise sakınıp gani dervişlerin malına tama etmeye. Ve onlardan nesne matlub etmeye ve onlar ile musahabet ederken asla zaruretinden bahs etmeye ve ihtiyaç göstermeye. Daima gınâ-i tab' izhar ede. Onlar onun halin ve dirliğın ve varlığın elbette bilirler ve ona göre gönlünde muhabbeti ve sadakati ve sehaveti olanlar mürüvvetin ve sadakatin icra ederler. Eğer etmezler ise arz-ı hacet etsen dahi yine etmezler. Yalnız izhar-ı acz etmiş olursun ve nefsini zelil edersin veyahud talep ile bir miktar nafaka tedarik olursa mümkün ise bazı meşru ve ehven ticaret memnu değildir. Ve belki memduhtur. Zira dest-be-kâr dil-be-yâr yani el kârda gönül yârda buyurmuşlardır. Kâr-ı helâl, kemâle naks vermez. Hak teâlâ hazreti zahirde ve batında dahi battalı sevmez. Zahirde battal olanlar ekseri batında dahi battal olur. Meğher nisbet-i bâtinîsi onu meşgul ve idâre-i umûrda ekseri bî-şuûr ede. Onlar mazur ve mamurlardır. Halk-ı âlem terk-i dünya dedikleri kelamın mezâyâsın bilmezler. Zannederler ki hakkın bendesine atâ ettiğî rızık helali terk edip zaruret ihtiyar ede. Eğer onun ona muhabbeti ve alakası varsa terkin faidesi olmadığından başka iki cihet ile mazarrâtı vardır. Biri mihnet-i dünyadır ve biri zaruret ve ızdırab-ı maişettir. Ve eğer alaka ve muhabbeti yoksa onun ona ne ziyânı vardır ki terk ede. Terk-i dünya demekten murad terk-i muhabbet-i dünya ve terk-i hırs ve tama'dır ve terk-i bahl ve iddihârdır. Yoksa gınanın fakr üzerine tafdili zahirdir. Bu kadar hayrât ve hasenat ve fukara ve gureba ve eytama ihsan ve in'am ve kâffe-i ehl-i hâcât ve zarurâta ikram ve itâm gınaya mahsus ve bu kadar imârât kulûb-ü gınâya mahsubdur. *Yedü'l-ulyâ hayrun mine'l-yedi's-suflâ*⁴⁶⁷ buyurulmuştur. Ve gani hakkın ismidir ve ism-i câmîdir. Mâlik ve muğnî ve mu'tî muhsin kerîm vesair esma-i ilâhiyyeyi müştemildir. Ama muhabbet-i dünya olup [28a] muhabbetullaha mani olması hasebiyle mezmum ve memnudur. Yoksa dünya mutlaka mezmum olsa bazı enbiyâ-i izâm ve evliyâ-i kirâmlar gınâ ile alemde saltanat sürüp padişah olmazlardı. Ama Fahr-i Kâinât aleyhi etemmü's-salavat ve ekmelü't-tahiyat hazretleri *El fakru fahrî*⁴⁶⁸ buyurmuştur ki fakr, hakikattir yoksa dünya onun hürmetine halk olunmuştur. Defâin-i ve hazâin-i dünyanın miftâhı olan zata fakir denmez. Kalbinde muhabbet-i dünya olmadığından cem'ine râğbet etmedi ve yedlerinde olanı dahi terk etmediler. Hasılı bu bahs-i amîkten işbu mahalde bu kadar işaret kifayet eder.

⁴⁶⁷ Buhârî, Nefekât, 2.

⁴⁶⁸ Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II, 87.

Ve derviş civan ve gani ve izzeten kadri âlî ise onlara sülûkte ve cezbede dervişlere muamelesi olmaz. Onlar ehl-i heva ve ehl-i nefis avamdandırlar. Onlara muamele avamca olur. Onlar tevbe ve istiğfara gelip zikre müdavemet ettiği kifayet eder. Onlara taassup edip olur olmaz taksiratlar ile itham etmemeli. Rıfk ve lütf ile okşayarak tarikten ürkütmemeli. Ta ki zaman ile zikr-i nur ile gönlüne erenler muhabbeti yerleşir. Ondan sonra hile ve tedric ile meluf olduğu rezailden geçirip şeref-i fezail ile müşerref ola. Yoksa nefsin tuğyanı ve devletinin galeyani vaktinde onu onlardan geçirmek sevdasında olmak abestir. Belki tarikten geçip bî-nasib kalmasına sebep olur. Onları ol vakitler bazı makul hizmetlere kul etmeli. Ta ki onlar da onunla iftihar ede. Mesela menfuru olmayıp safâ-yı hatır ile hizmet edecek maûnete ve tekke tamirine yahud bir miktar maîşet vakfına, gah gah muhtaç dervişlerin ianetine delalet olunur. Şöyle ki gîrân gelmeye. Sonra zatı gibi zamanı dahi müsaade ederse ve muhabbet günden güne artar giderse ol vakit istidadına göre cezbe ve aşk ile muhtar olur. Velakin cezbeyle düşünce mehmâ-emken mizacına mülayemet etmeye muhtaçtır. Zira onlar lazımdır ki bir gani derviş vakit olur ki bir taifenin namusun tekmil eder ve vakit vakit muhtaç ve muzmahill kardeşlerinin ihtiyaç ve ızdırapların def eder. Bir şeyhe bir gani ve sahî derviş lazımdır. Hangah sermayesidir ve bir sâdık aşık derviş hangahın ve şeyhinin gönlü sürûrudur. Ve buyurmuşlar ki: "Şeyhe lazım ki bir kuşbaz kadar ola. Zira kuşbaz eğer kuşların tabiatlarını bilip ve ona göre terbiye ederse şikâr eyler ve tabiatın bilmeyip hilaf gıdalar ve muhalif terbiyeler ederse şikâr şöyle dursun kuş helak olur. Mürşid dahi tarikat kardeşlerin istidad ve kabiliyetlerin bilip ve her birinin meşrebin ve tabiatın bilip ona göre zikirden ve fikirden ve mücahede ve takva ve perhiz ve bedenlen hizmet ve malen ianet ettirmeli. Şöyle ibadet ve hizmete fütûr getirmeyip günden düne ziyade etsin zuhur ede. Mesela fakir ve evşengin ve ihtiyara zikir ve perhiz ve ubudiyet ile gönlüne hararet ve muhabbet ilkâ etmeye sa'y ede. Ve fakir ve genç ve müdrük ve muktedir [28b] dervişi bir miktar zikre ve ibadet ve bir miktar lazım olan hizmetlerle gönül açılır ve keşayiş bulur. Ve yine ibadet ve zikre iştiha peyda eder ve hizmetten muhabbet-i şeyh tevellüd eder. Ve gani ama denî dervişe dahi bedenlen hizmet vermek evladır zira onların katında bir saat odun yarmak bir para vermekten evladır ve sevgilidir. Onlara asla masarif yüzü göstermeye ta ki kendi canı özene ve gani ve sahî dervişlere ki haseb ve neseb ashabıdır. Onların zikri sebkate etti ama ganice piyade ve sahî dervişlere dahi itidal üzere kullanılmalıdır ve meclislerde ekser nasihat tebdil-i ahlak ve ubudiyet ile ve zikir ve mücahede kardeşler cümlesi bir vücud olarak muhabbeti terğib etmeli. Yoksa hizmetler ve riayetler menkabetleriyle halkı su-i zanna düşürüp bunlardan ictinab lazımdır. Bu misli kelimatı onlar birbirinden işiteler ve gönlünde olanlar iş ederler ve hangi dervişin istidad-ı fetilesi muhabbete kabil ise onu aşk ve muhabbet tarikiyle muhabbet

fetilesini uyandırmalıdır. Ve hangisinin feyz-i ubudiyet ve riyâzet taraflarına müsteid ise o yüzden sirişte-i nisbetin harekete getirmeli ve hangisi ülfet ve hizmet ve muhabbet ile ise ona öyle hizmete sürmeli. Velhasıl bazı nefis zecr ve bazı mülayemet her biri bir tabiatte ve bir meşrebedir. Meşrebi muktezası şerbetin vermeli. Her ne kadar bunların cümlesi hakikati üzere harice ihraç olamazsa ol bildiğiyle amel ve harekete sa'y ve ikdâm ve kemâl-i ihtimam lazımdır.

Ve avratlar tarike girip bacı olmak murad ederlerse müsinnce ve salahına kavi nisaya tarikat talimi caizdir ama onlarla çok çok ülfet ve muhabbet caiz değildir. Zira onların kelamı müteselsildir. Dinleyici bulursa muhabbeti tükenmez. Bir kere yüzü gözü sohbe alışırsa taciz ederler. Ve hem başka başka mahzuratu vardır. Ve inabet verdikte elin eline almak avratın şart değildir. Gönül gönle karşı verip telkin-i maye eder. Ve telkin eylediği vakit تنها halvete girmemelidir. Ve şeyh efendi orta yaşlı yiğit ise avratlara inabet vermek makul değildir. Ve avrat genç ise yine inabet vermek caiz değildir. Onlar birbirlerine terğible heves etmiştir. Bir eyyamdan sonra usanıp feragat eder. Yalnız esrara mahrem olmuş olur. Ama eğer ziyade ibram ederse bir sehilce lisan-ı viridiyle def oluna. Sonra zaman ile müdavemeti zahir olursa ol vakit lazım olan ile kayırılır. Ve ricalden dahi taze yiğitlere zikrolunduğu gibi etmelidir. Zira ekseri onlar dahi terk ettiği hezar müşahede olunmuştur ve eğer müdavemeti müşahede olunursa sonra yine telkin-i maye olur. Ve avratlara erinden izni yoksa inabet vermeyeler. Gerçi hayırdan men olunmaz. Lakin ihtimaldir ki eri [29a] duyup beynlerinde burûdet yahud âhir güne kıl ü kâl girip şerre bais ola ve nisaya vekalet ve mukabele vermeyeler. Rezalete bais-i suhriyye olur. Rical ve nisaya rüya tabirinde mürâât etmeyeler. Meğer cezbede ola. Onların rüyaları salihadır. Rüyalarında sâdıklardır. Onlara adgâs-ü ahlâm olmaz. Ama cezbeli kimseler bazı hoşça rüyalar gördüklerinde mürââtı tabirler ve esma tebdilleri lazım gelmez. Bazı hoşça rüyaları fasık ve facir ve kafir bile görür. Mesela bağ ve bahçe ve meyveler ve taamlar ve bal ve şarab ve sular bunlar madem ki dünyada vardır ve görülmüştür elbette rüyada da görülür. Ve herkes görür. Hemen bunları görmekle mertebe sahibi olmak lazım gelmez. Sahib-i mertebe ve rüyâ-yı sâdika kendi gösterir. Ashabına ayandır. Ama bazı canlar iyice rüyaları urunduleyip söyler. Onlara makulce tabir ile def etmeli. Eğer müsteid muhabbetli ise teşvik için müstakbelde zuhur edecek ahval ile tebşir lazımdır. Eğer gördüğü rüyalar râînin vakti ve hali ise vakt-i halinden tabir olunur. Ve eğer sâlikte istidad meşhud lakin rüyaların iktizası kendinin henüz hali değil ol vakit müstakbel yani gelecek ve olacak ve rüya vaktiyle zuhur bulacak tabir olunur. Fakir ağyanlığım halindeki henüz esrar-ı tarikatten nice avamlığım eyyamında rüyada menzilimin kiler ve mahzenleri yağ ve bal ve süt ve kaymak ile memlu olmuş görüp azizime söyleyip buyurdular

ki "Rüya-yı tebşirdir. Vaktiyle *Mûtû kable en temûtû* hadisinin sırrına mazhar olacaksın, lakin lakin kable'z-zuhur rüyanı kimseye söyleme. Binaen bazı sâlikte şâibe-i kemâl-i cebîn halinden lemeân eder. Rüyasına göre haline ve cezbesine nazar olunur. Eğer rüya haline muvafık görünürse istihkakıyla tabir olunur. Ama rüyası nükat-i vaktinden yüce ve âlî ise müstakbelde hasıl olacak meratib ile tebşir olunur. Yoksa mazi ve müstakbel menamları hale haml ile resmi esmalar tebdiliyle sâlikî mağrur ve memkur etmek münasip değildir. Zira hulusuna hâle gelir ve hilafet ümidleri zuhur etmeye başlayıp sülûkünden kalkıp riyâset hayalleri tevellüd etmeye müheyya olur. Ümid ise mâni-i hulûstur. Rüya sâlik-i sâdıkın ibtidayı keşfidir. Lakin şeyh onların tebşiriyle re'y-i ruunete düşürmekten hıfz edene beis göstere ve ne ümidlere düşerse mütevassıt muameleler ile cedd ve sa'y arttırır. Eğer sâlikte me'yûsiyyet mülâhaza ederse tebşir ile kalbin bastı. Ve eğer ümid ve kendinde ruunet müşahede ederse ümid ve ruunetine kesr verecek tabir ve teselli ile mücahede ve ubudiyet ile teksir-i zikre havale edeler. Hasılı rüya tabiri kemâl-i keşfe muhtaçtır. Akıl ve usul ve kıyas ile hükm olunmaz. Gerçi kıyas ve usul evsaf-ı eşya ile tabir olunur. Ve irfan ve intikal ve himmet-i piran ile teselli verilir lakin rüya-yı salih ve sâdık ve vakıa ve teville muhtaç manalar ve edğas-ü ahlâm bunların cümlesi mahalli mahallinde farkı müşkil keşfe menut bir manadır. Ama cezbede olan sâlik rüyaları mertebe mertebe kendin izhar eder ve tabir ve tesellisin kendi iş'ar eder. Cezbede olan derviş sevdavi ise ezkar ve mücahedesinde sürat ettirmek [29b] lazım değildir. Usul ile hem sülûkün tekml ve hem köpüklenip taşıp kapağın atmaz. Sâlik sükûn ile maksudu hasıl olur. Bir sâlik cezbesi aşka ve sükûna vasıl olmadan hilafet verilmez. Meğer muzâyaka ola. Mesela bir vilayette muhib ve talip olup ve irşada erişmiş bulunmayıp veyahud şeyh efendinin bir vilayette evladı olup onlar beyinlerinde bir meydan uyandırıp şeyhten bir vekil talep edeler veyahud bir vilayette şeyhin bir halifesi fevt olup yeri boş kalsa böyle mahallerde istihkaka bakılmaz. Hemen şeriati kavi ve kendi âkil ve zeki ve mücahid ve müttaki ve salah-ı hal ile sülûkünde sâî olduğu kifayet eder. Bu haller saye mûkârin oldukta piran himmetiyle içinde olur. Ve hulus ve sıdk maksudun hasıl kılar. Eğer halife nasibinde şöhret-i nas ve riyâ ve dava ve müdahale-i nefis heva yok ise mücerred hakkın kullarını hakka ve hakkın zikir ve fikrini ve rızasına ve marifetine davet ve sıdk u hulus ile hüsn ü niyet ile murad-ı hayra delalet ise her nice işlerin işler. Zira hak ve erenler senin muinindir ve sana yardım eder. İşlenen işin kubhun hüsnü tebdil ve tahvil eder. Zira bir şeyin binası hayır üzere oldukta eğer ol fiil şer ise dahi Hak Teâlâ onu hayra tahvil eder. *İnneme'l-a'mâlü bi'n-niyâti'l-hâlisât* buyurulmuştur. Ama bir nesnenin binası fesad ve şer üzerine, zahir sureti hayır ve şerif görünse âkıbetü'l-âkıbette kubhu zahir olup şer olduğu malum olur. Yani bir niyet hayır ve sâdik ile bir nâ-ehl-i hizmete memur eyleseler nâ-ehli iken hak ve erenler onu ehil edip nice

nâ-memul hizmet ondan zuhur etmeye başlar. Kezalik bir kimse ehil ve erbab olsa ama memûr olduğu nesne livechillah olmayıp nefsi heva galebesiyle olduğundan ehil iken biçare umurunda muvafık olmayıp nâ-ehil mertebesinde mebhut kalır. Onun için efâl ve akvalde ve kâffe-i ahvalde sıdk ve hulusa sarf-ı ömr etmelidir. Ta ki kişi umurunda hasira'd-dünya ve'l-ahirah olmaya. Şeyh ve derviş her aşık ve sâdika lazım olan sıdk ve hulus ve hüsn ü niyyattır. Ne dervişe şeyhlik ve ne şeyhe kesret-i hulefâ ile şan ve şöhret lazımdır. Dervişe lazım olan maksuda vasıl olmaktır. Eğer maksudu şeyh olmak ise hayf onun seyr u sulûküne ve yazık onun sıdk ve izhar ettiği hulusuna. Meğer seyr ü sülûkü ve görünen sıdk ve hulusu dünya için olmuş olur. Yoksa maksudu hak olsa, hakkı bulmaya ve kendi yok olmaya sa'y ederdi. Ve illa şeyh olup halka ululanmaya ve dünyalığı bulmaya ikdam etmezdi. Eğer kendisine şeyhlik bilâ-talep [30a] velâ ümid teveccüh ederse adem-i istihkâkın fikr edip mütehayyir olmalıdır. Ve erenlerin kemal-i keremiyle olmasıyla müsteselli olmalıdır. Erenlerin eşbâh ve ervahlarına tamam-ı teveccüh ile istimdâd-ı feyz atâ olmalıdır.

Ve şeyhe dahi lazım olan şöhret ve riyâset davalarını hayalinden çıkarıp mahviyyet ve tamam-ı yokluk ile fena fillah menziline erişmeye ciğer hun edip asla kendisinden dava ve riyâset halleri müşahede olunmaya. Bir aşık enaniyet ve ruunet-i nefis ile gayriyyet kendisinden ıskat olmadan sâdıklardan addolunmaz. Zira dava şuna derler ki kendisinde zuhur eden varidatı ifşa edip halk nakl-i fahr ede. Ona kezzab ve kalleş ve müzevvir derler. Neuzu billahi teala. Kande kaldı ki kendisinde olmayan ahvali kendine isnad ile halka fahr ede? Bu halat mukallid ve kalleş ve müzevvirlerin halidir. Fi zamanına bu misli telbis kimseler çoğalıp şeyhlik davasıyla alemlî bîzâr eylediklerinden işbu mahalle tahrir olundu. Yoksa varis-i enbiya olan meşayih-i ızam, zevi'l-ihiram efendilerimiz hazretleri kuddisallahu sirrahümel azizlerinin hallerin kâale almak ve onlardan ahval ve efalin beyan etmeye kudret ve liyakatimiz olmadığından başka onların hâk-i pâyleri sertâcım ve mâye-i iftiharımdır. Lakin meramımız ancak bizim gibi nakıslar ve müddaîlerdir ki kuru davalar ile esrarı faş ve bu yolda müzevvir ve kalleş olmayıp avam ve cehliyye esrarı faş ve hakâyık ve dakâyık diyerek bir alay cühela ve bülehayı sırdaş edip merdud-u şeriat ve matrûd-u tarikat olmaktan ictinab oluna.

Hikâye:

Yusuf bin Hüseyin kuddise sirruhu hazretleri Şah Şucâ' Kirmânî kaddesallahu sirrahul aziz hazretlerinden ism-i â'zam talimini iltimas ve niyaz etmişler. Onlar dahi üstü örtülü bir çanak eline verip "Var bunu falan azize götür, ne cevap verirse haber getir" deyip Yusuf dahi çanağı alıp giderken içinde ne vardır göreyim diye çanağın kapağın açar meğer içinde bir fare varmış. Faredir fırlayıp kaçar. Şeyh hazretleri münfail çanağın ol zata getirip ahvali haber

verir. Ol zat buyurur ki "Bir fareyi hıfz ve zabta kadir olmayan kimse ism-i azamı nice hıfz edebilir?"

Pes bir sâdık sülûkünde zuhur eden ilham ve varidat ve ezvak ve envar ve esrarı halka iftihar ve kemâl-i izhar ederek davalar eylese ol kimse nice sâdık ve sülûkünde fâyik olabilir? Akıbetü'l-akıbet vasıl olduğu mertebe dahi sakıt olup kendisi müzevvir ve kalles olur.

Ve meşayihe layık olan ulemaya tevazu ve ikram edip onlar kışrda kalmışlardır diye itiraz eylemeye. Zira onlar ummâdu'l-şeriat ve ihyâ-yı din ve ıslah-ı fesad-ı zâllin olup intizam-ı silsile-i alem ve inbisat-ı ahval-i beni adem olmakla alemin nizamı şeriat-ı ğarranın kıyamıyla ve ulema-i [30b] zahirin memuriyetlerine şer'i şerifin istihkamıdır.

Pes, onlara ihanet şer'i şerife ihanettir. Ve ikram ve rağbet şer'a ikbal ve rağbettir. Tarikat-i aliyyeye münkir dahi olursa mazurdurlar. Zira tarikat-i aliyyenin redafet ve şerafetin bilmediklerindedir. Binaen onlarla muaraza ve tahkir ve adem-i iltifat lazım değildir. Meğer ki dervişana ve meşayiha buğz ve mühin ve münkir ve mutaassıp mağrur ola. Ol vakit kesret-i ve ülfet ve ünsiyet olmasa lazım değildir. Ama meşayiha göre layık olan onlar gibi meşayih dahi buğz ve adavette beraber olmayıp yine mazur tutulur ve onlar gibi mukayyed olmayalar ve buldukları mahalde şeriate riayet edeler ve kendi sıfatlarını üzerlerine bırakıp gideler:ulema-yı muhlisin cühelâ-i arifinden efdaldır. Bu kadar musannifin ve mudakkikin ve muhakkikin kemal-i ehlullah ve makbul-u dergah-ı ilahlar cümlesi ilm-i zahir ile batını cem edip ve uşşaka günagün tabir ve tarifat ile harice çıkarıp arz eylemişlerdir. Ve uşşak dahi onlarla kat'-ı meratib ve tayy-ı menazil edip maksuda vasıl olmuşlar. Dersin bu surette ilm-i zahir ve ulemâ-i zahirinin hakkın itirmek layık değildir. Zira onları severiz ve riayetlerin ederiz. Onlar dahi hakkımızda üzerlerine düşeni işlesinler.

Ve meşayiha layık olan bir kaç meşayiha bir mecliste cem oldukça birbirleriyle muaraza ve davaya düşmeyeler. Mümkün oldukça birbirlerine muvafakat edeler ve içlerinde cümleden ihtiyar ve alim ve arif olursa ona riayet edeler ve söz söylerken kahvehane misli oradan buradan lakırdı karıştırmaya. Cümlesi kelamını gûş edeler. Herkes kavli hûtuyla mecbur olmayıp kadre riayet edeler. Meğer kabil-i sohbet değilse. Zira bazı zatların makali hali üzerine galiptir ve bazısının hali makali üzerine galiptir. Ama kamillerin makali ve hali mevcut ve müsavidir. Ama onlarınki makali ve hali mefkuddür. Bu tât ve ? bilmem ne maksuddur. Her kaziyenin âdâbı vardır. Sohbet ve meclis âdâbı ulu ve kiçi malum olup oturmada ve durmada ve söylemede ve gülmede âkil ve müeddip olana bu edepi yerli yerinde riayet eder. Bir vakit olur elbette ona dahi ederler. Vaktinde hizmet ederse vaktinde hizmet olunur. Ve edep ve hürmet ederse âdâb ve hürmet olunur. Ama büyüklenip ve böbürlenip beline ve büyüğüne riayet-i âdâb etmezse ona dahi etmezler. Ve şeyh olanı tevhide

ve zikre davet ederlerse bir iki derviş ile gide. Üç beş ve ziyade eksik derviş yanına alıp gitmeye, meğer mahsus kendi dervişleriyle davet ola veya bir kaç ileri ve dervişleriyle ola veyahud taamsız ola. Ol vakit mani değildir. Ve büyük küçük evladlarını bilesince alıp davetlere ve mesirelere getirmesin, meğer davet sahibi niyaz ede. Öyle iken mümkün ise evladların bed-huy etmesin. Zira bir yere onlarsız gidemez. Öyleyse bazı mahallerde mahcup olur ve taayyüb olunur. Ve tekkeye kurban geldikte fukara dervişlere hisse ifraz edeler. Kimin söğüş ve kimin sızdırma ve pastırma edip fukara dervişlerini mahrum koymaya. Ve nezir ve fütuhât geldikte eğer şeyhin vakt-i hali hoşsa nısfın tekke masarifine ve nısfın fukara dervişlerine taksim ede. Ve eğer şeyhin eli yufka ve sahib-i zaruret ise ol vakit cümlesi tekke maişetine sarf olur. Ve eğer bazı devletliler şeyhin ziyaretine gelip gittikte dervişler namıyla şeyhe fütuhât verilirse şeyhindir. Eğer muhtaç değilse tekke hadimlerinindir. Ve eğer dervişlere verilirse dervişler getirip önüne koyalar. Şeyh muhtaç ise nısfın alıp nısf-ı ahirin onlara dilediği gibi taksim eyler. Ve eğer muhtaç değilse cümlesin onlara kısmet eyler.⁴⁶⁹

Ve şeyhten nüsha ve hamâil alınırsa muhtaç değilse tabiatıyla geleni reddetmeyip bir münasip hizmete sarf olunur. Gelmezse fukaradan nesne matlub etmeye. Ve ağniyadan dahi matlub etmeye. Ama muhtaçken kudreti olan münsaip vecih üzere ikram etmezse şeyh te bir dahi ona hamail ve nüsha vermeye. Ve hastasını okumaya. Onların marîzin sadakasıdır ve şeyhin nafakasıdır. Ama ağniyadan mutad edip fakirden dahi matlup etmeye ve şeyhin ne kadar zarureti olursa [31a] kimseye vekil olup mahkemeye ve zabıta kapılarına gitmeye. Zira sonra müzevvir ve eşerr olmasına bais olur. Zî-mahremi dahi olursa ve dervîşi veya bacısı olursa ücret veya ücretsiz onu tabiat etmeye ve kefil. Ve şahit ve vasi olmaya ve okunmaya gelen nisa taifesini tekkede okumaya, haremde okuya meğer özü ola. Ve tekke huddamı emrad-ı taze uşaklar olur tekkede hizmet edip gece oldukça varıp evlerinde yatalar, tekkede yatmayalar meğer evi yok ise. Ve öyle acemi uşakları evlattır diye olur olmaz hizmetlerle haremine girmeye ruhsat verilmeye.

Ve dervişlerin genç bacıları şeyhine görünüp hizmetler etmeye ruhsat vermeye, muhalifler müsavisine baistir ve başka günah dahi mahzuru vardır. Ve hamail yazdıkları vakit nezir tariki almak caizdir. Şeyh gani dahi olursa eğer şeyhin hamail nezrine ihtiyacı yoksa ve yazmaya dahi özü varsa muhtaç dervişlerden birini hamail yazmaya tayin edip nezri ona bahş ede. Sıtma nüshası dahi öyledir. Şeyhin hakim ve vali ve zabıt katında hatrı mer'î ise olur olmaz nesnelere karışıp ratb-u yâbis şefaathler ve dilekler teklif etmeyeler, nüfusuna kesrdir. Su-i zan olunmasına baistir meğer icab ede. Gah gah bazı fukara ve mazlum ve mazurlar

---

⁴⁶⁹ A : uzun bir paragraf

hakkında ola. Lakin sakınıp zımnında ya rüşvet veyahud hediye tarikiyle bir şey kabul etmeye. Sonra hem kendine tabiat olur rüşvete çıkar ve hem lisana gelir medhûl ve menfur olur ve nüfusu dahi kalmaz. Ve hem tarikat ve erenler merdudu olur ve mukabelelerine avamdan müteayyin kimse gelirse ve bigane ve eşkiya gelip seyrancı galebe oldukça تنها vakitlerde edegeldikleri gibi mukabele edeler. Halk seyri için ayinlerini tağyir edip şevklendirmeyeler. Riyâdan maada tarikat şirkidir. Halk için olmuş olur ve erenler ayininden çıkar ve halka dahi malum olup medhul olmasına sebep olur. Ve eğer mümkün olursa seyrancı avrat olmamasına sa'y ede. Dervîşi telvine düşürmeye sebeptir ve semahane iken seyranhane ve ibadet ve zikir meclisi iken kabahat ve fîsk meclisi olmuş olur. Lakin bizim kelimamız muhakkikler içindir ve sâdik sâlikler ve muhlis aşıklar içindir. Allah ve erenler cümlemizi halis ve muhlis ve sâdik ve aşıklardan eyleye. Amin.

Ve meşayihe layık olan hakayık ve dakayık ve maarif kelimatlarını avam ve ulema-i zahir yanında laubali söylemeyeler. Münasebet ile hacet düşerse örtülüce söyleyeler. Zira ulema inkar ve infiale çıkarır ve mutekid avamı ilhad ve ibahate düşürür. Pir Herevi Abdullah Ensari kuddisallahu sirruhu hazretleri buyurmuşlardır ki Mansur barid söyledi halkı kavgaya düşürdü. [31b] Ben Mansur'un kelamından ileri günde bin kelim söyleyim ve hem sırrı ifşa etmem ve lazım olmayan anlamaz. Biz Mansur'u kabul etmeyiz. Mansur'u kabul etmeyen kabul edenden ziyade sever. Ve Mansur vaktinin kutbu idi. İnteha.

Ve meşayihe münasip olan gerek meşayih meclisi gerek şeyh ile dervîşleri cemiyetlerinde sohbetleri ekseri evliyaullah menkıbeleri ve sülûk ve ubudiyet ve dervîşlere lazım olan nush bende dair hissemend olacak kelimat ve bazı aşk ve cezbeyi terğib edecek fikirat ile ve bazı zikrullah ve kitap mütalaasıyla meclisi ihya edip gah gah âfâkî sohbetlerle zihne cila verile. Zira hep nasihate müteallik kelimat meclise fütûr ve kesl verip ve yine hep âfâkî sohbet ol dahi avam karıdır. Ne bütün bütüne tasavvuf ve ne bütün bütüne avamca âfâkî ola. Bir vakit meclise münasip afak ve enfûs ile kulûbe halavet ve meclise revnak hasıl olur. Şöyle ki tatlı helvalar ekl olundukta ekşi turşular gibi iştiyaya kuvvet ve cila vere.

Ve şeyh dervîşin külli cüzi taksiratlarına ukubet etmeyip eğer cürmüne muterif olup affını rica ederse affoluna. Olur olmaz nesnelere tahavvüre gelmeye ve bilmeye ve yüzüne vurmaya. Cümleden aladır. Ve eğer tazir iktiza ederse kabahatine göre tazir ede. Kolayına tekkeden tard etmeye ve uzun kûsûnet tutmaya.

Hikaye:

Bir şeyh ile dervîş beyninde bir hadise zuhur edip dervîş cahîl ve münfail olup tekkeye gelmez olup şeyh dervîşi çağırıp hitap eder ki "Niçin tekkeye gelmez oldun? Benim şeytanım ile senin şeytanın beyninde mücadele ve nizâ' vaki olmuş. Onlar birbirleriyle ne işlerlerse

işlesinler, bana sana ne? Var biz yine kendi keyfimizde olalım" diye dervişi hoş-dil etmiş. Bazı mahalde sâdık-ı sâlike cüzi kusuru dahi olursa onu onunla mahcup ve ma'yub etmeye ve hiç bilmeye. Zira her kusur kasden olmaz, bazı kere sehven veya adem-i idraken olur, mazur tutula. Yoksa 'senin adam olacağın yoktur ve bu tarikte feyz alacağın yoktur, heman sizinle çektiğim zahmetlere yazıktır" diyerek imtinan etmeyeler. Zira kusur istidadını bilmeyip vasıl olmadığı mertebeleri şeyhin kusuruna haml ile gönülden muaraza ve itiraza düşer. Mümkün oldukça dervişlere vesaire *ve'l-kâzimine'l-ğayza ve'l-âfine ani'n-nâs vallâhü yuhubbü'l-muhsinîn* nazm-ı kerimiyle amel olmaya say etmek devlet-i dareyindir. Ve hilm ve af hulk-u azimdir. Ve hamâil ve nüsha ve okunmakla eğer marîz şifa bulursa meclislerde münasebetli münasebetsiz 'Falan şöyle halde idi. Bir ya iki ya üç defa okuduk ya nüsha verdik şifa buldu.' diye fahr etmeyeler. İktiza edip söylense dahi varlık üzere söylenmeye. Ve ben her marizi savdırurum deyip laf vurmaya. Bu laflar müzevvir ve cerrar laflarıdır. Sâdıklara böyle şeyler düşmez. Eğer sıdk davasında isen böyle davalara mübtela olmazsın. Her kim ki böyle davalara mübtela olmuştur ribka-inefs ve şeytana giriftar olup cerrar [32a] ve kalleşler siccininde ebedi mahpus kalmıştır maazallah-i teala. Onlara ne ibret ve ne nasihat kar eder. Onlar onun gibi davaları ticaret addedip maişet hevasına uçup gitmişler. Biz bunların çoğuyla ülfet ve nice nice nasihatler etmişizdir. Asla kâr-gîr olduğun görmedik. Biz onu şundan biliriz ki bunlar ibtida tarikat-i aliyyeye an samimi'l-kalb girmeyip ve şeyh olmaları dahi bir takrib ayyarlık sanatıyla şeyh olup muradları galiba yalnız cihet-i dünya ve sühûlet ve riyâset ile emr-i taîş ve sadırda refah-hal ile zindegândır. Gayri değildir. Zira muradları rıza-i hak ve marifet-i cenab-ı zat-ı mutlak olsa herkes bunlar böyle heva davalara düşüp kendilerin ezkiya ve ukala avam ve havassa gülünç etmeyip fena ve yokluk ile mahviyyet mesleğine sâlik olup menzilin setr ve mertebesin hıfz sa'yinde olurlardı. Gerçi bazı kibar-ı evliya vakit vakit hikmete binaen burhan gösterdikleri işitilmiş ve görülmüştür. Lakin şeyhin kerameti kendinden menkul olmayarak isbat-ı vücud etmişler. Yoksa burhansız davaları müzevvir ukala ile ihtiyar etmez bulehâ, müzevvir kalleşler karıdır. Bir ehl-i halin keyfiyyatın işitip onu der-akab kendileri hakkında güya onlara dahi zuhur etmiş ve onlardan dahi geçmiş şimdiki hal hal-i intiha gibi bir vakit şöyle bir hal ve bir zaman böyle bir ahvallere uğrayıp geçirdik diye fahriyyelere düçâr olmuş. Halbuki söylediği halleri zatı ve zamanı mükezzib olduğundan bî-haberdirler. Allah ve erenler cümlemizi bu misli dürûğ-u tezvirattan hıfz ede. Amin.

Ve meşayih kardeşlerimize layık olan hasta dervişlerini ziyaret edeler ve okuyalar. Zira bazı kardeşler şeyhini okumaya davet etmeye edeb eder. Lakin okunmaya ve teselli zahir olunması arzu eder. Bilâ-niyaz vela talep ziyaret olunmakla taze can ve hayat-ı cavidan hasıl

eder ve ihya olur. Ziyaret mariz dervişe mahsus değildir. Ahibba ve akraba cümlesinde menafi'-i kesira derkârdır.

Hazreti Mevlana kaddesallahü sirrahul aziz Kitab-ı Mesnevi'sinde buyurur ki: "Hasta ve mariz ziyaretinde ihmal etmek dost ise dostluğu müstahkem ve kavi ve rasih-dam olur ve eğer düşman ise dost olur, eğer dost olmazsa hele düşmanlığına zayıf kalır. Hatta bu mahal gördükten sonra muhaliflerimizden biri hasta oldu: Mevlana kuddise sirruhu hazretlerinin kelamı hatra gelip hastalığına vardım. O kadar şerm-sâr ve mutayyeb oldu ki fakire ne güna muamele edeceğin bilmeyip mütehayyir kaldı. Ve ifakat bulup bir dahi muhalefet yüzünde olmadı. Gerçi bu tavır cümleye racidir. Ama şeyhe göre dervişin ziyareti hurde-i tarikattendir ve avam ziyareti onda dahi münasip vechile hareket ve ziyaret lazımdır. Mesela vali ve zabıta [32b] ve hakim ve müteayyin hanedanlara lazım olan ziyaret cumalarda ve ramazan ğarrasında ve bayramlarda ve bazı lazımlı günlerde umum üzerine ziyaret memnu değildir. Ve eğer onlardan ülfet ve teveddüdü ziyade ise bazı günlerde cem'inden maada husus üzere muhabbete ziyaret caizdir. Lakin iktizasız bî-vakit ziyaret etmeye meğer iktiza ede. Vardığı yerlerde çok oturmaya meğer teklif ve ibram ede. Hasıl gafil oturmaya. Vakti denk midir veya bir gailisi var mıdır idrak edip ona göre oturmasından mahzuziyyet idrak ederse otura, edemezse gide. Ama meşayih kardeşler beyninde bu rüsûm olmaz, bu rüsûm avam içindir, meşayih ülfet eder uğurlarsa hiç birbirinden münfekk olmasa caizdir ve revadır.

Meşayih kardeşlere layık olan birbirlerine daima ülfet ve muhabbet edip derunu müttetik ve birbirlerine müteayyin olalar ve avam meclisinde birbirin zemmedip beşeriyet kusurlarını hesap etmeyeler zira *Men dehale duhile ve mediha müdiha* fehvasınca dahl edeni dahl ederler, medh edeni medh ederler meğer ki nefsü'l-emr ile tarikat gayreti ola. Bir kimse seni ne kadar zemmetse senden onun hakkına sena işitse senden mahcub olup keff-i lisan eder. Belki bir kimse bir kimseyi zemm ve fasl ederken meclisten biri dese ki 'Falan mahalde zikriniz sebkat eyledi, sizi medh edip çok senanızda oldu', ol kişi fasl ederken mütelevvin olup kalır ve eğer mümkün olursa ol dahi bazı cihetler ile nev'an medh etmeye şurû eyler. Ahbab her ne kadar birbirinin gıyabından zemmedip işitecek diye mülhaza etmezse dahi akıbet iyi veya ? sohbet diye sahibine erişir, kötü sohbet işitirse düşman ise düşmanlığı kavi olur. Eğer dost ise dostluğu zayıf olur. Aksi dahi böyledir. Bu surette hüsn-ü zindegânlık birbirinin kusurların görmeyip ve kalmayıp ve derununa ılışık koymamaktır. İhvan beyninde kusur olmamak mümkün değildir. İki kimse Bayezid-i Bistâmî kaddesallahu sirrahul aziz hazretleri meclisinde bulunup demiş ki: "Ya aziz, biz ikimiz otuz sendir ülfet ederiz, şöyle ki asla birbirimize gücenmek vaki olmadı". Hazret-i Şeyh buyurmuş ki: "Siz otuz sene birbirleriniz ile nifak üzere yani münafıkane görüşüp ne sen onun ve ne o senin kusurlarını

söyleyip sükut etmişsiniz. Eğer siz dostane konuşsanız elbette beşeriyet ile zuhur eden kusurlarınızı söylerdiniz ve hak kelamı ağırdır, nefsinize ağır gelip birbirinize gücenir yine barıştırdınız. Onun için münafıkane ülfet etmişsiniz. Ne ayıp söylemişsiniz ve ne gücenilmiş. İntehâ.

Ve meşayih kardeşlere tabir ve teselli-yi rüyaya arif olmak ehemm ve elzemdir. [33a] Ama hakikati üzere tabir-i rüya keşfe menut bir ilimdir. Zira rüya yedi tavidir: Tahzir ve tebşir ve adğas-ü ahlam. Dördü adğas-ü ahlamdandır, bir şeyin muhabbetinden ve zikrinden ve fikrinden ve çok yiyip içmeden görülen rüya bunların hangisidir. Ve tahzir ve tebşir olduğu surette aynıyla zuhur edecek rüya-yı sâdika mıdır yoksa tevile muhtaç rüya-yı saliha mıdır ve dahi âfâkî midir yoksa enfüsî midir ve dahi enfüsi olduğu surette meratib muhtelifdir. Bir rüya her mertebede başka tabir olur. Bir rüyayı mübtedî görse bir gûne tabir olunur ve mutavassıta başka gûne, müntehiye yine başkadır. Mesela mübtedî rüyasında arslan görse nefsin kuvvetidir ve mütevassıt görse hamiyet ve nefis üzerine şecaat alametidir. Ve müntehi görse etemm-ü velayettir. Esedullah sırrına mazhariyettir. Bu temsil takribendir tahkiken değildir. Zira vaktin ve halin ve kabzın ve bastın müdahaleleri vardır, hükm olunmaz. Heman zevki ve hali miktarı kendisine bir tabir tesellisi kıbel-i haktan ata olur. Ne doğarsa onunla teselli verilir. Asla talime ve tefhime gelmez ve kitaplarda okumakla öğrenilmez. Gerçi usûl tabir-i evsaf ile ve ukul-ü aşere ve kıyas ile beyan olunmuştur. Ve Lemeât-ı Nakşibendî nam eserimizde rüya tabiri faslında hayli ikdam olunmuştur. Usulüne arif olmakta medar-ı külli vardır. Lakin onunla dahi hükm olunmaz. İlm-i rüya bir ilm-i müstakill ve isabet etmek keşfe müstenid mevhibe-i ilahidir. Ve mekasib kabilinden değildir. Meşayih rüya tabirinde mütehayyirlerdir. Nice alim ve fazıl ,miskin ve ihtiyar meşayih görmüşüm ki rüya tabirinde mebhut olup kalmışlar. Arif ve aşıkın aşkı ve irfanı mikdarıdır. Tabire musîb olması hal ve zevki tehavüz etmez ve genç ve emrad ve yaşlı belki ihtiyarlara bile münafidir. Taze orta yaşlı ve görgülü bacılar şeyhin hizmetlerinde olup hareminde bî-tekellüf soyunup ve açılıp yatmaya ve kalmalarına mümâşât etmeyeler. Zira nefs-i emmare iken alevli ateştir, malumdur. Levvame iken ateşi sönmüş közdür, mülhime iken ateşi örtülmüş küldür, mutmainne iken yalnız küldür. Âkil olan genç olsun pir olsun emmare olsun mutmainne olsun yalın ayak küller üzerinde gezmek hatadır. Nefs ta ki fena fillah mertebesine varmadan bu sudan çıkmaz ve fırsat bulduğıyla hükmün icra etmeye ikdam eder. Zira bakiyye-i enaniyet var iken bakiyye-i nefis dahi vardır. Her hale kiminde müheyyadır. Hususan görgülü nisanın tîr gamzeleri cana dokunur ve nüsha-i cemalleri gönül mülkünü bend eder. Kişi kendine güvenmek gaflettir ve nedamettir, meğer ki giriftar-ı aşk-ı rabbani ola. Gerçi hayli sergerdanlıktır. Lakin aşk sergerdanlığıdır. [33b]

Hikaye:

Bir melikin kızı Ahmed Hadraviyye kaddesallahu sirrahul aziz hazretlerine haber irsal edip beni helallığa kabul eylesin. Ahmed Hadraviyye kabul eylemeyip tekrar irsal-i haber eder ki "Ben onu yol gösterici kıyas eyledim, meğer ol yol vurucu imiş". Şeyhe bu haber tesir edip kızı padişahdan dilek eyler. Padişah dahi kızını donatıp alâ tariki'l-hediyye irsal eder. Bir gün Ahmed Hadraviyye ve ehli Fatıma, Bayezid kuddisallahü sirruhul aziz hazretlerinin meclisine gelip Fatıma, Bayezid hazretlerine bî-tekellüf kelam eder. Ahmed Hadraviyye hazretleri gücenip der "Ya Fatıma nâmahremler ile bu kadar laubali ülfet olur mu?" dedikte Fatıma eder: "Sen ki benim nefis ve tabiat mahremimsin. Ama Bayezid mana ve hakikat mahremimdir." Ve bir gün Bayezid, Fatıma'ya der ki: "Ya Fatıma! Nedir parmağında olan kına ne lazımdır?" Fatıma der ki: "Sen bana şimdiden geri namahrem. Zira bu ana kadar altı senedir ben sana gelirim, benim kınalarım sormuş değil ve görmüş değildin. Ve ben senden ötürü işittim demişsin ki 'Bana nisa ile duvar ve hacir beraberdir' Şimdi iş aksi oldu" deyip Bayezid hazretleri utanıp hacel oldu. İnteha.

Her nice evliya ve enbiya bu davalarda hayran ve nalan olup günâgün ibtilalarla sergerdan olmuşlardır tefsir ve tarihlerde mezkurdur. Ve nice nice mülûk ve meşayih-i izam ve havass ve avam bu hevalarla canların kurban ve giryan ve uryan olup gitmişlerdir. Tezkirelerde mezkurdur.

Hikaye:

Şeyh San'ân kuddise sirruhu hazretleri dervişlerine hitap edip buyurur ki: "Hak subhanehü ve teala hazretleriyle benim beynimde bir kudûret zuhur eyledi. Gelin sizinle bir seyahat edelim" deyip piş-kademin yerine bırakıp ve kendi dört yüz derviş ile havada uçarak Rum sahralarına inip giderken esnâ-i râhta cemalde cemil ve hüsnde bî-nazîr fitne-i rûzigâr bir nigâr bî-misal mahbube rast gelip berk-ı hâtîf gibi der-akab şeyhin canına kâr ve dilbeste ve dîlfikâr olup kalır ve gitmeye dahi mecal kalmayıp dervişlerine izhar ve derd-i derun ve ateş-i füzûnun aşikar edip ve bir müddet ol sahralarda mest ü hayran ve sergerdan kalıp gider. Geceler ah u zar ve gündüz de intizar üzere olur ve dervişleri tutuşup ve şeyhin yanına gelip derler ki: "Ey bahr-i hakayık ve ey şems-i dakayık böyle olmaz, senin elli haccın varken ve pîr ve her nîk-ü beddin habîr iken bir kafir kızına böyle zebun ve bir avrata vurgun olup din ve dünyayı harap ve kendin ve cümlemizi giriftar-ı azab etmek layık mıdır? Gel bir gusledip arın. Belki bu vesvese zail olur." [34a] Şeyh der ki: "Bu gece ciğer kanı ile yüz gusül eyledim." Ve biri der ki: "Tesbihin alıp Hakka zikr eyle, ola ki bu endişe gönlünden gide." Şeyh buyurur ki: "Tesbihim belime bağlanıp zikrim zikr-i yâdir." Biri der ki: "Eğer namaza durup dua ve niyaz eyleseniz, ümididir ki bu heva kalbinizden çıka." Şeyh buyurur ki: "Yarin

yüzünü göster ki Kabeyi bulam ve salât-ı dâimûn kılam ve iki kaşı arasın mihrap kılam ve ona secde edem." Biri der ki:" Haktan korkmaz mısın ve halktan utanmaz mısın?" Şeyh buyurur ki:"Korku nârdan ve azaptandır. Nar-ı aşk benim gıdam ve azab-ı fırak yardan bana ihtiramdır. Bu hale giriftar eden Haktır. Hakkın rızasına razıyım ve halktan utanmak aşığa ulu ârdır." Biri der : "Hani iman, hani müslümanlık? Bu kârdan pişman olup beytü'l-harama gidip onda bu marazın ilacın edelim." Şeyh buyurur ki:"Bu ana kadar müslüman olduğumdan pişman olmuşum ve benim haremim beyt-i yâr ve kabem rü'yet-i dîdârdır." Hasılı bunca nush bend ederlerse dahi her birine garib cevaplar ve acip hitaplar ile reddedince dervişler nushundan me'yus ve halleri makus olup geriye avdet edip Sanaân'da dergaha gelip ve şeyhin cemi ahvalin şeyhin vekiline haber verip hal-i keyfiyyatını beyan ederler. Ol arif der: " Hey yazık siz meğer sâlik-i sâdik ve yâr-i muvafık değilmışsiniz. Ya niçin siz dahi belinize zünnar kuşanıp tersâ olmadınız? Çünkü onu ihtiyar etmediniz ve şeyhinize yar olamadınız. Ya niçin bir tenhaya çekilip cümleliz Hakka teveccüh edip duada olmadınız. Heman şeyhin hizmetin terk edip geldiniz?" deyip heman dervişleri alıp Rum'a müteveccih oldular. Ama çünkü şeyh hazretleri ol hınzır güdücü duhtere giriftar olup ve hezar-ı niyaz ve rica ile hınzırları gütmek hizmetini duhterden alıp bir ay hınzırları gündüz götürüp gece gelip mahalli mahalline teslim edip duhterin eşiğinde tâ-be-sabâh âh u enîn ile durup yatarmış. Duhter şeyhin aşık olduğun bilip bir gün şey he der ki:"Nedir bu senin ettiğin? Bir pir ve şeyh ve müslüman olasın ve kafir kapısın bekleyesin? Benim dinimde olur ve bana muvafakat kılarısın. Yoksa ben tersa ve sen müslüman, nice muhabbet davasın güdersin ve nica aşıklık hevasın edersin? Henüz sen pîr-i nâ-tüvânsın. Aşıklık yiğitler kârdır, sen ölmüş bitmişsin. Şimdiden geri sen huri talebinde ol. Dünya kızları senden kaçtı ve senin onlardan zamanın geçti." Şeyh der: "Ey nazenin! Aşk bir sâikadır, semâ-i kazadan nüzul eder. Önüne civan ve pir kim gelirse yakar gider:insaf edersin ve beni bab-ı mürüvvetinden dur etmezsin ne kadar ömrüm var ise hizmetinde geçiririm. Ve eğer insaf etmezsen öldür ki seni her bâr rencide-i hatır etmem [34b] ve benim sebebimle mugayyir olmayasın." böyle deyince duhter-i tersa der ki: "Benim visalim emeli dört nesne ile hasıl ve cemalim şemsine onları icra ile vasıl olursun. İbtida şarab içersin, saniyen başına şapka giyersin, salisen zünnar kuşağın kuşanırsın, rabian mushafını ateşe atarsın, bade visalim nimetinden tadarsın." Şeyh der ki: "Aşkî olan kafir yeğdir? Aşkî olmayan müslümandan:çünkü aşk sahibin puhte eder, yekrekdur ham hocadan. Her ne teklifin varsa makbulüm. Çünkü visalin devleti mahsulümdür." deyip maşuk elinden şarabı nuş ve din ve imanın feramuş edip cümlesin icra edip bir sene hınzır gütmeyi va'd-i visal ile ihtiyar eyledi. Ama çünkü dervişler gelip bir ğara girip kırk gün Hak Tealaya niyaz ve tazarrular edip duaları kabul olup ol gün mağaradan çıkıp sahraya yüz tutup şeyhi gördüler. Hınzırları bir

dere içinde koyup kendi nadim ve pişman hayran ve nâle ve figan eder. Dervişler gelip dâmenin bûs edip handan ve şadan geriye avdet ederler. Ol kız ol gece rüyasında bir güneş gelip koynuna girip "Tez ol, yetiş şeyhi zira sen onun helalisin ve dinine gir ahiret saadeti istersen" deyip uyanır. Yüreği tutuşup şeyh için yanmış, heman yalın ayak yola düşüp şeyhi yetişip pâyine düşer ve helali ve cariyesi olmayı niyaz eder. Şeyh der ki: "Benim halim hûd-u âşikârdır. Ben pîr-i faniyim. Helal ve cariyeye nice mümkündür?" Kız der ki: "Bana rüyada helal ve cariyen olacağımı tebşir eylediler. Bana kıyma yazıktır." deyince şeyh der ki: "Meğer ahirette, zira dünyada bu mümtenedir." dedikte kız rica eder ki: "Bana dua eyle, canım Hakka teslim edeyim bari ahirette sana nasip olayım." Şeyh dua edip başını dizine alıp cân-ı şirinin Hakka teslim edip kabilesi erişip yetmiş kimse ol mahalde müslüman olup giderler.

Hey nice aşıklar ve ateş-i aşka bağı yanıklar. Aşk gayete ve muhabbeti nihayete ere. Aşık ve maşuk ola ve maşuk aşık ola ve muhabbet-i sâdıkın imanı küfür ve aşkında fâikin? küfrü ayn-ı imandır ve bu mahallin idraki arifler ve aşıkların halidir. Ama bu hal böyledir. Nefse itimat olmaz. Ta ki nefis ve heva ve şeytan ve shevat davaları sâlikten ref' olunca ondan sonra hüznü hazer alemlerinden gûzar eder. İsterse aşık ol isterse fayık ol lakin bazen meşayihe bûhtan olup türlü türlü müfteriyât ile şöhret bulur. Onun bazısı kâsd edip ve öyle şöhret bulmasında [35a] fütuh müşahede etmiştir. Onun için öyle işleri kendine tedarik etmiştir. Ve bazı hazzetmez. Erenler onları mücahede ihzarı havale ederler. İmtihan için sabr etmelidir ve belki hazzetmelidir. Zira nice bağı işleri ol bûhtanlar ile açılır. Ol kişi tavr-ı zindandadır. Avam yüzünden yürür ve avamda zuhur eden işlerle görünür ve onlarla sırrın örter. Zira bu bir gösterme yoldur. Gerçi tarik cadde ve şah-ı rah değildir. Ama yol vurucu haramiler bu yolu beklemezler. Onlar kervan yolun kestirip dururlar ve önüne gelen zayıfı vururlar. Gerçi rindler yolu incedir ve inişi yokuşu çöktür. Ama asudedir ve yakındır. Lakin gayet arif ister yolun başına çıkara ve sırrında ve amelinde tadile ve tesviye edip rindler meydanında pehlivan olup sırrın ve sülûkün hıfz ede. Zira avam mesnedinde iken havass mesleğin icra ve mana ve batın esrarın ve ahvalin ve ezvakın eda etmek bizler gibi nakıs ve mukallid zayıf ve acizlerin karı değildir. Akviya ve sâdıklar karı ve sırr-ı ma fi'l-balidir.

Ama tavr-ı irşad onlar dahi üç sınıftır: Biri ehass ve ekmeldir ve biri dahi havass ve kamillerdir ve biri dahi sâdık-ı mücazlarıdır. Taife-i ula, onların tavrı. Revişleri feraiz ve sünen ve nevafile riayet üzere şöyle ki kıl kadar istikametlerinde sakamet ve kusur ve rehavet olmaz. Atvar ve efal ve akvallerinde zahir akvallerinden ve rindan ve hakikat yüzünde ayn ile pûyân ve gûyân olmazlar. Daima şeriat ve ilimle zîşân ve şah-ı rah veraset-i enbiya ve piran ile irşad-ı enâm ve tarik-i hidayete davet ile mürşid ve muktedâ-yı hâs ve âm olmuşlardır. Onların her biri birbirinin kalbine mazhar düşüp ol nebinin kademinde gitmişlerdir. Ve

onların evvel ki kutb'ul-gavstır Fahr-i Kainat aleyhi etemmü's-salavat ve ekmelü't-tahiyyat efendimiz hazretlerinin kalbine mazhardır. Ve onların kademinde olurlar. Onlara kutbu'l-aktab ve gavsü'lizâm derler. Zira kutub çoktur. Her taifenin ve her ülkenin bir kutbu vardır. Ve belki her vilayet ve her bir kuranın bir kutbu yani hafızı vardır. Ama kutbu'l-aktab birdir ve taife-i ûlâ onlar ve onların eserince giden kübra-yı evliya-i izamdır.

Ve taife-i sani ki, ikinci sınıf onlar havass-ı ehlullahtır ki karları intiha-i gayete ve sülûkleri gayet nihayete ermemişlerdir ve bakiyye-i vücudu kendilerinden biküllü silmemişlerdir. Taife-i ula misli seyirleri alem-i itlaka ermeyip nevan kayd-ı tabiat ve hıfz-ı nefis ile mukayyedlerdir. Onlar şunlardır ki gah ilm ile gûya ve gah ayn ile pûyâ olup [35b] bazen şeriat ile mergub ve bazen hakikat ile mağlub olup onlar dahi irşad-ı ibad ile şeriat-ı garraya riayet ve mücahede ve takvada yed-i tûlâ gösterip avam-ı uşşaka pişvâ ve rehnümâ olup hem kendi kemalin nihayete ve hem avamın noksanların kemale ergürürler.

Ve taife-i salise yani üçüncü sınıf sâlik-i sâdık ve aşık-ı muhlislerdir ki onlar şunlardır ki seyrlerinde sâdık ve aşık dervişlerdir ki mücahede ve takva ve zikir ve fikrinde iken mürşidleri bir hikmete mebni veyahud bir zarurete mebni veyahud heman halka tevbe ve istiğfar ve halkı hakka davet ile ubudiyyet ve salah hale idhal için mücâz edip bir vilayete gönderirler. Onlar mektep kalfaları mislidir. Hem kendi hocasından ders alır hem şakirdlere ders verir. Bu taifenin sülûkünde suubet vardır. Zira riyâset varlıklarından nefsin halas edip varlık davaları ile kendisin enaniyetten hıfz etmeye haylice müşkildir. Mürşidlik tariki kendisine galip gelip sâliklikten rû-gerdan olup riyâset ile görünüşler tedarik etmeye başlar. Eğer mürşidi sıhhatte ise onu onlardan geçirir, sıhhatte değilse ruhaniyetine teşebbüs etmeyip feyz-i ruhaniyyet ona müderris olmaz ise günden güne tenezzül bulup ya batıl yahud kalles olup kalır. Neuzu billahi teala. İbtidadan intihaya varınca bast ve tahrir olunan sülûk ve iltizam eyledikleri bunca zahmet ve meşakkat ve şedidlerden maksud ancak yokluk ve mahviyyet ile hakîkî varlığa erişeler. Bu ise riyâset ve riyâlarla olmak emr-i muhal ve dava ve nefسانی hevalarla hakka varmak mümtenû'l-hayaldır. Hey nice sâlikler bunca zaman sülûkler ve mücahedeler edip ahir-kâr mücaz varlıklarından kurtulmayıp riyâ hevalarında ve riyâset davalarında hakîkî varlığa erişmeyip akabe-i gayriyyette kalmışlardır ve bir kuru heva ve heves deryalarına dalmışlardır.

Allah bes,bâkî heves

Ey bu'l-heves heves, feryadı kes, çıkarma ses

De her nefes, Allah bes.

Onun içindir ki haktan gayri hayal eden hayalde kalır. Haktan gayri ref olduğuyla zevk ve halde olur. Hep riyâ ve riyâsetler gayriyyetten tevellüd eder. Aynda riyâ ve riyâset ıskat

olup aynda ayn isbat olup ayn ile aynın bulur ve ikilik şirketinden kurtulup birlik mülküne vasıl olur.

Ve meşayih kardeşlere ağır pahalı libaslar münasip değildir. Libas fahr ve hevadır. Ve kalın aba ve kebe dahi fırsatı varsa giymeye. Libas riyâdır. Orta libaslar da riyâ ve heva yoktur, salimdir. [36a] Ama ıtlakta olanlara talim haddimiz değildir. Onlar muhtarlardır. Zahidin harfi üçtür:Zâ,zatına; hâ hevaya; dâl dünyaya. Kendiliklerinden kurtulmayan kardeşlere böyle nesnelere zühd elzemdir. Kendiliğinden kurtulana zühdden zühd ehemdir. Zira onlar terk-i terk menzilindedir. Bizim gibi nakıs zuafa onlar gibi kamil akviyaya taklid etmek kabahat ve nedamettir ve belki dalalettir.

Hikaye:

Ehl-i avamdan biri bir iktizada gemiye binip derya seferinde reis ile beyhude bazı muaraza ve müddainin hayli davaların çekip gidermiş. Bir gün fırtına olup sefine gark olacağı muayyen olunca reis buna der ki: "Azizim, bahr ilmin bilip deryada yüzer misin?" "Hayır, bilmem" der. "İşte gark oluyorsun, senin alemde bilmediğin ve ahdesinden gelmediğin maslahat yoktu. Fahri öğreneceğine bahri öğrenmeliydin. Vakt-i hacette canına derman olup helak ve gark-ı umman olmaktan necat bulsan ve senin beyhude davalar ile ömrün israf ve canın itlaf etmekten evla değil miydi?" deyince müddainin maslahatı sarpa uğradı ve sermayesi kalbe çıkıp ve davasından münherif ve cümlesine muterif olup hezar piç-tab ve ızdırab ile niyaza âgaz edip: "A ya! Bu mühlikeden necat ve bu memattan ümid-i hayat olmaz mı?" dedikte reis der: "Bu mühlikenin hayatı ve bu vartanı necatı mellâh bahrîler ilm-i bahri taliminde günâgün şedaidler ihtiyar eylediklerinde sen mezâkın icra edip onlar fiilen icra ettikleri kemalatı sen işitip ve görüp bila-zahmet kavlen taklid davalarına düşüp tehî-müddai olmasan ve onlarla bile meşakkati ihtiyar edip ömrün davalarla geçirmesen şimdi sen de bahriler gibi deryayı yüzüp semt-i selamete geçer ve hayır ve şerri seçerdin. Ama müddailerin helaki ve sâdıkların vakt-i necatıdır." deyip bahre pür-tab ve mahi gibi semt-i selamete ve sahil-i necata şitab edip gider. Ve biçare leffaf müddai hacalette gark olup can-ı garizine hayfa eder. Bundan murad kişi ömrünü kâra sarf ede ki ne dünya haseratı ve ne ahiret nedameti melhuz ola. Zira dünya bir serîrû'z-zevaldir. Fani bir hayaldir ve dâr-ı mihnettir ve mü'mine cehennemdir. Eğer safa eğer cefa cümlesi bir an gibi geçer ve mihnet ve rahat olmamış gibi geçer gider. Eğer gına dersin kanaattir. Ve illa dünya çok oldukça kanaat gelmeyip tama artar ve eğer zevk ve safa dersin kanaattir. Zira nimet arttıkça lezzet kesilir ve eksilir ve unvan ve varidat çoğaldıkça emniyet ve rahat azalır. Bu kıyas ile âkil ve müsteid olan dünyanın [36b] nîk ü beddin ve kendinin hayır ve şerrin bilir. Ve kendine bais-i necat ve sebab-i hayat olcağın arayıp bulur ve sermaye-i ömrün kuru lalkakiyatla sarf edip heba etmez.

Hikaye:

Tûtî ile bir zâğiği bir kafese koyup tutiye şehd ve şeker ve zâğa cife-i münker gıda verip beslerler. Tuti terennümler ettikçe zağ pür-lag nasihate ağâz edip tutiye der: "Ey nâ-bahte niçin benim tavrım tutmazsın? Veya niçin benim yolunca gitmezsin? Bu yediğin nedir ve bu gıda nice gıdadır ki yemeğe salih değil ve vücuda nafi değildir. Benim gıdamdan ye ki, damağa lezzet ve vücuda kuvvettir ve bir nağmeye ağâz eyle ki vücuda şevk ve gönle zevk hasıl ola. Böyle bî-tesir ve bî-aşk terennümlerle halka cefa ve ibadullaha eza edersin. Gel sana musiki talim ve tensim ve taamımla tekrim ve tat'îm edeyim. Vakıt ola ki beni hayır ile yad ve niceleri dahi yüzünden abad ve dilşad ola." Tuti mütehayyir ve müteaccib olup zağa hitap eder: "Kime ya bu dediğin laf ve söylediğin güzaf nice mümkündür ki taamını gönüllü kelb yemez ve bu nağâmâtın ki vardır üstür ve hâr dimez nasihatın dahi kendin gibi kem ve kelamın hamdan hamdır? Sadan dahi adamı sürgün ve gıdan ciğerler-hun eder." Kezalik müddailer zağ gibi terennümat davalarıyla halkı bizar ettiklerinden bihaber olduğundan muhlisleri dahi kendi deruğlarına terğib edip kabahatleri kendilerine kabih gelmeyip iftihar ederler ve rah-ı dalalete çekilip giderler.

Ama aşık ve sâdıklar muhabbet ve sıdk ve hulus ile varlıklardan geçip ve ifna edip yokluk ve mahviyyet ile hamuş ve deruğ davadan azade ve dünya ve ahireti feramuş etmişler. Ve aşğa nişan ve davaya burhan demişlerdir: 'Aşkın nişanı bi-nişanlık ve davanın bürhanı vakt-i hacette perişanlıktır.' Aşıқта dava ve maşukundan gayri heva olmaz. Ve ona riyâ ve riyâset yol bulmaz. Aşık maşukundan gayri görmez ve maşukta kusur bulmaz. Mahbubun mâili çoktur. Ama aşkın aşk deryasının sahili yoktur. Aşkın intihası nefis-i zattır. Aşkın sırrını her aşık aşk miktarı bilir. Ve ona göre iş kılar. Aşk piri yiğit ve bahili sahi, korkağı şeci' ve zayıfı kavi ve marizi zinde ve fakiri gani eder. Aşk bir hatemdir ki değme Süleyman'a nasib olmaz denilmiş ki aşkı olan kafir aşkı olmayan mülümandan ve aşkı olan fasık aşkı olmayan abidden efdaldır.

Hikaye:

Bir dihkânî türk merkebin yitirip hayli arayıp bulmaz. Akıbet [37a] Bayezid kuddise sirruhu hazretlerine gelip niyaz ve ilhah eder ki "Eşeğimi yitirdim, dünyayı aradım bulmayıp mütehayyir kaldım. Seni haber verdiler. Derdine derman ve marazına şifa olursa ondan olur. Var onun âstânına iltica ve kendilerinden eşeğin bulunmasını rica eyle dediler. Eşeğim senden ve yitiğim hazretinden isterim" dedikte şeyh hazretleri ashabına teveccüh ve hitap edip "Ey yarenler! İcinizde ömründe aşk ve âşıkıyyet görmeyip ve bilmeyip her kim var ise ayak üzerine dursun." dedikte bir pîr nâ-halef ayak üzere durup "Ya şeyh! İşte ben. Benden ki müddet-i ömrümde aşk ve olduğun bilmem" deyince dihkânî türke buyururlar ki "İşte yitiğini

buldum. Al eþeğin" deyip cevap verirler. Bundan murad-1 âlileri insanî insaniyete irgüren aşk ve muhabbetir. Bi-muhabbet adam hayvandan eþedir. Zira eþeğin dahi suz-i candan naraları min vechi aşk-1 hayvandır. Ama aşkın meratibi ve menazili çoktur. Her aşkın aşkı istidadı ve kabiliyyatına göredir. Aşk-1 mecaz ve hakikat ikisi bir sır ve bir manadır. Meratibiyle tefrik ve temyiz olur. Her menzilde bir libas bürünür ve her makamda bir suretle görünür. İbtidası meyil sonra muhabbet sonra aşk sonra fart-1 aşk yani aşkın nihayeti maşukluktur. Aşık dağlar deler ve havada uçar ve denizler geçer ve istediğin keser biçer ve kase kase zehirler içer helak olmaz ve visale kanmaz.

Hikaye:

Bir civan bir nazenine aşık olup mahubun hanesi ile kendi hanesi beyninde nehr-i şatt olduğundan mübtela her gün şâti yüzüp canib-i maşuka geçermiş ve onda visal şerbetinden içermiş. Bir eyyam ve sininden sonra bir gün maşukuna der ki: "Ah ki gözüne müsafir arız olup ak zuhur eylemiş. Halbuki dünki gün bu arıza sende yoktu. Ve çeşm-i can-ı suzanında melahat çoktu". Mahbub ona der: "Sen yüzümün bilir miydin?" Biçare: "Hayır, bilmem" deyince mahbub der: "Zinhar ve zinhar bugün sen sefineye binip öyle geç. Zira bî-iştibah helak olursun. Aşık-1 diltikar der ki: "On senedir ben beher-gün bu nehri böyle bî-pâk geçirim ve onu bir göze âb gibi içerim, gark olmam. Şimdi niçin gark ve helak olam?" Mahbube-i arife der ki: "On senedir bu müsafir benim gözümde durur. Sen dahi daim üzerimde ve nazarın yüzümdedir. Gözümdeki akı aşkın galebesiyle ve fart-1 muhabbet ile görmedin. Mademki bugün gözümün akını gördün; aşkın zail olmuştur. Onun için kusurum başımda gördün. Olmaya ki bu nehri sefinesiz geçesin. Zira şek yoktur ki gark olup mevt şerbetin içesin. Seni bu diyarlardan [37b] göçüren ve bu nehirlerde kuş gibi uçuran hassa-i muhabbet ve kuvvet-i aşk-1 mahbubiyet idi.Hala ki sende bu hassa ve kuvvet-i aşk zail oldu. Aşk haletlerini işlemeye kuvvet dahi batıl oldu. Gerçi senin haberin yoktur velakin kusurum gördüğün delil-i katidir." deyip merd-i gafil yine adet-i kadimesi üzere şâti geçmeye bî-pâk olup gark ve helak oldu.

Ama esrar-1 aşk dil ile takrir ve kalem ile tahrir mümtenidir. Yine onun halini ve esrarını aşıklar aşkı miktarınca halen ve zevkan bilirler. Aşk emanet-i ilahidir. Arz ve sema kabul etmeyip zalûm cehûl biçâre insan hamil-i bâr-i emanet oldu ve bazı kümmel "Aşka ayn, zattır." demişler.

Ve meşayih kardeşlere gerektir ki herkesi hayra alettir diye halife etmeyeler. Balada tahrir olunan iktizalardan başka şöret ve riyâset sevdasıyla tarikat-i aliyye sırrını faş etmeyeler. Nefse aldanıp şöret ve şan yollarına gitmeyeler. Zira fi'l-vaki mücerred ibadullaha

hayır niyetler olup ve müstahlef olan kimse dahi sulehadan mahviyyet üzere sükunet ve fetanet ve kanaat sahibi hüsn-ü hulka malik bir zat ise hoş olur ve hasen olur.

Ama hilaf vaki olursa şeyhe sıklet ve halka gülünç ve tarikata şeîn dahl getirir ve türlü türlü nesnelere peyda edip rütbe-i meşihate zül getirir. Hasılı ibtida niyet hayır ise akıbet hayır olur. Yok eğer zahirde niyet hayır suretinde iken celi ve hafi nefis hevası karışmışsa sonu hayra çıkmaz. Ya adet-i kadimesine avdet eder yahud bir müzevvir kalles olup halka sıklet verip kimseye bir fayda olmaz.

Ve faide-i meşayih şöyledir ki birbirleriyle görüşmek düştükte gençleri pirlere ve ümmileri alimlerin ve nakısları kamillerin ellerine öpeler meğer telsîm-i destine şayan olduğu malum ola. Ve eğer akran olursa musafaha ederler. Ve eğer şeyhin halifesi diyar-ı ahirden gelip şeyh kıyam-ı meşihatine tevazuan ve musafaha eder ve halife dahi musafaha eder. Sonra elini öper, sonra eteğin yüzüne sürer gibi öper, ayak öpmeye ve giderken yine öyle eder ve tekke kapısından taşra bârgîrden iner ve yine giderken öyle eder. Ve belki tekkeye girip çıkarken cümleye böyle etmek adaptir. Ve meşayih halifesine mertebe-i hilafetine riayeti halifeler onu istihkak-ı kıyas edip gurur olmaya. Zira meşihatine ve hem onun dervişlerinin itikatlarını teyiddir. Ve halifelerine şeyhleri sıhhatte iken halife denir, şeyh denmez. Şeyhi göçtükten sonra şeyh denir. Ama şimdiki zamanda örf olmuş şeyh denir, lâ be'stir ve nakîb denir. Nukebâ cem'ine denir. Şimdi nukeba bir ferde derler, galattır. Ve şeyhlerin meşihatleriyle çıkacak müsteid dervişleri ya aşhaneye veyahud [38a] kahve hizmetine taayyün etmeli. Lakin alâ tarîki'l-hasr değildir. Zuhuratına göredir. Lakin bunlar ocak hizmeti olmakla hizmet-i âmdir. Ve halkın teveccühü aşhaneye galiptir. Gerçi kahvehanede o nazar yok ise mecma-ı maarif ve hakayıktır. Keennehû dervişlerin talimi maarif meclisidir ve tekkelere mülûk ve zabitan ve kibar beldeden her kim gelirse herkesin kadr-i şanına göre tazimi lazımdır. Zira benim katımda cümle yeksandır derse cehlinden ve taassubundan öyle eder. Arif olsa öyle varlıklar etmezdi. Nâ-buhte'l-kader bazı kibar evliyanın zalim mülûk ve zabıtana muamelesini işitip taklit eylemek medhul olmasına sebep olur. Onların hali alidir. Nice etti ve niçin etti, sahihan malumumuz değildir. Onların akval-ü efallerini nakıslar taklid etmesi küstahlıktır. Eğer derseni ki nakıs olduğunu sen neden bildin vakıa öyledir ama ben bilmez isem sen kendi halini bilirsin. Bizim sözüme sana değildir. Gücenme, nakıslardır. Ve halifelere bazı tevaccüd zuhur edip ve şeyhinde öyle bir hal müşahade etmemişse ben şeyhimden böyle bir hal zuhurunu müşahade etmedim. Acaba yok mudur bizim istidadımız şeyhin istidadına galip olmuş gibi deyip su-i hatırda gönlüne getirmeye ve gelirse istiğfar eder. Zira şeyhinde olmayan hal nadir olur ki dervişte zuhur eder. Derviş ve halife her neye malik olursa şeyhin yemn-i himmet ve onun kuvvetiyledir. Ve tevaccüd ve menazilden her ne ki zuhur ederse şeyhine

haber vere. Ve haber verirken fahr yüzünden söylemeye ve halifelere halife uyandırmak zuhur ederse şeyhinden izin almadan kimseye müstahlef etmeye. Layık olan şeyhi sıhhatte iken hiç etmeye. Ama istihkakı ve ihtiyacı zuhur ederse izin ala, ondan sonra izin vere. Zira ebrarlıktır. Ve akran muamelesidir. Ben me'zunum ve muhtarım demeye. Zira şeyhi hayatta iken her ne kadar mezun ve muhtar dahi olsa tarik-i âdâb değildir. Bir kişinin validesi ve üstazı ve pederi ve hocası ve şeyhi fevt olmadan eğer ol kişi âkil ve mevsûf ise her işte muhtar olmaz. Olsa bile mahalli vardır. Bazı nesnelere izin tarikin icra etmek lazımdır. Zira şeyhi fevt olmadan halifelerin nikah-ı manevileri külliya üzerlerinden ref olup itlak-ı hakîkî vaki olmamıştır. Halife uyandırmak ve hacca gitmek ve müceddeden tekke bina etmek ve bürhan göstermek ve bir kimsenin nîk ü beddine teveccüh etmek ve şeyhinin soyduğunu onarmak ve onardığını soymak misli şeylere hacet düşerse izine muhtaçtır. Böyle işleri kul kavli-i hôduyla işlerse hodbin olup [38b] şeyhiyle meyana ihtilaf düşüp akıbet harab olur meğer şeyhinden kavi bir zatın himayesinde ola. Öyle olsa dahi tarik-i âdâb ve mürüvvet değildir. Akıbet yine bir yüzden nedamet çeker ve vefadarlığa ve hulusa münafidir. Bir zatın yemn-i himmetiyle bu mertebelere ulaşıp sonra ona mukabele etmek küstahlıktır.

Ve şeyh bir muhlisi halife edip tac ve hırka giydirip bir vilayete memur eyledikte gittiği vilayetin kabristanına geldikte atından inip ehl-i kubura duadan sonra ol vilayetin ermişlerine niyaz-ı tamam ve inkisar mâlâ-kelam ile hazırlarına teveccüh-ü halisa ve gaiblerinin ruhaniyetlerinden ikbal-i sâdika ile istimdada kalbin rabt edip maşiyen vilayete gireler. Eğer ol mahalde şeyhinin sûrî ve manevi bir kimsesi varsa ve muktedir ise ona vara ve ondan bir münasip cami-i şeriflerin birinde kendisine mesken tuta. Tahammülü varsa onda yatıp kalka. Ve eğer mahalli değil ise bir mekan feth olunca olduğu muhibbine yük olmaz ise onda eğlene. Eğer cüzi yük olması hayal olunursa tarikin bilip camide ola. Eğer münasebetli kimse hak getire ise doğru camide ine ve onda kala. Elbette halisan ve muhlisan gitmiş ve gönderilmişse hak erenler onun onda hacetin reva ederler. Ve mekana malik ve ihvan tedarik edip memuriyetin icra ve muhibb ve taliplerin hakkın eda etmek devleti müyesser oldukça yerli meşayih ve ulemasına varlık yüzünden görünmeye. Cümle ile yokluk ve mahviyyet muamelelerle zindegânî etmek ihtimam eylesin. Zira zayıf yerli kavi biganeden kavidir. Ta ki mihman olan ol vilayette evlad ve iyal sahibi olunca ve yerli mertebesine girince bade cümlesiyle laubali olur. Ve ona garib nazarı etmezler ve adetlerin ve taibatlerin ol vilayetlerin adetine ve tabiatine uydura. Ve kendi vilayetinin adetini unuta. Zira her vilayetin bir adeti ve herkesin tabiati kendine hoş gelir ve bir vechiyle adetlerin zemmetmeye. Ve ulemaya ve meşayihe ta'rîz etmeye. Ol muameleler ile hallerin tahsin ede. Ülfete medardır, telyîn-i ağıyar ve ahibbadır. Ve dervişanını tecrübe edip meşreplerini ve huluslarını harice çıkarmadan

ahibba arasında esrar-ı tarikat ve hakikatten ve tevhidden rûşen söz söylemeye. Örtülü kelam tamir ve teville gelir. Zira onu ibtidalarda yerli meşayih ve uleması güç hazm ederler. Hususan cemiyet ve germiyyetlüce zuhur ederse ebnâ-yi cinsinden müteayyinleri onu bir vesile ile itham etmeye fırsat-bîn olurlar. Ta ki etraf peyda edip kendi dahi [39a] müteayyin olunca. Nisa taifesine inabet vermeyeler ve taze emred civanlara dahi inabet vermeyeler. Hasûd ve husamâ bühtanına kavi esbabdır. İbtidalarda her ne akval ve ahvalden zuhur ederse şeyhine ihbar ede. Ne vecihle vesaya ederse öylece hareket edeler. Ve eğer gelip gitmesi asân ise tezce tezce gelip gide, müşkilatın hallede ve umuruna suhulet hasıl olur.

Ve meşayih kardeşlere gayet mühimdir münkirler ve müzahimler hakkında geçirme ve mutabıkları yüklenme ve keramet gösterme. Davaları hevalarında bir türlü gezmeye. Zira kadir olmazsa adam oluna ve kendini biline. Ulu ârdır, kadir olursa dahi mazmumdur.

Ama bazı selâtın evliya bila-iktiza eylemişler ise de onların hali mukayese olmaz. Memuran etmişler ve şunlar ki bakiyye-i nefis ile etmişlerdir. Onlar nedametin çekmişlerdir.

Hikaye:

Bir gün Mevlana Nizameddin hamuş hazretleri Hâce Ubeydullah kaddesallahu sirrahumal aziz hazretlerinin hane-i devletlerine mihman olup Hâce hazretleri dahi ikram ve ihtiramlarına kemer-beste iken bir ahababı bir kürk postu getirip sultanımız bunu giymeleri için hazır eyledim deyince vakt-i sermâ olduğundan bazı kış eyyamı olmakla Mevlana Nizameddin hazretleri kürkün tanzimini Hâce Ubeydullah hazretlerine ihale buyururlar. Onlar dahi kürküye sipariş buyururlar. Bir gün Mevlana hazretleri Hâce'ye hitap edip "Kürkümüz gelmedi" dediğinde ahababtan biri latife tarikiyle "Hâce kürk hakkında ihmal ediyor" derler. Mevlana Nizameddin hazretlerinin tabiatleri tez ve hadid olduğundan cidde haml edip ve gazaba gelip ihmal mi, bu bir ihmaldir ki edeni nisbetinden düşürür deyince Hâce Ubeydullah hazretlerine bir bar müstevli olur ve bilir ki telef-i nefis olacak. Heman ol mahalden kalkıp bin zahmet ile ecdad-ı izamı kabrine ve bir iki dahi kabirlere gidip teveccüh ve istimdad edince fehm eder ki ol bâr onlardan kalkıp Mevlana hazretlerine havale olur. Gelip meclisinde oturup kimsede bir tağayyür müşahede etmediğinden müteaccib iken birden heman Mevlana hazretlerine bir arıza zuhur edip vah vah meğer bidayete mi düştüm deyip neden zuhur ettiğini fehm edemeyip sonra fehm edip Hâce benim piriğime rast geldi, bana galip oldu diye ahababına nasihat edip buyurmuşlar ki Allahu Teâlâ hazretleri bir bendesine kahr sıfatıyla tecelli edip onu alet ve ona kudret ihsan ederse sakınıp fiile getirip icra etmeyeler. Zira ona dahi kısas olur. Eğer kendinde zuhur etmezse evladında zuhur eder deyip [39b] vefat etmişler kaddesallahu sirrahu. Kezalik Hâce ubeydullah kuddise sirruhu hazretleri dahi bir kaç defa

zuhur edip fiile gelmiştir. Gerçi kendilerinde vuku bulmayıp oğulları Hacı Yahya hazretleri evlad ve iyalleriyle muhalifler özüyle şehid olmuştur. İnteha.

Pir Herevî Abdullan Ensari kuddise sirruhu hazretlerinin nasaih-i emin on kelimat-ı zahirde ve on kelimat batına müteallik buyurdıkları kelimat teberrüken işbu mahalle kaydolanmıştır.

Evvel, Hak dergahında sâdık olup her kande ki varasın hakkı onda hazır bilesin.

İkinci, halk içinde insaf ile dirilip yüzünü cefa bile dostundan çevirmeye.

Üçüncü, heva-yı nefse tabi olup gazap etmeye ve yaranların yarlığı gazapta ve dostların dostluğunu yoklukta sana.

Dördüncü, dervişlere kerem ve mürüvvet ile ve cahillere itikad etme eğer abid ve zahid olursa.

Beşinci, yavuzlara hürmet ve izzet ve mudara ve avratlar sözüyle bir iş işlemeye.

Altıncı, uşaklara şefkat eyle halkın kulübün sayd et, incitme.

Yedinci, dostlara nasihat ve muhabbet eyle, kendi işine âgâh olmadan halka dahl etme.

Sekizinci, düşmanlara hilm ve ehl-i sünnet ve cemaat tarikin tuta ta iman ile gidesin.

Dokuzuncu, cahillere ebsem olmak ve saadet-i dünya ve ahiret azizler sohbetinde bil.

Onuncu, ulemaya tazim eyle ve şol nesne ki işitmişsin ve görmüşsün söyleme ve bahşiş için kimseye minnet ihsanı zayi eyle ve halkın sırlarını faş eyleme ki Hak Teala hazretleri senin dahi sırrın faş etmesin ve bilgil ki kelimat-ı mezkure sülûk zahirde ve halk ile dirilmeye mütealliktir.

Ama bu gelen kelimat derece-i a'lâdadır. Ve yüzü hak canibinedir. Bilgil ki pirlük ve şeyh olup mürid cem eylemek mektebdarlıktır. Ve gaybtan haber vermek müneccimlikdir. Ve batın oku vurmak cellatlıktır. Selamet yoluna yürümek biganelere koşunmamaktır. Esrarı faş eylemek divaneliktir ve haktan sevap ve ata ummak dükkandarlıktır. Dua eylemek hakka ibramdır. Şükür hakla beraberliktir. Keramete aldanmak eşekliktir. Ebsem olmak namus saklamaktır. Şâdîlik eylemek yengiliktir. Kaygılı olmak ağırlıktır ve makusluktur. Niyazmendlik eylemek şöhretperestliktir ve mihribanlık eylemek nazikliktir. Nefsini beslemek tembelliktir. Hak Teala hazretlerini koyup mahluktan bir şey dilemek müşrikliktir. Reng ve bûy ile dirilmek rüsvaylıktır ve kendine meşgul olmak avratlıktır. Kendinden ve muktezâ-yı nefsten geçmek erliktir. Her kim bu manaların [40a] kimiyle amel olup ve bazıyla olmamak mertliktir, gaflet olunmaya. İnteha kelimat.

Ve meşayih kardeşlerimize havassa teşebbüs ve meşru olan metalibin husûlü için teveccüh caizdir. Ama nâ-meşru ve nefsanî şeyler için memnu ve mezmumdur. Bunun tarikin usulü ve fûruu çoktur. Müdevven kitabı vardır ki lakin onlara tettebbu' sâliki tarikten tard eder

ve sülûkten düşürür. Onun makbul ve merğubu ümûrun hakka tefviz edip erenler sayesinde mütevekkil ve müsterih olmaktır. Mesela bir münkir ve müezzi cebbarın hıyanetinden ve sui kastından ve mazarratından selamet için veyahud bir zarurât-ı dünyevi veyahud bir illet-i bedeniyye veyahud iki muhalifi tefrik veyahud iki mübtelayı meşru olarak tavsil bunlar gerek müteallakatına ve gerek nefesine memnu değildir. Ama hilaf-ı şeri ve heva-yı nefis şeri dahi olsa memnu değildir. Mübtela dediğimiz dahi heva-yı nefis değildir, zira ihtiyarı değildir. Onda ihtiyar ve heva ve nefsin medhali yoktur. Cümleden eshel ve meşru tariki budur ki zaruret-i dünyevi için Rezzâk Mâlik Ganî isimlerini kırk gün ebced hesabı adedince çekeler. Mesela Ya Rezzak ism-i şerifini üçyüz sekiz kere ve Ya Malik ism-i şerifini doksanbir kere ve Ya Gani ism-i şerifini bin altmış kere çekip maksudun dua ve erenlerden himmet talep eyleye. Ve mazarrat defî için Ya Rafi Ya Dafi' Ya Mânî' ism-i şeriflerini balada mezkur tetib üzere ve illet ve emraz defî için Ya Şafi Ya Selam Ya Halim ism-i şeriflerini balada mezkur tetib üzere çeke. Ve ibtilalar için Ya Vedûd Ya Câmî Ya Nur ism-i şeriflerini kaidesi üzere farzın akabinde çekeler, maksud hasıl olur inşaallah teala. Bunlar ezelde hasıl olmuş maksudların sebebleridir. Yoksa ezelde verilmiş nesnelere çare yoktur. Böyle havaslar olmuş esbablardır.

Hikaye:

Bir hatun şeyhine erinin yavuzluğundan şikayet edip şeyh dahi hatuna var her gün altıyüz ondört kere Ya Halim Ya Şekur isimlerine meşgul ol demiş. Hatun bu isimlere meşgul olup erinin yavuzluğu gider. Avrat erinde hilm ve mülayemet görünce kendi erine dilazer olmaya başlar. Bu defa eri şeyhine gelip Sultanım ben evimde bir miktar yaramazca idim. Hak Teala hazretleri duanız bereketine yaramazlığı def etti. Şimdi hatunum beni yetiştirdi bana dilazer oldu. Uşaklarımız vardır. Erlik müşkildir, himmetinize muhtacım deyip şeyh dervişe var her gün yediyüz kırkdört kere Ya Muktedir ism-i şerifi çek diye avratlara havâs talimine tevbe ederler.

Hikaye:

Bir fakire bir zat bir havâs talim eder. Fakir dahi kırk gün ol havâssa meşgul olup şeyhe gelir. Şeyh buyurur ki İşte üç dua kabulü hasıl oldu. [40b] Var muradın ne ise dua eyle, hasıl olur. Fakir-i biçare mesrur evine gelip avradına der ki "İşte benim üç duam kabul olsa gerektir." Avradı der ki: "Hangi duaları etsen gerektir?" Fakir der ki: "Ben de sen hemhâlîm ve gam-hârîm ile müşavereye geldim. Bu kadar zamandır ki birbirimizin gücün çekeriz bari bir dua edelim ki dünya ve ahiret asude olalım. Bir duam ahiret olsun, bir duam da dünya olsun. Bir duam ne olsun, onu bulamıyorum" deyince avrat der ki: "Bir duan da benim hüsnüm için eyle ki dünyalığımız mamur olacak bari cemal ile taravet ve letafetim ile safalanıp ömrün geç" deyince fakir dahi avrat sözüne uyup bu kelim hoşuna gelip dua eder. Ol lahzada

avratta bir hüsn-ü melahat ve taravet hasıl olur ki güya ki cennet-i adnden çıkmış bir huri veyahud naziri halk olunmuş bir peridir. Fakir-i derdimendin akli başından gidip "Ahir ömrümde böyle bir sîm-ten ve billur beden râhat-ı ruha malik oldum" diye sürur ve zekvte iken avrattır aynaya bakınıp kendin bu halde, erini ol halde görünce erine istiskal edip tard eder. Fakirdir mebhut olur bu kadar niyaz ve rica eder, bir türlü kabul etmeyip elbette ne mümkün ki senin gibi fertût benim gibi nazenin civana layık ola? Var sen layığın bak, ben de layığım bulurum" deyip bu kadar niyaz ve tazarrular eder, kâr-gir olmayınca fakir gazaba gelip bir kedi olmasını dua eder, fi'l-hal avrat bir kedi olup miyavlamaya başlar ve feryatlar edip ayağına yüzün ve gözün sürüp nale ve figan ile zârîlikler edip uşakları dahi figan edip özürler ederek hayflar ve nedametler izhar edince fakir-i biçarenin merhameti ve şefkati hareket edip yine Hak Teala hazretlerine dua edip avrat eski suretine girdi. Dua dahi teknil olup avrat sözüne uyup bu kadar zahmeti heba olduktan sonra devlet-i dareynden mahrum kalır. Bu misli hikayeler vuku bulmuş olsun ister olmasın murad ibret ve nasihattir.

Tüşâvirü tuhâlifü hadis-i şerifinin mefhum üzere kendi haneleri umur-u idaresinden başka onların kavilleriyle amel caiz değildir. Gerçi bu hadis-i şerifin ehl-i tahkik tevilin nefis ile tarif buyurmuşlardır. Yani nefis ile müşavere eden ve her ne sevk ve teşvik ederse sen onun hilafın işle.

Ve meşayih kardeşlere lazımdır haseb ve nesebde edna ve alçak olan kimselerin salah haline bakıp ve aldanıp hilafet vermeyeler. Zira onlar gibilerin cibiliyetleri alçaktır. Mesned-i riyâsete geçip devletin hazm etmez. Halka ululanmaya başlar, meşayih ve dervişanı beğenmez olur ve kendini görücü olup akıbet kendi şeyhin beğenmez. Türlü türlü davalara düşüp vardığı yere rezalet [41a] ve hacalet götürür meğer ki cezbede olmuş ola. Ol vakit biz onun nesline nazar etmeyiz, zatına nazar olunur. Caizdir ki katre-i zâtiyyesinde cevher-i istidad ola. Nitekim buyurulmuştur: *Yuhricü'l-hayye mine'l-meyyiti ve yuhricü'l-meyyite mine'l-hayyi* nazm-ı kerimi misli kabilinden huy zuhur etmiş ola be-şartı ân ki cezbesi sahih ve kavi ve hal ehli ola. Zira bazı âdâbında dahi bir sathice cezbe misli vecd-i zikr zuhur edip cüzice mevânî ile zail olup tabiat-ı müşevveşine rücu ve avdet eyler. *Küllî şeyin yerciu ila aslihi* mefhumu zuhur eyler.

Hikaye:

Bir aziz ashabıyla mesireye giderken bir devlengeç bir fare tutup ayağından kurtulup şeyhin önüne düşer. Serâsime yaturken şeyhtir fareyi alıp Hakka dua edip beni adem olur. Meğer yavru dişi fareymiş. Tahminen iki-üç yaşındaymış. Heman bir güzel kızcağız olur, şeyhtir bir dervişe verip al bu kızı evine götür, büyüyüp baliğa olduğuyula gel bize haber ver diye sipariş eyler. Bir zamandan sonra derviş gelip duhterin baliğa olduğun haber verdikte var

getir deyip derviş kızını alıp getirir. Şeyh buyurur ki kızım sen benim evladımın, seni ere vereceğim. Her kimi ister ve ihtiyar edersen ona vereyim. Bak fikr eyle kimi istersin, ona vereyim dedikte duhterdir dehân açıp yüz naz ve bin istiğna ile güftara gelip der ki "Çünkü kemâl-i lutf kereminizden ve tamam-ı fazl-ı himmetinizden bu cariyelerinizi muhtar ve bu hususun husulünde bu kemteriniz meramını ihtiyar buyurmuşsunuz. Ben bende-i çâker efgendenin meram ve maksudum şudur ki beni bir ere veresiniz ki alemde ondan kuvvetli kimse olmaya ve bu kemterlerin bir yere teslim edesiniz ki ademde ondan kudretli nesne bulunmaya. Böyle deyince şeyh teveccüh ve murakabeye varıp fikrden sonra dünyada şemsten kuvvetli bir nesne malukat içinde bulmayıp güneşe teveccüh edip duhterin matlubun ve kendinin meramın arz eder. Güneş lisan-ı hal ile şeyhe hitap eder ki "Gerçi mülâhazanız vakıa mutabıktır, lakin her ne kadar ki dört bin yıllık mesafeden hararetim arza tesir ve hâki halet-i asliyesinden tahvil ve tegayyüre kuvvet ve kudretim var. Lakin yine bir bulut gelip önüme hail olup nurumu ve hararetimi zail eyler. Bulut benden kuvvetlidir. Duhterin buluta layıktır deyince şimdi buluta teveccüh edip meramını ve güneşin verdiği cevabı arz eder. bulut dahi ala'r-ra'si ve'l-ayn lakin duhterine rüzgar benden elyak ve hazretine damat olmaya ehaktır. Zira her ne kadar şems gibi kaviyyü'l-iktidara galip iken rüzgar zuhur edince bu fakir tarumar ve bi-karar olup perişan eder. Öyle olsa [41b] duhterin ona layık ve rüzgar kızının matlubuna muvafıktır dedikte şeyh rüzgara teveccüh edip arz-ı meram ve idae-i mâ-lâ kelim ettiikte rüzgar cevap edip der ki Bulutun dediği sahih ve beyan ettiği emr-i sarihtir. Lakin bu derece kuvvet ve kudretim derkâr iken dağlara zôrundan hâlel ve darbımdan asla zeled arız olmayıp hareket etmez. Duhterin ona münasıptır ve sana damat olmakla dağ muvafıktır deyip şeyh dağa müteveccih olup meramın izhar ve ahvali işar eder. Dağ dahi ah edip der ki "Cümlesinin kelim sahih ve ifade eyledikleri ahval sarihtir. Lakin benden kavi ve ben ondan aciz ve zayıfım fare dedikleri nabekar ciğerim delip bağrımı rîze rîze eder. Onun mazarratı üzerimden def etmeye kudretim yoktur. Derunumda her nice dilerse işler, vücudumu her taraftan dişler, duhterin ona veriniz ve bu hususta bakalım ol ne der deyince fareyi huzuruna ihzar edip bilmuvacehe vuku bulan halatı işar eder. Faredir bu hikmet-amiz kelimatı guş edip cevap eder ki "Vakıa cümlesi kelamında sâdık ve bu hususta ben ser-bâz cümlesinden kadir ve kavi ve hazretine damat olmaya layığım dedikte şeyhtir duhtere müteveccih olup Ey kızım vuku bulan keyfiyatı yegan yegan dinledin ve beynehümada olan kelimatı güzel güzel anladın ise meydan-ı iktidarda sana layık ve seninmaksuduna muvafık fare kaldı. Fareyi ister misin? dedikte kemal-i beşâset ile bile isterim lakin çünkü hazretinizin duası bârîde kabule karin imiş, lütuf ve inayet edip dua eyle ben dahi erim suretine girip birbirlerimize her halde muvafakat ve mesakin ve me'külde mutabakat edelim deyip şeyh dahi dua edip ol dahi yine

fare olup cinsiyle seğirterek makamlarına gider. Dervişin birine bu hal garib gelip şeyhe bu hikmetten sual eder. Buyururlar ki "Ben sizinle mesireye giderken küllü şey'in yerciu ilâ aslihi kelâm-ı şerifin sırrın mülâhaza ederdim. Sırrıma bir hitab geldi bu hikmet fareden seyran ve benim hikmetlerime hayran ol deyince faredir önüme düştü,işte sırr-ı hikmet zahir oldu. Ahirgâr cibilliyet aslına rücu etti. İnteha. Onun için edna ve bî-neseb kimseye hırka ve taç giydirip hilafet vermek caiz değildir.

Ezzahiru kantaratü'l-batın yani zahir batının köprüsüdür, batına zahir köprüsünden geçerler. Zahirde dahi böyledir. Bir deni yüz söze devlet teveccüh eder. Devletini hazm edemeyip efendisini beğenmez olur. Ve ahir başına bela olur. Gerçi sonra belasın bulup eski haline girer ama elbette cibilliyetin [42a] icra eder. Kezalik mürid-i sâdıkın sıdk ve hulusu ve zevk hali malumdur. Olmadan bu misli şüpheli kimselere taç ve hırka verip iktiza etse dahi hilafet ile ırağa gönderilmez. Zira abadan hırka ve yünden taç Hazret-i Musa salavatullahi ala nebiyyina ve alihiden kalmadır. Sonra Fahr-i Kainat aleyhi ekmelü'-tahiyyat hazretleri aba hırka ve deve yününden taç giyip ve Veysel Karani kuddise sirruhul aziz hazretlerine vasiyet buyurmuşlardır. Ve işbu zamana gelince caridir. Bu libas fena libasıdır ve buyurmuşlar ki tac ve hırka kime gerekse verilmez ve sülûk görmedik mübtedîlere giydirilmez. Fi zamanına şöhet için tarikat görmedik na-halefler fakr ve fena alametin gösterir oldular. Tarik bozuldu. Ehl-i fena kimdir bilinmez oldu. Yalan şahitleri sufi suretine girer oldular. Tevlidi zamane beyleri emr eylediler. Sufi libaslıların şehadeti mesmu olmasın. Zira gerçek sufilerin şuurları yoktur. Halkın umurların hıfz edip âdâbı şehadet ile öyle olsa onların şehadeti makbul olmaz. Ve düzme sufilerin dahi şehadeti makbul değildir. Zira dervişlik ile kendine bühtan eden halkın işlerine dahi bühtan edip yalan şehadete cesaret ederler. İnteha-yı kelam.

Kuddise sirruhu ve Fahr-i alem aleyhi ekmelü'-tahiyyat Efendimiz hazretleri bir gün mübarek boynundan ridası düşüp geri onu kabul etmeyip ashab taksim ettiler ve boyunlarına yani istiva ettiler. Sonra bazı ashab yetişip onlara hisse-i kalil yani az olduğundan birer flori miktarı alıp başlarına teberrüken gül diktiler. Vakıa bu ihtiram ortadan ref oldu. Bu taksiratta cümlemiz müşterekiz. Birbirlerimize bakarak bu âdâbı ıskat edip sailden sâlik ve müzevvirden muhlis fark olmaz ve kazib ile sâdik derk olmaz ama bizim sözümüz sâlik-i sâdikleradır. Nice edelim satvet-i tarikat ve saltanat-ı hakikat nedir ki herkes ona iltica edip her türlü nesnelere ihtiyar eder oldular.

Ve tarikat kardeşler mesireye gittiklerinde dervişlerden tarh teklif edip hangahta olduğu muamele gibi olmaya. Nevan ruhsat verile. Ta ki herkes oldukça müzâkın icra ede ve latife ve inbisatları keşayişi ile teferrüc eyleyeler. Yine olageldiği âdâbları dergahta icra ederler.

Ve meşayih kardeşlere layık olan bir tarikten maye alan dervişi tarikine teşvik etmeye ve eğer kendi talip olursa mürşidi sıhhatte iken kabul etmeye meğer bir vecihle işaret ola yahud ziyade ilhah olup şeyhinden feyzyab olmayacağı meczum ola. Veyahud ondan kamil ola, ol vakit caizdir. Yoksa bazı bü'l-heves kimseler vardır ki bir münasebetle [42b] bir tarike meyl eder. Yine bir hadise ile ondan dönüp buna gider. Buyurmuşlar ki bir kelb gördün ki sahibini bırakıp sana koştu, başına bir taş vur ve kov zira dağarcığın boşaltıp seni dahi bırakıp gider. Onlar gibilere çanta boşaltan derler. Ve buyurmuşlar ki nakıstan kamile gitmek ve kamilden ekmele gitmek caizdir. Balada zikr olunduğu gibi oldukça beis yoktur. Ve eğer terk ettiği şeyh kabul edenden kamil ve kavi ise muhatara der-ihhtimaldir ki incine. Lakin bazı tabiatı celal ise gücendirmek münasip değildir. Bir zata demişler ki falan dervişin seni terk edip falan şeyhe gitti, buyurmuş ki isabet etmiş beriyyede bir zenbil arkamdan tahfif oldu. Bu dediğimiz riayetler sülûk görmüş ve muhasebesin rüyet etmiş şeyhler içindir, yoksa usul ve erkandan gafil ve haktan ve kendisinden cahiller için değildir. Mürid-i sâdik bir arif ve aşık bulunca gider ve onun emriyle iş eder velakin gideceği de şeyh gibi bir nakıs ise şeyhini beklesin. Zira çok tavuk altına giren yumurta fasid olup artık piliç çıkarmaz.

Ve şeyhliğe münasip ve meşru ticaret memduhtur. *El-kâsibu habibullah* buyurulmuştur. Gerçi mana-yı batını kesb ve kemal-i marifetullahtır. Lakin mana-yı zahiri dahi icra olunmak murad olunmuştur. Enbiya-i izamda ve nice evliya-i kiram da ticaret ile ta'yişleri nakil ve beyan ve tezkirelerde tahrir ve ayan olmuştur. Esbab-ı halince teşebbüs ve kifayet miktarınca rütbesinde tayiş ahsendir. Kendi ve evlad u iyali müzayaka çekip ve ağniyaya bar ve onlardan ümid ihtiyar edip nevan mezellete giriftar olmaktan kesb-i helal ile refah-ı ehil ve iyal ve ref'-i şügl ve melal evladır. Hatta balada zikr olunduğu vech üzere Şah-ı Nakşbend kuddise sirruhu ve nevvir kuburahu hazretlerine bir kimse tarikata iltimas eyledikte 'Bir kârın ve sanatın var mıdır?' diye sual buyururlarmış. Eğer 'hak getire' derse 'var ibtida bir sanat hasıl eyle bade bila-iştigal maişet tarikat-ı aliyeye duhul ol' diye cevap buyururlarmış. Bundan murad zaruret-i maişet sâlik-i sâdikın sülûküne ve sülûkte sanatına mani-yi küllidir. Havatır-ı müteferrikadan halası emr-i müşkildir. Buyurmuşlar ki fukara-yı muhlisine emr-i ticarete cümleden helal ekrab emr-i dihkâniyyet ve bağ ve bahçedir.

Hikaye:

Bir padişah bir gün şikardan gelirirken fukara evlerinin birinde bir duhter-i sâ-dahter görüp meftun ve ol dil-rubaya aşık [43a] ve uğrun olup gelip vezirine emredip kızın babasını getirtip duhteri kendilerine nikah edeler, kızın babasını getirip envai ikram ve ihtiram ile keyfiyeti kendine haber verip duhterin rüsum üzere talep eylediklerinde pir bir tedbir eder ki "Padişahımızın bir sanatı var mıdır?" Vükela hande edip pirin kemâl-i hamakatine ve adem-i

idrakine hamle edip derler ki "Bizim sana dediğimiz padişaktır. Senin gibi tüccar-ı bi-intibah değildir. Pırlığın var, aklın cem edip mülâhaza eyle. Ona göre kelamın söyle" dediklerinde pir-i fakir der ki "Padişah olduğun anladım ve ona göre söyledim. Her kim olursa olsun ben kızımı bi-kar ve bi-sanat ere vermek ihtimalim yoktur." diye kati cevap eyledikte her ne kadar ki padişahlar halin ve onların sanata muhtaç olmayıp dünyaya malik oldukların haber ve ifade eyledikçe pir-i fakir kelam-ı evveli takrir eyleyince vuzerası padişaha haber verir. Bî-tedbire söz tesir etmediğini ifade eyledikte padişah ateş-i aşk nebah edip elbette elbette ol zaîfü'l-aklı ilzam ve in'am ile kendisine teveccüh eden devlet ve saadeti ifham-ı kemal say ve ihtimam edin. Zira benim sabra kararım ve sükun ve teenniye ihtiyarım yoktur. Aşk ve muhabbetim gayet de çoktur. Heman şu fertuta meram anlatın deyip vüzera ve vükela bir araya gelip ebna-yi cinsinden biraz kimseleri pire havale ve razı olup kızını padişaha vermek tarikini reylerine ihale edip onlar dahi bir türlü ilzam edemeyip tekrar divan-ı erkan piri getirip her yüzden kelam ve her türlü inayetler ilam ettikçe pir-i fakirin " Size ibtida dedimdi, ben evladımı sanatı olmayan adam ister padişah olsun vermem. Sanatı var ise her kimi isterseniz deriğ değildir." diye kati makal eyledikte padişaha haber verip mümkün değildir ki bu muannet fertuta söz anlatmak muhal dediklerinde padişah bâ-intibah bir tez ahz olur ve bir kaç gün zarfında tahsil olur bir sanat bana talim ettirin ki şu hamkâ ilzam ve sanatı vardır diye rıza vermesine ihtimam edelim." deyip heman bir kaç hasırcı ve saz vesair âlât ihzar ettirip bir kaç gün zarfında padişah müstaid ve hezarfen olup gayet ala frenk-pesend hasırlar ihtira edip piri çağırıp kızını padişaha talep ettiklerinde yine "Padişahın sanatı var mıdır?" dedikte "Beli, vardır." derler. "Nedir?" der. "Gayet ala elvan hasır işler" derler. "Öyle ise baş üzerine [43b] kızım veririm deyip padişahı ber-murad ederler. Bir gün padişah tebdile giderken bir mükellef pak ve kamil aşçı dükkanına uğrayıp bazı taamdan özenip taam ister. Aşçı i'zaz ve ikram ile dükkan ardında odaya iletip oda kapısını açıp içeri girince zîr-ü zemin olmakla padişah zir-ü zemine düşüp bir karanlık muzlim mahal meğer içinde bir kaç kimseler varmış. Hey, sende mi bu dama düştün? dediklerinde padişah der ki "Bu ne mahaldir ve beni ve sizi buraya kim koyar ve bu karı niçin ediyor? Onlar dahi derler ki "Bu aşçı batakcı imiş, taam yemeye gelen meçhul lahm ve şuhûm sahibi kimseleri bu mahalle getirip bu câha düşürüyor sonra bu mahalden birer birer çıkarıp pişiriyor ve halkı onlarla doyuruyor" deyip ahvali ifade edince padişahın can başına sıçrayıp "A ya! Bu ne tedbir edelim ve ne hile yoluna gidelim" deyip zikr ederken aşçı dedikleri melunun çırakları gelip birin çıkarıp boğazlayıp nöbet padişaha geldikte heriflere der ki "Varın üstadınıza söyleyin, benden ne hasıl nihayet bütün zayıfım. Bir kaç kuruş düzer lakin benim bir ala sanatım vardır. Ona beher günü üç beş binden hasıl olacak menfaatten ziyade nefi olur. Eğer razı olursa gelin lazım olanı haber vereyim, getirin

siz kendi kârınızda olun, ben de burada kârımı işleyim fûruht edip külli ticaret edin deyip hademe-i hâîn üstazlarına haber verip der-akab esbab ve malzeme ihzar edip padişah dahi ve refiklerin dahi telef olmayıp kendisine yardımcı olup külliyetli hasır tedarikine iltimas eyledikte hain bed-ayin tamaa düşüp kabul eyler. Onun sebebiyle ol derdimendler dahi bir müddet necat bulurlar. Ama çünkü padişah alem tebdile çıkıp ve yanında kimse bulunmadığından ol gün padişahı arayıp bulmayınca vükelası ketm edip padişahı her ne kadar cüst-ü cû ettilerse bir taraftan ne bir haber ve hangi tarafa gittiğinden bir eser zuhur etmeyip etraf ve eknâfa adamlar salıp padişahı aramaya mukayyed olmuşlar. Ama çünkü padişah-ı alem hapiste hasır örmeye meşgul olup ve hasırları iştihar bulup hain bî-din dahi hasırların karın ve revacın müşahede edince padişaha rağbet edip ve ol eyyamda sayd ü girift ettiği derdimendleri dahi padişah-ı adil dilek edip bize şakird lazımdır. Her ne kadar şakirdimiz ziyade olursa hasırımız dahi ziyade olur diye itma edip halk ma beyinde kemal-i rağbet bulmuş idi. Hatta saray padişahı dahi hasır almaya başlanmış. Padişah her gün teftiş edip hasırın revacın öğrenirdi. Bir gün bir kebir ve elvan gayet alaca hasır yapıp ol hain [44a] dalalet ayinine der ki: "Bu hasır şahlara layık ve meliklere münasıptir. Sakınıp bu hasırı gayri hasırlara kıyas edip dîn baha ile vermek bunun bahası girandır diye tenbih eder. Hasır meydana çıkınca halayık görüp ve padişah bendeleri görüp biri vezire haber verip der ki bir hasır gördüm padişah kâşânesine layıktır. Der-akab vezir hasırı getirtip ve meydana serip görürler ki eğer padişahı ararsanız falan aşçı dükkanı ardında muhkem mahpustadır, bilesiz diye elvan-ı şâzlar ile sanat edip yazmış, dikkat edince malum olur. Heman vezir varıp dükkanı basıp zîr-i zeminden padişahı ve yanında olan mahpusları ve dükkan ve üstazını ve tevâbi' ve levâhıkıyla ahz edip getirirler ve her birini bir ukubet ile helak ederler. Ve pîr-i fakiri getirip der ki: "Sen benim ve yanımırsıra bu kadar adamın selametine ve bundan sonra telef olacak müslümanların necatına bais oldun." deyip kendisini vezir-i has eder. İnteha. Bundan murad ticaret ve sanatın faydadan gayri ziyanı olmadığını ifade eder. Ama şol şart ile ki hırs ve tama ve iddihar olmaya. Heman def-i zaruret ve sülûk ve nisbetine mani olur. Maişet şugli ref ola. Lakin kendi tabiatıyla zuhur eden servet mani değildir. Zira atâ-i ilahidir. Onda hezar türlü letaif derkardır. Zira hayra sarf oldukça hasenatı zahir ve aşıkardır.

Meşayih kardeşlere layık olan birbirlerine tariz etmeye. Ganileri fukara-yı muhlisin hakkında onlar fakir ve muhtaç olduğundan daima fikr ve tertipleri riyâdır ve halktan celb-i mal sevdasıyla layık olmayan şeyleri irtikab edip halka sıklet vermeden hâlî değillerdir. Lakin bizler elhamdülillah kimseden nesne matlub değil, gelse bile kabul etmem. Ve belki fukaraya bahş ederiz diye böyle layık olmayan tariz ile kesb-i kulübden ihtiraz edeler. Zira onların fakrleri fakr-ı hakikattir. Sureti dahi cem etmiştir. Haşa ki onlar cerrar ve halka bâr olalar.

Cerrar ve ibadullaha bâr olanlar onlar nakıslar ve mukallidlerdir. Şöyle nakıs ki marifet ve kemal davasında olmayıp cemi efal ve akvalleri cihet-i dünyadır. Biz onlar gibileri tariz ve halka ve tariz eylesek gıybet etmiş olmazız. Nefsül emri ifade ettiğimiz zuafa aldanıp damen-i girîbânları pençe-i tezvirine giriftar olup hayf olmasın. Yoksa sâlik-i sâdık ve derviş-i muhlis aşık şeyh-i nakıs için değildir. Zira onlar kemale ermemiş ise de müzevvir değil, muhlistir. Memuldür ki matluba ere. Madem ki taliptir ümididir ki bir gün matluba ere. Karınca Kaf dağın delermiş. Biri sual eder ki "Nişlesen gerektir? Kaf dağın delip öte geçmek dilerim" [44b] demiş. Ol kimse demiş ki: "Sen bu ayak ile nice Kaf dağın delip geçersin?" deyince karınca der ki: "Geçmez isem bari yolunda ölürüm. "Kezalik meşayihin dahi bir sınıfı maksuda vasıl olmayıp nakıs kalmış ise leyl ü nehar kudretleri miktarı muhiblerini terbiyeye ve hem kendileri teknil-i mertebeye sa'y-i belîğ etmektedir. Onlar her ne kadar nakıslar ise dahi müzevvir ve mukallidlerden addolunmaz. Sâdık ve muhlis sâîlerdir. Ve fakir meşayihe dahi gani meşayihi onlar ehl-i dünyadır ve dünyaya harîslerdir. Onlar gibi meşayihin kemalleri dünya cemindedir onların sulûkte alakaları yoktur. İki karpuz bir koltuğa sığmaz. Dünya muhabbetiyle hak muhabbeti bir gönülde cem olmaz demeyeler. Zira gerçi öyledir. Lakin onun kalbi belki malumun değildir. İhtimal ki onda muhabbet-i dünya kalbinde olmaya. Zira bunlar gibileri biliriz. Enbiya ve evliya ve hala onların varisleri dahi vardır. Ve onlar dahi ol yüzde giderler. Fakr-ı müzayakasıyla ve fukara ızdırabın hazm edip tefrika-i zaruret galip gelip tahsil-i kemal kabil olduğu gibi gına satvetin hazm edip kesret-i alayık ve avâika galip gelip kesb-i kemal dahi mümkündür. İkisinin dahi kuyudatı derkardır ve ikisiyle dahi tahsil-i kemal aşıkardır. Onlar ki nâ-kabil mukallidlerdir. Fakir ve gani ne olursa olsun mukalliddir. Ve onlar ki muhlis ve muhakkiklerdir, gani ve fakir muhakkiklerdir. Ama bazı muhlisler vardır ki hakikatte muhlis ve sâdiklardır. Ama intikali azdır ve sâf-ı derundur. Hakayık ve maariftir gene istidadı yoktur. Nâsiye-i kabiliyetine rakm-ı gabavet çekilmiştir. Onlar gibileri asla irşada salih değildir. Kanun tarikini tağyir eder. Sehven olsun hatası ekser umurda galiptir. Adem-i derkinden onlara hilafet verilmediğinden başka yanlarında esrara müteallik kelimat caiz değildir. Zira dürüst anlamaya kabiliyeti yoktur ve kabiliyeti olmadığından dahi haberi yoktur meğer yalnız bazı kimseleri tevbe ve istiğfara getirip emir ve nehye terğib etmek ümidi ola. Ama asla tarikat ve hakikat ve marifet esrarından söylemeyeler.

Hikaye:

Hazret-i Süleyman salavatullahi ala nebiyyina ve aleyhi hazretleri bir âlî bahçe tertip edip ins-ü cinne emreder. Dünyada her ne kadar tuhaf ve tefâruk zî-ruh eşcar ve esmâr ve şükûfe ve ezhar-ı vuhûş ve tuyûr ve havâss hasılı bahçe bî-kusur olsun diye emreder. Cümlesin ihzar ve ikmal edip Süleyman'a haber verirler. Süleyman dahi cümle erkan-ı

saltanatın ve dîv-ü cinni cem ve ziyafet ederler. Badehu cümlesini cem edip sual eder ki: "Bu bahçenin bir kusuru var mıdır?" Cümlesi "yoktur" deyince içlerinden birisi der ki: "Ya Süleyman! Serendib dağında bir bahçe gördüm ve ol bahçede [45a] bir kuşçağız vardır. Nısfu'l-leylden sonra sabaha yakın bir kere öter gayri ötmez ve eğer bahçede bigane olduğun fehm ederse ötmez. İşte ol kuşun teğanni ve terennümü bu bahçede olmak lazım gelir ve o terennüm bu bahçede olursa bu bahçe ol vakit bi-kusur olur. Zira öyle hazin müessir latif sada işitilmiş değildir." deyince Süleyman buyurur ki ona bir tabiat sahibi zarif bir kuş ister ki varıp bir kerede öğrenip gele. Hüdhüd'e sual eder: "Kimdir içinizde müsteid ve hezarfen varıp ol nağmeyi öğrenip gele ve bu bahçede terennüm kıla. Hüdhüd der ki: "Öğrenip ve gelip işbu bahçede nağamat edecek bülbüldür." Bülbülü getirip keyfiyeti haber verdikte gidip lazımı üzere öğrenip gelip icra etmesi emr olundukta bülbül cevap eder: "Emir, padişahındır. Lakin ben zaifü'l-vücut ve nahifü'l-bûd bir kimseyim. Yollar hatar-nâktır. Binaen bir muktedir kimse refik olsun ki ol mehaliki geçem ve ol şerbet-i şirinden nağmeler içem dedikte laklakı yanına taayyün edip gönderirler. Vakta ki ol mahalle gelip bir takrib alem-i ağıyarden hâli iken derun-u bahçede bir mahalde pinhan ve laklak ile bülbül bir köşede nihan olup birbirlerine ekîd-ü şedid tenbihat edip ikisi dahi şeb-tâ-be-seher uyumayıp dinleyerek ve ol kuşçağızın nağamatın işitip bekleyeler. Vakta ki seher nesimleri esmeye başladı ol kuş bir kere raksa gelip bir fasıl taksim tam ve bir nice peşrevlerle nağmesin tamam eyledi. Bülbül gûş ile dinledi ve can-ı dil ile benleyüp laklaka nazar etti ki baba laklak bir ayağın kaldırıp dalmış ve uyku bahrine dalıp kalmış. Ol hinde bahçevancı önden gelip kapıyı kakınca baba laklak davranıp kapı tıktısının güzelce dinleyip benler ve bülbül tarafına bakar, bülbül kendini uyurluğa vurup laklak bülbüle der ki 'Hey gafil uyan kişi memur olduğu yerde böyle mi gider? Ve vardığı mahalde hizmeti böyle mi edersin? Ol kuşu işitip ve ol nağamatı öğrendin mi?' Bülbül mezâyâyı bilip "Hayır sultanım galiba beni bir miktar gaflet almış ve işbu taksiratım böyle olmuş. Şimdi hal nice olur? dedikte laklak der ki 'Dur gidelim ben işitip öğrendim. Var bana ömrün oldukça dua ve sena eyle.' Giderler ve huzur-u Süleyman'a vasıl olup bülbüle sual olunur. Bülbül der 'Şedaid seferden gelip ve vücuduma kesl arız olup bî-tâb olmuşum ve o vakitler bir miktar dalmışım. Ama elhamdülillah şeyh-i murgân baba laklak âgâh bulunup dinlemiş ve ol nağamatı layıkı üzere öğrenip benlemiş' dedikte laklaktan sual olunup 'Beli, öyle oldu. Biçare bülbül ziyade yorulup uyudu, işitemedi. Ama ben kulun agah olup dinledim ve tamam-ı cümlesin anladım' deyince 'İmdi bir miktar terennüm eyle görelim' [45b] dediklerinde laklaktır başın havaya kaldırıp laklak laklak etmeye başlayınca kimi taaccüb ve kimi hande ederek Hazret-i Süleyman gazaba gelip ibtida sevk ve terğib eden kuşu getirip "Bu mudur senin bize medh ve terğib ettiğin makam" dedikte kuş der ki "Estağfirullah

bu ne şekil nağmedir?" Dönüp laklaka der ki 'Hey budala! Sen sen bu nağmeyi nereden işittin? Ve böyle belayı başına üşürttün. Haşa ki ben kulun sen padişaha böyle laklakiyatı söyleyem.' Dönüp bülbüle hitap edip der ki : 'Adam memur olduğu işte böyle mi gider? Ve böyle laklakiyatı kem heves eder' diye bu muhavere de iken biçare laklak şunu hayal eder ki ibtida-i emirde galiba bir güzelce edâ-yı meram edemeyip hazzolunmadı. Elbette bir miktar idman ve talime muhtaçtır diye heman gerdan uzatıp laklakiyata başlayınca Hüdhdüd laklakı azar edip bülbüle tekrar muahezeye başlayınca bülbüldür Hazret-i Süleyman'ın dâmenin bus edip baba laklak kapı tıkırtısın işitti deyip keyfiyeti ifade ve kendi terennümata şuru edip cümlesi pesend ve hayran olmuş. İnteha. Bundan murad kimi bülbül nağmesin ve kimi kapı tıkırtısın işitir ve onu bülbül nağmesidir diye nakl eder ve ömrü kuru laklakiyat ile geçip gider. Hasılı layık ve seza değildir. Tarikat-i aliyyeye dahil olup erenler ve evliyalar kisvesin giyip ve onlara muhib ve bendelik davasın eden uşşak nefis ve şeytana aldanıp sahib-i zevk ve hal olmadan davaya düşüp halka görünmek hevasıyla bir alay maglata sohbetler peyda edip yarım yalan rumûzât ve işaret ve beşaretlerle halkı taglît ve sırdır, anlanmaz ve söylenmez diyerek güya keşf ile setr beyninde bir hakayik izhar eder ve öyle bî-mana ve mâlâyani kelimatlar ile ukalanın mahall-i istihza ve medhul ve mezmumu ola. İsterse ki bazı büleha havyan misli kimseler aldanıp firîfte olmuşlar ise fukara-yı muhlisine lazım olan dünya ve ahiret sıdk ve hulus ve hüsn-ü niyyat ile zevk-i haldir. Yoksa hayalat-ı nefsaniiyye ile riya ve riyâset-i dünya için dünyayı ve ahireti harap etmek gayet hamakattir. Zira halkı aldatırsa hak aldanmaz. Öyle olsa mani ve mu'tî haktır. Sana kısmet olan elbette seni bulacaktır. Yalnız dünyada rezalet ve ahirette nedamettir.

Hikaye:

Şehr-i hümayünde bir yiğit bir gün bir mahalde bir avrada rast gelip rüzgar nigârın çârın açıp yiğidin gözü nigârın yüzüne düş olup yek nazarda beşer aklın feramuş edip şarab-ı aşk-ı nigâr ve dilfekar ile sarhoş ve mest-i medhuş olup kalmış. Ne ileri ve ne geriye mecali kalmayıp mütehayyir ve dembeste-i bîhûş nigârın semti ve mahallesin bilmek fikrinde iken hatrına ilham olur ki bu ne hevadır nefsi şeytana uyup hilâf-ı rızâ-yı bârî nâ-mahrem ve ahirin mahremine nazar edem diye bir dahi nigâr tarafına nigâh [46a] etmeyip vâfir mülâhaza edip ahir onu fikredip bu vilayetten çıkıp bir tarafa gide. Zira madem ki vilayette olup durdukça gönül ol nigârı bulmak ve görmek hevasından feragat etmez. Öyle olsa daima hevâ-yı nefis ile olmak iktiza eder diye heman olduğu yerden azm-i gurbet edip terk-i vatan ihtiyar eyledi. Esnâ-i rahda yine vilayet-i mezkur sükenâsından Yemliha namında hükemadan bir fâzıla rast gelip beşîre der ki: "Ey merd-i âkil, kande gidersin ve bu gurbeti niçin ihtiyar edersin?" Beşir der ki "Bir merd-i garibim, kande olsam garibim. Bir eyyam gurbet ve seyahate ihtiyar

eyledim" deyince Yemliha der "Öyle olsa gel benim refakat ve hizmetim kabul eyle. Hem müntefi' ve ilmim ile muğtenim olursun" deyip Beşir dahi kabul edip esna-i rahda her bâr Yemliha dava yüzünden günâgün hakaretler edip "Biçare gafil sana ettiğim lütuf hemşerilik riayetidir. Yoksa sen kimsin ki benim gibi fâzıl-ı yegane ile bile gidesin? Senin gibi hezar cahil benim estânıma beste ve nice gafiller fazlım bostanında şikeste ve kemer-bestedir. Benim kemalim bağında hikmet-i eflâk küşâde ve ilmim gülzarında esrar-ı mugayyebat ifade olunmuştur." Beşir der ki "Hezar şükür ve minnet hakka ki senin gibi ehl-i kemal ile refik ve hamd-i bi-şimar ki hazretin mânend sahib-i zevk-i hal ile hem-tarik oldum. Benim ne vücudum var ki cenabınıza musahip ve tarikinize muvafık olam." Bu kelimat ile giderken hava gürüldeyip ra'd ve yıldırım ve yağmur yağmaya başlar. Yemliha der "Ey gafil bu bulut ve ra'd ve yağmurlar nedir?" Beşir der ki "Hakkın hikmet-i kudretidir." Hakim der "Zihî cahil ve nadan ki ben onunla refikim. Bulut yerden buhar havaya aks edip teraküm eder ve birbirinden sakılıp ra'd ve yağmur hâke hubût eder." Ve gece olup eleğim sağma ve yıldızlar zuhur eyledikte Hakim der "Hayf ola ki senin gibi nâdân eline bu ilmi talim ve tefhim edem " diye seb'a-i seyyare ve burûcun ve birbirleriyle kırânların kimin tasrih ve kimin tevil ve ima ve işaret ederek günâgün terzîl ve tahkir ederek bir beriyyeye gelip Yemliha'ya: "Gusül iktiza eder." Meğer ol beriyyede su bulunmayıp konak yerlerinde kuyular ile sular olup yağmur ve kardan derilen sular kuyular içinde cem olup ebnâ-i sebil zaruretlerin def ederlermiş. Hakim Beşir'e der ki "Sen bir miktar ardın dönüp otur, ben gusl edip gidelim" Beşir dahi dönüp oturur. Bir zamandan sonra Beşir bakıp "A ya hakimden sayd ü sadâ yok. Noldu?" deyip kuyuya gelip görür ki Yemliha gark olup kuyuda kalmış. Başı üstüne gelip "Hey derdimend-i biçare fazıl-ı cihan ve gün ve mekan yerleri ve gökleri [46b] ve yağmur ve bulut ve burûcu ve ahkâmını ve atvarını ve her şeyin sır ve hikmetini bilip kendin bir kuyu içinde gark olacağın bilmedin" diye libasların alıp kemerinde bin altın bulup mütehayyir kaldı. Ya bu akçeyi alıp gitsem bu adamın evlad ve iyali olmalıdır hakkıdır ve eğer akçeyi mahalline getirem desem mevsim-i hac geçer ve bu kadar mesafe kat olunmuş iken tekrar geriye dönmek hasılı mülahaza edip eğer ben hacca gidip yolda ölürsem varislerin hakkı üzerimde kalır ama bu malı alıp ve geri dönüp ashabına teslim edeyim. Bade eğer ömrüm varsa sene-i âtiyyede yine yoluma gideyim deyip bir gün vilayetine gelip Yemliha'nın kapısını kakıp avradı kapıya gelip "Kimsin?" dedikte Beşir keyfiyeti haber verip malı teslim edince avrat der ki "Ey Hak subhanehu ve tealanın kulu ve ol hazretin bende-i makbulü bu mal benim pederimden muris maldır. Ol hakim Eflâtun'un ilminde gayri mali ve hikmetten maada hali yoktu. Onu ben alim ve fazıl olduğu için ihtiyar eylemiştim. Şimdi hal çünkü böyle oldu. Ben bîkes-i mestureyim. Sen dahi benzer ki garib ve mücerredsın beni helallığa kabul eyle" dedikte Beşir der ki "Ben

tehhül etmem ve helallığa kimseyi kabul etmem. Ben bir seyyah-ı âlem ve fakir ve garib bir ademim" dedikte avrat der ki "Bende mal vardır ki hezar senin gibilere kifayet eder. Benim sana tamam ismetimden ve senin sadakatinden ve diyanetindedir. Gel kerem eyle sözümü reddedip beyhude özürler ile devletin sedd etme. Zira çok müşküller vardır ki sühulet ile hallolur. Her ne ki özrün var ise söyle ve onun cevabın benden dinle." Beşir yine cevap eder ki "Bu dediğin kelimat benim hakkımda fesâne ve benim özrüm lisana gelmez ve kolaylığa söylenmez. Heman beni kendi halime koy. Zira benim derd-i derunum efvân ve ifade ve beyandan bîrûndur. Benim evlenmeye iktidarım yoktur ve nisa yüzüne bakmaya ihtiyarım yoktur. Benim derunuma şem'-i mahbub ve tenim pervane-i meczubtur. Benden ne kendime bir zerre fayda ve ne âhare bir katre âide hasıl olur. Benim esmam yanmış ve ben ol ateşe kanmışım" dedikte avrat der ki "Ey güzîde-i uşşak ve ey azurde-i hecr-i firak, gel bu inadı bırak sözümü dinle ve bu nasihatim can u dilden benle. Gel beni helallığa kabul eyle ve bana yalnız bir mahrem ve yar-i vefadar ol. Ben de sana hem-dert ve gam-güsârın olayım. Eğer derdin mal ile olursa mal bezl edeyim ve eğer nüfus ile ise nüfus vereyim. Hasılı ahd ve emanım olsun ki senin müşkilin hallolup senin marazın sıhhat bulmadan ben cariye rahatsız olmayım. Niçin hodbinlik edip inad edersin? Çünkü derdin vardır. Derman aramak lazım değil mi?" deyip bunca sihr-âmiz kelimat [47a] ile Beşir'i murad-ı ümidine düşürüp işin başardı. Ve akrabaların getirip nikah ve zifaf eyledi. Beşirdir cananı görünce aklı başından zail olup yıkılıp kaldı. Mahbubesi başı ucuna gelip ve aklın getirip mahbubeye "Bu hal ne haldir?" dedikte söze gelip der ki "Çünkü beni yolda rast gelip gördün ve ben dahi seni gördüm, can u dilden aşık ve vurgun oldum ve geri bakıp kimdir bilem diye murad edince kendi kendime dedim ki 'Ey nefis! Heva-yı zebun nâ-mahreme meyil ve mecbur olursun meğer hakkından haya etmezsin' deyip evime geldim ve azimet ettim ki bir dahi evimden dışarı çıkmayam ve mahbubumu görem diye halka bakmayam, ölürsem dahi ölem, çün bu niyeti edip oturdum. İşbu vakıa zuhur etti. Seni kapıda gördüm, aklım yitirdim ve bu kaziyenin vukuundan sen dahi bu hal başında olduğu malum oldu. İşbu tarafeynini ismet ve sadakat akıbet bu inayet ve bu devleti muristir." deyip ömürlerini safa-yı hatır ile geçirirler. Bundan murad dava ve leffaflığın akıbeti nedamet ve hüsrandır ve sadakat ve hulusun nihayeti devlet ve inayet-i subhandır.

Ve meşayih kardeşlere layık olan ibtida her ehl-i dünya ve dünya teklifleri selameti için tac ve külâh giymeye talip olanlara niyet-i halisası olmayan deni ve hammallara giydirmeyeler. Ama sâdik-ı sâlike ve hangah hadimlerine giydireler ve giydikten sonra olur olmaz taksiratla infial edip başından tacını almaya kıymayalar meğer tarikat merdudu ola. Şöyle ki tevbesin bozup kebairlere mübtela olup bir zaman nasihatlerle sabrola. Belki nadim

olur eğer zaman geçip ibtilası terk bulması görülürse yahud dervişliğin bırakıp dünya ticaretlerine hırs ve irtikab eder ile ibtilaların gördükte ol vakit başından tacını alalar ve fezâ-yı hüsrana salalar. Ve eğer başından tacı alınmasın diye tekrar nadim olup tevbeye gelmeye ihtiyar ederse ol şart ile alıkoyalar. Belki ar edip yola gele. Ve bir kimseye tevbe vermek lazım geldikte yalnız tevbe vereler, şart vermeyeler. Husussan talâk-ı selaseden ihtiraz edeler. Bazı ibtila ve bazı mübtela olursa ihtiyarı meslûb olup her şeyi ihtiyar eder. Sonra müşkil işlerin zuhuruna sebep olur ve biz bu işi gördük ve nedametın çektik. Talib-i hakka hakkın yolunu yokuş edip güçlükler teklif etmesin. Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîminde ve Furkân-ı Azîminde haber verip buyurur: 'Ben kullarına güçlük murad etmem,kolaylık murad etmişim' demiştir. Kolaylık ile kolaylığa vasıl olunur. Güçlük adamı güçlüğe uğratar. Her kişinin [47b] tabiat ve istidadına ve vüs'una göre teklif olunur. Vüs'undan hariç teklif ve vüs'unda olanı dahi terk ettirir.

Şâh-ı Nakşbend hazretleri hacdan gelip bir kişizade can muhibler hakkında ahbab dedikleri falan zat hazretinizi hoş-amedî etmedi ve cemiyetinize gelmedi. Hoca hazretleri ol zata demiş ki "Hiç beni rüyada gördün mü?" Demiş ki: " Bir kaç defa gördüm." "Öyle ise ziyân etmez. Bize muhabbeti ve alakası olmasa rüyasında görmezdi." Yani nazar hulusa ve muhabbetedir ve ibadete mahsus değildir. Taat nefis içindir, muhabbet ise Hak içindir.

Hikaye:

Hazreti Ömer radiyallahu anh vakt-i saadetinde Pir Cengi namında bir fasık hanende varmış. Hûb-sadaya malik ve maişetine onunla sâlikmiş. Herkes saz ve sözüne mail imiş ve onunla ol dahi geçinip zaruretine hanendeliği hail imiş. Pir ve ihtiyar olup sadası bozulup zevki gitmiş ve maişet ve ticareti dahi bitmiş. Bir gün kendisine karından yeis gelip ve çekûrun alıp mezaristana gidip çekûrun eline alıp der ki "İlahi! Ömrüm tükendi halka lezzetler ve zevkler bağışladım. Dünya ve dünyalık için sana aşk ve muhabbet ile bir terennüm etmedim. Şimdi itibarım sakıt oldu. Bu karı terk edecek oldum. Bari sana bir çekûr çalayım deyip çekûrun eline alıp çalmaya başlayınca Hazret-i Ömer sırrına hitap gelir ki "Ya Ömer! Bin altın alıp mezaristana Pir Cengi'ye iletiver ve benden ona selam eyle. Bu ana kadar ömrün halkın safa ve zevkine sarf eylemiş. Şimdi gönlün bize döndürmüş ve benim muhabbetimle bana hizmet ve lezzet kasdıyla saz çalar, halka çaldıkça sazların vaktiyle nefini görmüş. Bize olan emeği dahi zayi olmayıp nefin görsün." diye emrolunup ve Hazret-i Ömer radiyallahü anhü bin altını alıp getirip teslim eder. Tâib ve müstağfir olup hazret ölmüş.

Ve meşayîha layık olan bir kelamı güzel bilmeden söylemeye. Söyler ise şek ile mechul söyleye meğer yanlış benlemiş ola. Bir zat bir haneye mihman olmuş. Sahib-i hanenin bir küçürük uşağı olup ağlarmış. Hane sahibi uşağına der ki "Ağlama, misafir seni döver." Ol

zat dahi uşağa der ki "Ağlama zira çükünü keserim." Hane sahibi der ki "Sultanım uşak kızdır, çükü yoktur." Mihman cahil olur yani sonradan hacîl olacak kelamı münasip değildir. Ve bir kimse ile çok muaraza mazmumdur. İster bildiği olsun. Zira muaraza hastalar karıdır. Sâlikin nisbetine manidir ve [48a] infiâlât-ı nefşâniye îrâs eder. Hususan kendinden ulu öyle mühlîkedir. Eyvallah menzili âlî menzildir.

Ve meşayih kardeşlere gerektir ki eğer kendi tariki hurdesinden değilse teberrüken veyahut sünnet-i şeriftir diye saç koyvermeyeler ve dervişine dahi ruhsat vermeyeler. Zira mücerred riyâ ve görünüştür. Tariki hurdesi olmayınca niçin işler, sünnettir derse 'Niçin bıyığın kırkmayıp saçın koyverirsin?' Bıyığın kırksa dahi saç koyvermeye, lazım değildir. Traş olmak dahi sünnettir. Hatta buyurmuşlar ki kara sarık ile kara abadan hırka giymek dahi esbab-ı riyâdandır. Ama zamanımızda onlar resm olmuştur. Onun için esbab-ı riyâdan çıkmıştır. Fukara-i muhlisin ve meşayih-i mütekaddimin ve müteahhirinlerin cümlesi riyâ-yı hafiden selamet bulmaya ciğer-hun etmişlerdir. Ve riyâ-yı hafiden kurtulmaya acayip mücahedeler ve garaib sıfatlar ihtira' etmişlerdir. Aşık-ı sâdika layıkmıdır ki ihtiyar ile riyâ ihtiyar eder. Ve nefis-i şeytan hevasına uçup gide. Bilmem⁴⁷⁰ bundan ne hasıldır ki böyle işler ederiz? Ve bunca zahmet ve meşakkatimizi bir kuru davalar ile heba ederiz. Halka görünmek ise şimdi halayık ekseri arif olmuş, itibar edecekken etmez olurlar. Hele müzevirlere sözümüz yok. Ama aşık ve sâdıklarımıza intibah lazımdır. Gerçi kusurumuza nihayet yoktur. Bari beyhude ve bila-faide kasta mukârin celi yıkıntılardan korunmak lazımdır. Bize avamın medh ve zemminden bir keder olmaz. Zira lazım olan hakkın bilmesidir. Lisan-ı nastan selamet bulup ömür geçirmiş nevi ben-i adem yoktur. Enbiya ve evliyaya vuku bulan hâlât mesmudur. Biz onlardan büyük değiliz ki cümle alem senamızda ola. Fütuhât-ı Mekkiyye'de mezkurdur ki bir arife bin sıddîk zındık demeden sıddîk olmaz. Müfred: Hakk'a makbul olmak ister halka menfur olmadan' fehvasınca medh ü sena ile kesr-i nefis mümkün olmaz. Erenler hep ibtilalarla ermişlerdir. Ve harim-i hazret-i tarike ibtilalarla girmişlerdir. Herkesin hüsn ü zan ve sui zannı kıyas-ı nefis iledir. Kendi tabiatı ve cibilliyeti jeng üzerineyse halka dahi onu zanneder. Alemde hüsn ü hulk ile me'lûf kara karga gibidir. Onun için sui zan galiptir kendi cibilliyeti üzere kıyas edip hükm eder.

Hikaye:

Bir padişahın Hızır aleyhisselamla mülâkât etmek arzusu derununa galebe edip vilayette nida ettirir: "Her kim Hızır aleyhisselamı bana gösterip haber verirse bin altın ona

---

⁴⁷⁰ Haşiye: Ben de bilmem bundan ne husuldür ki daima bıyık kırkmayı tavsiyeden geri kalmıyorsunuz. Bıyığı kırkmak ehl-i tarik bigane gibidir. Değil mi bıyık kırkmakta ne keramet has olur?

Zaten sünnet diye diye ettikleri bütün yanlışdır. Sünnet olmayan bir şeyi sünnettir demek ne yakıştır?

nezrim olsun." Pes, fakirul hal ve kesirul iyal bir kimse nidayı gûş edip encâm-ı kâr mülâhazasın feramuş edip heman bî-mülâhaza padişaha varıp bin altını alıp kırk gün mühlet ile Hızır'ı ihzara taahhüt [48b] ve iltizam eder. Ve saraydan çıkıp çarşıya gider. Tamam bir senelik evinin levazımat ve zahiresin ve evlad ve iyalinin libas ve kisvesin teknil edip evine hamallarla getirir. İyal görüp feryad u figana başlayıp "Bunları nereden sirket edip getirdin ve bizi varta-i helaka salıp yitirdin?" deyince "Elem çekme, hal şöyle oldu: Ben dahi bu ana kadar fakr ü fâka canım kâr edip bu emr-i azimi ihtiyar eyledim. Ya odur ki ben ölüp sizler tok kalasız veyahud kırk gün Hakka niyaz edelim. Hak Teala hazretleri merhamet edip ona Hızır'ı göstere, cümlemiz selamet buluruz." deyip niyaza başlar. Gün kırk olup ne Hızır'dan nişan ve ne selamete imkan olur. Padişah kırk gün bekleyip kırkıncı gün divan edip fakiri ihzar ve Hızır'dan istifsar eder. Fakir mebhut ve hayran ve meyus ve sergerdan sükut edince padişah vezir-i ûlâsına hitap edip der ki "Padişahlar huzurunda yalan söyleyip ve mal alıp tezvirat edene ne lazım gelir?" Vezir der ki "Bunu şöyle heman fırına atıp pişirmeli" Ehl-i divandan beyaz libas giymiş bir kimse "Asıldır, asıldır". Padişah vezir-i saniye hitap edip "Sen ne dersin, bunun hakkında nice edelim?" Vezir-i sani der ki "Padişahım böyle mürtekeb kezzabı derisin yüzüp ve dibeğe koyup vücudun hamur etmelidir." dedikte beyaz libaslı olan zat yine "Asıldır, asıldır". Vezir-i salise hitap edip "Sen ne dersin" deyince vezir-i akil ve bî-nazîr der ki "Padişahım bu fakir-i pür taksirin fakr ü fâkası canına kâr edip bila-ihtiyar bu emr-i azimi kemal-i fakrinden ihtiyar edip padişahımın enamına ve Hak subhanehu ve teala hazretlerinin ihsanına ümid edip bu mühlikeye kendin salmış ve hâlen derya-yı hayrete dalmış olmakla sen kerîm ve lütuf ve ihsanı amîm padişaha layık olan bu derdimendin özrünü kabul edip cürmün affedip bir zaman sinn adil padişah-ı zî-şân sayesinde refah ile zindegânî ola, evlad ve iyal ede." deyince beyazü'l-libas olan zat "Asıldır asıl" deyince padişah dikkat edip görür ki şahs-ı mechul divanda her vezirin cevabına "Asıldır asıl" cevap ediyor. Ona padişah hitap edip "Hey sen kimsin ki benim vezirlerim söyledikçe "Asıldır asıldır" diye cevap verirsin" dediğinde ol zat ileri gelip hitap eder ki "Bu fakir bela-yı fakr ile bu mühlikeyi ihtiyar edip vezir-i evveline sual eyledin. Onun aslı bir ekmekçizadedir. Ecdadının karı ekmek fırına etmektir. Sen padişah-ı zişana dahi onu sevk etti. Vezir-i saninin ecdad-ı karı keşkekçidir. Dibeğe et ve buğday koyup dövmek olduğundan ol dahi padişaha keşkekçilik tarif eyledi. Vezir-i salis hasib ve nesib zatında hüsn ü mürüvvet ve ademiyyet [49a] olduğundan şahlara layık ve padişahlara muvafik ihsan ve mürüvvet tefhim eyledi. İşte asıl asıl odur. Ama tahkik belki Hızır ya sensin yahud benim" deyip gözden nihan ve gönülden pinhan olur. Hızır aleyhisselam ol olduğu malum olup padişah Hızır'ı gördüğüne mesrur, elden kaçırdığına mahzun olup fakire bir ol kadar ihsan ve iki veziri azl edip vezir-i akıla

itibar ve teslim-i inân oldu. Yani herkes kıyas-ı nefis ile cibilliyetin izhara mecburlardır. Onlara infial varlık tekâzasındandır. Cemi akıbet varlıktan hasıl olur. Şeyhin ve dervişin varlık fenasında kudreti ne miktar ise tasarrufta kuvveti ol miktar olur. Fena tariki cümle tarihin akrebidir. Riyâlı ve riyâsetli mücahede ve amel filiz kırmaya benzer. Bir ağacın filizin kırdıkça kökü kuvvet bulur. Ama fena kökünü kırmaktır cümle ref ve mahvolur. Bunun tarik-i mecazisi riyâ ve riyâsetten ari olan amellerle kesr-i nefstir. Ve tarik-i hakîkîyyesi marifetullah ile ilmî yakindir. Bu dahi hasıl olmaz. Ancak mürşidi himmeti ve onun meclisiyle hasıl olur. Be şartı ân ki tasfiye ve tezkiye ile istidadı ayinesin musaffa ve kabil edip cezbe-i hakka mukârin ola. Ta ki kendinde zunur-u zata istidadı hazır ve müheyya ola. Ve meşayih kardeşlerin şeriatî kavi oldukça sâliklere irşadî kavi olur. Zira şeriatin zahiri nizam-ı aleme nazırdır ve şeriatin manası marifetullaha ve tarikata ve hakikate daırdır. Ve öyle olsa zahir ve batın şeriat irşadî içindir. Pes şeriatî kavi oldukça irşad sıfatı kuvvet bulur. Bundan malumdur ki mecazin-i muhakik olanlara irşad ve menfaat mefkuddür. Ve bu ondandır ki şeriatî meskuttür. Onlardan şefaati dahi olmaz. Şefaati ve irşad şeriate mevkuddür. Şeriat ameli ve mücahede olmıyan sâlikte terakki olmaz. Terakki amele meşruttur. Sâlike lazımdır ki maksuda vasıl olmadan marifetullah ile zuhur-u zata kanaati etmeyip şeriate ittibada kusur etmeye. Ta ki yakin-i külli hasıl ola. Ve irşad postunda olanlar yakinden sonra istikameti ile evvelkiden ziyade şeriate rağbet edeler. Ama bazı kümmeli iştiğal-i avama mütehammil olamayip ve ol bâr gayreti idare edemeyip tavr-ı rindane rücu etmişlerdir. Ekser onlar sevdâvî meşreplerdir. Sevdaları galeyân ve aşkıları tuğyan edip riayet-i idare noksan olacağı malumları olduğundan rindane revişlerle tasannular ederler. İstikamette olan savvet ve irşad ve her saltanat şefaati feda edip bila-istiğal ve hayal-i dildar ile fenaya kanaati ederler. Onlar şunlardır ki ya mecazin suretiyle tefennün etmişlerdir yahud avam zeylinde kendisin asla mücahede ve sülûkün biriyle kendilerin mukayyed etmeyip zahirleri bir imtiyaz ile avamdan mümtaz olmayip her türlü kisve ve her sınıf ile ülfet ve maişet edip üzerlerinden [49b] hüsn-ü zan olur bir halet müşahede olmaz. Onlar ne istikamette olan kümmel gibi irşad ederler ve ne mecazin gibi bila-irşad giderler. Terbiye ve irşadları ekseri meslekleri ve mezhepleri vechiyle gönül aleminde vücûd-u manevî şikar edip sırların aşikar ve kemallerin izhar etmezler. Arif-i billah olanlar bunların kemalatin bilir. Ve illa bir fert onların hallerine vakıf ve kemalat-i manevilerinden hâiftir. Ama makam-ı irşadta olan zatlardan herkes yani mutekid ve münkir mazanne etse ihtimaldir ama rindan-ı tarikat ve pehlivan-ı meydan-ı marifet ve hakikat olanlar mazanne olmadan kemal-i ihtiraz ve ictinab ederler. Zira mazanne olup halkın lisanına girip mahall-i iştibah olmak mesleklerinin aksi ve mezheplerinin hilafıdır. Zira atvarı mezkuru ihtiyar ettikleri ancak iştibah-ı nistan masûn ve ruunet-i nefis ve hevadan me'mûn ola.

Hikaye:

Bir kimsenin ahir memlekette bir maslahati zuhur edip gurbet iktiza edince bir cariyesi olup ve cariyeye ziyade alakası olduğundan evinde تنها koymaya havf edip mazanne-i kiramdan bir zata gelip rica ve niyaz edip maûnetiyle bir kaç gün cariyeyi vedfa etmeye iltimas eder. Müşarun ileyh dahi iltimasın kabul edip cariyeyi teslim edip gider. Bir gün hazreti şeyh bir takrib cariyeyi görüp bigayr-i ihtiyar bende-i dilfekar ve aşık ve avare gamiskar olur. Biçare, vurgun, cemi masalihinde durgun olur kalır. Eğer mahbube bir nazar dâiyesinde olmak lazım gelirse emanete hiyanet iktiza eder ve eğer sabr edem dersem ihtiyarım elde değil diye derya-yı fikre dallıp ahir mürşidine varıp terk-i rahat bâr ve namus-u âr edip mâ fi'z-zamîrin izhar eder. Şeyh ona der ki "Yusuf bin Hüseyin hazretlerine var ki ol senin derdine deva ve marazına şifa ihsan eder. Pes müşarun ileyh dahi şüdd-ü rahl edip ol vilayete gelip Yusuf bin Hüseyin kimdir ve ne yeredir sual edince derler ki 'Ol bundadır velakin onu bilmeziz ki hangi mezhepte ve hangi indedir. Ol bir fasık ve sarhoş ve bir facir ve mahbub-u dost ve bîhōştur' dediklerinde geriye dönüp şeyhine haber verir. Şeyhi der ki "Sen bir kere ona var ve şifahanesinden gönlün sivâr?" deyip yine avdet edip Yusufu bulup halvethânesine dahil olup görür ki bir mahbub-u afet devran ve oğlan önünde bir dostu şarab ve oğlan kadeh sürer. İçeri girip selam verir, selamın alıp ikram edip der ki "Azizim, taayyüb etme. Biz bu işleri onun için ederiz ki bizi müslüman-ı emin bilip kızın ve kardaşın emanet etmeye şayet sonra hiyanet etmek iktiza ede. Bu şarab şerbet ve bu oğlan ferzendimdir" deyip ve müşkilin halledip geriye avdet eylemiş. İnteha.

Ve meşayih kardeşlere layık olan gecelerde mümkün oldukça cünüp yatmayalar meğer mazur ola zaruret iktiza etmiş ola [50a] ve kolay olursa cuma namazını gusül abdestiyle kılarlar. Riayet ve âdâb eda etmiş olurlar. Ve hurde-i tariktir ve post üzerine abdest ile oturmak adaptır. Ol dahi mümkün oldukça riayet olunur. Ve cezbeli dervişlere halifeleri mertebesinde riayet olunur. Lakin riayeti şeyh olan etmeli. Dervişin bilmesi lazım değildir. İhtimal ki cezbesi kuvvet bulmamıştır. Ruunet-i nefis zuhur edip geriye reddolur. Ve şeyh olanlar bir dizin kaldırıp yastığa dayayıp oturmaya, murabba otura. Ve Kur'an-ı Kerim kıraat olunurken dizleri üzere otura ve dua olunurken kezalik diz üzere dua ede meğer mazur ola. Ve dervişan arasında asla yan yatıp uzanmaya meğer nâ-mizac ola. Ve ayakların kibleye karşı uzatıp yatmaya ve uyumaya. Eğer mahalde mihman bulunup kolayı olmazsa bâri bir cüzice kibleden munherif ola ve ayakların düşüre öyle yata. Ve çarşılarda gezip dükkanlarda oturmayı adet edinmeye meğer muhiblerinin birinin veya ikisinin dükkanına çıkıp bazı muhiblerle onda ülfet ede. Onu dahi ihtiyat ede. Dükkan sahibine sıklet ve keder olmazsa. Zira bazen müşteriye mani olunur, öyle olmasında dükkan sahibine kederdir. Ve pazar günleri

dükkan sahibinin ahz ve atası varsa şeyh pazar günü öyle dükkana çıkmasın. Derunu ticarete sıklet olur. Yahud bazı maslahatı olup şeyhi dükkanda bırakıp gidemez, maslahatı fevt olur. Heman eğer ruhsat verip bi-kayd etmeli işlerin gördün. Hasılı bu misli şeylerde agah olup ihtiyat etmek lazımdır. Arifin her yerde ve her işte kulağı delik ve gözü açık olmalıdır. Gaflet ile hareket onlara mazmumdur. Onlar ashab sahipleridir. Ahbab ve evladlarının meşrebin bilip ona göre hareket etmelidir. Ve enfüs ve afak beşeriyet hallerin ve bazı taksiratların bilip onu onunla ma'yub ve mahcub etmek mürüvvet değildir. Ol nesneden geçmesi lazım oldukta münasebet ile cümleye hitab olarak meluf olduğu nesnelere takbih ederek hüsn-ü kubhun söyleye. Ve eğer bir ibtila ise birden bire söylemeye. Zira terki mümkün olmazsa ya dervişliği ya tekkeyi terk etmek iktiza eder.

Ama her ibtilanın bir şiddeti vardır ve ol şiddetin bir hiffeti dahi olur. Ol vakit hem mübtela olduğu beliyeden selamet bulur ve hem nutuk yerin bulur. Hak subhanehü ve teala kulunu yoktan var edip bu kadar niam-ı kesiraya müstağrak etmişken yetmiş yıl ömrünü küfür ile geçirip bir nedamet ve şehadet ile affedip mağfiret eder. Pes mübtedî sâlikler ki türlü türlü hevalar üzerine havale olunup ve hevalarını dahi icra etmenin [50b] vakti müsait iken onların cemisini defaten terk etmek kati kahramanlıktır meğer ki nâ-kâdir ebleh ola. Öyle olanların bizim katımızda salahının itibarı yoktur. Zira onlar gibilerin salahı zaruridir. Cevheri ve iktidarı olmadığındandır. Ama şol civan yiğitler ki muktedir ve müdirr olup fitnat-ı zekası derkar ve civanlık ve gençlik heva ve davaları üzerinde aşikar olup kendisin rıza-yı bariye muhalif işlerinden hıfza kadir ve muvaffak ola ve kudreti yeterken emir ve nehye imtisal edip ahkam-ı şeriatı icraya sarf-ı makdur ve ondan maada nevafil ve tarikat-ı aliyeye ikbal ve itibar etmek değil ancak nasiye-i istidadına rakm-ı inayet-i dareyn ve cebîn ve kabiliyyatına nukat-ı saadet-i kevneyn keşide olmuştur. Onlar kara karga içinde ak karga misli misl-i nâyâb nakâve-i kainat ve zübde-i mümkinattır.

Zâlike fazlullahü yû'tîhi men yeşâ. Pes bu iki sıfat beyninde olan bazı müstaid yiğitler ki bir taraftan istidadları muhabbet-i hüda'ya ve sülûk seyr-i âlâya tahrik ede ve bir taraftan iktidar-ı cevher-i fitnat-ı zatiyye-i aslıyyesi ve bir taraftan takzâ-i vüs'at heva-yı tabiiyye-i nefsiyyesi hücum edip telâtum bahrin meyanında keşmakeş ile sülûk eden dervişlerin vakt-i hallerine hafice müraat lazımdır. Şöyle ki ol müraattan izin ve ruhsat taraflarına zahib olup maasiyye-i laubali mürtekib olmaya ve ol ibtilalara mübtela iken havf ve haşyetten hâlî olmaya. Pes mürşid olan zat ol misli dervişlerin meşreb ve mezheb ve tabiatlerini bilip ona göre muamele edeler. Ve mahallinde tabiatlerince gideler. Zira hep hilafına emr olur ise meyus olur ve hep meşrebince gidilirse yüz bulur ve sülûkünden kalır ve mağrur olur. Hikaye ve rivayete mayil sâlik yanında çok çok maarif ve hakayik söylemeyeler. Zira güzel

anlamadan ve hal edinmeden meclislerde hikaye ve rivayetlere başlar. Sehv ve hatası şeyhe racidir. Ve marifet kelimat ile memkur olur ve sırrı faş eder. Şeyhini medhul eder. Şeyh Şibli kuddise sirruhul aziz hazretleri her ne zaman bülend maarif söylese Mansur'u meclisten def edermiş ve keşf-ü sır eder dermiş. Rivayet olunur ki Mansur kuddisallahu sirruhul aziz hazretleri bir gün hatırında gelir ki "A ya Fahr-i Kainat aleyhi etemmüs salavat ve ekmelüt tahiyyat Efendimiz hazretleri yevm-i malumda ümmetî demeğine ve yalnız ümmetini şefaate edeceğine bütün ibadullahı şefaate etseler ne olurdu, elbette onların şefaati makbul olurdu deyip bir iki gündün sonra Hazret-i Peygamber aleyhissalatü vesselam Efendimizi rüyada görüp Mansur hazretlerine itâben hitap edip "Ya Mansur! Sen öyle mi kıyas edersin ki ben her ne ki murad edersem onu işlerim? Ben her ne işlerim emr-i hak ile işlerim. Bir şey ki murad-ı hak taallük etmeye, ben onu nice murad edip isterim" deyip [51a] buyurdularında Mansur hazretleri başından tülbentin çıkarıp tapu ve affını tekâpû ettiler. Hazret-i peygamber aleyhissalam buyurdular ki: "Yalnız tülbent ile olmaz, başını dahi feda etmelisin." Mansur dahi "Feda olsun, ettim ya Rasulallah" dedikte "Affolundun Ya Mansur" deyip buyurdular. Pes Mansur'dan ibtida keşf-i sırr-ı tevhid zuhur edip katl ve salb olundu. Pes onun için münkir ve avam yanında esrara müteallik kelimat etmek muhataradır. Zira onlar sırr-ı tevhidden gafillerdir. Ve irfan ve marifetullahtan cahillerdir. Kişi bilmediği meselenin adûsüdür ve onu inkara mecburdur ve hakkı görmekten gözleri kördür.

Hikaye:

Anadan doğma bir âmâyâ bir hekim rast gelip der ki "Gel senin gözlerin açıp seni görücü edelim." Âmâ dahi neam deyip hakim bir ecza verip "Bunu bir zaman yemeye müdavim ol" deyip bir zamandan sonra yine bir ecza verip "Bunu dahi bir zaman isti'mal eyle" deyip hasılı yedi defada yedi ecza istimal ettirip âmânın gözleri açılıp alemleri gördükte elvanı görüp hakime sual eder, hakim dahi kızıl ve yeşil ve sarı ve mavi levnlere haber verince ama der ki "Ey üstaz! Ya benim halimde olan kızıl ve yeşil ve sarı ve mavi nice oldu ve onlar nedir ve bunlar nedir?" dedikte hakim der ki "Ol senin kızıl ve yeşil ve sarı ve mavi cümlesi kurre ve vehm-i hayal idi. Renk budur, senin rengin evhamdır ve hayaldir. İşbu renk nefsü'l emr haldir." Âmâ der ki "Güzel ama benim kalbimde sabit olan elvanım nice oldu ve nereye gitti ve onu kim mahvetti?" Hakim der ki "Senin elvanın anadan doğma âmâlar hayalinde kaldı. Sen hayalden hale geçtin ve henüz şimdi ak ve kurreyi fark edip seçtin. Onlar adem idi, yine adem mertebesinde olan ademde kaldı ve renkler ama olan yalnız kurreyi aldı. Onlar alemleri ve âdemi ve elvanı ve eşyayı gahi bilmezler ve bilmediklerini dahi bilmezler. Ve hakkı ve kendilerini görmezler. Ve halkın ve hakkın vücuduna ale'l-amyâ bir ikrardır ederler. Biz onların ikrarlarını inkar ve inkarlarını ikrar ederiz. Yani onların karasını beyaz ve beyazını

karadır deriz. Ve öyle olduğun ra'yül ayn biliriz. Ve onlar ki gözleri ve gönülleri mühürlenmiştir. Nice bilip görsünler. Gerçi görürler lakin gördüklerini bilmezler ve bilenlerin bilmesine ve bildirmesine itimat etmezler. Onlara infial iktiza etmez. Belki terahhum lazımdır. Zira *hatemallahü ala kulubihim ve ala semihim ve ala ebsarihim* buyurulmuştur. Bir kimsenin ki gönlünü ve kulağını ve gözünü Hak celle ve ala hazretleri mühürleye, hakkı kabul etmeyip ve hak sözü işitmeyip ve hakkı görmediğinden mazurdur. Onun için ki istidad-ı ezeliyesi bu inayetten dūr ve müşahede-i cemal ve kesb-i kemalden mehcurdur. Onunla bahs ve cemal ve marifet ve kemal memnudur. Nitekim buyurulmuştur. Beyit:

Münkire söylememektir söylemek

Söyledikçe söz uzar, artar emek

Hikaye:

Bir şeyh ile bir ehl-i rüsüm esna-yı kelimada şeyhe der ki: "Aşığa nişan davaya bürhan gerektir yoksa bir kuru lafa mübtela olmuş kalmışsınız. Bana bir keramet [51b] göster ki ben de bilem ki bu rivayette bir dirayet varmış deyip gönlüm kansın ve sözlerinize canım inansın" dedikte şeyh cevap eder ki "Kamillere keramet münkir ve gafillere göstermek için verilmemiştir. Sen ister itimat et ister etme, senin itimat ve adem-i itimadından erenlere bir şey ait olmaz. Keramet-i evliya hakıdır. Sen keramet-i evliyayı görürsen dahi anlamazsın ve za'mınca ona dahi bir mana verirsin" derken bir mihman gelip selam verip geçip oturur ve bunların münakaşasını seyredip durur. Zahid der ki "Bana Hızır aleyhisselamı göster göreyim ve söylediğin ve işlediğin işler hak olduğun bileyim. Yoksa bu kuru lafların nesini dinleyim" der. Şeyh eder: "Hızır'ı göstermek bizim elimizden gelmez ama görürsen dahi itimat etmezsin. Sana şimdi işte Hızır budur desem sen itimat etmezsin ve sözüme itibar etmezsin. Sizler mevcuda ve maluma itikat etmezsin. Madum ve mevhum itimat edersiz deyince zahid der ki "Sen Hızır'ı göster ben itimat etmezsem ol vakit bu hitabı et. Yoksa beyhude özür ve kâdir olmadığınız nesnelere abes bahanelerle def edersiz. Onun için itimat olunmazsınız. Hazret-i şeyh der ki "Benim davam yok ki beyhude özre muhtaç olayım. Lakin sizin itikadınız yoktur. Ben şimdi sana tahkik işte Hızır budur dersem elbette sen inanmazsın ve yine kendi bildiğin söylersin" der. Zahid der: "Behey canım sen Hızır'ı göster de ben eğer inanmazsam ol vakit ne sözün varsa bana söyle. Yoksa şeyhin kerameti kendinden menkuldür rivayetleriyle aldanır erbab değilim." deyince mihman olan zat gaib olur. Zahid müteğayyir olup "Ya şeyh! Bu ne haldir ve ne hikmettir ve ne sırdır ve ne kudrettir ki mihman gaib ve bürhan zahir oldu. Eğerce Hızır'ın vücudu vücudu nimeti mefkud oldu ise hazretinizin vücudu fırsat ve ulu nimettir, cehil ve gafletimiz kusuru af ve mürüvvetiniz bahrinde müstağrak ve adem-i istidat ve kabiliyyatımız noksan lütuf ve kereminiz deryasında müstehlek olması memul ve iltica ve

mesul müstercâmızdır." deyip dest-i ve damen-i şeyhi telsim edip özü'n dileyip dedi ki "Halen malumum oldu ki bizim rehzenimiz cehlimiz ve belki cehil cehlimiz imiş." deyip şeyh hazretleri dahi özü'n kabul ve muhib makbul eylemişler. İnteha. Matla-ı kitaptan işbu makta' hitabına gelince tahrir ve küstâhane tastir olunan âdâb ve atvar tarif ve işâr ve izhar olunan keyfiyyat beynettafsil velicmal tebyin olunmuştur. Keyfiyet malum oldukça mümkün mertebe icraya say etmek lazımdır. Cümlesi icra olunmazsa bari cümlesi terk olunmaya. İnşallahurrahman Hak subhanehu ve teala hazretlerinin inayeti bi-illet ve enbiya ve evliyaullahların şefaât ve himmet-i alileri bi-gayetle sâlik-i muvafik ve aşık ve sâdıklar murad ve maksudlarına nail ve vasıl olalar. Ve billahit tevfik.

Hatimetü'l-kitab: Nakşibendî Tarîkatinin Esasları

Bu dahi malum ola ki tarikat-ı aliyyeye cümlesi bir mizâbdan nuş âb [52a] ve bir miftah ile feth-i bab eder. Cümlesinin sermayesi maye-i Muhammedi ve sırr-ı mana-yı ahmedidir. Ve ondan maksud müşahede-i cemal-i ba-kemal-i vech-i Mabud ve marifet-i nefis ile marifet-i zat-ı veduda vasıl olmaktır. Ve cümle'nin muradı hakkı bulmaktır. Öyle olunca her sâlik bulunduğu vilayetten Kabe-i maksuda gider ve onu kendine tarik eder. Pes kümmel-i ehlullahtan bazı selâtin evliya kendi ictihad ve ilham-ı bâri ile bir âyin ihtira ve bir gûne tavrı ibdâ' edip pîr-i atik ve ser-halka-i tarik olup ya zatı veyahud tavrının sıfatıyla tesmiye olunmuş. Mesela Halveti ve Nakşibendi tarikleri ibtida halveti ihtirâ' eden Ahun Muhammed Halveti ve pir ve ser-halka-i halveti ve nakş piri derunda bend etmek tavrını ibdâ' eden Hazret-i Muhammed ibn Muhammed Bahauddin kuddisallahu sirruhul aziz tavrı sıfatıyla tesmiye olunmuş. Hazret-i seyyid Ahmed er-Rifai ve hazret-i seyyid Abdülkadir Geylani ve hazret-i Mevlana Celaleddin-i Rumi hazretleri kuddisallahu sirruhumul aziz hazretleri birer ayin ihtira edip kendi zatı isimleriyle tesmiye olup pir-i tarikat olmuşlar. Keza ve keza cümlesi Hakka ve Hakkı bilmeye Hakkın birer ismiyle telkin ve vasıl ve hakkal yakın olmaya perhiz ve riyâzet ve mücahedeler ile zikir ve fikre sâil ve mukaddim olduklarından her tarikte bir gûne lezzet ve her seyirde bir hayır ve saadet müşahede olduğundan yolların ihtilaf iktiza eylemiş. Ama maksudda ve matlubta asla ihtilaf ve mezheb ve itikadda iftirak yoktur. Cümlesi bir vücud ve bir zattırlar. Ama istidad ve kabiliyyat muktezası meratib ve menazil ve makamatları mütefâvittir. Her veli bir nebinin sırrına mazhar düşüp ol nebinin ahkam sıfatı ve mesleği ve meşrebi ve akval ve efali vecihle zuhur etmiş ise ol velide dahi veraseti hasebiyle ol keyfiyyat bürüz eder ve ol meslek ve meşreb ile olup gider. Ekseri her birinin meşrebi zahir halde mugayirdir. Mesela kimi gayûr ve şedid ve kimi halim ve selim ve kimi fakir ve sabur ve kimi gani ve şekurdur. Ve kimi muhyi ve gaffardır ve kimi mümit ve kahhar sıfatlarıyla

muttasıflardır. Lakin evsaf-ı hasene ile birbirinden mugayereti naks değildir. Her birinde bir hal ve her bir sıfatta nice kemal derkardır. Kimi keşf-i hakayik ile memur ve gûyâdır. Ve kimi sır ile mecbur sakindir ve kimi rind ve avam ve kimi istikametinde irşad imam ve kimi mukim ve mün'îm irşadda ve kimi seyyah mütene'im ilhadde ve kimi tecennün ve kimi tefennün yüzünden görünmüşler ve her biri kendine ve kamet-i tabiate muvafık bir libas ile bürünmüşlerdir. Hallerin bilmekte akıllar hayrandır ve kemallerin anlamakta idrak sergerdandır. Onun için avam kelhevam? gah mülhide ve gah muvahhide ve gah zındıka ve gah sıddıka ikrar ve gah ikisinde dahi inkar ve kimi ikisine dahi itibar eder. Zira bazı ehl-i kemal zevat-ı kiram vardır ki ilhad yüzünde görünür. Sırrını ve kemalini onunla sırreder ve bazı mülhid suret-i hakta görünür. Kabul-ü halk ve avam için binaen avama nazaran farkı emr-i müşkil olup gah mülhide muvahhid [52b] ve gah muvahhide mülhid itibar ederler. Onun için ki onlar mahrem-i harem-i ilahi ve miftah-ı kufl-u hane-i rabbanidirler. Sırların namahremden ve zevk ve hallerin ve keşf ve kemalleri halayıktan setr edip kendilerin visal-i haktan dūr gösterirler. Eğer Cenab-ı Hak onların meratibinden edna mertebesin halka ayan eylese bir ferd inkara mecal bulmayıp ikrar ederlerdi. Ama gayret-i ilahi onu muktezi ki na-ehl-i keşf-i esrar olmaya ve avam harem-i havassa yol bulmaya ve rûmuz-u enbiya ve evliyayı nâ-kabil büleha ve cühela bilmeye. *Evliyâi tahte kubâbî lâ ya'rifühüm gayrî* fehvasınca tahte kubâb beşeriyette mestur ve nûr-u harîm-i ehadiyette mamur ve pür-nûr olup şehnişîn *fi mak'adi siddikin inde melikin muktedir* hem-nişin izafet ve maiyyet ve ehadiyyet ile *merace'l-bahreyn besât berzehun lâ yebğiyân* siddiklerin derece-i gavvas olup define-i kurb ve visal ve hazine-i zevk ve cemal-i ba-kemal dalğıçları eminleri olmaktan nâşî ehadiyyetül cem' ile mütehakkik olmuşlardır ve kendilerin mahv ü sarf edip hakkı hakla hakta bulmuşlardır. Ve bahr-i vücud-u bî-pâyâna dalmışlardır. Ve aleminden geçip aynde ve şek kabul etmez yakînde kalmışlardır. Vâsf-ı nevafl ile *Küntü sem'ahû ve basaruhû* sırrından gûzar edip kurb-u feraiz ile *ve ma rameyte iz rameyte* sırrına geçip *fekâne kâbe kavseyni ev ednâ* mülkünde karar kılmışlardır. *Zâlike fazlullahü yü'tîhi men yeşâ' vallahü zü'l-fazli'l-azîm*. Ama bu makam akl-ı meâş ve çeşm-i huffaş ile bilinip görülmez. Onların vâsib-ü avam ve kadem-i kelhevam ile bu menzile erilmez. Onların bir isimleri kadem-i cebbar vâsib-ü şahbazları tayy-i mekan sıfat-ı gaffar ile an içinde zaman ve gah ? ve kadem ile bûyân ve gah an içinde zaman ve zaman içinde an ile seyran ederler.

Hikaye:

An içinde zaman

Şeyhüş şuyuh İbnüs Sekine kuddise sirruhul aziz hazretlerinin bir kuyumcu müridi vardı. Onun hizmeti cuma günlerinde sufilerin seccadelerini camiye iletip döşerdi, namaz

kılındıktan sonra seccadeleri düşürüp hangaha iletirdi. İttifak bir cuma günü yine adetince seccadeleri bir yere bağladı ki camiye götüre ve döşeye. Gönlüyle etti ki: "Henüz vakt-i vüs'attir, evvela varıp dicledede cuma guslünü edeyim bade seccadeleri döşemeye camiye gideyim" deyip varıp Dicle kenarında soyunup ve setr-i avret için beline bir bez bağlayıp suya dalar. Çünkü sudan çıkar görür ki ol Dicle kenarı değildir ve cami dahi yoktur. Bir şey görünmez, mütehayyir olup ahir bir kimse bulup sorar ki "A ya bu yer neredir ve bu su ne sudur?" Ol kimse der ki "Bu su Nil suyudur ve bura Nil kenarıdır." Dervişin tehayyürü dahi ziyade olup eyitti: "Subhanallah! Ben hûd-u Bağdat'ta Dicle'ye girdimdi, şimdi Mısır'da Nil kenarında neylerim, ne tarafa gidem? Hayal ve taaccüb hal oldu." deyip bu hayretle sürüp Mısır'a gelip belinde bezle bir miktar aşağı yukarı hayret ile gezerken nâ-gâh yolu bir kuyumcu dükkanına uğrar görür ki sünnet üzere bir pir kuyumculuk eder, oturur bir zaman karşısında durup pir feraset ile bildi ki bu dervişin bu sanattan haberi var. Ama galiba bir vakaya uğramıştır. [53a] Pes dervişi mihenge vurup gördü ki sanatında mahirdir. Kelimat ve hareket vakar ve sekine üzere müeddib ve salih kimsedir. Pir dervişe tamam-ı riayet etti ve arkasına kaftan giydirip başına imame sardı ve hanesine iletip hoşça tuttu ve hüsn-ü edasın görüp muhabbet eyledi. Pirin bir kızı olup nikah ile ona verdi. Derviş yedi yıl pirin hanesinde bile oldu. Ol kızıdan üç tane evlat oldu ve bir gün ittifak Nil kenarına varıp hatrına suya girmek geldi. Yine bir beze sarılıp Nil'e girdi. Bir kaç kere dalıp yine çıktı. Dışarı çıkıp gördü ki evvel suya girdiği yerdir ve camileri Dicle kenarında nice koyduysa öylece durur. Ashab-ı hangahtan biri eyitti: "Seccadeleri mescide ilet ki bazı cemaat mescide gitmişlerdir. Derviş dahi seccadeleri getirip adeti üzere mescide döşedi ve namaz eda olunduktan sonra bin hayretle hangaha getirdi. Taaccüb ederek evine geldi. Hatunu eyitti: "Mihmanlar için balık pişirmek emretmiştin. Balık pişti, mihmanlar hani?" dedikte derviş varıp mihmanları getirdi oturup balığı yediler ve şükrün dediler. Mihmanlar yerli yerine gittiler. Derviş sürüp Şeyh İbnüs Sekine hazretlerine gelip ve kendisine vaki olan ahvali söyleyip sergüzeştin bir haber verdi. Ve Mısır'daki ahvali arz eyledi ve Mısır'daki iyal ve evladını Bağdat'a getirmeye iştihak gösterdi. Ve şeyh dervişe yoldaş koşup Mısır'a gönderdi. Rüzgar ile Mısır'a gelip hatununu üç kızıyla alıp Bağdat'a getirdi ve şeyhin huzuruna varıp dua eyledi. Ve iyalin ve evlatlarıyla getirdiğin söyledi. Şeyh buyurdu ki: "Ey derviş! Ol gün ki Dicle kenarında suya girdiğin vakit hatrına ne geldi?" Derviş etti ki "Ol vakit hatrına bu ayet-i kerime hutûr etmişti ki kıyamet günleri hakkında Hak subhanehu ve teala hazretleri buyurur ki *ve kâne mikdâruhû hamsîne elfe seneh* yani yevm-i kıyametin miktarı elli bin yıldır. Bu nice müyesserdir ve ne resm-i mutasavverdir. Gönlüne bu dağdağa düşmüştü." dedi. Şeyh etti: "Bu vakıa sana Hak subhanehu ve teala tarafından rahmet ve inayet ve sebab-i hidayet olmuş ve senin işkâlin def

edip imanını ve itikadını tashih etmiş. Hak celle ve ala kadir-i mutlakdır. Bazı bendelerine nisbet-i zamanı bast edip tamam uzun göstere. Maa-hezeyana ol zaman sair bendelerine evvelki minval üzere kasîr ola ve kabz-ı zamanda dahi hal böyledir. *Ve hüve kadirün ala ma yeşa.'*

Hikaye:

Bu kıssayı müekkid ve işbu kazıyyeyi müeyyed sahib-i fütuhât der ki: "Mısır'da bir Cevherî nâm kimse vardı. Bir gün bir miktar hamur ekmek pişirtmek için fırına iletip kendisi gusle muhtaç idi. Varıp Nil'e [53b] girdi ve gusleyleydi ve gusül esnasında kendisinden gaib oldu, gördü ki Bağdatta seyreyler. Pes bir hatun ile taalluk edip nikah etti ve ol hatun ile altı sene bir yerde olup oğlancıkları olur. Bade kendisine gelir görür ki ne o ve ne bu! Su ortasında durur ve bunu düş hayal gibi fehm eyleyip ehl-i beytine söyler. Çün bunun üzerine bir eyyam geçer. Ol hatun oğlancıklarıyla Mısır'a gelip Cevheri'nin hanesin bulup gelir ve birbirleriyle mülaki olur. Cevheri oğlanların görüp bilir ve alıp hanesine gelir. Maslahat her ne ise bitirir. Hatunundan sual ederler ki "Ne kadar zaman Cevheri'yle oldun?" Der: "Altı sene bir yerde olduk." Halbuki ehl-i Mısır cümlesi bilir ki Cevheri altı saat gaib olduğu yoktur. İnteha.

Hikaye:

Tayy-i mekan

Hazret-i Seyyid Ahmed er-Rifai İbn Ebul Hasenat kız kardeş oğlu Ebul Hasan kuddisallahu sirruhuma hazretleri hikaye eder ki: "Hazret-i şeyh içeride bir kimseyle mükaleme eder. Ben halveti kapısında oturmuştum. Mükaleme eden kimdir diye içeriye nazar eyledim gördüm ki vakar ve sekine sahibi bir kimse edep ? şeyhin önünde oturmuş, hazret-i şeyh onunla mükaleme eder. Ben hergiz ol kimseyi görmüş değildim. Çok zaman birbirleriyle söyleştiler. Bade ol şeyh duvar üzerinden çıkıp gitti. Sanasın ki bir berk-i hatif idi ki süratinden gözler görmezdi. Vakta ki ol hali müşahede eyledim. Hazreti şeyhin huzuruna girip ettim "Ya seyyidi!Bu şahıs kimdir?" Buyurur ki " Sen onu gördün mü?" Ettim: "Gördüm" Buyurdu ki " Ol bir kimsedir ki Hak subhanehu ve teala onu bahr-i muhit üzerine hafız koymuştur. Biiznillahi teala bahr-i muhitin hıfzını şimdi onun elindedir. Ve rical-i erbaanın biridir. Ama üç gündür mehcur olmuştur. Lakin kendisi bilmez." Ettim: "Ya seyyidi! Mehcurluğuna sebep nedir?" Etti: "Ol kimse bahr-i muhit ceziresinde mukimdir. Mekanı ol yerdir. İttifak ol ol yerde üç gün ve üç gece aleddevam yağmur yağdı. Hatırdan geçti ki keşke bu yağmur mamur yere yağaydı. Derakab yine bu hatırdan istiğfar etti. Pes itirazı sebebiyle mehcur olmuştur." Ettim: "Ya seyyidi! Ona mehcurluğun beyan ettiniz mi?" Etti: "Şerm ettim,beyan etmedim." Ben ettim: "Eğer buyurursanız ben ilam edeyim." Etti: "Eyl

misin?" Ettim: "Eylerim." Etti: "Başını kaldır" Kaldırdım, kendimi bahr-i muhit cezirelerinde buldum. Halime hayran kaldım. Yürüyüp ol cezirede gezdim. Na-gah ol zatı görüp selam verdim ve kazıyyeyi söyledim. Bana yemin verip etti: "Uhuvvet? oldur ki sana her ne dersem tutasın." Ettim: "Tutayım" Etti: "Hırkamı başıma ve boğazıma tak ve beni yer yüzünde sürü ve nida eyle ki 'Bu ol kimse cezasıdır ki Hak Tealaya itiraz eyleye.[54a] Pes hırkasını boğazına geçirdim ve diledim ki sürüyem. Hatiften bir nida geldi ki "Ey Ali! Ondan feragat eyle ki asumanın melekleri onun için zârîlik ettiler ve giryan oldular. Ve Hüdâ-yı müteâl ondan hoşnut oldu. Çün bu avazı işittim bî-hod oldum. Çün kendime geldim. Kendimi yine Hazret-i Seyit Ahmed önünde buldum, bildim ki nice gittim ve nice geldim fehm eyledim. Ve bu hikaye dahi bunu müeyyedir ki Şeyh Abdülkadir Geylani'nin kuddisallahu sirruhul aziz hazretlerinin müridlerinden biri şöyle rivayet etmiştir ki: 'Ben daima şeyhin hizmetinde meşgul idim ve ekseri gecelerde uyanık olurum şayet ki şeyh bir hizmet buyura diye hazır bulunurdum. Bir gece şeyh hanesinden dışarı çıktı sandım ki abdest almaya gider. Su ibriğin önüne ilettim, iltifat etmedi ve medrese kapısına doğru gitti, çünkü kapıya yetti, kapıdır kendi açıldı. Hazreti şeyh çıkıp gitti. Ben dahi şeyhin arkasına düştüm, benim zannım şöyleydi ki Şeyh hazretleri kendinin ardınca gittiğimi bilmezdi. Çün Bağdat'ın kapısına eriştik, kapı açıldı, ondan dahi çıkıp revan oldu. Ben ardına düştüm, kapı yine bağlandı. Bir cüzice yol gittik. Nâ-gâh bir şehre eriştik. Hergiz ol şehri görmüş değildim ve ne şehirdir bilmezdim. Hazreti şeyh sürüp bir ribâta geldi ve içeri girdi ve ribatın içinde altı kişi otururdu. Karşı gelip şeyhe selam verdiler. Ben bir amûdun ardında gizlendim. Ol ribatın bir tarafından bir inilti geldi ve sehl-i zaman geçip ol inilti kesildi. Onu gördüm ki bir kişi içeri girdi ve o inilti canibine gitti. Bade yine geldi, omzunda bir meyyit var. Ol meyyiti ribatın bir canibine koydu. Ol esnada bir şahıs dahi içeri girdi. Başu üryan ve bıyıkları uzamış ve şeyhin önüne oturdu. Hazreti şeyh ona kelime-i tevhid telkin eyledi ve başının kılların ve bıyıkların kesti. Ve başına imame giydirdi ve ismini Muhammed koydu. Ve ol altı kişiye etti: "Ben şöyle memurum ki ol vefat eden kişinin yerine bedel bunu eyledim. Onlar dahi seman ve taaten dediler. Pes onlara veda edip gitti, ben akabince gittim. Bir sehl-i zamanda Bağdat'ın kapısına geldik. Hemandem evvelki gibi kapı açıldı. Ondan medrese kapısına geldik, ol dahi açıldı varıp şeyh hanesine girdi çün sabah oldu. Ders okumak için şeyhin yanına vardım, benim üzerime bir heybet mestûlî oldu. Hergiz ders okumaya kadir olmadım. Şeyh etti: "Ey ferzend! Oku, çünkü şeyhin bastını gördüm küstahane niyaz edip şeyhten ol geceki ahvali sordum ve ? ? ilhah edip şeyhe ant verdim ki ol kazıyyenin aslı ne idi?" Şeyh etti: "Ey ferzend! Ol gördüğün şehir Nihavend idi ki Bağdat'tan üç günlük yoldur. [54b] Ol altı kişi abdal idi ve ol nâle eden onların mihterleri idi. Ol saat vefat eyledi ve ol taşra çıkıp omzunda getiren Hızır aleyhisselamdı.

Meyyiti taşra çıkardı ki yarağın? göreler ve ol şahıs ki kelime-i şehadet telkin eyledim Kostantiniyye'de bir tersa idi. Memur edeyim ki onu ol meyyite bedel eyleyem. Pes. Onu getirdiler benim elimde müslüman oldu. Şimdi onlardan birisidir. *Zâlîke fazlullahü yü'tîhi men yeşâ.*' İnteha.

Pes bu hâlât verâ-i tavr akıldadır. Bunu dirayet ile feraset ve kiyâset ile harâset olunmaz. Şumûl-ü kudretindendir ki bin sene ve bin saat mesafeyi bir saatte uçurur ve bir bendesine bir saat içinde bin sene ömür geçirir. Aksi dahi böyledir. Bu esrar akl-ı Eflatun ile bulunmaz. Ve ilm-i allâm ile anlanmaz. Zevk ve hal ve keşfe menut bir manadır. Cemi ümmet-i muhammede layık olan fukara ve meşayihe inkar ve istikbar etmeyeler. Onların mukallidleri varsa muhakkikleri dahi vardır. Mukallidler muhakkiklerin mukallidleridir. Mukallidin dahi imanı sahih olduğu gibi onların dahi şayet taklitleri bir gün tahkike erişe. Onlar ki müzevvir ve kalleşlerdir. Onlar bunlardan değildir. Ve biz onlara mukallid dahi demeyiz. Onlar müzevvir ve kalleşlerdir. Onların teşnî'inde avama sebkât ederiz. Lakin bizim sözüümüz muhibbedir ve muhlisedir. Lakin kemale ermemiş sâî ve mücidd ve onlar lâ mahalle mahrum kalmazlar. Ehlullahın meratibine nihayet yoktur.

Etturuku ilallahi biadedi enfâsi'l-halayık fehvasınca her biri bir yol tutup gitmiş ve onunla maksuda yetmiş. Ehl-i münasip ve mahdud ve birer isimle müsemma ve birer sıfat ile muttasıf kibar-ı ehlullahtan maada ehl-i münasip ve mahdud olan kibarın mertebelerine vasıl olup hudud-u daire-i münasipten hariç nice ehlullah vardır ki daire-i malumada isimleri mukayyed değil ve nice nice ehl-i kemal vardır ki henüz ol kemale vasıl olmayıp tekmi-i kemale sai hasıl her menzilin fevkinde menazil ve ashab-ı menazil ve her meratibin tahtinde menazil ve ehl-i menazil vardır ki cümlesi bulunduğu mertebenin fevkine uruca sâlik ve mertebesine göre bir sülûk ve mücahedeye maliktir. Hayfır ki avam bu tarikat-i aliyyenin şeref-i kadrin bilmedi ve bilenlerin dahi ekseri cihet-i dünyaya munsarif eyledi. Bilmedi ki dünya onun içindedir. Mesela bir şeceri arayan semeri şecer ile bulur. Ama şecer aramayıp şimdi heman yemeğe semer arayan daima semer aramadan kurtulmaz. Şeceri bulan bir dahi semer aramaz. Ama vasiyet olsun ki bu asırlarda tarik-i bektâşîyye ki bir kimse dahil olmasın ve onlar ile dahi yol yoldaşı olmaya. Bir kişi ki talib-i hak ola. Cümle tarikler haktır. Bektaşî tarikinin bil ki uhdesinden gelemes. Yahud bir batıl mezhebe düşer ola. Onun iyisi bir muhatarasız bir tarike girip emin olsun. [55a] Biz onların asl-ı tariklerine dahl etmeyiz. Ancak şimdiki berrânîlerin sözüne uymayız. Zira onların fiilerini ve kavillerini ehlullah tezkirelerinde ve makamatlarında ve telifatlarında görmedik ve işitmedik efal ve ahvallerini işitip görüyoruz. Binaen ala haza onlarla ülfet hatar-ı azimdir. Biz onları bir taifesin gördük Hazreti Ali kerremallahu vecheden gayri Peygamber aleyhisselâmı bile reddediyorlar. Tafsili

mucib-i infialdir. Ve bir taifesinin Hazreti peygamberden maada cihar-ı yar-ı güzin efendilerimiz hazretlerine laneti iltizam eylemişlerdir. Ve bazı salatin ehlullaha ihanet üzere kıyam etmişlerdir. Eyüp Ensari ve Abullah Ensari ve Abdülkadir Geylani hazeratı ve ashabına ve bunun misli bazı kibara itâle ederler. Neuzu billahi teala.

Ve bıyık kırmak gibi sünnet-i şerife tariz etmeyeler. Kırgan kırksın, kırkmayan kendi bilir. Ancak mücerred kırmak ve kırkmamak üzere iltizam etmesin. Zira kibar ehlullaha ki bıyık kırdıkları asarlarından malum olmuştur. Madem ki sünnet-i nebevidir bizim bina-i tarikimiz sünnete ittibadır. Ama ne kırkana ve ne kırkmayana tariz ederiz. Yalnız sünneti terk etmiş deriz. Balada zikr olan tersayı Abdülkadir Geylani hazretleri İslam'a getirip budelâya reis ettiklerinde saçın ve bıyığın kırktı diye zikrettiği Hazreti Nureddin Abdurrahman Cami kuddise sirruhus sami râhî Hicaz'da nimeti Haydarî namında bir reis revâfız ile imtihan olmak iktiza eyleyip seninle şeriatçe mi yoksa tarikatçe mi imtihan olalım dediklerinde râfızî der ki Hangisiyle dilersen. Hazreti Cami "Öyle oldukta ibtida şeriat sonra tarikat pişin kendin şeriat hükmüne idhal eyle ki şer'ice söyleşelim." Haydarî der ki: "Benim şeriatte ne kusurum vardır?" Buyururlar: "İbtida bıyıkların kes ki sünnet-i şeriftir." Heman halayık hücum edip tez elden mîkrâz bulunmayıp asa üzerinde bıçak ile bıyıkların kesip ve ondan sonra imtihana mecali kalmayıp teşhir ve nefyederler. Bunlardan murad kibar-ı ehlullah bıyıkların kırkar idi. Lakin şimdi örf gibi bıyık kırkmamak hurde-i dervişan olmuştur. Güya bıyık kırkan şeyh veya derviş münkir ve mutaassıp ve esrardan bî-haber softa? mertebesinde itibar ediyorlar. Eğer tavşan yemeyip bıyıkların kırkmazsa agah ve cellesi dolgunlardan olurmuş. Ama tavşan yemesi ve yememesi ne farz ve ne sünnettir. Yemediği vakit nesne lazım gelmez. Yemeyen taifenin hurdesin icra etmiş olur. Pes mâî giymemek ve ona müşabih bazı nesnelere vardır ki bila-dil beyhude iltizamdır. Onları iltizam etmek abes takayyüdat ile iltizam-ı mâlâ yelzemdir. Sâlike lazım olan kendisin bilmektir. Zira buyurmuşlar ki "Kendisin bilene babası kanı helaldir ve kendisin bilmeyene anası sütü haramdır". Zira nefsini bilen Rabbini bildi. Ve rabbisini bilen rabbisini bulur ve rabbisini bulan her fiil ve kavli ayn ile [55b] işler. Aynda sehv ve hata olmaz. Ve onlar manen fenadadır. Fena hareket etmezler ve beyhude kuyudatlarla mukayyed olmazlar. Onlar mertebe-i itlaktadır, muhtarlardır. Bazı nesnelere var ki onlara nisbet olunur. Halbuki ol nesnelere etmiş değillerdir. Bazı suver-i cismaniyeleri bunda iken suver-i ruhaniyeleri müteaddid mahallerde bulunurlar. Ve lazım olan kimselere görünürler. Ve suver-i ruhaniye bunda iken suver-i cismaniyeleri mütehalif emkinede yürürler. Ol yerlerde maslahat görürler ve bir anda mekan-ı müteaddidde ebdân-ı muhtelifle ile görünürler. Zira nur-u şühud ile dîdeleri meftuh ve چراغ-ı marifet ile sineleri meşruhtur. Onların tayy-i mekanları iki vecihledir. Biri balada zikr olunduğu gibi nefsül emr olan

cisimleri ile bir mahalle acele gitmek lazım geldikte olur. Bu surette baid ve eb'ad karib olup menzil alır. Ve diledikleri mahalle diledikleri zamanda varırlar. Bir vecchi dahi ebdân-ı müteaddide ve eşkal-i mütekâsir ile diledikleri mahalde lübs tarikiyle zuhur ederler ve görülecek işleri görüp giderler. Bu dahi iki vecihledir. Biri oldur ki kendileri oldukları mahalde iken istedikleri yerlerde suverî misaliye veyahud ruhaniye ile maslahat eda ederler. Ve biri dahi suver-i misaliyesin olduğu yerde koyup kendi suver-i asliyesiyle ol mahallerde pervaz ederler. Ve yine avdet edip suver-i misaliyeleri ıskat olur. Ve dilediklerine bahş-i hayat ve dilediklerinin târumâr hayatların tayy ederler. Ama şöyle değil ki Hak subhanehu ve teala hazretlerinin öldürdüğünü diri görürler ve öldürmediğini öldürürler. Bu şırtır, kadere mugayirdir. Bu mahallin fehmi ukul-ü ukaladan efzûndur. Ve bu keyfiyyatın derki fühûm-u ezkiyadan bîrûndur. Şu kadar intikal olunur ki şol zat-ı aliler ki esma-i ilahiye ile mütehallik ve evsaf-ı rabbaniyenin cemisiyle muttasıf ola. Emr-i inayet-i subhaniye ile dilediğin işleriz. Onu dileği Hak dileğidir ve Hak ona alet olmuştur. *Küntü sem'ahu ve basaruhu* sırrına mazhar olmuştur. Fail-i hakîkî onda bilfiil Haktır. Bu kurb-u nevafiledir. Kurb-u feraiz bunun fevkindedir. Onlar hakka alet olmuşlar, Hak onunla işitir ve onunla görür. *Ve ma rameyte iz rameyte velakinnallahe ramâ* nazm-ı kerimi ona nazırdır. Onlar Muhammediyyül mezheb ve hakîkiyyül mezhebtir. Ve şer'ile müeyyed ve hüsn ü hulk ile mühezzebtir. Alemin nizamı ve kıyamı nevi beni ademin kemal-i intizamı onların vücudları kaim ve onların kıyamlarıyla baki ve daimdir. Ve Nefahat nam kitapta mezkurdur ki rûy-ı zeminde bunlar emîn-ü rabbul alemindir. Bunların içinde adedine dört bin bir cemaat vardır ki onlara mektûmûn derler. Onlar birbirlerini bilmezler. Hatta kendilerinin cemal ve halin fehm kılmazlar. Cemi ahvalden kendilerinden ve halayıktan mesturlardır. Ama onlar ki serheng-i bargâh-ı kibriyâdır. Ve nüvvâb tasarrufat-ı mülk-ü hudadır. Adedde üçyüzdür. Onlara ahyar derler. Onların kırkına bûdela derler. Yedisine bûdela ve ebrar derler. Ve üçüne nukeba derler ve birine kutbul gavs derler. Eğer gavs vefat ederse imamânın biri kutbul gavs olur ve üçlerden biri imâmân olur ve yedilerden biri üçlere girer ve kırklar biri yedilere geçer ve üçyüz altmıştan biri kırklara geçer ve kibar ve evliyadan ki bila-mansıbdır üçyüzlere geçer. Ve bu üçyüz, üçyüz altmış ile dahi [56a] demişlerdir ve kutbul abdal dairesinde olanların adedi üçyüzaltmış altıdır. Ve bir taife-i aliyye dahi vardır ki onlara efrad derler. Onlar melaike-i müheyyemun misillü gah gah kendilerine gelip kendileri mahluk ve mevcut mudur yoksa nâ-mevcut, madum mudur fark etmezler ve yine kendilerine zuhul zuhur edip kendilerin yitirirler. Hasılı adedlerin ve zevk hallerin Haktan gayrı bilmez ve kemallerine ve şuhud-u lezzet-i cemallerine akıl ile erilmez. Hak subhanehu ve teala hazretleri bizi onların muhabbetlerinden bî-gâyelerine mastar eyleye. Amin ya Rabbül alemin.

Ama bu devletlerin usûl-ü vusûlü tarikat-i aliyyeye dahil olup işbu mahalle gelince tastir ve tahrir olunan mücahede ve muhasebesin âdâbı üzere emr-i mürşid ile icra ve say ve ihtimam ve cezbe ve aşk mâ-lâ kelam ve hararet nam ile istidad ve kabiliyyat zatında hasıl ola. Ve bu âdâb on iki tarikte cari ve her birinde icrası müsavidir.

Ama tarik-i Nakşibendi ki ona Hâcegân ve alâniyye-i gûyân derler ve nisbetine nisbet-i azizan tesmiye ederler ve tarik-i şuttar dahi ad verirler. Bu tarik-i aliyyenin ashabı gönül sâlikleri ve dil sahipleridir ve seyirleri sırran ve muhabbetleri kalbendir ve zikir ve fikirleri hafiyüül kalptir. Onlar pervane-i sıfat-ı cemalî şem'inde celâlî nârına suzân olup avazlar ve sözler dillerin birbirlerine izhar etmezler. Gönül deryasının gavvasları ve maanî sadeplerin dürr-ü şâh-vârları ve fezâ-yı arz-ı kalbin pehlivanları ve semâ ve dil ü canın şahbazları ve üç hümâ pervâzlarıdır. Seyrleri riyâ ve sülûkleri riyâsetten ârîdir. Zahirleri daima halk ile ve batınları aleddevam zikir ve fikr-i hak ile olup avam dilinde mestur ve gönül aleminde envar-ı zikr-i daimi ile ayine-i dilleri münevver ve mamurdur. Ama bunların dahi muhakkik ve mukallidleri vardır. Sözüümüz fukara-i muhlisin ve muhakkikin içindir. Pes bu tarik-i aliyyenin seyr ü sülûkü ve âyin ve hüsn ü kavaninlerinden? bir nîze? tahrir ve icmal üzere bir şemme beyan ve tastir olunmak enseb olduğundan tahrire şuru olundu. Eğerçi bu mahallin tafsili Lemaat-ı Nakşibend Ve Mir'âtü'l-Muvahhidin nam eserlerimizde mesnuu? zikr ve beyan ve kaide-i radifeleri alattafsil ayan olduğundan işbu defterde icmal ile iktifa olunmuştur.

İbtida malum oluna bu tarik-i aliyyeye Hâcegan derler yani hâceler ve sünen-i şerifeye teşebbüs ve şer'-i mübine temessük eden aşıklar manasına ve alâniyeten? gûyân dedikleri Hâce-i Yusuf kuddise sirruhu hazretleri bâ-işaret zikr-i cehre memur olup Hazreti Pir Şah Nakşibend'e gelince zikri cehrî ettikleridnen alâniyeten gûyân demişler. Ve Şah-ı Nakşibend Muhammed İbn Muhammed Bahaüddin Buhari kuddisallahu sirruhul aziz bâ-işaret ? zikr-i cehri ref edip zikr-i hafiyeyi ile kaide-i Nakşibendi ihtira eylemişler. Yani muhabbet ve vechiyle mürşidinin suretini gönlünde bend yani nakşben edip onun galebe-i mürüvvet ve yemn-i himmet ve vesile-i vesâtetü ile füyuzât-ı rabbaniyye zuhuruna müteveccih ola veyahud murakıb ola. Bina-i nakşibendi denilmiş ve tarik-i şuttar denildi ki tez dolar. Yani bu tavr-ı rindan ile maksuda tez erişip kesret-i mevâni' zahiri olmadığından hafice [56b] halini mahbubuna izhar ve niyaz ve tazarruunu ihtifa ederek matluba vasıl ve meram ve murad sehv ve sühûlet ile hasıl olmak münasebetiyle tarik-i şuttar denilmiştir. Bu dahi malum ola ki teveccüh maksudun husul bulmasına müteveccih olup niyaz ve talep ile kalbi şeyhin ervah ve işbahından feyz-i ilahi ve inayet-i subhani niyazında ola.

Ama murakabe bila-niyaz ve talep-i zuhur-u inayet ve vürûd-u feyz-i saadete müterakkıbtır. Ve bazen iki vechine dahi teveccüh ve murakabe derler. Vech-i meşruh üzere

pirinin suretin ve hayalinin kalbinde nakş ve nakşini gönlünde bend edip muhabbet yüzünden maksudun husulüne gerek teveccüh ve gerek murakabe ona rabita derler. Onun için zikre bedel rabıtayı ihtiyar eylemişler. *Ricâlün lâ tülhîhim ticâretün velâ bey'un an zikrillah* nazm-ı kerimi bu taifeye nazır ama her nakşibendi ve sâlikine rabita yolundan pirinin suretini gönlünde bend eyleye emr olmaz. Zira zikr-i tasfiye ve tezkiye ile ibtida gönül ta ki nice nâpuhteler puhte ve nice heva ve hevesler sohta? olup sâlikin hararet zikri uruk-u izamına sârî ve luhûm ve şuhûmuna cari ola. Ol vakit eğer istidadında rabıtaya kabiliyyet müşahede olunursa ol zaman rabita ile memur olunur. Zira rabita ile zikir bir yerde cem olmaz. Zira zikrederse ona rabita denmez. Ve eğer şeyhinin suretini gönlünde bend ederse zikredilmez. Onun için ki zikre bedeldir. Zikir zikirdir, rabita rabıtabır. Hayal-i şeyh muhabbet yüzünden fakir azizlerim gerek Şâmî-zade Şeyh Mustafa Efendi ve gerek Çelebi İbrahim Efendi kuddisallahu sirruhumel aziz hazretlerinin meclis-i şeriflerinde nice sâliklere inabet verip bir ferdi rabita ile memur ettiklerini meşhudum olmadı ve katımda nadir kimse inabet edip fakir ol mecliste bulunmamışım. Ve Reşahât aynü'l-hayât kerrât ile meşhudum olmuştur. Onda dahi nadir vaki olmuştur ki rabita ile memur edeler. Eğer nefy-i isbat ve bazı müsteidlere ism-i celal ile telkin eylemişlerdir. Ve nefy-i isbat tarikin tarik-i sülûkün ism-i celale tarik-i cezbe ve rabıtaya tarik-i muhabbet itibar eylemişlerdir. Bundan murad bu â'sârda telkin mâye şâyân olmayan büleha ve cühela ve sıbyan makulesi kimselere rabita ile memur olmak hâlâtı zuhur edip fil lokması serçe boğazına verilmez. Ve bal demekle ağız tatlı olmaz.

Ve dahi malum ola ki bu tarik-i aliyyeye mahsus olarak ibârât-i semaniyye tabir ederler sekiz kelimedir ki beyan olunur.

Hûş der-dem ve nazar ber-kadem, sefer der-vatan, halvet der-encümen, yâd-kerd, bâz-geşt, nigâh-dâşt, yâd-dâştır.

Ve bu ibârât-ı semaniyye üç kelime dahi sanem edip on bir kelime üzerine vaz olunmuş. Bunların manaları nakşibendi risalelerinin ekserinde mesturdur. Lakin bu defterde dahi mukayyed-i muhtasar ifade olunması münasip görülmüş.

Hûş der-dem [57a] yani zikrederken aklın nefesinde olsun ve nefesin gaflet ile geçmesin. Nazar ber-kadem yani nazarın gezerken ayağın basacak yere olup yemin ve yesarına bakıp nukûş-u müteferrika akıl ve zikrine teşviş vermesin. Sefer der-vatan yani seyahat ve seferin vatanında esfelden a'lâya terakkide olsun. Halvet der-encümen yani zahirde halk ile batında hak ile olmaktır. Yâd-kerd yani daima gönülden zikr ile olmaktır. Bâz-geşt yani esnâ-i zikirde tekrar üzere teneffüs edip her teneffüs eyledikte gönülden 'ilahî benim maksudum sensin ve senin rızandır' diye bu bâz-geşt ekseri haps-i nefeste cârîdir. Nigâh-dâşt yani esnâ-i zikirde havatır-ı müteferrikayı gönülden ref ile takayyüdden ibarettir. Yâd-dâşt bu

heman kemal agahlık ile zikir etmekten kinayettir. Vukûf-u adedî yani zikrin adedine vakıf olup tekler üzerine nefsül miktar bundan murad aded-i zikir iştigaliyle havatır-ı gayriden muhafazadır. Bu vukuf-u adedî ile habs-i nefesi lazım saymamışlardır. Lazım olan havatırı kendi ihtiyarıyla gönülde tutma geldi. Nefy et ama hiç gelmesin dersen kabil değildir. Mezzum olan kendin getirip veyahud geleni nefy etmemektir. Vukûf-u zamânî yani geçen zamanına vakıf olmaktır. Eğer ekseri evkatin hayır ile geçmiş ise şükür ve hamd edesin. Ve eğer gaflet ile geçmiş ise tevbe ve istiğfar edip ictinab edesin. Ve vakt-i muhasebeyi ikinci namazından sonra münasip görmüşlerdir. Vukuf-u kalbî yani kalbine vakıf olasin. Yani haktan agah olup ve agahlık ile zikredesin. İnteha.

Bu kelimatın manasından mana-yı kesire derkârdır. Talip olanlar mahallin bilirler. Ama mübtedî sâlike hıfz ve idrak etmeye icmal enseb görüldüğünden bu miktar ile iktifa olundu. Ve habs-i nefes dahi bu tarike mahsustur. Eğer sâlik habs-i nefes etse memur ile tariki oldur ki abdestli kibleye karşı ellerin dizleri üzerine ya diz ya murabba oturup ağzını kapayıp ve dişlerin birbiri üzerine koyup ve dilini damağına yapıştırıp ve gözlerini kapayıp aklını sol memesinin altında akciğerde olan yürek dedikleri mahalle getirip ve nefsinin çekip göbeği altında habs edip kelime-i lâ'yı başı üzere nefy edip ilâheyi sağ meme üzerine vaz edip illallah lafzını sol tarafına yürek dedikleri et parçasına darb ede ve havatırı nefy edip bu tertib üzere üç veya beş veya yedi veya dokuz veyahud on bir hasılı tekler üzere nihayet yirmi bire varınca bila-sıklet-i derûn nefesine vüs'at verildiği miktar tekler üzerine nefis ala ve gönünden Allah'ım ente maksudî [57b] ve rızake matlûbî yani isterse türkçe İlahi benim maksudum sensin ve senin rızandır diye.Yine zikre bed' ede.Ve eğer ism-i celal ile memursa yine vech-i meşru üzere on birden yirmi bir hasılı otuzbire varınca tekler üzerine her kaçta olursa mani değildir. Ta ki yüzbire varınca bir nefeste çekmeye vüs'at ve ziyadeye olursa müdavim ola. Ama ziyadeye varayım diye zîk-ı nefes ile zikr etmeye. Zira onun eseri ziyadede değildir. Usul üzere huruf ve erkan icra olarak lazımdır. Ve eğer habs-i nefes ile memur değil ise balada zikr olunan tertib üzere tenhada ve asude vakitlerde olur. Ama galebede ve halk arasında ağzın ve gözün açık olsun. Zira bigâne yanında belki mahrem yanında bile riyâ olması ihtimaldir. Riyadan ihtiraz etmek ve sa'yin yettikçe aklını gönlüne getirip ve gönülde daima hakkın zikri ve fikri olmak saadet-i ebedi ve devlet-i sermedidir.

Vallâhu'l-aliyyü'l-a'lâ bir sâlik-i sâdik ki halkı gönlünden ihraç yani halkın zikr olduğuna vukuf olması mülâhazasını iskat edip yani riyâyı ref edip yalnız sıdk ve hulus ile bu zikr-i kalbe müdavim olmaya muvafık ola bir devlete nail olur. Mâlâ ayn-ı zât vela uzun semi'tu vela hatrî kalb-i beşer sırrından behremend olur. Men kâne fi kalbihi ğayrullah fehasmuhu fiddareyni Allah hitabından hissemend olur. Deriğ ki böyle saadet-i uzmanın

kardin ve böyle inayet-i kübranın kıymetini anladık. Heman yalnız bu dini dünya neyin kadrine kıymetine ve kıymetsiz kadrine aldanıp her türlü dünya kesbinde olduğumuza kani olmayıp tarikat-ı aliyye ki mücerred binası ve esası dünya muhabbeti ve hırsı ve tamamı terk etmek iken biz arif ve rindler tarikat-ı aliyyeyi böyle dünya kesbine alet edip onu bile haline koymayıp türlü türlü harikade misli nice tasannular icra ve nice nice garabiyyat ve acabiyyat atvarlar ile âdâb ve erkanını kûz-u gûş dönderip halkı bulandırmak gibi Hak teala hazretleri cümlemizi bu misli halattan masun ve onlar gibilerle ülfet ve mukararetlerinden me'mun eyleye. Amin. Hele cümlemize layık olan böyle halata meyl şöyle dursun rıza ve sükut etmeyip men'-i define layık vechile sarf ve kudret ve dikkat etmektir. Şeyhi şeyh eden derviştir dedikleri gibi aksi dahi öyledir. Hele biz yine maksuda şuru edelim. Balada zikrolunan tertib tenhalarında ve asude vakitlerde mezkur tertib üzere zikrolunur. Ama halk içinde ve vakt-i iştigalde dahi mümkün oldukça gönlünü asla hakkın zikir ve fikrinden hâlî etmeye meğher ziyade ihtimam ve ikdam etmelidir. Ta ki gönülde meleke hasıl olup sultân-ı zikr mülk-ü vücudda malik ve taht gönülde cülusa sâlik oldukta meleke-i sultânî ve zikr-i envâr fikr-i sultânî vücudda hakim olur ve nefis ve heva uğruların mahvedip aklımı [58a] muzahime-i ağıyardan masun olur.

Beyt:

Gönülde ya niçin hakkın çerağı

Kesilir uğrunun ondan ayağı.

Ama bu melekeye haylice devam ister. Eğer halk içinde ve tenhada ve gezer ve oturur ve yatar ve abdestli ve abdestsiz ve cünüb ve hamamda ve memşa cümlesinde zikr-i kalbi olur. Zikr-i kalbiye hiç mani yoktur. Ve eğer böylece ikdam ve bu vechile ihtimam olursa ol vakit sâlikin vücudu mülk-ü sultani olup ve gönül tahtında zikr-i sultani karar eder. Ama bunun mayesi fart-ı muhabbet ve kahr-ı yeman-ı cezbedir. Cezbesiz salığe bu mertebeden nasip yoktur ve böyle salığe nail edecek cezbe-i rahmandır. Bu dahi malum ola ki bu on bir kelime ki zikr olunmuştur. Onları sâlik görüp ve işitip duysa şeyhin emrine hacet yoktur. Hangi vakitte lazım olursa kadir olduğu miktar icra eder. Mesela hûş der-dem, sefer der-vatan ve halvet der-encümen ile daima bina-i tarikimizdir. Onlara ikdam bais-i nail-i meramdır. Ve nazar ber-kadem gidip yürürken derhâtır edip nazarın kademin basacak yere nasb etmekten murad layık olmayan nesnelere nazarı taalluk edip zikrini unuttur ve belki günaha bais mahalle nazar etmiş olur.ama önüne baktıkta hem nazarı nukuş-u müteferrikaya taaalluk ile nisbetinden düşmez ve hem cemiyet-i hatıra malik olur ve her kademi yere bastıkta Allah diye ve kademinin yere basmasında olan sadayı Allah işite ve eğer nefy ve isbat ile memur ise bir kademde lâ ile yani sağ ayağın kaldırıp yere basacak mahalle gönülden lâ ilâhe gelmesin diye

ve sol ayağın yere bastıkta sol tarafına yüreğe illallah gelmesin basa ve ayklarının sadasın dahi öyle itibar edip dinleye. Ve yâd-kerd bazıları demişler ki ziyade ve gönül ile heman hak subhanehu ve teala hazretlerini zikr etmektir ve dahi ekseri gönül ile daima zikirten ibarettir. Bununla dahi memuruz. Ama nigâh-dâşt ile dahi umumen memuruz zira def'-i havatır her sâlike lazımdır. Lakin bazen nigâh-daşt müdavemet tahsisan memur ederler. Bu ondandır ki bazı sâlikte hatıra ile ülfeti ziyadedir. Yani mal-i hülyası ve efkar ve hayalatı galiptir. Mürşid onu galeyân-ı tefekkürden halasa nigâh-daşt ile şerbetin verir. Ve bazı sâlikte metalibat ve muradata çok olur, mütelevvindir. Her gördüğüne mail ve talip olur, onlar gibilere mürşid-i kamil bâz-geşt ile şerbetin verir. Onu onunla memur eder. Metalib ve makasıdlarından ve muradat-ı gayriden halas için her teneffüste ilahi benim muradım sensin ve senin rızandır diye taklid ile olsun me'muldür ki akıbet tahkike erişir inşaallahü teala. Ve yâd-daşt kelimesine memur olunan ? ve kabil sâliklerdir ki cezbeye kadem basıp tasfiye ve tezkiye ile irfan ve marifet menaziline mukarin olup şâme-i irfanına tevhid ve marifet-i nefis rayihaları tevarüd etmektir. Bu dereceleri takarrüb eyledikte kemal-i agahlık zikre müdavemet içindir. Yâd-dâşt ile memur olur. Yani başka günah şeylere meşgul olmayıp gayri nisyan-ı külli ile nisbeti edip huzur-u şuhûd mertebesinde kemal agahlık ile zikre müdavemet [58b] ederler. Ve bazı bü'l-heves yani hevası galib sayinde gâhil sâlike vukûf-u zamânî ile memur ederler. Bu ondandır ki sâlik zamanı gaflet ile ziyade güzâr ettiğine vakıf ve gayret edip evkat-ı galebesi agahlık ile olmaya say ve kûşîş ede. Vukûf-u adedî hatr-ı havatır müteferrikası galip olan sâlike memur ederler ki adedine riayet ile havatır-ı gayriden masun ola.Yoksa adedine vakıf olmak dahi lazım değildir. Onun için ki hatırası dahi hatr-ı gayridir. Lakin bâri yine zikr üzerine mürettebdir.

Alaaddîn-i Attâr kuddisallahu sirruhul aziz hazretleri buyurmuşlar ki habs-i nefes ile vukuf-u adedi lazım saymamışlardır. Ama vukûf-u kalbî bu dahi yâd-dâşt misillü kemal-i agahlık ile zikirten ibarettir. Bunda şu kadar vardır ki daima gönlünü yine talip ve kiminle meşguldür, vakıf olmaktır. Eğer hakka talip ve hak ile meşgul ise talebinde ikdam ve şuğlüne ihtimam ede ve eğer gayra talip ve halk ile meşgul ise halkı ve gayri terk edip kemal agahlık ile zikre memur ederler. Bunlar cümlesini sâlik haline ve istidadına göre hükm olunur.

Ve malum ola ki tarik-i nakşinbendide zikr-i lisani yoktur. Yalnız zikr-i kalbidir. Ya nefy veya ispat veyahud ism-i celal ve bazen rabıtadır. Ama rabita olsa da yine bu ikisinden biriyle telkin olunup sonra eğer sâlikin istidadı kemal-i muhabbet ile rabita iktiza ede veyahud sâlik tüccar ve gayri mavâni' veya gayriyette olup her bâr meclis-i mürşid şerefiyle müşerref olmayıp kemal-i muhabbetten rabıtaya ruhsat verilip ve şeyhe layık olan mürşidinden göregeldiği gibi herhangi ism-i şerif ile müstahlef olmuş ise taliplere dahi onu telkin ede.

Şeyh muhtardır gerçi hangisiyle memur ederse eder caizdir. Lakin şeyhinden gördüğü gibi etmek tarik-i edebtir meğer sâlik rüya ile gele, rüyası tevhiden münasip ise nefy-i ispat vere. Mesela rüyada kelime-i tevhid çeker veyahud çekilir görürse kelime-i tevhid verilir. Yahud ism-i celal müşahede eylese ism-i celal verilir. Gayr-i lisani bir zikir yoktur. Ama müteahhirinlerin bazıları teberrüken bir miktar lisanî vermişlerdir. Galiba mübtedî sâlikler ibtida zikr-i kalbinin lezzetin duymayıp onun için bir miktar lisanî ile lezzetlendirmişlerdir. Ve hatm-i haccan dahi pirllerimiz vaktinde ve vakitlerinden sonra dahi yok idi. Galiba müceddid-i elf-i sani Ahmed Faruk hazretleri ashabından yedi kimse ile hatm-i haccanı ibda' etmişlerdir. Vallahu â'lem bi's-savab.

Ve cümle tarikat-ı aliyye meşayih kardeşlere lazım olan bir kimseyi mücaz edecek olduklarında eğer zaruret mesetmiş ve bir işaret olmaz ise kendi istihare ede ve halife olacağı dahi istihare vere, badehu münasip gelirse vere. Ama kendi istiharesi münasip gelmezse halife olacağın istiharesiyle ve rüyasıyla halife etmeyeler. Bir zaman zuhuruna müntazır olalar. Eğer onun hilafetinde hayır varsa elbette zuhur eder. Heman vakti gelmemiş idi vaktin bekler. Hilafet şöyle dursun inabet bile bazı kimselerin tarike duhulünde bir münasebet ile ihtiraz olunur. Dervişliğe talip olana dahi istihare verilir. Ve balada zikr olunduğu gibi istiharenin envaı vardır. Azizimin bizlere verdiği hangi gece olursa olsun ama ahibba geceleri evladır. Abdestli kıbleye karşı sağ tarafına yatıp sağ elini [59a] yanağı altına koyup on bir adet salavat-ı şerife ve on bir adet ihlas-ı şerif mea tesmiye ve onbir adet fatiha-i şerif mea tesmiye ve yine on bir adet salavat-ı şerife okuyup abdestine naks gelmeden ve bir tarafına dönmeden muradını niyet edip ve muradını hayaline alıp uyuya velakin istihare edecek gece münasip olan çok taam ve su içmeye velakin ziyade aç ve susuz dahi olmaya ki murada ve niyyete açlık ve hararet galip gelmeye. Galip gelirse galibi zuhur eder, niyet mağlup kalır, görünmez ve kaçankim meşayih kardeşler ve bir zatı yerine bedel ve sırrını ona teslim etmek murad eyledikte ondan sonra bir ferde kendinden feyz-i cari olmamalıdır. Mürebbi ve bedel ona derler ki şeyhin ondan sonra bir ferde feyz âsârı zuhur eylemez. Eğer iktiza eylesse ona havale olur. Ama ekser onlar vefatı vaktinde zuhur edip vesaya olur ve sırrına mahrem olur. Elhamdülillah teala bu fakir öyle inabet oldu. Hatta acz-i nefeslerine karib kendi evlatlarının telkin-i mayesin fakire havale buyurdular. Tafsili mucib-i tatvîldir. Ve tarikat kardeşlerimizin cümlesine lazımdır bu âdâb ve erkânı badel vâsi' eda edip ve ayin ve usûl-ü tariki icra edip hal ve kemal-i hemîn budur. Bu misli kanaat edip abid ve zahidler mertebesinde kalmaktan ictinab ve piran-ı tarikatten hicab etmek lazımdır. Zira yalnız bu usûl bais-i vusul değildir. Şeriat ve tarikat ahkamıdır. Ama marifet ve hakikat ahkamı zuhur-u zat ve tecelliyat ve esma ve sıfattır. İbtida bu usûl ve âdâb ile şeriat tarikat hasıl sonra marifet ve

hakikate vasıl olunur ve zuhur-u zat ve sıfât zatında bulunur. Zira şeriat tekmil oldukta şeriatin âdâbı ve erkanı eda ve icra oldukta ve şeriat ve tarikat usül-ü kemalin buldukta şeriat hakikate kalb olur. Zira hakikat insan-ı kamilin kalbinin netice sırrıdır ve insa-ı kamilin gönlü arşullahtır. Nitekim buyurulmuştur: *Kalbü'l-mü'mini arşullah*. Pes mü'minden murad iman-ı hakîkî sahibi olan insan-ı kamildir. Bu surette şeriat insan-ı kamilde ayn-i hakikattir. Zira şer' kalb olunca arş olur. Pes insan-ı kamil şeriatle hakikat beyninde berzahdır. Mahallinde ikisinin cem eder ve mahallinde biri birinden fark eder ve insan-ı kamil nice dilerse eder ve ikisinin dahi ahkâmın icra eder. Pes her kişinin kalb arşullah olmaz. Ve kamil ile nakıs mertebesi bir olmaz. Onun kalbi şeriat ve kalbi hakikat olduktan sonra ervâhunâ eşbâhunâ ervâhunâ sırrının varisleridir şer'-i arşa. Pes kamilin akval ve ef'aline tariz olmaz. Kalb olup şeriat ile hakikati cem etmişlerdir. Lakin taklid ile bu menzile erilemez. Ve mahkeme-i mukallidinde bu dava sürülmez. Ama bu dahi malum ola ki şeriat emre imtisal ve nehiyden ictinab ve ahkâm-ı şeriatî icra ve sünen-i nebeviyyeyi kemaliyle eda etmekten ibarettir. Ve tarikat ve şeriat ahkâmı sürülüp ve muhasebesi görülüp badehu ibadet ve mücahede ve riyâzât ve perhiz ve takva ile mürşidi vedâ ettiği zikir ve fikir ile bu âdâbı usül-ü vusûlü icra ve tarikat muhasebesin eda [59b] ettikten sonra himmet-i pir ve inayet-i hayy-i kadir ile alem-i marifete kadem basar ve onda hayli mühlîke ve mezlakalar geçer nîm-i irfanı kase kase içer ve mikras-ı tevhid sarf ile kuyudatı ve taayyünatı izafâtı libasların kesip biçer. Halk ile hakkı ve kesret ile vahdeti ve mecaz ile hakikati ve adem ile vücudu biri birinden ayırıp seçer. Bu mertebeye cem derler ve marifete kadem basana ba'de'l-fark yani şeriat ve tarikat mertebesinde olan fark derler. Marifete kadem basana cem derler. Bu cemin manası hakkı görmektir. Halksız yani halkı ve kesreti ve masivayı ıskat edip yalnız hakkı isbat eder ve teşbih-i sarf dahi derler ama fark-ı evveline tenzih-i sırf derler ve makam-ı marifet sâlike akabedir. Ve mezalik-i ikdam dedikleri makam-ı marifettir ve berzahdır. Zira berzah iki nesnenin beyninde ikisine dahi müşabeheti olana derler. Bunun dahi münteha-i meratibi tevhide vasıl olmayıp tenzih ile teşbihi cem edemeyip tarafeynin hakkın eda ve şeriat ile hakikati bir edip emrinin hükmün icra edemediğinden beyinlerinde tarafeyne müşabih berzah vaki olmuştur. Sâlik ayağı tırmanacak makam-ı marifettir. Zira tevhide envarı ve vahdet ezharı kendisine yüz gösterir. İlm-i ledün gülzarının rayihaları meşâmmina dokunup tevhid şarabın tadar ve meramını tayini kuyudatından atar ve feza-i ıtlakta hayli zaman ilme'l-yakîn tûb ve çevgânın atıp tutar. Eğer mürşidi tasarrufunda ise onun makam-ı marifetin dahi ukabâtın ve muhasebesin kat' edip münteha-yı menazil olan rütbe-i hakkı hakikate uruc edip teşbih ile tenzihi ve şeriat ile hakikati ve ayan ile imanı cem edip seyyid ve imam olur. Bu mertebeye farku's-sânî ve fark ba'de'l-cem' ve cem'ul-cem' ve cem'ul-vahdeh ve vücud-u sâni derler. Bunların cümlesi birdir.

Bazı münasebet ile beynleri temyiz olur. Mesela fark-ı sani denildiği avamın mertebesi fark olur. Havassın cem' ehasın cem'ul-cem'dir. Ama ehas nihayete erdikte irşad-ı avam için bidayete avdet ettiklerinden ve fark-ı evvelde avam misli göründüklerinde fark-ı sani derler ve bu fark cem'den sonra olduğundan fark ba'de'l-cem' derler ve meratib-i selaseyi cem' ettiklerinden cem'ul-cem' derler. Ve kesrette vahdeti ve vahdette kesreti cem ettiklerinden cem'ül-vahdeh derler ve tekrar bidayete avdet ettiklerinden vücud-u sani derler. Bu makamda sehv-ü hata ve hayt ve gıfâ olmaz. Alem-i ayan muvattan-ı itminandır. Bunlar murabbaât sırrında dört halkadır ki sâlik her birinden birer birer geçer ve her birinde birer kase şerbet -i memmat verir ve birer kadeh şarab-ı hayat içer. Her memmat bir hayat iras eder ve her hayat bir memmatı iltimas eder.

Ama avam tarikat-i aliyyeye rağbet etmeyip kalmıştır. Ve bazı sâlik şeriat mertebesin geçmeyip ve bazı tarikati geçmeyip ve bazı marifeti geçmeyip kalmıştır. Bunlar şunun gibidir ki bazı ağaç dağda kalmıştır, bazı gelip ateşe konmuştur gayet yaş olup rutubetinden yanmaz, bazı bir miktar yubûseti vardır. Ama yaşlığı galibtir, güzel yanmaz ve bazı rutubeti vardır [60a] ama yubûseti galibtir, yanar bir miktar teenniyle ve bazı gayet kurudur, derakab tutuşup yanar. Bunların manevi manaları ehline malumdur. Tafsili bu mahalle münasip değildir. Hasıl şeriat bademin yeşil kabuğudur, tarikat sarı kabıdır, marifet gömlek kabıdır, hakikat lübbü ve hakikattir, bademden murad lübbünü yemektir. Kaplarıyla saklayıp yutmak değildir. Ama olmadan kabı incitmek olmaz, kapkara olup acır yenmez. Ama kemalin buldukta yenmeyip beklenmez. Terk-i dünya terk-i ukba terk-i hesti terk-i terk dedikleri budur. Terk-i dünya şeriattir, terk-i ukba tarikattir, terk-i hesti marifettir, terk-i terk hakikattir ki geriye avdet eder ve terk ettiklerini terk eder.

Ve Nakşibendi tacının terkleri bu çâr-ı terktir.

Beyt:

Hest-i tâc-ı ârifân ender cihân ezcâr-ı terk

Terk-i dünya terk-i ukba terk-i hest

Terk-i etrek durre-i tâc ukde-i erkân-ı erbaa

ve mühr-ü süleyman teshir taife-i erbaa

Yani ins ve cin ve dîv-ü peri yani ins ve cin nefis ve şeytan teshiri esrar-ı evliyadır ve kapıları ism-i celalde dört harftir. Ve nefy ve ispatta dört kelimedir. Ve iplikleri ittisal-i zikr-i kalbidir ve dikişleri şeriat ve tarikat ve marifet ve hakikatin birbirleriyle ittihadıdır. Zira birbirinden munfasıl olmak lazım gelirse hakikat tekmil olmaz ve sahibi kamil ve mükemmel olmaz. İsmi ümenâ defterine yazılmaz, harâbâtî olmak iktiza eder. Harabati ise hakikate vasıl olmayıp berzahta kalmıştır. Ama hakikate vasıl olanların esnafından bir sınıfı ve râstı

hasebiyle hakayıkı irşad için vücud mevhub-u hakkaniyle bidayete avdet ederler ve kemal-i ihtimam şeriat ve tarikat ile avamı terbiye ve irşad ederler. Onlar vüzerâ-i devlettirler. Ve vükelâ-yı enbiya-i rütbedirler. Ve bir sınıfı asla avdet etmezler ve makam-ı irşada râğbet etmezler. Makam-ı inste mukim ve mertebe-i kudste nûr-u ehadiyyet ile muğtenim ve mütene"imlerdir. Onların da mâi izzettirler ve fenâ-i şuğl-u gayret ve baka-i zat-ı ehadiyyettirler.

Ve malum ola ki şunların istikamet ile mürşid ve mukteda ve irşad ve terbiye-i ibad ile bidayete avdet ve halkı visal-i hakka davet ile memurlardır. Ama onlar ki bahr-i ehadiyyette müstağraktırlar. Kuyudat-ı kevniiyeden halas olup hürriyet ile ihtisas bulduklarından kendilikleri hatrından azad ve necat bulmak haysiyetiyle tekellüfat-ı mümkün kendilerinden ıskat olduğundan halk için tekellüfat ve mukayyemat ihtiyar etmeyip terk-i resm-i âdât etseler şeriate hâlel îcâb etmesi malumları olduğundan tecennün ile tefennün eyleyip halkın nik ve bedden geçip ve kendileri kendiliksiz olduğun seçmişlerdir. İrşad mesnedinde olan kibar ehlullahın haline bakıp bunların tavırlarına bakıp mukayese ile inkar olunmaz. Zira onlar varis-i enbiyadırlar. Ve muktedadırlar [60b] ve davet ile memurlardır. Alemin fesad ve salâhı onlara menûttur. Ve Hâdî ism-i şerifin mazharlarıdır. Onlar dahi kendi nefsi kuyudatını kat' ve rüsûm-u âdâtı kam' etmişlerdir. Ama kuyudat-ı halayık ile mecazen mukayyedlerdir. Ama nüdemâ-i hazret ve enîs-i harem-i saray-ı izzet olanların halk ile kaydı olmayıp üzerlerinden ref'-i kalem resm-i ahkâm ve def'-i âdât hayli evham edip nuş sehpa-i nîsi ve mest-i şarab-ı cemal-i hesti ile sarhoş ve dareynin huşk ve terini ve kevneynin nik ve beddini feramuş eylemişlerdir. Biri vekil-i saltanat-ı ehadiyyet ve biri mûnîs-i harîm-i zât-ı ehadiyyettir. Ne onların bunlara ahvali senedi ve ne bunların onlara akvali efali senedi olur. Birinin kuvveti ziyade zira birinin zahiri halk ile ol birinin zahiri ve batını hakk ile meşguldür. Öyle iken saltanat-ı vahidiyyet ile memur olanların hükmü cümleye caridir. Ama bu iki taife-i celilenin beyninde olan rical-i evliya kibar-ı asfiyanın ne adedine gayet ve ne mertebelerine nihayet vardır. Kaddesallahu esraruhumul aziz. Heman Hak subhanehu ve teala hazretleri cümle aşık ve sâdık ve talip ve muhlis ve sâlik ve muvafıkları onlardan dür ve muhabbetlerinden mehcur etmeyip onların himem-i aliyyeleriyle neşr ve cümlemizi taht-ı livâ-i saadetlerinden ayırmayıp haşr edip nazar-ı kimya-yı saadetleriyle sinelerimizi mesrur ve daima envar-ı muhabbetleriyle gönlümüzü münevver ve mamur eyleye. Amin.

Bihürmeti seyyidül mürselin ve bihimemi'l-vâsilin. Ve sallallahu ala Muhammedin ve alihi ve ashabihi ecmeîn. Velhamdülillahi rabbil alemin. Temmet.

SONUÇ

Köstendilli Süleyman Şeyhi Efendi, yaşadığı dönemde en fazla eser telif eden müellif şeyhlerden birisidir. Dolayısıyla onun tarikat âdâbına yönelik yazmış olduğu Usûlü'l-Vusûl isimli eseri de, hem mensubu olduğu Nakşibendîlik tarikatı hem de diğer tarikat mensupları için oldukça önemlidir. Bu eser uzun süre bulunamamış olduğu için alana kazandırılması çok fayda sağlayacaktır. Özellikle tasavvufun daha iyi tanınması, bu tür eserlerle onun pratik tarafının gösterilmesiyle mümkün olacaktır.

Şeyhî Efendi, yaşadığı dönem ve bölge itibarıyla İstanbul'a ve Anadolu coğrafyasına uzak kalmıştır. Bundan dolayı çok fazla tanınmamış ve fikirleri bilinmemiştir. Fakat bugün yazdığı eserler üzerine yapılan araştırmalar alana ciddi katkı sağlamıştır. Biz de bu eseri tespit ettiğimizde oldukça detaylı bir âdâb risalesi olduğunu gördük. Fakat müellif tam bir düzen içinde edepleri vermediği için konular sülûk tertibine göre sıralandı ve eser içinde aynı konudan bahsedilen yerler bir araya toplandı. Başlıklandırmayla beraber eserden istifade edilmesi oldukça kolaylaştı. Kanaatimizce bu çalışma tarikatla yakından uzaktan ilgilenen herkesin ilgi alanına girecek ve tasavvufu daha iyi tanımlarını sağlayacaktır.

Müellifin âdâb tertibi Avârif gibi klasik eserlerdekine oldukça yakındır. Müellif önce dervişin kendi nefsinde dikkat etmesi gerekenleri belirttikten sonra ikinci bölümde dervişin şeyhine karşı olan âdâbına değinmiştir. Son bölümde ise şeyhlerin birbirlerine ve dervişlerine karşı olan âdâbına değinen müellif eserinde sık sık hikayelere yer vererek anlatımını sıkıcılıktan uzak tutmuştur. Nihayetinde eserin günümüz Nakşibendî âdâbından farklı bir muhteva içermediği fakat yazıldığı dönem ve bölge itibarıyla büyük bir ihtiyacı giderdiği görülmektedir. Nakşibendî âdâbı esas alınarak yazılsa da risale tüm tarikat mensuplarına fayda sağlayacak tarzda yazılmıştır.

Süleyman Şeyhî Efendi'nin eserdeki görüşleri günümüz tasavvuf mensuplarına yol gösterici niteliktedir. Şeyhî Efendi tarikatın her zaman gerekli olduğunu ve bunun için de bir rehber ihtiyacı olduğunu belirtir. Ona göre 'Kur'an ve şariat bize yeter' diyenler yanılğı içindedirler. Zira herhangi bir ilmin kitabını o dersi veren hoca ile okumak nasıl gerekliyse şariat ta tarikata muhtaçtır ve tarikatla bilinir. Tarikata önce şariat ile ulaşılır, ardından şariatın hakikati de tarikatla ortaya çıkar. Aynı şekilde bir mürşide olan ihtiyacı Hızır'ın (as) Hz. Musa'ya, Cebrail'in (as) miraçta Peygamber Efendimiz'e rehberlik etmesinden bellidir. Bir

padişahın, bir yöneticinin huzuruna çıkmak için nasıl ki aracılık edecek birine ihtiyaç varsa aynı şekilde Allahu Teâlâ'nın huzuruna çıkmak için de mürşid gereklidir.

Şeyhî Efendi'ye göre her veli bir nebînin meslek, meşreb, söz ve davranışlarıyla zuhur etmiştir ve onların vârisleri olarak vazifelerini yapmaktadırlar. Velîlerin dileği Hakk'ın dileğidir ve Hakk onlara alet olmuştur. Fiili onlar işler fakat gerçek fail Hakk Teâlâ'dır. Bedir Savaşı'nda müslümanlara yapılan yardım gibi onlar da Allah'ın yardımına mazhar olurlar.

Şeyhî Efendi, eserde mübtedî, mütevassıt ve müntehî kavramları üzerinde özellikle durmuştur. Mübtedî daha tarikata yeni girmiş bulunan derviş olup mütevassıt ve mübtedîyi taklit etmekten sakınmalıdır. Önce o kendisine verilen görev ve zikirleri yapmalıdır. Hatta ilerleme kaydetmeden Kur'an bile okumamalıdır. Aksi takdirde ulaştığı halleri kaybeder ve menzillerden düşer. Ondan beklenen ilk şey, şeyhine tam bir sadakatla bağlanması ve itaatte kusur göstermemesidir. Şeyhine sadakat ve samimiyette kusur göstermemesi gereken derviş 'Bu da benim gibi birisiymiş' fikrini içinden dahi geçirmemelidir. Zira mürşid halini bilerek gizler. Her zaman keramet gösterecek de değildir.

Sâlik her an mürşidinin gönlünü kazanmaya çalışmalıdır. Mesela bir öğrenci hocasına kendisini sevdirdirse hocasının onu yetiştirme arzusu ziyadeleşir. Hatta öğrencinin anne babası da çocuklarının yeteneği olmasa bile hocanın gönlünü yapmaya çalışır; ona bir takım hediyeler verir, iltifat ederler. Böylece sonunda belki kendilerine fayda vermeyecek veya bir ihtimalle hüsrarla sonuçlanacak bir iş için gayret etmiş olurlar. Mürşidin gönlünü kazanmak ise bundan daha üstündür. Zira mürşid kişiyi marifetullahı ulaştırdığı için ona yapılan hiçbir hizmet boşa gitmez.

Tarikatta ilerlemek isteyen sâlikin amacı cezbeye ulaşmaktır. Cezbeye ulaşan sâlik için mürşidinden daha sevgili kimse olmaz. Mürşidini seven sâlik mürşidi tarafından hakikate eriştirilir. O nedenle sâlik bu noktaya ulaşmak için çeşitli mücahade, perhiz, riyazet ve muhasebelerden geçer. Fakat her insanın tabiat ve fitratı farklı olduğu için mübtedî sâliklere gösterilen muameleler de farklı farklı olmalıdır. Mürşid, dervişini iyi tanır ve ona göre davranır. Yolun başında ondan ağır hizmetler isteyip de onu yormaz. Hata işlediğinde küstürmeden ikaz eder. Cezbeye eriştiğinde de onu özellikle takip eder ve marifet makamında yaşadığı haller nedeniyle mecnun olmaması için rehberlik eder.

Cezbeye erdikten sonra da derviş şeriata uymada titiz davranmalıdır. Marifete erse bile şeriata dikkat edilmezse emekler boşa gider. Şeyhî Efendi buna örnek olarak mecnunları gösterir; bunlar şefaata edemezler zira şeriatları yoktur.

Tarikata girmek isteyen herkes ihtiyatla karşılanır. Özellikle gençler ve kadınlara tarikat verirken mesafeli olunmalı ve önce bir takım virdlerle denenmelidirler. Herhangi bir makama sahip olan kimseler ve nefsi azgınlık zamanında olan kimselerin tarikata girmeleri arzu ediliyorsa öncelikle kalpleri ısıdırılmalıdır. Şeyhî Efendi nefsin ilk başta azgın bir tosun veya merkep gibi olduğunu, onu uysallaştırmak için sırtına yük yüklenip ayaklarına ve boynuna ip bağlanıp yokuş yukarı sürüldüğünü anlatır. Her yokuşu aştıkça sırtındaki yük hafifletilir. Tarikata girenler de benzeri muamele ile bu yola ısıdırılmalıdır. Mesela makam sahibi veya zengin olan kimselerin öncelikle yapabilecekleri bir takım hizmetler mutlaka vardır. Öncelikle onları yapmaları temin edilip şeyhe ve tarikata ısıdırılmalıdırlar. Malına düşkün olan kimseden ise yapabileceği hizmetler istenir.

Dervişlerin sülûklerini takip etmek için gördükleri rüyalar da ayrıca ehemmiyetlidir. Bu nedenle mürşid rüya tabirini bilmelidir. Her mertebedeki dervişin rüyası farklı yorumlanır. Gördüğü rüyaya göre derviş yönlendirilir.

Şeyhî Efendi'ye göre kadınlara karşı her zaman dikkatli olunmalıdır. Zira onlar aşk imtihanının sebebidir. Gerçi mecâzî aşk olmadan hakîkî aşk olmaz. Şeyhî Efendi bu konuda nefisle ilgili güzel bir benzetme yapar: Nefis emmâre iken alevli ateş, levvâme iken ateşi sönmüş köz, mülhime iken ateşi örtülmüş kül, mutmainne iken yalnız küldür. Ona göre akıllı kimse kadınlar konusunda nefisine güvenip de yalınayak küller üzerinde yürümeye kalkmamalıdır. Fenafillah makamına ermeyen nefisten daima korkulmalıdır.

Yine tarikata giren kişi riyanın her türlüşünden kaçınmalıdır. Mübtedî sâlik başlangıçta bunu yapmakta zorlansa da sırf riyâdan kurtulamadığı için ibadetten uzaklaşmamalıdır. Zamanla nefisini eğittikçe riyadan kaçınmaya başlayacaktır. Şeyhî Efendi, riya ile yapılan ameli, ağacın filizini kırmaya benzetmiştir; kırdıkça kökü daha çok kuvvetlenir. Bu nedenle riyadan kurtulmanın kesin çözümü varlığı mahvedip kökü kırmaktır. Ayrıca dervişlere ait olan kıyafetleri giymek eğer riya olacaksa herkesin giydiği kıyafetler giyilmelidir.

Riyadan şiddetle kaçınan veliler kendilerini halktan da gizlemişlerdir. Ermişlerden dahi sanılmak istememişlerdir. Bazısı aleyhinde konuşulmasını sırf bu yüzden özellikle tercih etmiştir.

Eserde ayrıca halife tayin edilenlerin görev yapacağı yere gittiğinde yapması gerekenleri tek tek anlatan Şeyhî Efendi bu kimselerin gittikleri yerde o memlekete uyum sağlayıncaya ve onlardan biri oluncaya kadar duyarlı ve dengeli davranmalarını öğütler. Halife gittiği yerin alim ve meşayihine saygı göstermelidir. Yörenin adet ve kültürünü eleştirmemelidir. Marifet ve hakikatlerden bahsetmekten kaçınmalıdır.

Şeyhî Efendi yaşadığı dönemde Kalender, Harâbâtî ve Melâmîlerden haramları mübah saydıkları için uzak durulmasını öğütlemiştir. Haramları mübah sayan ve ahirete inanmayan Bektâşîlerden de uzak durulmalıdır. Bunların bir kısmı Peygamber Efendimize ve bazı sahabelere bile dil uzatmaktadır. Ayrıca beden değiştirmeye inanan ve genç oğlanları Allah'ın güzelliğinin yansıması olarak gören Hulûlîlerden de sakınılmalıdır. Bu hususlara dikkat eden sonunda cezbe ulaşacaktır. Cezbeye ulaştıktan sonra derviş artık müntehî olmuştur. Mübtedî ve mütevassıt ehlinin uyduğu bir çok kaideye uyması artık gerekli değildir.

Şeyhî Efendi'nin bu risalesinde çeşitli vesilelerle zikrettiği isimleri şöyle sıralayabiliriz: İbrahim b. Edhem (ö. 161/778), Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848), Ahmed b. Hadraveyh (ö. 240/854), Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909), Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922), Ebû Bekir Şiblî (ö. 334/949), Hâce Abdullah Herevî (ö. 481/1089), Yûsuf el-Hemedânî (ö. 535/1140), Abdülkâdir-i Geylânî (ö. 561/1165), Ahmed er-Rıfâî (ö. 578/1182), Evhadüddîn-i Kirmânî (ö. 635/1238), Zengi Ata (ö. 656/1258), Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273), Ali Râmîtenî (ö. 715/1315), Ahî Muhammed Halvetî (ö. 780/1378), Bahâeddin Nakşibend (ö. 791/1389), Alâeddin Attâr (ö.802/1400), Nizâmeddin Hâmûş (ö. 853/1449), Ubeydullah Ahrâr (ö. 895/1490), Abdurrahman Câmî (ö. 898/1492), İmâm-ı Rabbânî (ö. 1034/1624).

Yine risâlede Şeyhî Efendi'nin kendi eserleri olan Lemaât ve Mir'ât dışında Mevlânâ'nın Mesnevî'si, Abdurrahman Câmî'nin Nefehâtü'l-Üns'ü, İbnü'l-A'rabî'nin Futuhât-ı Mekkiyye'si ve Fahreddin Ali Safî'nin (ö. 939/1532) Reşahât-ı Aynü'l-Hayât'ının ismi geçmektedir.

Çalışmaya başlarken bu risaleyi diğer âdâp eserleriyle karşılaştırma niyetimiz de vardı. Fakat bu, kapsam açısından mümkün olmadı. Bu alanda karşılaştırmalı bir çalışma yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Muzillü'l-İlbâs Ammâ İşteherâ Mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-Nâs*. Beyrut, 1351.
- Algar, Hamid, "Nakşibendiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32: 342-343. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- Algar, Hamid, *Nakşibendilik*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2007.
- Aşkar, Mustafa, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Baz, İbrahim, "Abdülhakim-i Arvasi'nin Nakşibendiyye'nin Âdâbını Mübeyyin Bir Mektubu", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:III/5 (2012), 219-229.
- el-Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *Sahihu'l-Buhârî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Buhârî, Salâhüddin İbn-i Mübarek, *Enisü't-tâlibîn ve Uddetü's-Sâlikîn: Şâh-ı Nakşibend Gönüller Nakkâşı*, çev.Süleyman İzzî Teşrifâtî. İstanbul: İz Yayıncılık. 2003.
- Câmî, Abdurrahman, *Nefahatü'l-Üns Evliya Menkıbeleri*, tercüme ve şerh: Lâmiî Çelebi, Hazırlayanlar: Süleyman Uludağ, Mustafa Kara, İstanbul: Marifet Yayınları, 1995.
- Ceyhan, Semih, "Süleyman Şeyhî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38: 108-109. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- Demirci, Mehmet, "Hakikat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15: 178-179. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Lügat, Eski ve Yeni Harflerle*, yayına haz: Aydın Sami Güneçal. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2008.
- el-Hânî, Muhammed b. Abdullah, *Âdâb*, çev. Ali Hüsrevoğlu. İstanbul: Erkam Yayınları, 2016.
- Hânî, Abdülmecid, *Hadâiku'l-verdiyye: Nakşî Şeyhleri*, çev. Mehmet Emin Fidan. İstanbul: Semerkand, 2011.
- Mete, Ayşegül, "Tâceddin b. Zekeriyâ el-Osmânî el-Hindî ve Âdâbü'l-Meşîha ve'l-Mürîdîn Eserinin Tahkîk ve Tahlîli." Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2012.
- el-Müslim, İmam Ebu'l-Huseyn, *Sahîh-i Müslim*, I-III. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Ocak, Serpil, "Müstakimzâde Süleyman Sadeddin'in Nakşibendiyye Tarikatının Usûl ve Âdâbına Dair Görüşleri". Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, 2014.
- Öngören, Reşat, "Şeyh" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39: 50-52. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- Öngören, Reşat, "Zikir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44: 409-412. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.

- Öngören, Reşat, “Tarikat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40: 95-105. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- es-Sühreverdî, Ebû Hafs Şehâbeddin Ömer, *Avârifü'l-Maârif: Gerçek Tasavvuf*, çev. Dilaver Selvi. İstanbul: Semerkand, 2014.
- es-Sühreverdî, Ebu Necib, *Âdâbü'l-Mürîdîn: Yol Ahlâkı*, çev. Süleyman Gökbulut. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2014.
- Şeyhî Efendi, Köstendilli Süleyman, *Bahrü'l-Velâye: 1001 Sûfi*, haz. Sezâi Küçük-Semih Ceyhan. İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2007.
- Şeyhî Efendi, Köstendilli Süleyman, *Medârü's-sâlikân fi etvari'l-hâcegân*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları, Nu: 1043, vr.1b-38a.
- Şeyhî Efendi, Köstendilli Süleyman, *Medar-ı sâlikân fi etvar-ı hâcegân*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları, Nu: 1218/02 , vr. 63b-82a.
- Şeyhî Efendi, Köstendilli Süleyman, *Usûlü'l-Vusûl*, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları, Nu: 001218/01, vr. 1b-60b.
- Şeyhî Efendi, Köstendilli Süleyman, *Usûl-ı Vusûl*, Ankara Milli Kütüphane, Nu: 3915 , vr. 1b-69a.
- Tahir, Bursalı Mehmed, *Osmanlı Müellifleri*, I-III. İstanbul: Matbaa-i Âmire 1333/h.1342.
- Tosun, Necdet, "Nakşibendiyye-Âdâb ve Erkân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32: 342-343. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- Tosun, Necdet, *Bahaeddin Nakşibend*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2002.
- Uludağ, Süleyman, “Âdâbü'l-Mürîd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1: 336-337. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2012.
- Uludağ, Süleyman, “Mürîd”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.
- Yapıcı, İbrahim Rüştü, "Ali b. Süleyman es-Silifkevî'nin “Vuslatü's-sâlikîn” adlı eseri (inceleme ve metin)", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2012.
- Yıldırım, Birol, *Kesret Çarşısında Bir Hikmet Dükkanı: Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2019.
- Yıldırım, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Yıldız, Zekeriyâ, "Müstakimzâde Sadeddin Süleyman b. Muhammed'in (1718-1782) "Âdâb-ı Ulu'l-Elbâb" Adlı Risalesi Bağlamında Tarikat Âdâbı ile İlgili Görüşleri". Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2007.

- Yılmaz, Hasan Kamil, “Bulgaristan’da Yetişen Müellif Mutasavvıflar”, *Balkanlar’da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu*. Sofya: 21-23 Nisan 2000.
- Yılmaz, Ali, *Köstendilli Süleyman Şeyhî*. Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Yücer, Hür Mahmut, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İstanbul: İnsan Yayınları (İrfan ve Tasavvuf Dizisi), 2004.

ÖZ GEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Burhaneddin COŞTAN		
Doğum Yeri ve Yılı	İstanbul,1983		
Medeni Durumu	Evli		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce-İyi, Arapça-Orta		
Öğrenim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lisans	2000	2004	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2014	2019	Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Doktora			
Çalıştığı Kurum (/lar)			Başlama - Ayrılma Yılı
1.Milli Eğitim Bakanlığı			2006
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar			
Aldığı Ödüller			
Diğer			
İletişim (eposta)	burhaneddincostan@hotmail.com		